

Universitatea "Ovidius" Constanța
Facultatea de Istorie și Științe Politice

ANALELE

UNIVERSITĂȚII „OVIDIUS” CONSTANȚA

Seria Istorie
Științe Politice
Relații Internaționale și Studii Europene
Studii de Securitate

Volumul 4 / 2007

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

Constanța
2010

Universitatea "Ovidius" Constanța
Facultatea de Istorie și Științe Politice

ANALELE UNIVERSITĂȚII „OVIDIUS” CONSTANȚA

*Seria Istorie
Științe Politice*
**Relații Internaționale și Studii Europene
Studii de Securitate**

Volumul 4 / 2007

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

**Constanța
2010**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Coordonator: conf.univ.dr. Mariana COJOC

Redactor-șef: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Redactor-șef adjunct: lect.univ.dr. Răzvan Victor PANTELIMON

Secretari de redacție: asist.univ.drd. Daniel CITIRIGĂ, asist.univ.drd. Mihaela MELINTE

Responsabil de număr: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Editare text: Costel COROBAN

Traduceri/rezume: lect.univ.drd. Oana TĂTARU

Redactori: Costel COROBAN, lect.univ.drd. Cristian MOSNIANU, lect.univ.dr. Emanuel PLOPEANU, lect.univ.drd. Oana TĂTARU, asist.univ.drd. Enache TUSA

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

Florin ANGHEL (Universitatea „Ovidius” Constanța), Iordan Gheorghe BĂRBULESCU (Școala Națională de Studii Politice și Administrative), Ion BULEI (Universitatea București), Vladimir BURKOV (Facultatea de Istorie, Sankt Petersburg, Federația Rusă), Daniela BUȘĂ (Institutul Nicolae Iorga al Academiei Române), Gheorghe BUZATU (Universitatea „Ovidius” Constanța), Ioan CHIPER (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Valentin CIORBEA (Universitatea „Ovidius” Constanța), Marian COJOC (Universitatea „Ovidius” Constanța), Harry T. DICKINSON (University of Edinburgh, United Kingdom), Mihail DOBRE (Ministerul Afacerilor Externe, România), Daniel FLAUT (Universitatea „Ovidius” Constanța), Flavia Daniela FREIDENBERG (Universitatea din Salamanca, Spania), Dinu C. GIURESCU (Academia Română), Alexey GROMYKO (Russian Academy of Sciences, Russkiy Mir Foundation, Federația Rusă), Gelina HARLAFTIS (Ionian University, Grecia), Constantin HLIHOR (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Adrian IVAN (Universitatea Babeș-Bolyai), Jane MCDERMID (University of Southampton, United Kingdom), Paul MICHELSON (Huntington University, U.S.A), Ioan HORGA (Universitatea din Oradea), Eduardo Araya LEÜPIN (Universitatea Catolica din Valparaiso, Chile), Luigi Mascili MIGLIORINI (Universitatea “L’ Orientale” Napoli, Italia), Lara NELSON VÁSQUEZ (Universitatea Catolica din Valparaiso, Chile), Ioan SCURTU (Universitatea București), Valentin STAN (Universitatea București, România), Cecilia TOHĂNEANU (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Vladimir VASILIK (Universitatea de Stat din Sankt Petersburg, Federația Rusă), Maria Alejandra VIZCARRA (Universitatea din Guadalajara, Mexico), Laurențiu VLAD (Universitatea București)

Notă: Autorii sunt direct responsabili de alegerea și prezentarea datelor conținute în articole, de autenticitatea și originalitatea acestora, cât și de opiniile exprimate. Ele nu angajează în niciun fel colegiul de redacție al Analelor Universității “Ovidius” Seria Istorie.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la adresa:

Analele Universității „Ovidius” Seria Istorie, Aleea Universității nr. 1, 900067

Constanța, România

www.ispovidius.ro

Tel./Fax: 0241/671448, E-mail: istorie_constanta@yahoo.com

**“Ovidius” University of Constanta
Faculty of History and Political Sciences**

THE „OVIDIUS” UNIVERSITY OF CONSTANTA’S ANNALS

Series
**History
Political Science
International Relations and European Studies
Security Studies**

Volume 4 / 2007

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

**Constanta
2010**

EDITORIAL BOARD:

Coordinating editor: conf.univ.dr. Mariana COJOC

Editor-in-chief: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Deputy editor-in-chief: lect.univ.dr. Răzvan Victor PANTELIMON

Editorial Secretaries: asist.univ.drd. Daniel CITIRIGĂ asist.univ.drd. Mihaela MELINTE,

Issue editor: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Copyediting: Costel COROBAN

Translations/abstracts: lect.univ.drd. Oana TĂTARU

Editors: Costel COROBAN, lect.univ.drd. Cristian MOSNIANU, lect.univ.dr. Emanuel PLOPEANU, lect.univ.drd. Oana TĂTARU, asist.univ.drd. Enache TUSA

SCIENTIFIC BOARD:

Florin ANGHEL („Ovidius” University of Constanta), Iordan Gheorghe BĂRBULESCU (National School of Political and Administrative Studies, Bucharest), Ion BULEI (Bucharest University), Vladimir BURKOV (Historical Faculty of Saint-Petersburg, State University, Russian Federation), Daniela BUȘĂ („Nicolae Iorga” Institute of the Romanian Academy), Gheorghe BUZATU („Ovidius” University of Constanta), Ioan CHIPER („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Valentin CIORBEA („Ovidius” University of Constanta), Marian COJOC („Ovidius” University of Constanta), Harry T. DICKINSON (University of Edinburgh, United Kingdom), Mihail DOBRE (Romanian Ministry of Foreign Affairs), Daniel FLAUT („Ovidius” University of Constanta), Flavia Daniela FREIDENBERG (University of Salamanca, Spain), Dinu C. GIURESCU (Romanian Academy), Alexey GROMYKO (Russian Academy of Sciences, Russkiy Mir Foundation, Russian Federation), Gelina HARLAFTIS (Ionian University, Greece), Constantin HLIHOR („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Adrian IVAN (Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca), Jane MCDERMID (University of Southampton, United Kingdom), Paul MICHELSON (Huntington University, U.S.A), Ioan HORGA (Oradea University), Eduardo Araya LEÛPIN (Catholic University of Valparaiso, Chile), Luigi Mascili MIGLIORINI (University “L’ Orientale” Napoli, Italia), Lara NELSON VÁSQUEZ (Catholic University of Valparaiso, Chile), Ioan SCURTU (Bucharest University), Valentin STAN (Bucharest University, Romania), Cecilia TOHĂNEANU („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Vladimir VASILIK (Sankt Petersburg State University, Russian Federation), María Alejandra VIZCARRA (Guadalajara University, Mexico), Laurențiu VLAD (Bucharest University)

Note: The authors are directly responsible for the information presented in their contributions, and of their work’s authenticity and originality. The editorial board of the “Ovidius” University of Constanța’s Annals Series History is not to be held responsible in any of these issues.

The manuscripts, the exchange books and journals, and any correspondence will be mailed to:

Analele Universității „Ovidius” Seria Istorie, Aleea Universității nr. 1, 900067

Constanța, România

www.ispovidius.ro

Tel./Fax: 0241/671448

E-mail: istorie_constanta@yahoo.com

CUPRINS

MONEDA CU DOUĂ FEȚE: FEDERALISMUL CENTRAL-EUROPEAN ÎN CONCEPȚIA ELITELOR POLITICE INTERBELICE Drd. Daniel CITIRIGĂ.....	7
POLITICA DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE – PROBLEMĂ MAJORĂ A ÎNCEPUTULUI DE SECOL XXI Drd. Elena – Loredana MIREA	15
NATO ȘI RĂZBOIUL DIN BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA Marius ANTON	27
NATO, TERORISMUL CONTEMPORAN ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ Drd. Marius-George COJOCARU	37
GEOPOLITICĂ REGIONALĂ – DOBROGEA DE SUD ÎN CONTEXTUL ANULUI 1913. <i>MĂRTURII DE EPOCĂ</i> Dr. Stoica LASCU	43
IMAGINEA EVREILOR DIN CONSTANȚA ÎN PRESA INTERBELICĂ LOCALĂ Dr. Florin STAN.....	107
TĂTARI ȘI SEPARATISMUL CRIMEEAN Omer METIN	115
MISCELLANEA	
<i>ISTORIA</i> – INSTRUMENT DE ÎNȚELEGERE A PREZENTULUI... Dr. Mariana COJOC	123
POLITICI EUROPENE PENTRU ROMÂNIA. __REPERE PENTRU POLITICA MARITIMĂ INTEGRATĂ Dr. Mariana COJOC.....	165

CONTENTS

THE FACES OF THE COIN: CENTRAL-EUROPEAN FEDERALISM IN INTER-WAR POLITICAL ELITES Drd. Daniel CITIRIGĂ.....	7
THE ENLARGEMENT POLICY OF EUROPE UNION- MAJOR ISSUE FOR THE BEGINNING OF XIXTH CENTURY Drd. Elena – Loredana MIREA	15
NATO AND THE CONFLICT BETWEEN BOSNIA AND HERCEGOVINA Marius ANTON	27
NATO, CONTEMPORARY TERRORISM AND NATIONAL SECURITY Drd. Marius-George COJOCARU	37
REGIONAL GEOPOLITICS – SOUTH DOBRUDJA IN 1913. VINTAGE TESTIMONIES Dr. Stoica LASCU	43
JEWS IMAGE FROM CONSTANTA IN THE INTERWAR LOCAL NEWSPAPERS Dr. Florin STAN.....	107
THE TARTARS AND CRIMEAN SEPARATISM Omer METIN	115
MISCELLANEA	
HISTORY – AN UNDERSTANDING TOOL OF THE PRESENT... Dr. Mariana COJOC	123
EUROPEAN POLICIES FOR ROMANIA. LANDMARKS IN POINT OF INTEGRATED MARITIME POLICY Dr. Mariana COJOC	165

MONEDA CU DOUĂ FEȚE: FEDERALISMUL CENTRAL- EUROPEAN ÎN CONCEPȚIA ELITELOR POLITICE INTERBELICE

Drd. Daniel CITIRIGĂ*

The Faces of the Coin: Central-European Federalism in Inter-War Political Elites

Abstract: A comprised analysis of the most important political characters of Central Europe as regards the issue of federalism emphasizes at least two well-defined trends: on one hand, if we take into consideration the geographical aspect, the elites of the former Austro-Hungarian Empire operate a State perspective having as basis federal principles, while on the opposing side upholders of centralism are to be found. The paradox appears due to the political culture that was the basis for the maintainers of federalism theories. From a different perspective it is important to underline the fact according to which the reasons for the analysis of federal structures differ depending on the new condition of the involved state at the end of the First World War: the defeated states had as target the maintaining of certain “sacred” territories, while the victorious ones aimed either the remaking of ancient entities or sought a defensive method for the external threats or, why not the territorial expansion under what can be named “small powers imperialism”.

Keywords: federalism, elites, Central Europe, nationalism

Pornind de la premisa că definierea Europei Centrale reprezintă obiectul unei îndelungate controversă științifice și politice am organizat acest studiu pe spații geopolitice/statale. Nu am considerat necesar, însă, să eliminăm cazurile de întrepătrundere fenomenologică. În acest context, este obligatoriu să precizăm că am optat pentru formula geopolitică a Europei Centrale care se referă la spațiul dintre Germania și Rusia, fără Austria, pe care am considerat-o după Primul Război Mondial drept obiect al sferei de influență civilizațională germane. În ceea ce privește o viziune proprie asupra federalismului central-european, este necesar să subliniem că numărul personalităților impresionează ci, în special, poziția lor politică.

Elitele politice interbelice implicate în proiectele de federalizare a spațiului central-european provin, în general, din două spectre diferite: primul remarcat de noi ar fi cel format din state precum Iugoslavia, România sau Cehoslovacia care urmăreau prezervarea noilor teritorii, iar cel de-al doilea de state precum Ungaria sau Polonia care vizau refacerea statalității medievale.

* Asist.univ.drd. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Constanța.

Pornind de la aceste premise, primul pe care îl vom aminti este nimeni altul decât primul președinte al Cehoslovaciei, cel care susține direct ideea cehoslovacismului, până la ducerea sa la nivel de politică de stat. Tomaș G. Masaryk, născut într-o familie mixtă, tatăl fiind slovac, iar mama cu origini germane, devine în perioada sfârșitului Primului Război Mondial, atât părintele națiunii cehoslovace, cât și unul dintre cele mai acreditate și documentate voci în probleme de politică a naționalităților¹. Filosofia politică a lui Masaryk are o sferă largă de analiză, referindu-ne aici la subiecte precum *Socialismul*, *Individualismul*, *Utilitarismul*, *Pesimismul*, *Evoluționismul*, *Pozitivismul*, *Federalismul*, *Autonomia sau Naționalismul și Internaționalismul*.

În ceea ce privește viziunea primului președinte cehoslovac asupra subiectului federalismului, primele trimiteri în acest sens le avem în memoriile sale, în cadrul înțelegerii memorabile dintre cehii și slovacii din America. Cu acest prilej, președintele filosof își expune oficial concepția, de sorginte americană, care se va simți și în organizarea tinerei Republici. Textul, care amintește de întâlnirea de la Pittsburgh, este unul care vine să clarifice disputa din perioada interbelică dintre cehi și slovaci. Autorul subliniază că „la 30 iulie am semnat acordul – *acord și nu tratat- (Československa Dokodá, ne smlouvá)*, între cehii și slovacii din America”, care ar fi dat satisfacție unei facțiuni slovace ce urmărea câștigarea independenței, deși conform părerii oficialului era vorba de o autonomie cu o Dietă, administrație și tribunale proprii². În același context, se revine asupra subiectului autonomiei, revendicare considerată „justificată, dar și asupra acțiunii unor lideri slovaci care „nu se mulțumeau cu o autonomie teritorială”, ceea ce nu se putea sfârși decât cu un „fiasco”³. Încercarea de reformare pe criterii federale a Imperiului Austro-Ungar, venită la propunerea Împăratului Carol, este caracterizată de președintele Masaryk ca fiind o „tentativă disperată”, care nu a făcut altceva decât să grăbească proclamarea independenței Cehoslovaciei⁴.

Ideea *cehoslovacismului*, dar mai ales a unității naționale, este una des întâlnită în opera lui T.G. Masaryk, un exemplu elocvent în acest sens fiind sinteza referitoare la situația slavilor de după război. În acest sens aflăm că „Cehoslovacia este reconstituirea vechiului Regat al Boemiei și Moraviei”, la origine slovacii fiind uniți cu cehii, care în fond „formează o singură națiune și vorbesc aceeași limbă”. Singura diferență în viziunea autorului era aceea că cehii, în comparație cu slovacii, fiind mai liberi, și-au dezvoltat mai intens propria lor limbă⁵. În încheierea analizei sale, Masaryk își exprima convingerea că războiul și situația de după obliga toate națiunile europene la înțelegere, solidaritate și la

¹ Vezi în acest sens T.G. Masaryk, *Idealurile umanității și despre bolșevism*, București, 1923, p. 5.

² Idem, *La Résurrection d'un État. Souvenirs et réflexions 1914-1918*, Paris, (f.a.), p. 236.

³ *Ibidem*, p. 237.

⁴ *Ibidem*, p. 296.

⁵ Idem, *Les Slaves après la guerre*, Paris, 1923, p. 15-16.

uniune, ceea ce însemna că „Statele Unite ale Europei sunt pe cale de a se realiza”⁶. Deși în *L'Europe Nouvelle* autorul face o incursiune interesantă în fenomenul politic contemporan lui, ne vom opri mai ales asupra capitolului 8, *Problema statelor și a micilor națiuni. Federalizarea micilor națiuni*. În interiorul acestui segment este analizată antinomia dintre națiunile mici și cele mari, pentru că „o națiune mică, pasivă, se apără contra uneia mari bazându-se pe un efort intelectual superior față de aceasta care are avantajul superiorității numerice”⁷. Ideea de federație este văzută ca fiind posibilă doar în condiții de libertate, ceea ce ar fi lipsit, în principal, Imperiului Habsburgic, și ce îl determină pe autor să concluzioneze că partizanii federalizării nu au ținut cont de schimbările aduse de război⁸. O poziție clasicizantă în ceea ce privește ideea federalistă, asemănătoare președintelui Masaryk, regăsim la consilierul său, Ždenek Pekar⁹.

Din același spirit politic, Edvard Beneš, ministrul de Externe al Cehoslovaciei și apoi, urmașul lui Masaryk la președinție, este unul dintre susținătorii statului național-unitar cehoslovac ai limbii și națiunii cehoslovace, dar și unul dintre principalii artizani ai Micii Înțelegeri, lui aparținându-i formula cu trei state¹⁰. Nu în ultimul rând, Beneš, pe parcursul perioadei interbelice și postbelice a fost implicat în proiecte de federalizare a Europei Centrale¹¹. În paralel cu opțiunile federaliste majore ale lui Masaryk și Beneš, Vladimir Nosek, secretarul Legației Cehoslovace la Londra, într-o amplă lucrare publicată în 1918, prevedea că cehoslovacii, care erau „cea mai democratică, omogenă și avansată națiune din Europa Centrală” vor deveni susținători ai Marii Britanii și apărători ai drepturilor fundamentale¹². De altfel, același autor, într-o broșură publicată în 1919, aducea la cunoștința opiniei publice britanice și internaționale, rolul pe care l-ar putea avea țara sa în noua geopolitică europeană, mai ales în perspectiva formării *Confederației Europei Centrale* care ar fi prins contur cu ajutorul Aliaților¹³.

⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁷ Idem, *L'Europe Nouvelle*, Paris, 1918, p. 72.

⁸ *Ibidem*, p. 74-75.

⁹ În acest sens vezi, Václav Kľofáč, *Demokratická stromnictve i politički odnosi Československé*, Brno, 1983, p. 63-68.

¹⁰ În acest sens vezi Edvard Beneš, *The Little Entente*, în „Foreign Affairs”, an 1, nr. 1, sept. 1922, p. 60-70

¹¹ Idem, *The Diplomatic Struggle for European Security and the Stabilization of Peace*, Prague, 1925; Idem, *The Problem of the Small Nations after the World War* în „Slavonic Review 4”, nr. 11 (December 1925), p. 257-77; Idem, *Central Europe after Ten Years*, în „Slavonic Review 7”, nr. 20 (January 1929), p. 245-260; Idem, *Cinq années de politique extérieure*, Prague, 1934; Idem, *Memoirs of dr. Eduard Beneš. From Munich to New War and New Victory*, Cambridge, 1954;

¹² Vladimir Nosek, *Independent Bohemia. An Account of the Czecho-Slovak Struggle for Liberty*, London & Toronto & New York, 1918, p. 170.

¹³ Idem, *Great Britain and The Czecho-Slovaks*, Prague, 1919, p. 13.

Un continuator al politicii externe cehoslovace a fost Kamil Krofta, cel pe care Beneš l-a desemnat să conducă Ministerul de Externe și care din această postură susține dezideratele mentorului său¹⁴. Nu mai puțin important, pentru spațiul fostei Cehoslovacii, este numele fostului premier Milan Hodža care, în proiectele susținute din exilul londonez, propunea o federalizare a Europei Centrale, sintagmă prin care înțelegea o Europă Danubiană fără o putere dominantă și care să excludă țări precum Germania sau Polonia, văzute drept principalele surse ale conflictelor¹⁵.

În ceea ce privește Iugoslavia interbelică, credem că numele lui Vladko Maček, președinte al Partidului Țărănesc Croat după moartea lui Stjepan Radić, este cel cu care putem începe o discuție despre aceste spații. Într-o lucrare dedicată evoluției Federației Iugoslave între 1921 și 1941, autorul nu face altceva decât să exprime concepția federalistă croată în contrapartidă față de cea sârbă: Croația independentă în cadrul unei federații/confederații monarhice. De altfel, istoriografia reprezentativă pentru spațiul geografic în cauză, aproape în exclusivitate, este fidelă celor două curente politice contemporane evenimentelor: curentul centralist inspirat de politica centralistă sârbă *versus* curentul federalist/autonomist croat. Omul politic croat insista asupra unui subiect des invocat de cercurile politice de la Zagreb, și anume că federația iugoslavă nu a fost organizată pe baza Declarației din Corfu, egalitatea provinciilor ar fi doar nominală, iar Constituția din 1921 încearcă uniformizarea diferențelor¹⁶. Maček insista asupra unei serii de inadvertențe apărute în sistemul promovat de la Belgrad care, prin viziunea sa integratoare, contravenea unui stat care promovează *autonomia*¹⁷. Nu în ultimul rând, analiza liderului croat atinge și unul dintre subiectele des invocate de adversarii statului național: în viziunea lui, nu există națiune iugoslavă, cetățenie iugoslavă sau limbă iugoslavă. „Croații nu sunt uniți cu sârbii, așa cum nu sunt uniți cu bulgarii, cehii, slovacii sau polonii. Ideea unității este panslavistă și ortodoxistă”¹⁸.

Contele Sforza, într-o carte dedicată acțiunii politice de înfăptuire a statului iugoslav și primului-ministru sârb, Nikola Pašić, subliniază contradicția dintre teoria artizanului Declarației de la Corfu și practica politică ce s-a concretizat în Constituția din 1921 caracterizată prin „centralizarea extremă”¹⁹. Informații inedite, de primă mână, referitoare la contextul politic internațional

¹⁴ Kamil Krofta, *Histoire de la Tchecoslovaquie*, (f.l.), 1934.; *Ruthenes, Czechs and Slovaks* în „Slavonic Review 13”, nr. 38 (January 1935), p. 363-371 și „Slavonic Review 13”, nr. 39 (April 1935), p. 611-626. Idem, *L'Europe au carrefour*, Prague, 1936.

¹⁵ Milan Hodža, *Federation in Central Europe*, London, 1942; pentru mai multe detalii despre concepția politică a lui, vezi Milan Hodža, *Nationality Policy in Czechoslovakia*, Prague, 1938 sau Idem, *The New European Situation and Czechoslovakia*. Prague, 1938.

¹⁶ Vladko Maček, *Wspomnienia przemysłów federacyjny. Król Aleksandar, Chorwatska i Jugosłowensko federacja w 1921-1941*, Kraków, 2002, p. 18-22.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Comte Sforza, *Pachitch et l'union des yougoslaves*, Paris, 1938.

de la sfârșitul Primului Război Mondial, ne oferă cel de-al patruzeci și doilea Secretar de Stat american. Robert Lansing, în ale sale memorii de război, subliniază statutul privilegiat de care se bucura misiunea sârbă la Washington, la începutul lui decembrie 1917, în comparație cu cea iugoslavă care nu fusese invitată deoarece Statele Unite, formal, nu declaraseră război Austro-Ungariei²⁰. În această abordare regăsim diferența clară de percepție între modul în care S.U.A. au primit ideea și au sprijinit statul *Ceboslovacia* (din timpul războiului) și modul în care a privit ideea *iugoslavă* (și poziția S.U.A. față de Iugoslavia după 1918). Aceeași problematică o reiau doi dintre cei mai acreditați istorici în studiere a diplomației wilsoniene: Arthur S. Link²¹ și Victor S. Mamatey. Acesta din urmă atrage atenția cum că Departamentul de Stat l-a informat pe agentul diplomatic special al SUA în Corfu, Percival Dodge, că o misiune specială sârbă va fi binevenită, dar una iugoslavă, nu²².

Una dintre cele mai afectate țări în urma Primului Război Mondial a fost Ungaria, jumătatea unui imperiu multinațional. Nu întâmplător, primul guvern postbelic, de la Budapesta, în frunte cu Mihály Károlyi propunea împărțirea teritoriilor maghiare pe criterii etnice pornind de la o formulă federală. Unul dintre principalii promotori ai acestui curent era Oszkár Jászi, ministru al Naționalităților în guvernul „contelui roșu”. Prin volumul său, *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*, autorul ne face cunoscută varianta pe care o considera cea mai viabilă pentru contextul primelor luni postbelice. El propunea în cadrul pregătirilor pentru negocierile de pace să fie discutată soluția transformării Ungariei într-o „Elveție a Răsăritului” ca parte a unei Confederații Danubiene democratice²³. Din același volum, de o incontestabilă valoare, aflăm că viziunea președintelui Mihály Károlyi, în privința noii Republici, era „în acord cu cunoscutul program de confederație a lui Lajos Kossuth”²⁴. De altfel, ideile expuse de ministrul Jászi se regăsesc în mare parte și în volumul semnat de însuși Mihály Karolyi²⁵.

Miklos Horthy, regentul Ungariei după Primul Război Mondial, în memoriile sale amintește despre situația inedită în care se afla atât țara sa cât și România, în fața celui de-al Doilea Arbitraj de la Viena. În acest context, liderul de la Budapesta nu putea să nu observe jocul politic practicat de Hitler prin care ambele state implicate erau obligate să accepte deciziile luate de Berlin. În acest

²⁰ Robert Lansing, *War Memoirs of Robert Lansing*, New York, 1935, p. 279.

²¹ Arthur S. Link, *Wilson the Diplomatist: A Look at His Major Foreign Policies*, Baltimore, 1957.

²² Victor S. Mamatey, *The United States and Central Europe: A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda 1914-1918*, Princeton, 1957, p. 115.

²³ Oscar Jászi, *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*, London, 1924, p. 91.

²⁴ *Ibidem*, p. 3. Concepțiile politice ale lui Jászi referitoare la problemele Europei Centrale au fost publicate și în România interbelică în „Revista Vremii”, cu precădere în 1922.

²⁵ Michael Károlyi, *Fighting the World: The Struggle for Peace*, New York, 1925.

context, Horthy considera că problema nu putea fi rezolvată prin negocieri cum se încerca, ci „numai prin formarea unei federații ungaro-române”²⁶.

De tentația federalistă nu au „scăpat” nici cercurile politice românești ale perioadei interbelice. În acest sens ne atrag atenția două atitudini care sintetizează ceea ce istoriografia română urma să dezvolte: una centralizatoare și una provincială. Prima o atribuim lui Take Ionescu, promotorul federalismului între state suverane²⁷, iar cea de-a doua, se referă la descentralizarea propusă de partidul lui Iuliu Maniu. Dacă Mica Înțelegere a fost un proiect realizat- e adevărat însă, într-o formă diferită față de cea propusă de Take Ionescu, planurile descentralizatoare transilvănene nu au avut aceeași soartă. Pentru acest din urmă caz, elocvente sunt luările de poziție a lui Sever Bocu și Romul Boilă care, la mai bine de un deceniu de la Marea Unire, condamnă centralismul excesiv și propun o reorganizare administrativă în conformitate cu specificul regional al provinciilor românești. Romul Boilă, în *Studiu asupra reorganizării Statului român întregit*, publicat în timpul guvernării național-țărăniște (1931), putând fi luat, deci, drept un argument pentru o acțiune politică, făcea un apel fiind convins că „a sosit ceasul al 12-lea, când trebuie să rezolvăm problema reorganizării Statului român întregit”. În viziunea autorului, în România Mare „s-a făcut o Constituție cu tendințe centraliste”, iar „singura cale de salvare este descentralizarea largă a organizației de stat”²⁸. În scurt timp, în următoarea lună practic, Sever Bocu, în ziarul „Vestul” din Timișoara, iniția o serie de articole ce purta titlul *Exploatarea provinciilor alipite*²⁹. Pornind de la paradigma conform căreia sistemul centralist dezavantajează dezvoltarea reală a regiunilor bogate, omul politic național-țărănișt bănățean susținea ideea conform căreia „centralismul nu are naționalitate; el a dus, fie că a fost unguresc sau românesc, la aceleași concluzii logice: exploatare sau sărăcie”³⁰.

Scurta analiză a percepțiilor celor mai importanți oameni politici interbelici ai Europei Centrale, în problematica federalismului, scoate în evidență cel puțin două curente delimitate clar: pe de o parte, din punct de vedere geografic, elitele formate în arealul fostului Imperiu Austro-Ungar fac, de cele mai multe ori, o proiecție statală bazată pe principii federale, în timp ce de partea cealaltă a baricadei regăsim susținători ai centralismului. Antinomia desigur survine, în principal, datorită culturii politice pe care se bazau susținătorii

²⁶ Nicholas Horthy, *Memoirs*, annotated by Andrew L. Simon, La Vergne, 2000, p. 215.

²⁷ Take Ionescu, *Mica Înțelegere*, București, 1921.

²⁸ Dr. Romul Boilă, *Studiu asupra reorganizării Statului român întregit. Cuprinde un anteproiect de Constituție cu o scurtă expunere de motive, Cluj 1931*, în „Provincia 2000. Antologie”, Târgu-Mureș, 2001, p. 69-71. Textul integral se regăsește pe blog-ul lui Sabin Gherman unul dintre cei mai controversați susținători ai federalizării României post-decembriste: http://www.ftr.ro/blog3/?page_id=7

²⁹ „Vestul”, Timișoara, 17 septembrie 1931.

³⁰ În acest sens vezi Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, vol. II, p. 234 apud Daniel Vighi, *Lincolnul lui Iorga sau cine e domn în casă*, în „Provincia 2000. Antologie”, Târgu-Mureș, 2001, p. 92-95; Ioan Muntean, *Sever Bocu*, Timișoara, 1999.

teoriilor în cauză. Dintr-o altă perspectivă, însă, este obligatoriu să subliniem faptul că, motivele invocării unor structuri federale diferă în funcție de noul statut conferit statului în cauză în urma sfârșitului Primului Război Mondial: statele învinse nu urmăreau altceva decât prezervarea unor teritorii „sacre”, iar cele învingătoare, fie refacerea unor entități străvechi, fie căutau o metodă defensivă în fața pericolelor externe sau, de ce nu, extinderea teritorială sub ceea ce poate fi numit „imperialismul micilor state”.

POLITICA DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE – PROBLEMĂ MAJORĂ A ÎNCEPUTULUI DE SECOL XXI

Drd. Elena – Loredana MIREA*

The enlargement policy of Europe Union- major issue for the beginning of XIXth century

Abstract: The fall of the socialist block as a consequence of the events from the end of 1989 determined the orientation of the states of Central and Eastern Europe towards democracy and market economy, more exactly to West. Therefore, the fall of the Soviet Union along with the system imposed by it determined the fact according to which the recently „liberated” states had confronted with a serious crisis that was marked by features such as economic chaos, pollution of environment, crime, immigration and even military conflicts. The opposite pole was represented by Europe Union characterized by modernity and security that eventually had become a major player within the context of international relations by means of various actions of prevention and crisis management, economic collaboration, humanitarian and emergency aid, neighborhood policy and preaccession expenditure.

The shifting of perspective as regards postcommunist states towards the West, the need to change own systems according to the Western pattern (in which features such as freedom, democracy, state law, market economy are important) along with their intention to join the Union have all been labelled by the Austrian Erhard Busek as „the great return of East in Europe”.

Keywords: enlargement policy, security, crisis, enlargement policy, conflict.

Prăbușirea blocului socialist în urma evenimentelor de la sfârșitul anului 1989 a determinat orientarea statelor Europei Centrale și de Est către democrație și economie de piață, mai exact către Occident. Astfel, în urma căderii Uniunii Sovietice și a sistemului impus de aceasta, statele abia „eliberate” s-au confruntat cu o puternică criză pe toate planurile, criză caracterizată prin haos economic, poluarea mediului, crimă organizată, imigrație și chiar conflicte militare. La polul opus se afla Uniunea Europeană caracterizată la rândul său, prin modernizare și securitate și devenită un actor principal pe scena relațiilor internaționale prin multiplele sale acțiuni de prevenire și gestionare a crizelor, cooperare economică, ajutor umanitar și de urgență, politică de vecinătate și cheltuieli de preaderare.¹

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea București.

¹ Iordan Iordache Bărbulescu, *Uniunea Europeană. Politicile extinderii*, București, Editura Tritonic, 2006, p.212.

Orientarea statelor post comuniste spre Vest, dorința de schimbare a sistemelor proprii după modelul Occidental (în care primează libertatea, democrația, statul de drept, economia de piață), precum și intenția lor de a adera la Uniune, toate acestea au fost numite de către austriacul Erhard Busek „*marea întoarcere acasă a Estului în Europa*”².

Extinderea spre Centru și Est a devenit un obiectiv și pentru U.E. Fischer afirma că situația politică după 1989 s-a constituit într-o oportunitate unică pentru unificarea Europei, evoluția evenimentelor din Iugoslavia demonstrând că într-o Europă divizată conflictul tradițional continuă să existe și este transferat dinspre Est spre Uniunea Europeană.³

Altfel spus, după căderea Cortinei de Fier (1989), politica de extindere a devenit o prioritate pentru Uniunea Europeană, unii analiști afirmând că lărgirea acesteia reprezintă finalul Războiului Rece. Însuși primul ministru ceh, Spidla afirma că prin extinderea Uniunii Europene „*al doilea război mondial și divizarea Europei s-au încheiat*”⁴. Dar, dincolo de toate aceste declarații, lărgirea era în primul rând o necesitate politică și o oportunitate istorică pentru Europa, în primul rând datorită temerilor că evenimentele din Est vor afecta puternic Occidentul. Joschka Fischer, ministru de Externe german afirma categoric și prevenea totodată că „*fie Vestul stabilizează Estul, fie Estul destabilizează Vestul*”⁵.

Fundalul extinderii europene în perioada post Război Rece a fost creat de Consiliul European de la Copenhaga din 1993. În urma acestuia, Uniunea Europeană și-a deschis practic porțile oricărui stat european care îndeplinea condițiile stabilite. Astfel, la Copenhaga au fost introduse trei mari criterii care trebuiau îndeplinite de către statele Europei Centrale și de Est în vederea aderării. Un prim criteriu a fost cel **politic** care includea: o democrație stabilă, aplicarea corectă a legilor, respectarea drepturilor omului și ale minorităților, precum și stabilitatea instituțiilor statului.

Îndeplinirea criteriului **economic** însemna funcționarea unei economii de piață capabile să facă față concurenței, promovarea competitivității, transparență, reducerea birocrăției, privatizare și bineînțeles, atragerea de investiții.

În ceea ce privește criteriul **juridic**, adoptarea acquis-ului comunitar reprezenta abilitatea statului candidat de a-și asuma obligațiile de membru prin participarea la Politica Economică și Monetară Comună, Politica Externă și de

² Erhard Busek, Werner Mikulitsch, *Uniunea Europeană și drumul spre Răsărit*, Iași, Institutul European, 2005 .p. 50.

³ Paul Fudulu, *Direcții necesare de dezvoltare instituțională (adâncire) a Uniunii Europene în raport cu dezvoltarea sa pe orizontală (extindere)*, Iași, Institutul European, 2006, p.5.

⁴ Christophe Châtelot, *Les Tchêques disent „oui” à l’ Union Européenne*, în „Le Monde”, anul 59, nr. 18160, 17 iunie 2003, p. 6.

⁵ Camelia Muntean, *Extinderea Uniunii Europene costă 80 de miliarde de Euro*, în „Evenimentul zilei” din 18 septembrie 2000, ediția on-line <http://www.evz.ro/articole/detalii-articol/560182/Extinderea-UE-costa-80-miliarde-de-euro/>.

Securitate Comună, Politica Comună Agricolă, dar și plata contribuției la bugetul comunitar. Referitor la acest ultim criteriu, analistul Alan Mayhew afirma că „U.E. încearcă să creeze state perfecte” prin această condiție. Mai mult, ea oferă celor care se opun extinderii Uniunii posibilitatea întârzierii negocierilor pe motivul că acquis-ul nu a fost încă adoptat.⁶

Extinderea și respectiv aderarea la Uniunea Europeană implică o serie de avantaje, dar și de probleme, atât pentru nucleul comunitar, cât și pentru statele candidate. Un prim mare avantaj pentru U.E. este mărirea și dezvoltarea pieței comune, precum și creșterea oportunităților pentru afaceri prin investiții străine cu factori de producție ieftini (de exemplu, investițiile din România din anul 2007, Nokia și Ford). Statele Europei Centrale și de Est au și ele la rândul lor de câștigat din aderarea la Comunitate. Printre avantajele lor se numără consolidarea regimurilor democratice și a economiilor de piață într-un timp relativ scurt și suportând prețuri mult mai mici decât dacă acest lucru s-ar face în mod normal. Apoi, țările candidate au de câștigat la capitolul imagine, ele fiind percepute cu totul diferit pe scena internațională în urma aderării lor la Uniune.

Bineînțeles, dezavantaje sunt și deoparte și de cealaltă. Uniunea Europeană trebuie să depună un efort financiar foarte mare pentru a atenua decalajele economice și sociale existente între țările candidate și nucleul comunitar. De exemplu în anul 2000 (incluzând aici și marea aderare a celor 10 state din 2004), PIB-ul mediu pe cap de locuitor la puterea de cumpărare era de 32% din cel mediu al U.E. și dintre cele 12 candidate, Bulgaria înregistra nivelul cel mai scăzut al parității puterii de cumpărare, cu un PIB pe cap de locuitor de 24%.⁷

Apoi, în urma aderării unui număr atât de mare de țări cu diferențe economice și sociale majore, Uniunea își asumă riscul încetinerii procesului de integrare, proces mult mai dificil și mai îndelungat. „Extinderea este o acțiune ambițioasă, dar care pune capăt existenței Europei așa cum a fost ea percepută până în prezent”⁸, după afirmațiile unor oficiali europeni din revista „Newsweek.”

O altă problemă foarte importantă pusă de extinderea către Centru și Est este cea instituțională. Un număr atât de mare de state pe care l-ar avea Uniunea Europeană însemnă totodată și îngreunarea sistemului decizional din cadrul acesteia. În acest sens, cotidianul „International Herald Tribune” titra la doar câteva luni de la aderarea celor 10 din 2004 că „extinderea se dovedește un coșmar în ceea ce privește stabilirea unei politici externe unitare. Este dificil să se ajungă la un consens

⁶ Alan Mayhew, *Enlargement of the European Union: an analysis of the negotiations with the Central and Eastern European candidate countries*, Sussex European Institut, Working Paper, 2000, p9.

⁷ Sandor Richter, *EU Eastern Enlargement. The case the former second-wave applicant countries*, 2000, WIIW Research Report, p10.

⁸ Sabina Nicolae, *Extinderea – sfârșitul Europei unite*, în „Evenimentul Zilei” din 27 aprilie 2004, ediția on-line:

<http://www.expres.ro/articole/detalii-articol/648800/Extinderea---sfirsitul-Europei-unite/>.

*între cele 25 de state. Iar dacă Uniunea se mai extinde o dată, problema consensului devine și mai serioasă”.*⁹

Nu trebuie neglijată însă, rata eurosceptismului cu care se confruntă Europa Occidentală, mai mult de 50% dintre cetățenii acesteia exprimându-se împotriva extinderii.

Cât despre statele est-europene, exigențele economiei de piață sunt de multe ori primejdioase deoarece aceste cerințe implică o restructurare drastică a economiei, concedieri masive de personal, finalizându-se deseori prin falimentul companiilor.

Referendumul – ultimul obstacol major al mării extinderi din 2004

Dintre toate statele candidate, Polonia a fost fără îndoială, cel mai dificil partener de negociere al Uniunii Europene, exceptând însă România și Bulgaria, țări confruntate cu alte probleme.

Această dificultate era datorată în primul rând, mărimii sale, Polonia fiind cel mai mare stat care dorea să adere. În plus, acest stat rămăsese unul agrar, cu un număr foarte mare de șomeri (de fapt, dintre cele opt state fost comuniste, șomajul înregistra cea mai mare rată în această țară, cu un procent de 20%). Peste toate acestea, oficialii polonezi care se luptau pentru intrarea țării lor în U.E., se confruntau cu problema unui naționalism acerb, asociat cu o gravă instabilitate politică.¹⁰

În aceste condiții, trebuia organizat un referendum, la care populația poloneză era nevoită să se pronunțe pentru sau împotriva aderării țării lor la Uniunea Europeană. Cu câteva luni înainte de referendum-ul propriu-zis, un sondaj realizat în Polonia, confirma că doar 46% din totalul populației s-ar prezenta la vot. Acest lucru ar fi determinat nevalidarea referendum-ului, pentru valabilitatea acestuia fiind necesară o prezență la vot de minimum 51% din totalul populației. Astfel, cotidianul francez „Le Figaro” îi cerea premierului în ianuarie 2003, să acționeze într-un fel pentru a avea o mai mare credibilitate în fața oamenilor și a-i convinge să meargă la vot. „*Mai sunt cinci luni până la referendum și Miller va trebui să-și convingă cetățenii că Uniunea Europeană nu rimează cu corupția*”¹¹, titra „Le Figaro”. Statisticianul Josef Zycinski explica în acest cotidian că există fără îndoială „*o legătură între susținerea scăzută a politicii pentru aderare și „afacerile” prim-ministrului Miller. Un om de pe stradă se simte pierdut și fără putere. Îi este teamă că aderând la Uniunea Europeană, intră într-un sistem de relații mafiot, unde vocea sa*

⁹ John Vinocor, *Politicus: French Supress rage over EU Constitution*, în „International Herald Tribune” din 12 octombrie 2004, ediția on-line: http://www.iht.com/bin/challenge.php?URI=http://iht.nytimes.com/protected/articles/2004/10/12/politicus_ed3_0.php.

¹⁰ Laurent Zecchini, *Un partenaire majeur, mais difficile*, în „Le Monde”, anul 59, nr. 18154, 10 iunie 2003, p.2.

¹¹ Bernard Osser, *Le gouvernement polonaise fraglisé par les affaires*, în „Le Figaro”, anul 59, nr. 18166, 8 ianuarie 2003, p. 4.

nu va conta”.¹² Cu alte cuvinte, lipsa de interes a oamenilor pentru evenimentele politice era datorată, în primul rând mentalității de a nu crede în oamenii care îi conduc și în posibilitatea schimbării unor lucruri.

Presa franceză a surprins foarte bine în acea perioadă „duelul” dintre politicienii polonezi pro-aderare și curentul ultracatolic, eurosceptic. Aceștia din urmă afirmă că „*aderarea la Uniunea Europeană e un pact cu diavolul*” și că „*Polonia nu va construi Europa Sodomei și Gomorei*”.¹³

În acest conflict de idei a intervenit până și Papa Ioan Paul al II-lea, care s-a pronunțat în favoarea aderării Poloniei și a îndemnat oamenii să meargă la vot. Replica ultracatolicilor a fost însă pe măsură, fiind aduse acuzații grave scaunului pontifical. „*Nu este pentru prima oară în istorie, când Vaticanul este împotriva intereselor Poloniei. Vaticanul este la mâna Germaniei care îl finanțează!*”¹⁴

Oamenii, în general, se pronunțau pentru aderare, Bruxelles-ul fiind pentru cei mai mulți sinonim cu termenul de speranță. De exemplu, un părinte spera că ai săi copii „*nu vor mai lucra la negru în Germania și că totul se va legaliza*”, iar o pensionară declara pentru presa franceză că va vota DA pentru aderare pentru că „*politicienii (polonezi) sunt nuli și doar Bruxelles-ul i-ar putea controla*”.¹⁵ Decizia oamenilor a fost bineînțeles, influențată și de discursul Papei. Astfel, Barbara Tyszka, o bătrână în vârstă de 75 de ani spunea că „*trebuie să respectăm autoritatea morală a Papei și poate, una din ultimele sale dorințe*”.¹⁶

Referendum-ul din Polonia a fost organizat în două zile, 8 și 9 iunie 2003. După prima zi de vot, doar 17,6% din totalul populației se prezentase la urne, lucru ce a generat o mare panică în rândul politicienilor, primul ministru îndemnându-și cetățenii să se prezinte la vot, pentru că „*nu votează pentru guvern, ci pentru Europa*”.¹⁷ La finalul celei de-a doua zi de vot, încă exista incertitudinea dacă s-a depășit pragul de 50%. Rezultatele finale au arătat însă că s-au prezentat la urne un procent de 59% din totalul populației, dintre aceștia, 77,45% optând pentru aderarea la Uniunea Europeană. La aflarea rezultatelor, președintele Alexandre Kwasniewski a avut o reacție de-a dreptul explozivă. A sărit în sus de bucurie, a bătut din palme, a râs, și-a îmbrățișat soția și colaboratorii, declarând că „*Polonia s-a întors în Europa, la locul care îi revine ei și locuitorilor săi*”, după cum relatează cotidianul francez „*Le Monde*”.¹⁸ Italianul Romano Prodi, afirma înaintea validării referendum-ului că „*o națiune mare și puternică este pe cale de a*

¹² *Ibidem*.

¹³ Christophe Châtelot, *En Pologne, le courant ultracatholique est mobilisé contre l'adhésion, „pacte au diable”*, în „*Le Monde*”, anul 59, nr. 18111, 17 aprilie 2003, p. 6.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Idem, *Ambiance morose à Atheny la polonaise*, anul 59, nr. 18112, 18 aprilie 2003, p. 6.

¹⁶ Idem, *En Pologne, les anti-européens marquent le pas avant le référendum sur l'adhésion*, în „*Le Monde*”, anul 59, nr. 18151, 6 iunie 2003, p. 6.

¹⁷ Idem, *Ambiance morose à Atheny la polonaise.....*

¹⁸ Idem, *La Pologne, le plus grand des pays candidates, dit „oui” à l'Europe*, în „*Le Monde*”, anul 59, nr. 18154, 10 iunie 2003. p. 2.

*întoarce pagina unui secol tragic și să-și ia premiul care îi revine după eforturile depuse în vederea integrării*¹⁹. Lech Walesa, omul devenit simbol al căderii comunismului din Polonia recunoștea sincer că i-a fost frică de absentismul de la vot și că prin validarea referendum-ului țara sa a trecut de „ultimul obstacol” în vederea aderării.²⁰

Atât la referendum-ul din Polonia, cât și la cele din Malta, Cehia, Ungaria, Slovenia, Slovacia și Lituania, veritabilii arbitrii au fost cei care au lipsit de la vot.

Cea mai mică prezență la urne a fost înregistrată în Ungaria (doar 46%). În schimb, locuitorii Maltei au mers în număr foarte mare la vot, ajungându-se la un procent de 91%. Dintre cele șapte state în care au fost organizate referenduri, slovenii au votat cel mai mult pentru aderarea țării lor. Astfel, 93,71% din totalul voturilor exprimate, erau în favoarea intrării Sloveniei în Uniunea Europeană. Cel mai mic procent s-a înregistrat în Malta. Doar 56,64% din cei 91% de alegători care au mers la urne, s-au pronunțat printr-un vot pozitiv pentru aderare.

Un sociolog explica într-un interviu din Deutsche Allgemeine Zeitung că fenomenul absentismului de la vot „este consecința comunismului. Oamenii nu au încredere în ei și în politicieni. Ei cred că votul lor nu va schimba nimic, că totul se decide de sus. De altfel, au crezut că viața lor se va schimba imediat după 1990, iar acest lucru nu s-a întâmplat”.

Catherine Samary analiza într-un articol din „Le Monde Diplomatique”, cauzele absentismului masiv de la vot din țările Europei Centrale și de Est. Astfel, ea mergea pe premisa că statele Europei Centrale și de Est doreau să rămână în afara Uniunii Europene, datorită fricii că țările estice vor rămâne în continuare o „vastă piață periferică”.²¹

Temeri existau în ambele tabere, atât în statele nucleului comunitar, cât și în cele 10 care abia aderau. Astfel, la doi ani de la momentul lărgirii U.E., în noile state membre exista încă sentimentul de a fi cetățeni de mâna a doua și asta pentru că occidentalii continuau să vadă Estul ca pe o sursă a mafiei, corupției, a hoților de mașini sau a forței de muncă ieftine.

Dincolo de toate, teama occidentalilor vis à vis de extindere, era în primul rând de natură economică, existând teama că imigranții scad salariile vesticilor și produc implicit creșterea ratei șomajului. Astfel, se susținea că extinderea spre Est a Uniunii Europene a determinat ca numeroase companii să-și scadă costurile de producție și sute de tehnicieni de la firma Siemens

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Catherine Samary, *Les Espèrences frustrée de l'Est*, în „Le Monde Diplomatique”, aprilie 2005, (ediția on-line-http://www.monde-diplomatique.fr/2005/04/SAMARY/12088?var_recherche=1%27elargissement%20de%201%27union%20europennne).

(Germania) de exemplu, au trebuit să aleagă între a lucra mai multe ore pe zi sau a-și pierde locul de muncă.²²

De asemenea, exista teama delocalizării, fenomen ce poate fi tradus prin faptul că marile companii occidentale își mută o mare parte din locurile de muncă în Est. Însă, această teamă a fost cu totul nefondată, statisticile arătând că în doi ani de la aderare, doar 1-1,5% din companii au recurs la această metodă pentru a-și asigura producția.²³

Mai mult, presa occidentală a dezmințit în repetate rânduri toate zvonurile negative legate de imigrația forței de muncă. Astfel, în cotidianul britanic Financial Times se sublinia că „în ciuda temerilor că Europa occidentală va fi invadată de hoarde de muncitori estici în căutare de o viață mai bună, în realitate foarte puține persoane își caută un loc de muncă în Vest”.²⁴ Iar la trei ani de la aderarea țărilor Europei Centrale și de Est la Uniunea Europeană, ministrul muncii al Marii Britanii declara pentru „Daily Express” că „nu există dovezi că imigrația din noile state membre U.E. a dus la reducerea creșterii salariale în economie, ci dimpotrivă, analiștii, oamenii de afaceri și statisticile arată că acest lucru a generat o creștere economică”²⁵.

România și Bulgaria – În valul al doilea al extinderii Uniunii Europene

Așa cum am afirmat și mai sus, după căderea regimului socialist din 1989 România și Bulgaria și-au trasat noi obiective de politică externă: orientarea către Occident, aderarea la N.A.T.O. și U.E. În acest sens, încă din primele luni ale anului 1990, cele două state au stabilit relații diplomatice cu Comunitățile Europene, și-au trimis ambasadorii la Bruxelles și începând cu anul următor, România și Bulgaria au fost incluse în programul de finanțare PHARE. Trebuie să subliniez aici că dintre cele 12 state din Europa Centrală și de Est, candidate la aderare, România a primit cea mai mare finanțare din partea U.E. Astfel, în **numai** un deceniu (1992-2002) și **numai** prin programul PHARE țara noastră a primit 2 miliarde de €²⁶, iar începând cu anul 2000 a primit 700 de milioane de € pe an.

²² Silvia Cimpoieru, *Extinderea Uniunii Europene spulberă privilegiile muncitorilor europeni*, în „Evenimentul zilei” din 13 mai 2004, ediția on-line <http://www.evz.ro/articole/detalii-articol/650364/Extinderea-UE-spulbera-privilegiile-muncitorilor-europeni/>.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Jean Eaglesham, Scheherazade Daneshkhu, *National News business and economy: Number of immigrants soars past forecasts*, în “Financial Times”, 11 noiembrie 2004, (ediția on-line <http://search.ft.com/ftArticle?sortBy=gadatearticle&queryText=%22illegal+workers%22&aje=true&id=041111001373&page=9>).

²⁵ Viorica Marin, *Imigranții est-europeni scad salariile britanicilor*, în „Adevărul”, nr. 5202, luni, 2 aprilie 2007, p. 4.

²⁶ Luciana Alexandra Ghica, *România și Uniunea Europeană. O istorie cronologică*, București, Editura Meronia, 2006, p22.

România și Bulgaria au semnat acordurile de asociere la Uniunea Europeană în 1993, acorduri ce au fost ratificate în 1995. Acestea erau în fapt o alternativă la o viitoare aderare, în urma încheierii lor rezultând o serie de avantaje pentru statul candidat printre care instituirea unei zone de liber schimb și în special sprijin financiar de la bugetul comunitar.

Au urmat depunerile cererilor oficiale de aderare în 1995, cereri acceptate la Consiliul European de la Madrid din același an. La Madrid s-a hotărât de asemenea ca fiecare stat să fie evaluat conform progreselor sale și s-a aprobat emiterea unui raport și a unui aviz privind cererea de aderare și progresele realizate în funcție de criteriile de la Copenhaga pentru fiecare stat în parte.²⁷

Raportul Comisiei Europene din anul 1997 a fost negativ pentru România și Bulgaria subliniindu-se că economiile celor două țări nu vor putea face față concurenței din U.E. Astfel, au fost începute negocierile pentru aderare doar cu Ungaria, Polonia, Slovenia, Estonia, Republica Cehă și Cipru, țara noastră fiind invitată alături de alte cinci state europene la negocieri abia în 1999, în urma Consiliului European de la Helsinki²⁸ (deși pentru România raportul Comisiei din 1998 nu era nici de această dată favorabil în ceea ce privește criteriul economic, iar la sfârșitul aceluiași an Parlamentul European a emis o rezoluție conform căreia începerea negocierilor de aderare cu România era considerată a fi prematură).²⁹

Eșecul de la Laeken (decembrie 2001)

În primul an de negocieri România a deschis nouă capitole și a închis provizoriu doar șase capitole. Bulgaria era într-o situație asemănătoare. Asta și explică într-un fel eșecul de la Laeken.

O statistică din 2001, făcută cu câteva luni înainte de Summit-ul de la Laeken atestă că toate statele candidate la aderare, în număr de 12 și-au îndeplinit criteriul politic cu excepția României și Bulgariei care mai aveau ceva de lucru la acest capitol. În ceea ce privește existența unei economii de piață funcțională și capacitatea de a face față concurenței de pe piața U.E., cele două state, subiect al acestui studiu, nu îndeplineau criteriile. În domeniul armonizării legislative se pare că Bulgaria era clasată ceva mai bine decât România, care se afla situată pe o poziție inferioară.³⁰

Oficialii europeni reproșau celor două state faptul ca nu și-au valorificat fondurile europene, numărul mare de șomeri, neexistența unei economii funcționale și competente, precum și neadoptarea eficientă a acquis-ului comunitar.

²⁷ *Ibidem*, p 38.

²⁸ http://www.mie.ro/documente/dialog_Ro UE/documente_raportare_CE.htm.

²⁹ Luciana Alexandra Ghica, *Op., cit.*, p.39.

³⁰ Sandor Richter *Op. cit.*, p.10.

Prin urmare la Summit-ul de la Laeken din 2001 au fost invitate să adere doar 10 state, începând cu data de 1 mai 2004. Cu toate că timpul a fost extensiv și pentru Slovacia, Lituania, Letonia și Malta, acestea au reușit totuși să obțină avizul Uniunii Europene în ceea ce privește aderarea. Numai România și Bulgaria au rămas să privească de pe margine spectacolul extinderii³¹, Comisarul pentru extindere de la vremea respectivă, Günter Verheugen afirmând cu ironie că „aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană în 2004 ar fi încălcat orice principiu european”, iar „Bulgaria ar fi avut nevoie de vrăjile lui Harry Potter pentru a intra în Uniunea Europeană în 2004”³². Cele două state erau invitate însă, să deschidă toate capitolele de negociere în 2002.

Începând cu anul aderării celor 10, România și Bulgaria au primit un sprijin financiar și mai mare din partea U.E. (în 2004 au primit cu 20% mai mult decât în mod normal, iar în 2006 cu 40% mai mult, în această perioadă și anume 2004-2006 numai țara noastră a primit un miliard de €, adică jumătate din banii pe care îi obținuse în perioada 1992-2002).³³ Cu toate acestea rapoartele Comisiei sau Rapoartele de Țară, așa cum au fost ele numite, nu au fost mai favorabile.³⁴ Ba dimpotrivă, în toată această perioadă a existat pericolul activării clauzei de salvagardare, introdusă pentru a evita dezechilibrele pe care o aderare prematură le-ar putea produce. Această clauză de salvagardare ar fi amânat aderarea celor două țări cu încă un an.³⁵

De asemenea Comisia Europeană a anunțat în permanență în perioada 2004-2006 continuarea monitorizării celor două state. Deși oficiali europeni încurajau țările candidate să continue reformele în vederea aderării, însuși Gunter Ferheugen, comisarul extinderii de la momentul respectiv, declarând pentru BBC că „extinderea U.E. va fi incompletă fără România și Bulgaria”³⁶, au existat totuși oameni politici care s-au opus vehement aderării la Uniunea Europeană a acestor state. Verzii, deputații francezi din Uniunea pentru o Mișcare Populară (partid din care făcea parte și președintele Jacques Chirac) și germanii din Uniunea Creștin-Democrată s-au opus aderării până în dimineața zilei semnării Tratatului. „Nu vrem să mergem la aderare cu ochii închiși”, afirmau ei.³⁷

³¹ Mara Ștefan, *Românii privesc de pe margine sărbătorile în onoarea Europei Mari*, în „Adevărul”, nr. 4301, sâmbătă 1 mai 2004, p. 2.

³² Eugen Andreescu (coordonator), *Efectele lărgirii spre Est a Uniunii Europene*, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 2003, p. 48.

³³ Luciana Alexandra Ghica, *Op. cit.*, p.40.

³⁴ Încă din 2002 raportul Comisiei a raportat pentru prima dată anul 2007 pentru aderarea României și Bulgariei

³⁵ Tratatul de Aderare precizează că Bulgaria și România vor adera în 2007, dacă în baza unei Recomandări a Comisiei, Consiliul nu va decide să amâne întrebarea în Uniunea Europeană până în 2008 pentru oricare dintre țări.

³⁶ Verheugen: „Extinderea UE e incompletă fără România” în „Ziua”, nr. 3006, 5 mai 2004, ediția on-line <http://www.ziua.ro/oldtop.php?data=2004-05-05>.

³⁷ Alexandru Moise, *Deputații francezi se mai gândesc dacă votează aderarea României la UE* în „Adevărul”, nr. 4756, 8 octombrie 2005, ediția on-line

Problema extinderii U.E. cu încă doi noi membri a fost pusă însă încă din 2004. Astfel, Matthias Wissmann, deputat al Uniunii Creștin Democratice și președinte al Comitetului pentru Afaceri Europene din parlamentul german, declara cu ocazia summit-ului de la Bruxelles, întrunit pentru a se ajunge la un consens în ceea ce privește Constituția U.E. pentru cei 25 de membri, că „*Uniunea este în criză și orice pas spre o extindere viitoare va fi greu de făcut!*”³⁸. Opinia sa este întărită de Martin Schultz, membru al Parlamentului European și lider al PSD, care afirma că eșecul summit-ului Uniunii Europene, (summit-ul Constituției, așa cum a fost el numit) „*ne face să nu ne mai gândim la viitoarea extindere*”.

Franța avea aceeași părere asupra următoarei lărgiri. „*NU trebuie continuată extinderea unei Uniuni care NU are încă niște instituții eficiente*”. Este declarația lui Edouard Balladour, un fost premier francez.

Sondajele realizate în rândul populației Uniunii Europene demonstau că europenii nu sunt deloc entuziasmați de ideea extinderii. Astfel, mai puțin de jumătate dintre cetățenii Uniunii sunt de acord cu aderarea României și Bulgariei (doar 43% din U.E.15 și 58% din U.E.25). Cei mai favorabili lărgirii erau slovenii, slovacii și polonezii, iar cei mai reticenți erau cetățenii din Franța, Germania, Luxemburg și Austria.³⁹

Părerile erau însă și de această dată împărțite. Cu toate „protestele” europenilor, Parlamentul European a adoptat o rezoluție referitoare la extinderea cu doi noi membri în aprilie 2005 cu o majoritate zdrobitoare de 497 de voturi. Jean Louis Debre, președintele Adunării Naționale a Franței, a reacționat destul de dur la această decizie, anunțând că patru deputați francezi vor face o vizită la București pentru a vedea cu „ochiul liber” care este realitatea stadiului reformelor asumate de România.⁴⁰ Astfel, iată că europenii au pus întotdeauna sub semnul îndoielii reformele și progresele realizate de România și Bulgaria.

În urma tratatului de aderare semnat pe 25 aprilie 2005, cele două state urmau a avea locurile în instituțiile europene distribuite astfel:

<http://www.adevarul.ro/articole/deputatii-francezi-se-mai-gandesc-daca-voteaza-aderarea-romaniei-la-ue/156188>.

³⁸ *Positionspapier zur Zusammenarbeit des Landes Berlin mit Mittel-und Osteuropa*, în „Berliner Zeitung”, din 18 dec. 2003, (ediția on-line <http://www.berlin.de/imperia/md/content/rbm-skzl/europareferat/95.pdf>).

³⁹ Jurnalul de știri al Antenei 3 din 19 iulie 2005, (ediția on-line <http://www.antena3.ro/index.php?search=on&arc=on&id=869&text=extinderea%20uniunii%20europene>

⁴⁰ *Ibidem*.

	Nr. De voturi din Consiliul de Miniștrii	Nr. comisari	Nr. De membrii în Parlamentul European	Nr. De membri din Comitetul Economi și Social
Bulgaria	10	1	18(17)	12
România	14	1	35(33)	15

Așa cum afirmam și mai sus Bulgaria și România continuau să se confrunte cu probleme chiar și înaintea momentului aderării, problemele majore fiind în continuare justiția și neîncrederea populației în funcționalitatea sa, agricultura, indicele ridicat al corupției și al fraudei, spălarea banilor etc. România se confrunta și cu o problemă mai specială, și anume cu cea a minorității rome, în țara noastră replica „țigancă împuțită” fiind una la ordinea zilei, folosită chiar de șeful statului fără nicio repercusiune asupra sa.

Europenii își făceau cele mai mari probleme, așa cum spuneam și mai spus, în ceea ce privește extinderea Uniunii Europene cu încă două state. „*Trebuie să fim atenți la exportul de infraționalitate din cele două state*”⁴¹ titra „Der Standart”, un important cotidian austriac.

„Suddeutsche Zeitung” era și mai dur, comparând România cu Senegalul și Republica Dominicană în ceea ce privește mita. Mai mult, în acest cotidian se sublinia faptul că „*România ar trebui lăsată să adere la Uniunea Europeană când nu va mai fi o piatră de moară la gâtul Europei*”⁴².

În timp ce BBC-ul trăgea un semnal de alarmă acuzând lipsa libertății presei, jurnaliștii francezi reproșau celor două state că deși Franța a sprijinit tot timpul România și Bulgaria în procesul de aderare la U.E., acest lucru nu le-a împiedicat să se alătore americanilor în războiul purtat în Irak, împotriva „bătrânei Europe franco-germane”⁴³.

În vreme ce europenii semnalau toate aceste probleme, politicienii români interpretau după bunul plac Rapoartele de Țară ale Comisiei Europene, preferând mai degrabă, să nu piardă nici măcar un procent din votul electoratului. Adrian Năstase se declara mulțumit la momentul anului 2001 că „Raportul de Țară este mai favorabil decât cel de anul trecut”, iar faptul conform căruia „Comisia consideră că România și Bulgaria **ar trebui** să fie pregătite pentru calitatea de membru la 1 ianuarie 2007 cu condiția să rezolve un număr de probleme semnificative”⁴⁴ îl îndreptăța pe Călin Popescu Tăriceanu

⁴¹ <http://www.gov.ro/presa/ambasade/afis-ambs.php?iddoc=740>.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Valentin Stan, *Raportul de Țară. Un guvern de trei parale și Europa lui*, în „Jurnalul Național” din 17 mai 2006, ediția on-line <http://www.jurnalul.ro/articole/21218/raportul-de-tara---un-guvern-de-trei-parale-si-europa-lui&>.

să afirme foarte clar în mai 2006, că țara noastră va adera în mod sigur la UE la 1 ianuarie 2007.

Cu toate că în această perioadă România și Bulgaria au fost privite ca un tot unitar, ele s-au aflat tot timpul într-o oarecare competiție. Meglena Kuneva, ministrul al Afacerilor Externe al Bulgariei, afirma în 2002 că nu dorește ca țara sa să fie asociată cu România „*candidat mai lent care riscă să afecteze șansele Bulgariei să adere la U.E. Vrem să avem șansa de a progresa și de a fi monitorizați în funcție de propriile merite, lucru greu de îndeplinit în lumina acestui cuplu geopolitic*”⁴⁵. Ministru de Externe bulgar făcea aceste declarații deși știa foarte bine că și țara sa cât și România se aflau pe „picior de egalitate”, atât la progrese cât și la probleme.

	România	Bulgaria
PIB pe cap locuitor	5741 €	5237 €
Exporturi	4,2%	4%
Creștere economică	11,5 milioane \$	4,6 milioane \$

Sursa: Anuarul Institutului Național de Statistică, 2002⁴⁶

Deși trebuie să continue reformele pentru a recupera diferențele care le separau de ceilalți 25 de membri ai nucleului comunitar, România și Bulgaria au aderat la 1 ianuarie 2007 la U.E., eveniment întâmpinat cu „*un suspin de ușurare*” de către cele două state și cu o „*senzație de anxietate*” de către opinia publică europeană.⁴⁷

Astfel cele două țări și-au îndeplinit obiectivele de politică externă enunțate la începutul anilor '90. Cât mai au de lucru pentru a ajunge din urmă statele Uniunii Europene? E greu de spus. Posibilitatea amânării aderării lor ar fi fost însă, sinonimă cu un dezastru, în primul rând ceea ce privește mentalitatea, românii și bulgarii considerându-se respinși și fiind considerați cetățeni de mâna a doua. Cât despre Uniunea Europeană, situația ei s-a complicat foarte mult după aderarea celor 12 state fost comuniste, „*noua Europă trebuind să concilieze cetățeni foarte diferiți și să găsească un echilibru între bogăție, sărăcie și identitate națională*”⁴⁸, după cum afirma Tony Judt, director la Remarque Institute de la Universitatea din New York.

⁴⁵ http://membres.lycos.fr/romania2007/article.php3?id_article=10.

⁴⁶ <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do>.

⁴⁷ Doina Anghel, *Scepticism in presa internationala la vestea aderarii Romaniei si Bulgariei la 1 ianuarie 2007*, în „Ziarul financiar” din 28 septembrie 2006, ediția on-line http://www.zf.ro/articol_96492/scepticism_in_presa_internationala_la_vestea_aderarii_romaniei_si_bulgariei_la_1_ianuarie_2007.html.

⁴⁸ Sabina Nicolae, *op cit.*, în „Evenimentul zilei” din 27 aprilie 2004, ediția on-line: <http://www.expres.ro/articole/detalii-articol/648800/Extinderea---sfirsitul-Europei-unite/>.

NATO ȘI RĂZBOIUL DIN BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA

Marius ANTON *

NATO and the conflict between Bosnia and Hercegovina

Abstract: The cessation of hostilities implied more than a armistice and might be said to have marked the very beginning of a process of reform and reconstruction during which the abilities of self-government were developed along with the destruction of arms and ammunition and the judgement of war criminals. Therefore, former belligerents succeeded in creating the terms of a dialog by means of structures and instruments of the democratic process as well as the perspective of a prosperous and peaceful future. It is important to mention that all above mentioned facts were supported by Bosnian authorities and international communities that involved both military and civilian actions. The image of Bosnia and Hercegovina is perceived at present as being a positive one. A return to the hostilities from the beginning of the 90s' of the last century is a fact that cannot be imagined. However, actions and deeds are still to be taken. During the last decade Bosnia-Hercegovina realized a remarkable progress by changing the position of a state that bore the marks of war into a status which aims at integration within the framework of Euro-Atlantic institutions. The conflict between Bosnia and Hercegovina has determined NATO to take the ledge to maintain peace, thus changing the position that was assumed during the Cold War into a factor in the counterbalance of communist bloc alliance of the Warsaw Pact.

Keywords: conflict, hostilities, Euro-Atlantic integration, alliance, sovereign state.

1. *Reșere generale ale Războiului din Bosnia și Herțegovina*

Scânteia care a aprins conflictul a fost Kosovo, datorită tensiunilor dintre populația albaneză majoritară (90%) și sârbii. Tensiunile au escaladat odata cu prilejul împlinirii a celei de-a 600 aniversare a Bătăliei din Kosovo (1389), unde sârbii și aliații lor au fost înfrânți de către Imperiul Otoman¹. În aprilie 1987, Slobodan Milošević, care a fost ales Președinte al Prezidiului Comitetului Central al Ligii Comuniștilor din Serbia în 1986, a călătorit în Kosovo. În întâlnirile cu liderii sârbi și locali într-un discurs în fața unei mulțime de sârbi, Slobodan Milošević aprobat un Program naționalist sârb. În acest sens, el a rupt politica de partid și de guvern, care a restricționat expresiile naționaliste în SFRY² de la momentul înființării de către Josip Broz Tito, după Cel de-al

* Student, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Constanța

¹ Ante Čuvalo, *Historical Dictionary of Bosnia – Herzegovina*, Second Edition, The Scarecrow Press Inc., Maryland, 2007, pp. 102-104.

² „Republica Socialistă Federativă Iugoslavia”.

Doilea Război Mondial. Ulterior, Slobodan Milošević a exploatat valul naționalismului sârb, în scopul de a consolida centralizate de regulă în SFRY.³ Din iulie 1988 până în martie 1989, o serie de demonstrații și manifestații de susținere a lui Slobodan Milošević - așa-numita politică „Revoluție Anti-birocrațică” - a avut loc în Voivodina și Muntenegru. Aceste proteste au condus la dizolvarea guvernelor provinciale și republicane respective; noile guverne au fost apoi de susținere, și îndatorate lui Slobodan Milošević⁴.

În afara cultului lui Tito, Yugoslavia mai era ținută întregă de doua organisme vitale: Partidul Comunist – L.C.Y⁵ și Armata – J.N.A⁶. Deși partidul începuse să se dezintegreze după moartea lui Tito (1986), armata s-a menținut însă aproape că se transformase într-o armată sârbă (1991). În 1990 Republica Socialistă Serbia a promulgat o nouă Constituție, care, printre altele, a schimbat numele republicii și provinciilor autonome. Numele de Republica Socialistă Serbia a fost schimbat în Republica Serbia, numele Provincia Socialistă Autonomă Kosovo a fost schimbat la Provincia Autonomă Kosovo și Metohija, precum și numele Provincia Socialistă Autonomă Voivodina a fost schimbat în Provincia Autonomă Voivodina. În timpul aceleiași perioade de timp, Republica Socialistă Muntenegru a schimbat numele în Republica Muntenegru (denumit în continuare Muntenegru). La 15 octombrie 1991, SDA⁷ și HDZ⁸ au adoptat un memorandum în care cereau suveranitatea și neutralitatea Bosniei și Herțegovinei fără a solicita și independență, dar acest pact a fost respins de către sârbi. În februarie 1992, în urma unui Referendum, un procent de 64% din locuitori au decis independența Bosniei și Herțegovinei, un act recunoscut de Comunitatea Europeană și apoi de către Statele Unite ale Americii (6 – 7 aprilie 1992). Sârbi au respins și au denunțat proclamarea independenței, trecând la măsuri militare de protest. Violențele de până atunci, deși izolate, au luat amploarea unui adevărat război al sârbilor împotriva Bosniei și Herțegovinei⁹. Deși se afla în război cu sau fără voia ei, Bosnia și Herțegovina acum devine teatrul războiului în care fusese antrenată încă din iunie 1991, când JNA atacase Slovenia și Croația.

La data de 6 martie 1992, Bosnia și Herțegovina și-a declarat independența, ducând la un război de mare amploare după 6 aprilie 1992. La 27 aprilie 1992, a fost reconstituit SFRY ca RFI¹⁰. În acest moment, a JNA a fost

³ The International Criminal Tribunal for The Former Yugoslavia, (ICTY), *Case No. IT-99-37, Indictment/22 mai 1999, Art. 2, 6.*,

(http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ii990524e.htm)

⁴ *Ibidem, Art., 8.*

⁵ „Liga Comunistă Yugoslavă”.

⁶ „Jugoslavenska Narodna Armija” (Armata Poporului Yugoslav).

⁷ „Stranka Demokratske Akcije” (Partidul Acțiunii Democrate).

⁸ „Hrvatska Demokratska Zajednica” (Uniunea Croată Democrată).

⁹ Ante Čuvalo, *op. cit.*, p. 103.

¹⁰ „Republica Federativă Iugoslavia”.

re-format în Forțelor Armate ale RFI (denumit în continuare VJ¹¹). În războiul din Bosnia și Herțegovina, JNA, și mai târziu de VJ, a luptat alături de „Armata Republicii Srpska” împotriva forțelor militare ale Guvernului din Bosnia și Herțegovina, precum și „Consiliul croat de Apărare”. Soarta Bosniei și Herțegovinei a fost, de asemenea complicată de pozițiile politice ale principalelor puteri internaționale: Organizația Națiunilor Unite (ONU), Statele Unite ale Americii, CE, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), și Rusia, ca cele mai importante. Fiecare a avut propria agendă în Europa de Sud-Est. Secretarul General ONU, Boutros Boutros-Ghali, a vrut să se afle în frunte și să nu fie hărțuit de către Statele Unite cu privire la cauza bosniacă. Britanicii și Francezii a cerut ca Europa să rezolve propriile sale probleme și condamna intervențiile americane în Balcani. Rușii nu numai că au rămas susținătorii sârbilor, dar de asemenea, s-au folosit de războiul bosniac ca o scenă pentru a se face remarcată pe plan internațional. În acord cu ONU, NATO a fost autorizat să patruleze spațiul aerian sârb declarat zonă de zbor interzisă, și să folosească raiduri aeriene, atunci când este nevoie. În scopul de a preveni o soluție decisivă la această problemă și pentru a minimaliza impactul influenței SUA, tasta de comandă pentru raidurile aeriene a fost în mâinile șefului civil ONU în fosta Iugoslavie, până în iulie 1995. Din cauza acestor motive, aproape trei ani au fost necesari Comunității internaționale să întreprindă o acțiune directă împotriva obiectivelor militare sârbe. În februarie 1994, avioanele americane NATO au doborât patru avioane militare sârbe peste Bosnia, deși nu a constituit un moment de cotitură în război ci doar o reacție la Masacrul din piață de la Sarajevo care avusese loc cu două săptămâni mai devreme.

Deși Slobodan Milošević a fost președinte al Serbiei în timpul războaielor din Slovenia, Croația și Bosnia-Herțegovina, el a fost, totuși, figura politică sârbă dominantă care exercita controlul de facto asupra guvernului federal, precum și asupra celui republican și a fost persoana cu care Comunitatea internațională a negociat o varietate de planuri de pace și acorduri cu privire la aceste războaie. Între 1991 și 1997 Milano Milutinović și Nikola Sainović a avut un număr de poziții foarte ridicate în cadrul guvernelor federale și republican și a continuat să colaboreze îndeaproape cu Slobodan Milošević. În această perioadă, Milano Milutinović a lucrat în Ministerul de Externe al RFI, și la un moment dat a fost ambasador în Grecia, iar în 1995, a fost numit Ministru al Afacerilor Externe al RFI, o poziție ocupată până în 1997. Nikola Sainović a fost prim-ministru al Serbiei în 1993, și viceprim-ministru al RFI, în 1994¹².

Anul 1995 a reprezentat un an dramatic în războaiele din fosta Iugoslavie. La începutul anului, pozițiile pe fronturile din Bosnia-Herțegovina și Croația erau în mare, în staționare. Sârbii din Croația ocupau un mare teritoriu,

¹¹ „Vojska Jugoslavije” („Armata Iugoslavă”).

¹² ICTY, *idem*, Art. 21, 22, (http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ii990524e.htm).

proclamat "Republica Sârbă Kraina", format din Slavonia Orientală (la frontiera cu Serbia) și restul Republicii Kraina, o regiune formată de-a lungul frontierei dintre Bosnia și Croația¹³.

În Bosnia-Herțegovina, forțele Republicii Srpska ocupau aproximativ 70% din teritoriul statului, în principiu estul și nordul statului. Forțele guvernului central (majoritar musulman) al Bosniei-Herțegovina ocupau în principiu centrul statului dar și trei enclave în estul Bosniei (Srebrenița, Jepa și Gorajde) iar forțele croaților bosnieci ocupau Herțegovina occidentală (regiunea de la vest de orașul Mostar), anumite localități din Bosnia centrală și anumite poziții în nordul Bosniei, la frontiera cu Croația. În anul 1994, sub presiunea administrației Clinton, Bosnia-Herțegovina și Croația semnaseră Acordul de la Washington care prevedea crearea Federației Bosnia-Herțegovina formată din teritoriile controlate de croații din Bosnia și cele aflate sub controlul guvernului central de la Sarajevo, dominat de musulmanii bosnieci. Principalul rezultat al acordului de la Washington a fost încetarea luptelor dintre armata bosniacă și croații din Bosnia și crearea premiselor pentru viitoarea cooperare militară a acestora contra sârbilor din Bosnia și Croația.

În luna iulie a anului 1995, forțele militare ale Republicii Srpska, conduse de generalul Ratko Mladić au ocupat enclavele de la Srebrenița și Jepa. Asasinarea a aproximativ 6.000 de prizonieri de război la Srebrenița a determinat Tribunalul Penal pentru fosta Iugoslavie să acuze de crime de război toată conducerea civilă și militară din acel moment a Republicii Srpska. În luna august a anului 1995, Operațiunea „Furtuna” (Oluja) a armatei croate a dus la desființarea Republicii sârbe Kraina, iar forțele militare ale Guvernului majoritar musulman al Bosniei-Herțegovina și ale croaților bosnieci au declanșat ofensiva contra forțelor armate ale Republicii Srpska din Bosnia-Herțegovina. În patru zile, Republica sârba Kraina s-a prăbușit, iar populația civilă sârbă a părăsit în masă teritoriul, refugiindu-se în teritoriile deținute de sârbi în Bosnia și în Serbia¹⁴.

2. *Acordul de la Dayton*

Acordul de la Dayton (Acordul Cadru General pentru Pace în Bosnia-Herțegovina) este tratatul semnat la data de 14 decembrie 1995, care a consemnat încheierea războiului din Bosnia din 1991-1995. Acest acord a fost urmare a eșecurilor planurilor de pace UE, operațiunii croate “Furtuna” și a atrocităților bosniace, având ca exemplu principal masacrul Srebrenica, care a omorat aproape 8000 de barbati bosniaci . Acordul a fost negociat în Statele Unite ale Americii la Dayton, Ohio și a fost semnat la Paris de către Președinții Bosniei-Herțegovina (Alija Izetbegovici), Croației (Franjo Tuđman) și Republicii Federale Iugoslavia (Slobodan Miloșevici) și de către reprezentanți ai

¹³ Ante Čuvalo, *op. cit.*, p.107.

¹⁴ Ante Čuvalo, *op. cit.*, pp. 107-108.

Uniunii Europene, Franței, Germaniei, Marii Britanii, Federației Ruse și ai Statelor Unite ale Americii. Anul 1995 a reprezentat un an dramatic în războaiele din fosta Iugoslavie. La începutul anului, pozițiile pe fronturile din Bosnia-Herțegovina și Croația erau în staționare. Sârbii din Croația ocupau un mare teritoriu, proclamat „Republica Sârbă Kraina”, format din Slavonia Orientală (la frontiera cu Serbia) și restul Republicii Kraina, o regiune formată de-a lungul frontierei dintre Bosnia și Croația.

La conferință au participat din partea autorităților bosniace președintele Președinției comune a Bosniei, Alija Izetbegović și ministrul de externe, Mohamed Sacirbey, din partea Iugoslaviei, Slobodan Milošević (care reprezenta și interesele sârbilor bosniaci) iar din partea Croației, președintele Franjo Tuđman. Lucrările conferinței au avut loc în perioada 1-21 noiembrie 1995. Acordul a fost semnat la Paris, la data de 14 decembrie 1995. Semnatarii au fost președinții Bosniei-Herțegovina, Croației și Iugoslaviei. În calitate de martori (și de garanți ai aplicării sale), acordul a fost semnat de Președinții Franței și Statelor Unite ale Americii (Jacques Chirac și Bill Clinton) și de premierii Germaniei (Helmuth Kohl), Marii Britanii (Tony Blair) și Federației Ruse (Victor Cernomârdin). Acordul consemnează faptul ca Bosnia-Herțegovina, Croația și Iugoslavia se recunosc drept state suverane și convin să-și reglementeze diferendele prin mijloace pașnice. Părțile se angajează să respecte angajamentele asumate prin anexele acordului și drepturile refugiaților. De asemenea, părțile se angajează să asiste la investigarea și judecarea crimelor de război. Acordul cuprinde o serie de anexe, care reglementează aspectele practice ale aplicării sale¹⁵.

Anexele 1-A și 1-B reglementează aspectele militare. Acestea conțin prevederi referitoare la crearea unei forțe multinaționale de menținere a păcii sub comanda NATO, numită Forța de Implementare (IFOR), cu misiunea de a asigura aplicarea aspectelor militare ale păcii și de a îndeplini sarcini specifice. Conform prevederilor acordului IFOR a avut dreptul de a utiliza forța atunci când era necesar pentru îndeplinirea mandatului său¹⁶.

Anexa 2 instituie Linia de demarcare dintre entități (Inter Entity Boundary Line), între Federația Bosnia Herțegovina și Republica Srpska. De asemenea, se stabilea că statutul orașului Brciko va fi determinat prin arbitraj, într-un interval de un an de la încheierea acordului. Orașul Brciko era capital pentru Srpska deoarece asigura legătura teritorială între cele două componente ale acestei entități¹⁷.

¹⁵ Ante Čuvalo, *op. cit.*, pp.109-111.

¹⁶ *Dayton Peace Agreement*, Dayton, Ohio on November 21, 1995, *Annex 1A: Agreement on the Military Aspects of the Peace Settlement* (<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann1a.html>).

¹⁷ *Ibidem*, *Annex 2: Agreement on Inter-Entity Boundary Line and Related Issues (With Appendix)*, (<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann2.html>).

Anexa 4 cuprinde constituția statului Bosnia și Herțegovina, stat format din Federație și Republica Srpska. Pe baza delimitării create de linia de demarcare, Federația ocupă 51% din teritoriul țării, iar Republica Srpska 49%¹⁸.

Anexa 5 consfințește angajamentul Federației și Republicii Srpska de a rezolva toate diferendele prin arbitraj și de a institui un mecanism de arbitraj¹⁹.

Anexa 6 stabilește obligația părților de a respecta drepturile omului (Convenția Europeană a Drepturilor Omului este parte a Constituției statului Bosnia-Herțegovina) și instituie Ombudsmanul și Camera pentru Drepturile Omului pentru Bosnia Herțegovina. De asemenea, organizațiile internaționale aveau acces nelimitat pentru a monitoriza situația drepturilor omului²⁰.

Anexa 7 recunoaște dreptul refugiaților de a se întoarce la locurile de origine și de a fi compensați pentru proprietățile pierdute și obligația părților de a coopera cu Comitetul Internațional al Crucii Roșii pentru a stabili situația persoanelor dispărute²¹.

Anexa 8 instituie Comisia pentru păstrarea monumentelor istorice²².

Anexa 10 prevede existența instituției Înaltului Reprezentant pentru coordonarea realizării aspectelor civile ale acordului de pace. Înaltul Reprezentant (al comunității internaționale) prezidează Comisia Civilă Comună, formată din reprezentanți ai părților, comandantul IFOR și reprezentanți ai organizațiilor civile²³.

Anexa 11 instituie Forța de poliție internațională a Națiunilor Unite (United Nations International Police Task Force) având misiunea de a pregăti și supraveghea forțele de poliție locale și de a monitoriza situația respectării drepturilor omului, urmând a raporta încălcările constatate Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie sau Comisiei pentru drepturile omului²⁴.

3. NATO în Bosnia și Herțegovina după Acordul de la Dayton- IFOR, SFOR

Operațiunile NATO din Bosnia și Herțegovina – Forța de Implementare (IFOR) și Forța de Stabilizare (SFOR) care i-a luat locul – au solicitat întrebunțarea în același timp a capacităților de desfășurare a unor acțiuni

¹⁸ *Ibidem, Annex 4: Constitution of Bosnia and Herzegovina,*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann4.html>).

¹⁹ *Ibidem, Annex 5: Agreement on Arbitration,*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann5.html>).

²⁰ *Ibidem, Annex 6: Agreement on Human Rights,*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann6.html>).

²¹ *Ibidem, Annex 7: Agreement on Refugees and Displaced Persons*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann7.html>).

²² *Ibidem, Annex 8: Agreement On Commission To Preserve National Monuments*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann8.html>).

²³ *Ibidem, Annex 10: Agreement on Civilian Implementation of the Peace Settlement,*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann10.html>).

²⁴ *Ibidem, Annex 11: International Police Task Force,*
(<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayann11.html>).

combatante, de descurajare și în scop umanitar. Drept urmare, Alianța s-a confruntat cu o gamă deosebit de largă de provocări pe care le-a abordat cu tenacitate, asigurându-se că este echipată corespunzător pentru a se adapta la noile circumstanțe în modul cel mai eficient cu putință.

NATO sa angajat politic în Bosnia și Herțegovina și-și menține o prezență militară în forma unui sediu de bază la Sarajevo. Misiunea militară NATO de legătură și de consultare (Cartierul General NATO din Sarajevo) are rolul principal de a ajuta Bosnia Herțegovina în reformele sale de apărare. Misiunea are de asemenea, destinația de a ajuta țara să îndeplinească condițiile necesare pentru participarea la Parteneriatul pentru Pace și este responsabilă de anumite sarcini operaționale, cum ar fi cele de luptă împotriva terorismului, asigurând în același timp protecție pentru trupele detașate, sprijinirea Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie (ICTY) cu privire la detenția persoanelor acuzate de crime de război, precum și schimbul de informații secrete cu Uniunea Europeană. În rezumat, la sediul central al NATO din Sarajevo completează misiunea UE în efectuarea unor operațiuni specifice. Acordurile de Pace de la Dayton au adus sfârșitul celor patru ani de război care au măcinat Bosnia-Herțegovina²⁵.

Conform Acordului de la Dayton (Anexele 1A și 1b) în Bosnia și Herzegovina a fost detașată IFOR, o misiune care s-a desfășurat pe perioada 20 decembrie 1995 și 20 decembrie 1996. Obiectivul principal al misiunii era să supravegheze implementarea aspectelor militare ale Acordului de Pace Dayton. Comandantul IFOR a fost Leighton Smith și a comandat operațiunea din cartierul general situat în Zagreb. Începând din prima zi a dislocării IFOR, prezența militară internațională în Bosnia-Herțegovina a avut un mandat suficient de robust pentru a superviza implementarea Acordului de Pace de la Dayton, pe care a fost decisă să îl îndeplinească. În contrast, inițial, prezența civilă în această țară nu a posedat o autoritate similară. Puterile Înaltului Reprezentant au fost sporite la Consiliul de Implementare a Păcii desfășurat la Bonn, Germania, în 1997, astfel încât Înaltul Reprezentant a fost împuternicit cu adevărat să întreprindă orice ar fi fost necesar pentru a pune capăt obstrucționării și a asigura implementarea măsurilor de reformă. Toți Înalții Reprezentanți care au beneficiat de așa numitele „puteri Bonn” – Carlos Westendorp, Wolfgang Petritsch și lordul Asdown – au făcut uz de majoritatea acestora și, în acest fel, au putut să exercite o influență semnificativă asupra evoluției procesului de pace. Totuși, aproape toți observatorii sunt de acord că această influență ar fi fost mult mai eficientă dacă instituțiile civile create ar fi fost puternice încă de la început, urmând ca apoi să transfere gradual puterea

²⁵ „Ghidul NATO”, Capitolul 6, *Prezența NATO în Balcani*, 2006.

autorităților locale relevante și responsabile, atunci când condițiile ar fi permis-o, iar situația ar fi oferit garanții pentru acest transfer²⁶.

Misiunea IFOR urmarea separarea forțelor armate ale Bosniei și Herțegovinei de cele ale Republicii Srpska. Acest lucru se efectua prin demarcarea teritorială și etnică a celor două zone, precum și prin dezarmare. IFOR avea ca scop crearea unui cadru sigur pentru retragerea rapidă a forțelor Națiunilor Unite și pentru încetarea focului. De asemenea IFOR dorea să controleze spațiul aerian al Bosniei și Herțegovinei.

La 21 decembrie 1996 rolul IFOR a fost preluat de SFOR, ”Forța de Stabilizare”. Sarcina principală a SFOR a fost de a contribui la crearea condițiilor de siguranță și securitate de a favoriza lucrările de reconstrucție civilă și politică. În acest sens au fost efectuate operațiuni de : patrulare, supraveghere a operațiunilor de deminare, de arestare a persoanelor suspectate de crime de război și de asistare a întoarcerii refugiaților și a persoanelor strămutate la casele lor²⁷.

SFOR a utilizat pe scară largă baze înaintate și echipe de legătură și observare. Aceste echipe au constat în grupuri de 8-10 militari și interpreți cantonați în mici imobile aflate în mijlocul comunităților, ceea ce le-a permis realizarea unei strânse interacțiuni cu cetățenii și autoritățile locale. Această abordare a fost de asemenea adoptată și de alte organizații internaționale. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa a înființat un număr semnificativ de birouri în teren, coordonate de patru centre regionale, iar Oficiul Înaltului Reprezentant a dezvoltat o prezență extinsă în teren. Structurile din teren permit o mai amplă monitorizare și cunoaștere a situației și sporesc capacitatea organizațiilor de a superviza implementarea reformelor în mod eficient. De asemenea, acestea transmit autorităților locale și cetățenilor un mesaj clar privind acțiunea hotărâtă a comunității internaționale pentru realizarea schimbărilor și a reformei.

Adeseori, doar deciziile Înaltului Reprezentant au reușit să asigure adoptarea unor măsuri importante pentru statul bosniac. Cu toate acestea, multe dintre deciziile Înaltului Reprezentant au fost percepute drept anti-sârbe sau anti-croate și favorizând musulmanii bosniaci (supra-reprezențați numeric în administrația centrală). În aceste condiții, mass media locală și internațională a desemnat Bosnia - Herțegovina drept un protectorat deghizat. SFOR avea 3 zone de operare:

1. *Mostar*: trupe italiene, franceze, spaniole
2. *Banja Luka*: trupe britanice, canadiene, olandeze
3. *Tuzla*: trupe americane, poloneze, ruse, suedeze

²⁶ Amiralul Gregory G. Johnson, *O analiză a experienței SFOR*, Revista NATO, nr. Iarna 2004 (<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/romanian/art4.html>).

²⁷ Ghidul NATO, Capitolul 6, *Prezența NATO în Balcani*, 2006.

În timp ce o prezență robustă în teren a fost inițial necesară în întreaga Bosnie-Herțegovina, comandanții NATO s-au pregătit imediat să coopereze cu autoritățile civile pentru a dezvolta un stat de drept multi-etnic și capabilități de securitate. Această politică s-a dovedit vizionară, întrucât drepturile minorităților și libera circulație au început să fie din ce în ce mai mult garantate de instituțiile locale ale statului de drept. În plus, deoarece aceste instituții și-au sporit competența și au câștigat încrederea populațiilor minoritare, SFOR a putut să-și reducă lent numărul bazelor fixe și al patrulilor și să transfere responsabilități instituțiilor locale. Importanța dezvoltării capabilităților locale cât mai curând posibil reprezintă principalul învățământ desprins în acest caz. Iar învățământul mai amplu desprins este că, în absența acestui efort concertat, se creează un ciclu al dependenței iar misiunile NATO riscă să se prelungească în mod inutil. Inițial, SFOR a inclus 31 000 de oameni. La începutul anului 2001, efectivul a fost redus la 19 000 de oameni, și noi reduceri a avut loc în funcție îmbunătățirea gradului de securitate. NATO a continuat aceasta misiune de menținere a pace până în decembrie 2004, când aceasta responsabilitate a revenit Uniunii Europene cand ștabela a fost predată trupelor EUFOR.

4. Concluzii

Sfârșitul ostilităților în Bosnia-Herțegovina a însemnat mai mult decât un armistițiu. Acesta a inaugurat un proces de reformă și reconstrucție în timpul căruia au fost dezvoltate capacitățile de auto-guvernare, au fost distruse armamentul și muniția, iar criminalii de război au fost prinși și judecați. Astfel, foștii beligeranți au reușit să dezvolte un dialog, folosind structurile și instrumentele procesului democratic, și să faciliteze calea spre un viitor pașnic și prosper. Toate acestea au fost realizate prin eforturile autorităților bosniace și cele ale comunității internaționale, care au acționat atât dintr-o postură militară, cât și dintr-una civilă.

Imaginea Bosniei și Herțegovinei este bună astăzi. O reîntoarcere la ostilitățile de la începutul anilor 90 ai secolului trecut este aproape de neimaginat. Cu toate acestea, au rămas încă multe de făcut. În cursul ultimului deceniu, Bosnia-Herțegovina a realizat progrese remarcabile, schimbând statutul unei țări aflate în război cu unul de țară care se îndreaptă rapid spre integrarea în instituțiile euro-atlantice. În același timp, Alianța este capabilă să asigure un management al crizelor extrem de eficient, fiind aptă să gestioneze operații în sprijinul păcii complexe. Președinția tripartită a Bosniei și Herțegovinei și aproape întreaga clasă politică dorește ca NATO să-și continue angajamentul. Într-adevăr, NATO a luat o decizie în acest sens, menținând statul major din Sarajevo. Acesta va juca un rol cheie în continuarea căutării suspectilor de crime de război, în strânsă coordonare cu Forța UE (EUFOR). De asemenea, va juca rolul principal în supervizarea și promovarea reformei apărării în Bosnia-Herțegovina, pe măsură ce această țară se pregătește să adere la programul

Parteneriatului pentru Pace al Alianței. Din nou, aici va fi esențială o cooperare continuă strânsă atât cu Înalțul Reprezentant lordul Ashdown, cât și cu EUFOR.

Încă de la dislocarea sa în Bosnia-Herțegovina în 1995, NATO a demonstrat că este capabilă să obțină rezultate remarcabile în cele mai dificile circumstanțe. În acest proces, Alianța a acumulat o experiență enormă și și-a dezvoltat o expertiză impresionantă în planificarea și desfășurarea complexelor operații multinaționale.

Începând cu conflictul din Bosnia și Herțegovina NATO și-a luat angajamentul de forță de menținere a păcii schimbându-și astfel caracterul pe care la avut în anii Războiului Rece și-anume cel de factor de contrabalansarea alianței blocului comunist al Pactului de la Varșovia.

Implicarea NATO în conflictul din Kosovo izbucnit la cumpăna dintre milenii a demonstrat că alianța poate să schimbe soarta unui popor în mai bine, fapt ce nu putea însă fi realizat fără sprijinul organelor civile și cooperarea populației; acest lucru nu s-a materializat însă și în Afganistan, unde NATO a întâlnit ostilitatea populației. Poate acesta este unul din motivele pentru care opinia publică mondială este de parere că intervenție NATO în Afganistan a fost un eșec, NATO aducând odată cu trupele sale și ideile democratice ale Occidentului ale căror încercări de implementare au fost întâmpinate de dificultăți dovedindu-se incompatibile cu tradiționalismul politic musulman.

Încotro se îndreaptă Alianța? Multi speculează faptul că NATO se va limita în viitorul apropiat la angajamentele luate până acum și la îndeplinirea lor, însă pe termen lung este greu de prevăzut, sperându-se că se va adapta la realitățile pe care le rezervă viitorul.

NATO, TERORISMUL CONTEMPORAN ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ

Drd. Marius-George COJOCARU*

NATO, Contemporary Terrorism and National Security

Abstract: The establishment of North Atlantic Alliance has determined a continuous fight to ensure the freedom and security of its members through political and military means during the Cold War. This fight, mainly directed towards Soviet Union, remained without target after its disappearance. Accordingly, NATO had to redirect the policy and to explain the activity taking into consideration the fact according to which the Warsaw Treaty was dissolved. The fall of former Yugoslavia justified in front of public opinion the actions of the Alliance that was transformed into a force for the maintenance of peace being (or not) under UNO mandate. A new transformation of NATO occurred after September 2001 when the main direction of the policy of North Atlantic Alliance became the fight against terrorism of any kind. Nowadays, a part of NATO member states (Spain, Turkey, Great Britain) confronts in various regions (where it doesn't exist an ethnic congestion, there is at least a minority ethnic group) with claims related to independence as regards the majority ethnic group and which make themselves heard by means of terrorist acts. These acts represent instability sources that contribute together with economic- financial, political, military, social, cultural and environmental aspects.

Keywords: instability, crisis, terrorism, security.

De la momentul înființării sale Alianța Nord Atlantică a dus o luptă continuă pentru a asigura libertatea și securitatea membrilor săi, prin mijloace politice și militare, pe toată durata Războiului Rece. Această luptă, îndreptată mai ales împotriva Uniunii Sovietice, a rămas fără obiect după dispariția acesteia. Așadar, NATO a trebuit să-și reorienteze politica, să-și explice activitatea în condițiile în care și Tratatul de la Varșovia se dizolvase. Prăbușirea fostei Iugoslavii a justificat în fața opiniei publice acțiunile Alianței care se transformase într-o forță de menținere a păcii aflată (sau nu) sub mandat ONU.

O nouă transformare a NATO s-a produs după 11 septembrie 2001 când principala direcție a politicii Alianței Nord Atlantice a devenit lupta împotriva terorismului de orice fel. Astăzi o parte a statelor membre NATO (Spania, Turcia, Marea Britanie) se confruntă în diverse regiuni, (acolo unde există dacă nu o aglomerație etnică o etnie minoritară) cu revendicări legate de independență față de etnia majoritară și care, de cele mai multe ori, se fac auzite

* Lect. Univ. Drd., Facultatea de Istorie și Științe Politice, Constanța.

prin atentate teroriste. Aceste manifestări sunt surse de instabilitate care se adaugă acelor de tip economico-financiar, politic, militar, social, cultural și de mediu¹.

Regionalitatea non-conflictuală determină securitatea și stabilitatea statului, iar statul, membru al Alianței, poate la rândul său să participe la asigurarea securității și stabilității unei zone aflată într-o perioadă de post-conflict. Din acest punct de vedere România este un exemplu pozitiv pentru NATO, mai ales prin cazul Dobrogei, al cărei mozaic etnic nu a fost generator de conflict interetnic (excepție făcând micile șicane dintre minoritari și majoritari dar și dintre minoritari și minoritari). Din nefericire se poate trece foarte ușor de la un conflict interetnic la o situație de criză majoră, la confruntări armate și la acțiuni teroriste îndreptate împotriva majorității etnice. Strategia națională de prevenire și combatere a terorismului definește terorismul ca fiind un ansamblu de acțiuni și amenințări care își propun, între altele, în mod deliberat, „diseminarea pe scară largă a unor dtări de anxietate, nesiguranță, teamă și panică,..., uzează de mijloace și metode violente și/sau destructive, acumulate, respectiv deprinse programatic...”².

În Europa există două categorii de surse de instabilitate (una în Uniunea Europeană și cealaltă în afara ei) ambele fiind generatoare de stări conflictuale care pot determina la un moment dat acțiuni teroriste. În cadrul Uniunii Europene cele mai importante crize sunt acelea din Irlanda de Nord (unde disensiunile au la bază și aspecte religioase) și Spania (Țara Bascilor), iar în afara Uniunii Europene principala amenințare la adresa stabilității Europene o reprezintă situația din Kosovo. Acesta este terorismul de tip etnic și separatist despre care „Institutul de Înalte Studii al Apărării Naționale” din Franța spunea într-un raport din mai 1999 ca „poate apărea chiar și în jurul frontierei italo-austriece, în zonele mărginașe ale Germaniei unde rezidă minorități germane active, în Corsica, în Belgia. În aceste țări, problemele de coabitare au degenerat adeseori în confruntări. Desigur, aici nu este vorba de crimă organizată, ci de determinată identitate foarte puternică, care vin de secole. O reluare a confruntărilor nu este exclusă. Aproape toate aceste țări europene (cu excepția Franței, care, constituțional, nu recunoaște existența minorităților, incompatibile cu universalitatea republicană, și a Germaniei, care este relativ omogenă) conțin minorități sau specificități culturale regionale care ar putea foarte bine să se trezească dacă sunt girate prost, în special dacă democrațiile se joacă cu focul exaltând drepturile minorităților, cum s-a procedat până acum”³.

¹ Alexandru Sarcinchi, Mihai Dinu, *Crize și instabilitate în Europa*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, f.a., p. 3.

² *Doctrină și legislație în domeniul antiterorist*, în „Profil”, anul 3, nr. 8, august 2005, p. 9.

³ Gheorghe Văduva (coord), *Terorismul – dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului*, București, Centrul de Studii Strategice de Securitate, 2002, p. 38.

Conflictul acesta, generator de activități teroriste poate fi și religios, adică etnico-religios. Cunoașterea factorului etnico-religios este esențială pentru stabilirea stării de securitate în anumite spații. Dinamica conflictului se schimbă atunci când este implicată o minoritate etno-religioasă. În acest caz nivelul discriminărilor este foarte ridicat, „autodeterminarea” fiind cauza principală a acestui tip de conflict. În fapt se încearcă realizarea unei legături între religios și etnic, dar trebuie să subliniem că religia este din păcate un paravan pentru interese etnice și naționaliste. Multă vreme religia și etnicul nu constituiau pentru specialiști probleme reale ale securității naționale pentru ca ulterior această concepție să se schimbe și să se ajungă la concluzia că, într-un conflict, religia apare ca o marcă a etnicității⁴.

În raportul „Institutului de Înalte Studii al Apărării Naționale” din Franța pe care-l aminteam mai sus, între zonele creditate cu potențial pericol terorist din cauza divergențelor etnice figura și România, în speță Transilvania, dar și Dobrogea am adăuga noi, mai ales din cauza mozaicului etnic cultural și religios.

În ciuda rețetei etnice, a prezenței musulmane destul de consistente, a provocărilor și a poziției deosebite din punct de vedere geo-politic, terorismul nu a afectat până acum, în mod direct România⁵. Crizele interne din România țin de problemele economice și sociale, de o stare de nesiguranță și incertitudine generată de integrarea târzie în NATO și Uniunea Europeană. După 1989 conflictele violente, inclusiv interetnice, (mineriadele și evenimentele de la Târgu-Mureș) au constituit tot atâtea presiuni și amenințări la care a fost supusă țara⁶. În diferite rapoarte Ministerul Administrației și Internelor arată eventualele cauze generatoare de crize și conflicte în plan intern: degenerarea unor tensiuni social-economice, interconfesionale și interetnice în acțiuni spontane de violență și confruntări între extremiști și forțe de ordine; acțiuni provocatoare în zona de frontieră; elemente ale războiului psihologic; corupție; dezastre naturale, accidente chimice sau nucleare; manifestări antinaționale, extremiste, separatiste

⁴ Mihai Ștefan Dinu, *Componenta etnico-religioasă a conflictelor*, București, Editura Universității de Apărare „Carol I”, 2005, pp. 21-22.

⁵ Gheorghe Văduva, *Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului României de membru NATO*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, pp. 5-6: autorul arată de asemenea că țara noastră se află pe unul dintre cele mai active culoare ale traficantilor de droguri și de carne vie, ale rețelelor mafiote, precum și în apropierea unor zone generatoare de conflict și terorism (Caucaz, Balcani, zona Kurdă, orientul Apropiat) și atrage atenția că participarea efectivă a României la războiul antiterorist precum și apartenența noastră la NATO, apropierea coridorului islamic și schimbările economice, politice și sociale pot fi premise ale unor posibile atacuri teroriste asupra României.

⁶ Gheorghe Văduva, Mihai Ștefan Dinu, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, pp. 43-44.

și xenofobe⁷. Pentru a împiedica asemenea manifestări care ar putea aduce atingere interesului național, dar și în conformitate cu strategiile de securitate ale altor state, apărarea caracteristicilor fundamentale ale statului nu exclude folosirea forței. Folosirea forței în asemenea cazuri este permisă de Carta ONU, iar în Constituția României interesele care definesc statul (unitatea statului, integritatea teritorială și democrația constituțională – interese vitale) sunt încredințate ca misiuni armatei autorizându-se folosirea forței dacă alte mijloace nu sunt suficiente⁸.

Asemenea crize s-au produs deja în diferite părți ale Europei. Pentru contracararea acestora și mai ales pentru a evita extinderea lor și implicit amenințarea la adresa securității europene, organizațiile internaționale de securitate s-au implicat activ în medierea conflințelor și în asigurarea păcii în perioada post-conflictuală.

Cooperarea internațională trebuie să devină o sursă de securitate. În ceea ce ne privește, cooperarea la Marea Neagră, pe cât este de necesară pe atât este de dificilă: șase țări riverane au concepții diferite asupra stabilității și securității în regiune; există încă rămășițe de conflicte politice și etnice în Balcani, Moldova și Caucaz; problemele economice au determinat statele riverane să-și îndrepte atenția către probleme interne și nu către cooperare regională, etc. Nevoia de cooperare este însă cât se poate de acută datorită unor probleme comune atât pentru statele în cauză cât și pentru Europa: criminalitatea transfrontalieră este în creștere, dezvoltarea economică este urmărită de fiecare stat în parte, conservarea păcii între foștii inamici (rivalități între Rusia, Turcia și Grecia) și nu în ultimul rând interesul Uniunii Europene și al Alianței Nord Atlantice în realizarea și menținerea stabilității în regiune⁹.

Politica externă a Uniunii Europene are în vedere prevenirea conflictelor prin cooperare internațională pentru a contracara atât amenințările interne cât și externe. Cel mai mare pericol îl reprezintă naționalismul etnic, iar experiența fostei Iugoslavii dar și conflictele violente din fosta Uniune Sovietică au determinat Uniunea să răspundă prompt la orice fel de amenințare la adresa securității. Observatorii au arătat că democratizarea ar putea exacerba tensiunile etnice, mai ales în perioada de tranziție către democrație a statelor foste comuniste, cum a fost cazul Slovaciei și al României. Astfel orice tensiune interetnică ar putea degenera într-un conflict violent, fapt ce ar afecta grav

⁷ Ministerul Administrației și Internelor, *Principii și elemente ale Concepției de realizare a ordinii și a siguranței publice*, București, 2005, p. 3.

⁸ Nicolae Dolghin, *Interesele naționale ale României din perspectiva evoluției mediului intern și internațional*, în „Securitatea națională la început de secol XXI”, București, Centrul de Studii Strategice de Securitate, 2001, p. 6.

⁹ Grigore Alexandrescu, Alexandra Sarcinschi, *Modalități și posibilități de amplificare a cooperării în zona Mării Negre*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005, pp. 8-10.

stabilitatea zonei de interes a Uniunii Europene¹⁰. Această viloență a unor cetățeni împotriva altor cetățeni este motivată mai ales de rivalități, de lupte rasiale sau etnice, unele asociate unor ideologii de stânga sau dreapta sau altele, dimpotrivă, sunt bazate pe acțiuni particulare care nu țin de politic, etnic sau religios ci de convingeri personale cum ar fi chiar drepturile animalelor. Interesant este faptul că grupările autointitulate mișcări de eliberare națională (ETA, IRA – consideră că luptă împotriva oprimării sociale, economice, religioase, etc.) sfârșesc prin a fi etichetate (datorită acțiunilor lor) drept organizații teroriste. Este necesar să facem o distincție clară între termenii de „teroriști” și „luptători pentru libertate” deoarece chiar dacă există anumite forțe ce-și doresc confundarea celor două, distincția este și logică și clară: ambele descriu comportamente diferite ale comportamentului uman, dar în timp ce prima caracterizează o metodă de luptă, cea de-a doua o cauză¹¹.

Contracurarea terorismului de orice natură nu se poate face decât prin cooperare europeană și euro-atlantică. Ambele organizații (Uniunea Europeană și NATO) au ca scop comun asigurarea securității Europei și pentru aceasta au stabilit strategii complementare. NATO își operaționalizează permanent capacitățile necesare unor misiuni antiteroriste interne sau externe, sunt create structuri de comandă mai flexibile, capacități de desfășurare rapidă în dispozitiv, de susținere a operațiilor la distanță și în timp îndelungat¹².

Cu alte cuvinte combaterea terorismului se face atât prin acțiuni militare, dar mai ales politice. Declarația pentru Combaterea Terorismului a Consiliului pentru Afaceri Interne și Justiție al Uniunii Europene include măsuri de reactualizare a Planului European de Acțiune Antiteroristă și mai ales de implementare a Strategiei Europene de Securitate. Cooperarea dintre cele două organizații la nivel european se simplifică mai ales datorită faptului că în urma dublei extinderi frontierele lor sunt practic suprapuse. Astfel cele două organisme pot realiza o acțiune comună preventivă eficientă, un parteneriat strategic pentru gestionarea crizelor, prevenirea conflictelor și combaterea terorismului. Această cooperare asigură o difuziune accelerată a democrației și securității sociale în statele foste comuniste, oferind Europei posibilitatea unei cooperări și dezvoltări unite¹³.

¹⁰ Karen E. Smith, *Politica externă a Uniunii Europene*, București, Editura Trei, 2004, pp. 242-259.

¹¹ *Terorismul – istoric, forme, combatere*, București, Editura Omega, 2001, pp. 35-48.

¹² *Manualul NATO*, Brussels, Office of Information and Press, 2001, pp. 47-57.

¹³ Vasile Popa, Nicolae Dolghin, *NATO și UE. Determinări și finalități*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004, pp. 24-29.

GEPOLITICĂ REGIONALĂ – DOBROGEA DE SUD ÎN CONTEXTUL ANULUI 1913. *MĂRTURII DE EPOCĂ*

Dr. Stoica LASCU*

Regional geopolitics – South Dobrudja in 1913. Vintage testimonies

Abstract: The outcome of the two Balkan wars (1912-1913; 1913) involved new ratio of forces that was established among the states in the region while Romania might be said to have assumed the position to reunify Dobrudja and to reintegrate its Southern part which it had conceded to Bulgaria in 1878, with the rest of the territory between the Danube and the Black Sea under its administration. In 1913, Romanians were well-acquainted with the history, the traditions, the geostrategy as well as the national and cultural importance of having the land of New Dobrudja (or the Quadrilater, as Southern Dobrudja was known) restored to its original condition.

Keywords: Dobrudja, Quadrilater, geopolitics, travel notes, press.

Abordarea științifică a trecutului poporului și Statului Român, într-o percepție contemporană lipsită de prejudecăți ideologice și inhibiții național-teritoriale, reclamă, fără îndoială, apelul la metode de investigare și mijloace de exprimare apte de a o susține documentar și ideatic. Un asemenea demers este cu atât mai necesar atunci când i se subsumează o cercetare asupra trecutului unei părți a pământului românesc vitregit de Istorie, astăzi nemaifăcând parte din trupul unitar al Țării; mai mult, vreme de o jumătate de veac, începând din 1940, existența sa a fost aproape complet¹ ignorată de cercetarea istoriografică românească², răstimp în care, însă, specialiștii bulgari au depus o laborioasă³

* Conf. Univ. Dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Constanța.

¹ Excepțiile sunt palide până în anii '80 ai secolului trecut – tangențial la A. Iordache, *Viața politică în România. 1910-1914*, Editura Științifică, București, 1973, p. 209; despre avatarurile acestei, la origine, *Teze de Doctorat*, vezi ediția „necenzurată”, publicată sub titlul *Criza politică din România și războaiele balcanice*, Paideia, București, 1998, respectiv *Nota editorului* (Radu-Dan Vlad), p. 4; de asemenea, p. 247; A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 305, 307 –, când încep să se facă referiri istoriografice mai de substanță: M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 340; D. Tuțu, *România și războaiele balcanice*, în „Acta Musei Napocensis”, XXI, 1984, pp. 277-291; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II. Partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 1.208-1.209, 1.289-1.290.

² Pentru o trecere în revistă a istoriei acesteia, așa cum se regăsește în paginile „Analelor Dobrogei” (1920-1938), vezi Ст. Ласку, *Южна Добруджа на на страниците на*

activitate de cercetare, cunoaștere și redare a istoriei *Iujnei Dobrudja*, respectiv a *Dobrogei de Sud* (sau *Cadrilaterul*).

Este vorba de județele Durostor și Caliacra, ce au întregit, în perioada 1913-1940, arealul sudic al Dobrogei, integrat Statului Român potrivit hotărârii stipulate în *Tratatul de Pace de la București*, „la anul veselului triumf din 1913”⁴ (28 iulie/10 august), care a pus capăt celui de-al Doilea Război Balcanic, pace care, „prezidată de România, a rămas în picioare și, astfel, pentru întâia oară în istoria Europei răsăritene, micile popoare și-au regulat singure soarta”⁵; potrivit art. II, noua graniță româno-bulgară „va porni de la Dunăre, din sud de Turtucaia, ca sa ajungă în Marea Neagră, la miazăzi de Ecrene. E hotărât de înțeles ca Bulgaria va dăra, cel mai târziu într-un timp de doi ani, lucrările fortificațiilor existente și nu va construi altele la Rusciuc, la Șumla, în părțile intermediare și într-o zonă de 20 km împrejurul Balcicului”⁶. Cele două județe, acoperind arealul Dobrogei de Sud (jud. Durostor, cu reședința la Siliștra, avea 3.226 km², iar jud. Caliacra, cu reședința la Bazargic – azi, Dobrici –, avea 4.500 km²), vor fi smulse din cadrul național unitar al Regatului României și cedate Regatului Bulgariei, potrivit prevederilor *Tratatului româno-bulgar de la Craiova* (7 septembrie 1940), stipulându-se, totodată, și „schimbul obligatoriu dintre supușii români de origine etnică bulgară din județele Tulcea și Constanța și supușii români de origine etnică română din județele Durostor și Caliacra”⁷. Se pune, astfel, căluș, evoluției istorice a sudului Dobrogei în cadrul geopolitic românesc; împrejurări internaționale vitrege au dislocat aceasta parte dintre Dunăre și Mare din viața națională, teritorial-administrativă și economică românească. Ciopârțirea Dobrogei era, însă, mai veche; ea fusese operată de către Marile Puteri Europene la Congresul de Pace de la Berlin, din 1878, când Rusia – pentru a pedepsi România care nu accepta, în mod oficial, recunoașterea raptului celor trei județe

*издаването в Констанца списание „Анале Доброгеи”. Анотирано библиографско проучване. Превела от румънски роф. Антонина Куэманова, în „Добруджа”, /XI/, nr. 11, 1994, pp. 268-318; un scurt excurs asupra istoriei ei și în scrisoarea, datată 7 noiembrie 1939, a lui N. Petrescu-Comnen către Gr. Gafencu (reprodusă, fragmentar, în Gh. Zbucnea, *Cadrilater 1940*, în „Studii și articole de istorie”, LXV, 2000, pp. 151-155).*

³ I.G. Boboc, *Aspecte privind prezența Dobrogei în preocupările istoriografiei bulgare*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 57-59; St.L., *Cu amărăciune despre... Un net avantaj: bulgaristica circumstanțiată Dobrogei*, în Ibidem, pp. 60-64.

⁴ N. Iorga, *1913 și 1916*, în „Neamul românesc”, XI, nr. 85, 18 octombrie 1916, p. 1.

⁵ N. Dașcovici, *Un sfert de veac dela pacea balcanică din București*, în „Marea noastră”, VII, nr. 9, 1938, p. 331.

⁶ xxx *Le traité de paix de Bucarest du 28 Juillet (10 Août) 1913 précédé des protocoles de la Conférence* (Ministère des Affaires Étrangères), Imprimerie de l'état, Bucarest, 1913, pp. 68-69; vezi și D. Preda, *România și războaiele balcanice* (I-II), în „Magazin istoric”, XXVII, nr. 7 (316), 1993, pp. 13-18, respectiv nr. 8 (317), 1993, pp. 47-53.

⁷ xxx *Tratat între România și Bulgaria semnat la Craiova. 7 Septembrie 1940* (Ministerul Regal al Afacerilor Străine), Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Centrală, București, 1940, p. 4; vezi și C. Valentin, *Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940)*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 55-56.

sud-basarabeane (Cahul, Bolgrad, Ismail) și pentru a oferi o fațadă maritimă protejatului său, noul Principat Autonom al Bulgariei – a impus atribuirea doar a părții de Nord a Dobrogei către România. „Dacă în urma războiului de la 1877 tratativele păcii s-ar fi desfășurat mai favorabil pentru noi, granița Dobrogei ar fi căzut mult mai departe decât cea actuală – scria Constantin Brătescu în 1938 – și ar fi avut calitatea unui *hotar natural*, trecând d. ex. peste cumpăna apelor ce domina văile cu margini povârnite ale Provadiei și Lomului Alb. Am fi avut astfel întreaga regiune naturală a Dobrogei prebalcanice, iar ca populație un număr infim de bulgari, căci ținutul era ocupat de o masă aproape compactă de turci, în mare parte dispuși spre emigrare. Am căpătat în schimb, o graniță cu intrânduri, o *graniță de șicană* (subl.n.), care, prin marea ei apropiere de linia văii Cara-Su, nu ne putea asigura podul de la Cernavoda și nici portul Constanța, create ceva mai târziu”⁸.

Lucrările românești de istorie, geografie, etnografie, demografie ori circumstanțiate spiritualității și culturii surprind specificitatea și complexitatea evoluției ansamblului Dobrogei în spațiul carpato-ponto-balcanic. „Dobrogea, cât este de mică, are în ea, și în aspectul ei geografic și în trecutul istoric, patru lumi deosebite: două lumi de apă, și, indiferent de munții cari sunt ici și colo, de o formație cu totul deosebită decât a munților vecini, la mijloc un drum. Totdeauna, cine a fost pe malul stâng a trecut și pe malul drept. Așa sunt apele; ele cheamă aceeași populație pe amândouă apele; nu sunt ape așa de grozave, încât să împiedice pe cineva a trece pe malul celălalt. Unul din cele mai înspăimântătoare râuri este Mississippi. Dar cine s-ar gândi să creadă că este o populație pe un mal, alta în față; sau Orenocul în America de Sud. *Dunărea își cere locuitorii ei pe amândouă malurile, ea adună oameni de același fel și-i așează pe țărmul ca și pe țărmul stâng.*

E așa de multă și, pe alocuri, de veche populația românească pe malul drept, încât, mergând într-o excursie, la capătul unui Congres de studii bizantine, în Macedonia, am găsit de-o parte ultimul sat românesc de felul nostru, întinzându-se până spre adâncime macedoneană, iar de partea cealaltă, cel dintâiu sat macedonean care, din ramura cealaltă se ridicase către Nord, ajungând să fie vecin cu satul dunărean. Nu ne-au ajutat împrejurările să putem reuni elementele acestea, evident pierdute, ale rasei noastre”⁹.

Apartinând, prin urmare, spațiului vast românesc, moștenitor al romanității nord și sud-dunărene, ce se întindea din Carpații Păduroși până în văile și munții Macedoniei, teritoriul dintre Dunărea Inferioară și Marea Neagră este, din punct de vedere geografic, parte a pământului carpatic românesc, el

⁸ C. Brătescu, *Dobrogea Regelui Carol I și colonizările dobrogene*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. III, 1938, p. 97; vezi și L. Stoica, *Dobrogea de Sud în contextul istoriei poporului și Statului Român (1913-1940)*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, p. 6 și urm.

⁹ N. Iorga, *Istoria Dobrogei*, în *Dobrogea Românească*. Lucrare îngrijită de Elsa și G. Dimitriu-Serea, Editura „Acțiunea Românească”, București, f.a. /1940/, p. 15.

fiind, împreună cu Transilvania, regiunea românească cea mai bine individualizată. Este încadrat din toate părțile de depresiuni – la vest și nord de Balta Dunării, respectiv Delta Dunării; la est – de Marea Neagră; la sud – de o largă depresiune, pe care o urmează în sens invers Lomul, un afluent al Dunării, și Provadia, care se vărsa în Mare, depresiune care, spun geografi, desparte podișul Dobrogean de Podișul Prebalcanic propriu-zis. Analizând caracteristicile geografice ale regiunii, cunoscutul geograf concluziona, în 1938: „Dobrogea nu-i nici numai pământ balcanic dar nici numai carpatic – așa precum, de pildă, Câmpia Română care-i la nordul Dunării nu este curat carpatică deoarece la temelie ei se găsește aripa nordică scufundată a podișului cretacic Prebalcanic –, ca o îmbinare de pământuri carpatice și balcanice iar, prin poziția ei geografică, o zonă terminală a României ca țară carpatică și o zonă de trecere între Europa continentală și cea meridională. În aceasta consta de altfel *originalitatea provinciei dintre Dunăre și Mare, în contopirea influențelor venite dintre Carpați, Mediterană și Câmpia Pontică* (subl.n.), și nu-i vorba aici numai de influențe politice sau culturale sau economice, ci de toată gama influențelor geografice de la relief la curentele de populație, de idei și de mărfuri”¹⁰. Marea varietate de „peisagii” a Dobrogei este relevată de toți geografi; pe lângă „peisagiul bălților și Deltei”, cel „daco-mediteranean al județului Tulcea”, cu piscuri golăse și păduri uscate, „mai spre miazăzi, prin județele Constanța și Caliacra, se întind, cât vezi cu ochii, din orizont în orizont, *peisagii nesfârșite de bărăgane*. Aci, în secolii trecuți, sub stăpânirea turcească, creșteau ierburi înalte cât călărețul și își purtau turmele ciobanii ardeleni până la valurile mării. Azi ondulează în frumoasa lună mai, până în zări, ca valurile apei, câmpiile de cereale ale hărniciei românești. Acesta este grâнарul Dobrogei.

Spre granița Bulgariei – *continuă descrierea C. Brătescu* – urmează apoi *peisagiul de codru al Deliormanului* (pădure nebună), în continuarea Vlăsiei și Teleormanului din Câmpia Română. Ocupat până la 1877 de o masă compactă de turci, acest ținut, bogat în poiene, a servit și ca loc de pășunat pentru turmele păstorilor din Carpați, cari spre toamnă coborau la iernat până în „văile fără iarnă” ce se deschid spre Marea Neagră.

Între Capul Caliacra și localitatea Ecrene se întinde *Coasta de Argint* a Dobrogei, cu falezele sale albe în fața unei mări de un albastru uneori ideal. Este un peisagiu grec. Avem aci o coasta de argint, dar și una de smarald mai la vest și una de mărgean spre răsărit, unde țărâna roșie ca sângele colorează viu stâncile falezei”¹¹.

Prin specificul așezării sale, la Gurile Dunării și la Marea Neagră, dar și prin funcția de pivot între Carpați, șesul continental și Balcani, „Dobrogea este o

¹⁰ V. Mihăilescu, *Dobrogea ca parte a pământului carpatic românesc*, în xxx *Probleme de geografie românească*. Studii-Comunicări-Conferințe, Casa Școalelor, București, 1944, p. 70.

¹¹ C. Brătescu, *Ce este Dobrogea*, în *Dobrogea Românească...*, pp. 9-10 (articol reprodus din „Viața Deliormanului”, II, nr. 8-9, august-sept. 1940, p. 1).

răspândire geografică și anume o zonă de întâlnire a domeniului central european (prin intermediul Carpaților românești), continental și balcanic. Înrudirea cu Carpații se constată mai bine în nord (Tulcea); cu continentul în mijloc (Dobrogea propriu-zisă) și cu Balcanii în sud (Deliormanul). Influențele venite însă din cele trei domenii se întrepătrund în așa fel încât limitele dintre cele trei regiuni dobrogene au mai mult o valoare convențională. Trebuie să admitem astfel că peninsula aceasta dintre Dunăre și Mare este o unitate geografică destul de complexă, *însă o unitate care nu poate să fie fragmentată fără să sufere restul.*

De aici o concluzie geopolitică – *scrie Vintilă Mibăilescu în 1938* –, și anume una pe care de mai multe ori ne-a demonstrat-o trecutul: *pentru a-și putea îndeplini nestingherit menirea, Dobrogea trebuie stăpânită în întregime.* În întregime au stăpânit-o popoarele carpatice când au putut ajunge până la Mare; în întregime romanii; în întregime turcii; în întregime ar trebui să o stăpânească și orice putere continentală pentru a o folosi real¹². Detaliind „analiza obiectivă a funcțiilor Dobrogei”, cunoscutul geograf român sesizează implicațiile geopolitice ale stăpânirii Dobrogei, ale cărei funcțiuni sunt două, „esențiale și opuse: funcțiune de anexă necesară a țărilor carpatice și funcțiune de drum între stepa Pontic și Balcani (...); dacă din punct de vedere geografic cele două funcțiuni se armonizează dând complexul unitar numit Dobrogea, din punctul de vedere al consecințelor politice, ele se exclud în sensul că nu se poate – nici azi – stăpânire rusească sau balcanică asupra ținutului nostru maritim fără îngenuncherea organizației politice și economice din Carpați dar nici stăpânire carpatică solidă la țărmul Mării cu drum liber pentru Rusia sau pentru Bulgaria prin Dobrogea. Odată cu prezența statului românesc, conștient de menirea sa, la gurile Dunării, drumul Rusiei pe uscat către Balcani e tăiat; și tot astfel cel – fără sens în realizarea lui –, dinspre Balcani către Câmpia Pontică.

Care dintre aceste stăpâniri este – nu spun justa, pentru ca în materie politică justificarea e prea mult legată de forță – dar cea mai firească?

Răspunsul este unul singur și-l vom da fără ezitare: stăpânirea carpatică.

Să dovedim acest lucru.

1. *Pentru România, Dobrogea e o anexă necesară a regiunii carpatice.* Aceasta funcțiune este indicată de drumurile și de curențele de populație și mărfuri care pornesc din Carpați și ajung la țărmul Mării (...).

Se putea închipui o dezvoltare a României cu o Dobrogea complet bulgărească și cu gurile Dunării stăpânite de Rusia, adică cu capetele celor trei drumuri carpatice zăvorâte? Răspunsul negativ este o chestie de bun simț și de bună credință.

2. Dobrogea e un drum între stepa Pontică și Balcani (...). *Concluzia:* Dobrogea este față de marile regiuni geografice din Nord și din Sud un drum de invazie și o cetate de pază, adică îndeplinește o funcțiune trecătoare și

¹² V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 86.

intermitentă și slujește unor scopuri imperialiste, care se soldează cu tăierea accesului spre mare a regiunilor carpatice și implicit, robirea lor, întâi economică și apoi politică. Cine poate spune că această funcțiune, care-i totuși o realitate, răspunde – în vremuri de normală dezvoltare a popoarelor – unei necesități de neînălțurat? și care om de buna credință nu va înțelege dimpotrivă că, pentru Balcani sau pentru Rusia, ținutul nostru de la Mare e doar un teritoriu excentric servind expansiunii suplimentare etnice sau politice? (căci pentru scurgerea produselor, Rusia are țărmul de nord iar Bulgaria pe cel de răsărit, de la Varna către sud). Ar putea totuși fi invocată, dar numai pentru vecinii de la Miza-zi, setea de pământ. Acest motiv a cărui îndreptățire istorică e cu totul iluzorie – pe lângă că nu are valoare absolută și exclusivă, ar putea fi luat în considerare numai în cazul când s-ar dovedi că – PRIN EXCEPȚIE – drumul nostru către mare nu are nevoie de spațiu protector locuit de aceleași elemente care trebuie să-l stăpânească și, la nevoie, să-l apere.

Pentru România însă, Dobrogea rămâne o necesitate de neînălțurat, o anexă funcțională a Carpaților, un cap de drum natural pe care se îndreaptă către Mare, produsele și prisosul populației pentru asigurarea stăpânirii acestui drum.

Iată sensul și justificarea stăpânirii românești în Dobrogea. Tocmai în interesul acestei stăpâniri, *care-i eficace numai dacă e perfect consolidată* (subl.n.), nu trebuie să se uite însă ca și cealaltă funcțiune – drumul de invazie – este o realitate din care decurge o amenințare permanentă¹³.

Semnificația sintagmei „drum de invazii” este relevată de către geograful Dobrogei, C. Brătescu, asiduu cercetător al *realităților etnodemografice dobrogene*, el acordând factorului geopolitic cuvenita însemnătate în corecta și adecvat-istoric înțelegere a acestor realități¹⁴: „Pentru cine cercetează populația Cadrilaterului, raporturile statistice ale naționalităților și așezările lor schimbătoare în cursul secolilor trecuți, rolul geopolitic de drum, pe care l-a avut ținutul până în vremea noastră, nu trebuie pierdut din vedere: *drum de invazii și drum de arme* – dacă voiește a-și explica marile prefaceri istorice și etnice realizate în acest teritoriu. De altfel, Cadrilaterul nu stă unic în acest destin al său lângă M. Neagră, ci formează doar un inel din lanțul de ținuturi care azi, asemenea unor mozaicuri etnografice, mărginesc spre nord și apus țările acestei Mări: stepele Ucrainei inclusiv Crimeea, Bugecul Basarabiei, Dobrogea, Bulgaria cam de la răsărit de Iantra, o bună parte din Rumelia și Tracia dinspre Constantinopole. Pe aici au trecut atâtea invazii de popoare! Sciți și sarmați în antichitate; goți, huni, avari,

¹³ *Ibidem*, pp. 91-92.

¹⁴ Despre personalitatea și activitatea „geografului Dobrogei”, vezi St. Lascu, C. Vitanos, *Dimensiuni naționale în activitatea publică și științifică a dobrogenilor Ion Bănescu și Constantin Brătescu*, în St. Lascu, C. Vitanos (coord.), *Valori ale civilizației românești în Dobrogea*. Volum dedicat Centenarului Școlii Normale „Constantin Brătescu” și aniversării a 115 ani de la reintegrarea Dobrogei la Statul Român (Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”, Asociația Cultural-Istorică Dobrogeană „România de la Mare”), f.e., Constanța, 1993, pp. 121-148.

slavi, bulgari, pecenegi, cumani și tătari, în evul mediu dinspre N și NE; și turcii dinspre sud. Pe aici au trecut și atâtea armate, în special turcești și rusești, în epoca modernă, ale căror acțiuni dezastruoase culminează mai ales în timpul războaielor încheiate prin pacea de la Cuciuc Cainargi (1774), Adrianopole (1829) și Paris (1856). Era și firesc să fie așa. Imperiul roman de răsărit, cu Constantinopolea bizantină, aceasta «Regina a orașelor», așezată la îngusta poarta a Bosforului, pe unde se scurgeau atâtea bogații între nordul mai rece și sudul mai cald, a atras de timpuriu roiurile de popoare ce se mișcau în stepele ponto-caspice; iar mai târziu, *nevoia imensului imperiu rusesc de a ieși la o mare caldă și liberă, a îmbogățit și complicat istoria regiunilor sud-est europene cu o suma de evenimente* (subl.n.), provocate între altele, și de programul executării unui testament lăsat urmașilor săi de Petru cel Mare. Expansiunea firească, provocată de cauze naturale, antropogeografie și geopolitice, a populației și țărilor din Carpați către M. Neagră s-a văzut întreruptă și redusă în proporțiile sale după expansiunea geto-dacică în antichitate și după Mircea cel Bătrân în evul mediu. Abia târziu, în vremea noastră, renașterea poporului român într-un stat tânăr, viguros și activ și nevoia sa de a avea o ieșire la Mare, apoi crearea statelor naționale în jurul M. Negre și reducerea lor la proporții mai normale, a pus capăt și sfârșit acestui rol dezastruos de drum al expedițiilor armate, cu tot cortegiul lor de tulburări și nefericiri, care împiedicau o viață așezată și propășirea civilizației.

În tot trecutul, atât de sbuciumat, al Dobrogei și Deliormanului, singura laturea Mării, unde populația risipită se putea reface prin noi imigrări sosite pe apa, dar mai ales laturea dunăreană, unde Balta și malul stâng puteau oferi un adăpost în caz de primejdie, au reușit a menține, în asemenea vremuri vitrige, rămășițe dintr-o veche populație băștinașe. Interiorul, stepele golașe, se umpleau mai ales cu neamul care putea realiza aci o stăpânire politică și o pace mai îndelungată (subl.n.); dar uneori și el rămânea aproape cu totul lipsit de oameni, un «desertum» relativ pe care-l pomenesc documentele vremii.

Datorită acestor cauze – *concluzionează pertinent C. Brătescu* –, ținuturile de lângă M. Neagră au fost, în toate vremurile, *ținuturi de emigrări și colonizări de neamuri, ceea ce le-a dat o înfățișare foarte pestriță, de adevărat mozaic etnografic* (subl.n.). Pentru aceea, în multe cazuri, în aceleași sate, călătorii menționează alte populații decât cele aflate în ajunul unui război anterior. Ca un răsunset al vechilor stări de lucruri, aceste schimbări etnografice se continuă și astăzi și ele se văd mai ales în emigrarea benevolă a elementului musulman spre noua sa patrie, ca și în schimburile de populație ce s-au realizat în teritoriile din jurul Egeii și care, fatal, vor trebui să se realizeze și în părțile dunărene. Aceasta în interesul păcii și civilizației europene¹⁵.

¹⁵ C. Brătescu, *Populația Cadrilaterului între anii 1878 și 1938*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, pp. 189-190.

Nu vom stăruî, în paginile de față, asupra evoluției istorice și a componentelor etnodemografice sud-dobrogene¹⁶, așa cum au fost ele sintetizate, la un nivel științific superior de către C. Brătescu în fundamentalul studiu al acestuia, amintit mai sus (republicat în timpul din urmă¹⁷). Asupra cunoașterii acestui spațiu s-au aplecat, însă, în chiar 1913, oamenii de știință români sau publiciști.

Astfel, încă în primele zile ale lui ianuarie, profesorul Gh. Munteanu-Murgoci își informează compatrioții asupra ținutului „pe care țara noastră îl cere pentru rectificarea graniței”, interviuatul arătând „dela început că *partea pe care avem datoria să ținem stăruitor să ne-o dea Bulgaria* (subl.n.), e regiunea de dealungul

¹⁶ O recentă – relativ – prezentare sintetică la C. Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași, 2005, pp. 17-49 (cap. I. *Cadrilaterul, până la încorporarea sa de către statul român*. Scurtă incursiune istorică). Autorul folosește des, între alte improprietăți, și termenul anistoric de „*anexare a Cadrilaterului*”...; însăși sintagma din titlul lucrării – la origine, *nota bene*, Teză de Doctorat –, *Administrația românească*, comportă discuțiuni și, oricum, din perspectiva istoriografiei și a istoriei naționale, este improprie și nefericit aleasă; după cum, în opinia mea, nici termenul de *Cadrilater* nu este – într-o lucrare românească cu caracter științific – cel adecvat, autorul preferându-l *Dobrogei de Sud* sau *sudului Dobrogei*. În evaluarea stadiului cercetărilor științifice circumstanțiate temei sale, autorul – constatând, pe bună dreptate, lipsa preocupărilor din partea istoricilor români – relevă (în *Introducere*, p. 11) și următoarele (deși fără consecințe în planul opțiunilor sale semantice – nu lipsite de importanță și semnificație, totuși, în cercetarea istorică): „Au încercat să suplinească acest neajuns câțiva tineri istorici de la Constanța, care au aniversat 80 de ani de la *anexarea* (subl.n.) Cadrilaterului, în anul 1913, organizând, pe (*sic!*) 28 iulie 1993 un simpozion științific intitulat *Dobrogea de Sud în contextul istoriei poporului și statului român*, cele mai multe dintre comunicările prezentate cu această ocazie fiind apoi reunite în volumul *Dobrogea de sud în contextul istoriei românești*”. În fapt, „volumul” cu pricina nu există ca atare – cum o arată, implicit, autorul, atunci când (la *nota 9*, p. 15) scrie: „Volumul a fost publicat în anul 1994, constituind nr. 3-4 al revistei «România de la Mare», revistă de istorie și civilizație românească, editată de Asociația cultural-istorică dobrogeană «România de la Mare»” („volumul” are 64 pp.; în cuprinsul lui „tinerii istorici” nu folosesc termenul de „anexare”); pentru respectiva terminologie – vezi și *supra 14, infra 168, 170*.

¹⁷ vezi *Geopolitica*, I, Editura „Glasul Bucovinei”, Iași, 1994, pp. 244-257 (Editori: Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu). Potrivit unei statistici bulgare, în 1912, în ajunul Primului Război Balcanic, în Cadrilater se aflau: români – 6.602, bulgari – 121.925, turco-tătari – 136.224, țigani turciți – 11.024, germani – 595, greci – 1.171, armeni – 1.910, ruși, 2.111, evrei – 868, sârbi – 315, necunoscuți – 33; rezultă un total de 282.778 locuitori – Alex. P. Arbore, *Caracterul etnografic al Dobrogei sudice din epoca turcească până la 1913*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, p. 118. Aceste date sunt reluate dintr-un articol publicat de S. Mehedinți în „Convorbiri literare”, în 1919, ele fiind citate și de către C. Brătescu, în studiul amintit (reprodus în *Geopolitica*, I, unde, însă, dintr-o greșeală de corectură, la p. 250, în tabelul cu pricina, bulgarii sunt inversați cu românii). În 1938, ca urmare a întăririi numerice a populației românești autohtone, situația statistică se prezenta astfel – români: 108.404 (29,14%); bulgari: 150.763 (40, 52%); turco-tătari: 96.869 (26, 04%); diverși: 16.022 (4,030%) – C. Brătescu, *op. cit.*, p. 199 în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II; respectiv p. 252 în *Geopolitica*, I, 1994.

Dunării, până mai sus de Turtucaia, iar dealungul Mării până la sud de Balcic”¹⁸. Tot el este cel care va publica, în vara aceluiași an, o cunoscută lucrare, designând teritoriul sudic al Dobrogei ca fiind *Țara Nouă*: „Din vrerea nestrămutată a lui Dumnezeu și prin puterea Armatei noastre, în anul 1913 ne-am mărit pământul țării înspre miază-zi, de partea Dobrogei, încă cu o nouă țărișoară. Unii au numit acest ținut *Cadrilater*, *patrilater*, căci mai de mult, pe timpul stăpânirii turcilor, Rusciucul, Șumla, Varna și Silistra erau patru cetăți renumite, în jurul cărora s’au dat lupte înverșunate. Silistra sau Drăstorul lui Mircea cel Bătrân, așezată pe Dunăre și locuită și de români, era așa de bine întărită că n’a putut fi luată nici odată de un inamic. Azi numai Șumla dela poalele munților Balcani este întărită și are și armată multă; Rusciucul de lângă noi și Varna la un golf de la Marea Neagră n’au fortificații, dar se pot întări atunci când ar izbucni un războiu; Silistra de acum e a noastră, și așa s’a spart cadrilaterul celebru.

Noi n’am luat de cât un colț al vechiului cadrilater, Silistra, și o bucata de pământ din sus de Turtucaia pe Dunăre și până la Mare cu vre-o 20 km la miazănoapte de Varna. E tot un cadrilater format de vechea granița a Dobrogei, Dunărea, Marea și o linie convențională; dar nu se poate compara cu vechiul cadrilater milităresc și *nu este nici măcar cadrilaterul geografic*, pe care a vrut să ni’l dea Țarul Alexandru II încă dela 1878 în schimbul județelor basarabene românești (Cahul, Bolgrad și Ismail) pe care voia cu orice chip sa le ia în stăpânire ca să ajungă și Rusia la Dunăre. Oamenii noștri politici n’au prețuit acest schimb și atunci Congresul puterilor dela Berlin ni-a dat ce a crezut de cuviință, o parte din Dobrogea cu Silistra. Mai târziu, la punerea pe teren a graniței ni s’a sustras Silistra; Dobrogea noastră (căci nu ni se dăduse toată Dobrogea) rămăsese deschisă dinspre Sud, *iar stăpânirea pe Dunăre și siguranța Podului Fetești-Cernavoda nu ne erau asigurate fără Silistra și fără împingerea graniței mai spre Sud*. Acum am realizat-o.

Poziția geografică. Crâmpciul de țară nouă se întinde vre-o 50 km dela Dunăre (Silistra) și granița cea veche a Dobrogei spre Miazăzi, măsurat pe la mijloc. Pe Dunăre se sue dela Silistra până din sus de Turtucaia (la Turc Esmil) cu vre-o 15 km; iar la Mare hotarul se duce spre Miază-zi cu vreo 95 km dela Ilanlâc până la Sud de Ecrene, *latitudinea cea mai sudică* ce socotim noi pe pământul românesc fiind ^{43°15'} ca Nisa și Marsilia.

Între Turc Esmil și Ecrene granița merge aproape în linie dreaptă vre-o 160 km peste dealuri și peste văi, paralel cu creasta Deliormanului¹⁹.

¹⁸ M. Negru, *Ce ținut cerem noi dela bulgari. Cum se prezintă triunghiul pe care România îl cere Bulgariei.-Considerațiuni geologice și etnice.-Cât pământ arabil cuprinde această regiune*. Convorbire cu d. profesor dr. Munteanu-Murgoci, în „Universul”, XXXI, nr. 4, 6 ianuarie 1913, p. 3.

¹⁹ vezi și S. Mehedinți, *Noua graniță dela miază-zi*, în „Minerva”, V, nr. 1.637, 7 iulie 1913, p. 1; G. Murgoci, *Noul hotar al Dobrogei*, în Ibidem, V, nr. 1.633, 3 iulie 1913, p. 1.

Și această nouă graniță e tot o *graniță convențională*, ca cea veche a Dobrogei și cred că *nu este mai bună* din punct de vedere strategic – *spune, cu premoniție, cunoscutul savant român* – ca cea veche; numai că oamenii competenți cred că cu greu ne-ar putea ataca bulgarii pe aci, mai ales după ce vom întâri noi anumite locuri și am avea și o flotă de război pe Mare și pe Dunăre. Căci bucata asta de pământ cam de 780 mii hectare am rupt-o din trupul Bulgariei și niciodată bulgarii nu ne vor erta acest lucru, ei cari înainte se uitau cu jind asupra Dobrogei și chiar lucrau pe tăcute pentru încorporarea ei la Bulgaria. Lucrurile au devenit însă altfel.

După războiul aliaților cu turcii, când noi am stat într-o neutralitate ce a prins foarte bine bulgarilor, dar neprețuită de ei, și mai ales în spre ziua împărțirii Macedoniei, *unde aveam și noi pe frații aromâni*²⁰, *aproape sacrificați*²¹ (subl.n.), bulgarii nevoind a ne recunoaște dreptele cereri pentru asigurarea pentru viitor a unei vieți politice liniștite din parte lor, cereri ce se rezumau în cedarea Silistrei și stabilirea unei granițe dobrogene mai sigure, după ce am așteptat și am suferit toate grosolăniile oamenilor lor politici, a trebuit să ne desfășurăm *puterea noastră armată pentru a lua ce ni se cuvenea*. Dar pentru intrarea armatei noastre în Bulgaria, pentru stingherirea lor de a se răfui cu grecii și cu sârbii cu care intraseră în războiu, pentru împărțirea Macedoniei altfel de cum voiau ei, pentru că i-am silit și le-am impus pace, în fine pentru ruperea acestui crâmpei din țara lor și alipirea lângă a noastră, pentru toate acestea bulgarii ne vor purta *dușmănie de moarte*²².

²⁰ vezi xxx *Les Macédo-Roumains et M. Take Ionesco*, în „La Roumanie”, XVI, no. 4.217, 18 Juillet 1913, p. 1; C. Bacalbașa, *Să îngrijim pe aromâni*, în „Conservatorul”, XIII, nr. 162, 27 iulie 1913, p. 1; I. Valaori, *Cum ar trebui să se organizeze aromânii*, în „Aromânul”, I, nr. 3, 15 septembrie 1913, pp. 2-3; C. Papacostea, *Situația aromânilor după încheierea păcii*, în „Arhiva”, XXIV, nr. 7-8, septembrie-octombrie 1913, pp. 193-196; G. Murnu, *Evenimentele din Balcani și aromânii*, în „Luceafărul”, XII, nr. 21, 1 noiembrie 1913, pp. 649-653.

²¹ G. Murgoci este autorul, de asemenea, al articolelor *Masacrarea aromânilor*, în *Ibidem*, V, nr. 1.640, 10 iulie 1913, p. 1, respectiv 10 iulie 1913, p. 1, respectiv *Împărțirea Macedoniei. Peirea aromânilor*, în *Ibidem*, V, nr. 1.645, 15 iulie 1913, p. 1.

²² vezi I.G. Boboc, op. cit.; St.L., op. cit. Potrivit aprecierilor istoricilor bulgari, Dobrogea, în întregul său, este „unul dintre teritoriile fundamentale ale tânărului Stat bulgar” (secolul al VII-lea), ea rămânând, de-a lungul secolelor, „o regiune inferioară a Statului bulgar, o rezervă sigură și solidă care permite suveranilor bulgară să-și îndeplinească programul de politică externă” – xxx *Кратка история на Добруджа* /sub redacția lui V. Tonev și I. Zarcev/, Книгоиздателство „Георги Бакалов”, Варна, 1986, p. 427. O altă sinteză istoriografică, datorată unuia dintre cei mai avizați cunosători bulgari a trecutului Dobrogei, este și mai lămuritoare, cu atât mai mult cu cât ea se adresează lectorilor străini: „La région de la Dobroudja (23.262 km²) occupe une place importante dans l’histoire treize fois séculaire du peuple bulgare. *C’est une partie des terres sur lesquelles s’est affermi et consolidé l’Etat bulgare* (subl.n.). La domination ottomane freina l’ensemble du développement de cette région, la transformant en objet de dévastations, d’islamisation et d’expulsions systématiques de la population bulgare. À la suite de processus objectifs datant du temps de la Renaissance bulgare et jusqu’à la Guerre russo-turque de libération (1877-1878), la population bulgare se présente comme l’élément ethnique, économique, politique et spirituel prédominant parmi les autres nationalités chrétiennes. Cette population a apporté une

E un Dumnezeu însă care răsplătește fiecăruia după felul inimei lui.

Țara cea nouă are cam 7.780 km.p. și aproape 280.000 loc., dar este locuită în mare majoritate de turci și alte neamuri; bulgarii dacă vor fi fiind 100.000. *Mai mulți români avem noi în Bulgaria*²³, în ținutul Vidinului și de-a lungul

contribution spéciale à la lutte commune du peuple bulgare pour sa libération nationale et sociale et pour le progrès sur le plan spirituel, ce qui fait que la Dobroudja prend corps comme un des principaux centres de la Renaissance bulgare.

La caractère incontestable bulgare de la Dobroudja est reconnu dans toute une série d'actes internationaux. Par le firman du sultan de 1870, dotant l'Eglise bulgare d'autonomie, cette région se trouve incluse dans le diocèse ecclésiastique bulgare. Par décision de la Conférence des ambassadeurs des Grandes puissances, tenue en 1870 à Constantinople, la Dobroudja figure dans les limites de la «Région autonome orientale bulgare avec pour capitale Târnovo».

Des raisons politiques ponctuelles des Grandes puissances ont réservé toutefois à cette région géographiquement et politiquement bulgare un sort douloureux (subl.n.) – elle est morcelée et transformée en monnaie d'échange. Par le traité de San Stefano, la Russie victorieuse acquiert de la Turquie la Dobroudja du Nord avec comme frontière méridionale la ligne Rasovo – jusqu'au Nord de la ville de Mangalja. Ce territoire est cédé à Roumanie pour que celle-ci restitue à la Russie la Bessarabie du Sud qu'elle avait reçue de la Roumanie en vertu du traité de Paris de 1856. L'article 46 du Traité de Berlin confirme cet état de choses et agrandit d'encore 2.000 km² la possession roumaine de la Dobroudja. La Roumanie acquiert ainsi une province de 15.536 km² plus importante et deux fois plus vaste, comparée avec la Bessarabie du Sud qu'elle avait cédée. Il n'en reste plus à la Bulgarie qu'à peine 8.726 km².

La perte par l'Etat bulgare de la plus vaste partie du Nord de la Dobroudja, de pair avec la Macédoine, la région d'Andrinople, la région de la Moravie et de la Roumélie orientale (lăissée comme province autonome turque) pose le point initial à la question de la Dobroudja, compliquant ainsi davantage encore le problème national bulgare. Lors de l'occupation de cette région – en novembre 1913, la Roumanie y trouve un peu plus de 100.000 habitants. La moitié d'entre eux sont des Bulgares, le nombre des Roumains étant de deux fois moindre.

La perte de cette nouvelle province renforça les aspirations rapaces de la bourgeoisie roumaine (subl.n.). Profitant des circonstances favorables, la Roumanie s'employa systématiquement à la conquête aussi bien de la Dobroudja du Sud que de la Bulgarie du Nord-Est. Ainsi donc, la Dobroudja occupait une place primordiale dans la stratégie de la politique étrangère roumaine, alors qu'en Bulgarie cette question demeurerait au second plan en raison du fait que les principaux efforts de la Bulgarie se trouvaient centrés sur l'union de la Roumélie orientale, de la Macédoine et de la Thrace d'Andrinople à la Principauté” – Ź. Popov, *Certains problèmes concernant l'histographie de la Dobroudja durant les années 1878-1944*, în „Études historiques” /À l'occasion du XVII-ème Congrès International des Sciences Historiques-Madrid, 1990/, Tome XIV, 1990, p. 58.

²³ O analiză obiectivă a recensămintelor efectuate de către Statul Bulgar în primele patru decenii al veacului nostru duce la o singură și dureroasă concluzie: „În mod evident datele oficiale bulgare sunt tendențioase” – Fl. Florescu, *Românii din Bulgaria*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, Tomul LXI, 1942, p. 127 /Volum închinat d-lui profesor S. Mehedinți/. Astfel, în 1910 sunt atestați în cadrul recensământului 96.502 români (după limba maternă); în 1920 sunt înregistrați 76.065 români (după limba maternă), respectiv 66.944 români (după origine etnică); în 1926 sunt înregistrați 87.746 români (după limba maternă), respectiv 79.248 după originea etnică); și “recensământul din 1926 nu numai

Dunărei, fără să mai vorbesc de aromânii din Tracia pe care a luat-o Bulgaria acum. Chiar țara cea nouă are orașe românești, iar în vechime, înaintea turcilor, era cutreierată și chiar stăpânită de români.

Tendința românilor spre Mare. Dunărea înseamnă pe mare distanță granița României spre Miază-zi, dar nu și a românilor. În regiunea Vidinului românii se întind departe dincolo, până se unesc cu cei din Serbia orientală și cei din Valea Timocului; pe la Rahova și Șiștov, de asemenea în Ținutul Vraței și Plevnei multe sate sunt înființate de români de demult; în Rusciuc, dar mai ales în Turtucaia și Silistra, românii formau o mare parte din populație, așa că *mai tot malul drept al Dunării este românesc* (nu mai vorbim de malul dobrogean care a fost tot și întotdeauna românesc). Pe malul nostru (stâng al Dunărei) nu sunt decât foarte puțini bulgari, veniți în ultimul secol, românizați apoi aproape complet, iar turci n-au fost decât la Turnu-Măgurele, Giurgiu și Brăila, unde acum nu mai sunt decât ca lucrători iar nu ca locuitori. Așa dar noi nu numai că eram stăpâni la noi, de partea stângă a Dunării, dar eram tari și de partea dreaptă, unde am stăpânit în multe rânduri, mai ales pe timpul lui Mircea cel Bătrân și Vlad Dracul, tot malul Dunărei și pământul până la Mare.

Întinderea aceasta a românilor spre Miază-zi și spre Răsărit, spre Mare, a fost *o necesitate de viață politică și economică*. Un popor pentru ca să se desvolte, și să pue în valoare bogățiile sale, mai ales în timpurile de demult, trebuia să iasă la mare, unde transportul oamenilor și produselor era ușor și efin.

că se dovedește a fi fără nici un temei, dar nu se poate raporta la cel din 1920 având un spor prea mare de români și nici la cel din 1910, fiindcă în acest caz numărul românilor ar fi însemnat să fie aproape 120.000, iar pe de alta, arată în mod evident încă odată, netemeinicia celui din 1920” – *Ibidem*, p. 137). Surpriza mare, însă, o vor reprezenta rezultatele publicate ale recensământului din 1934: „Numărul românilor este acum atât de scăzut, încât nici nu ar mai putea fi vorba de o minoritate românească în Bulgaria după el: bărbați: 8.064, femei: 8.341; total: 16.405. Aceasta înseamnă, referindu-se la recensământul din 1926, că românii din Bulgaria în numai 8 ani de zile au dispărut aproape cu desăvârșire, de la 67.341 cât fuseseră socotiți până atunci. Față de recensământul din 1910, au dispărut și mai mulți: 80.097 suflete! (să se noteze că nu am socotit nici-o creștere). Și cine au dispărut? Tocmai românii din regiunile compacte, ca acea a Vidinului (Timocului) de pildă și nu românii răzlețiți prin plăși unde predomină elementul bulgăresc” – *Ibidem*, p. 138. Coroborând diverse surse documentare (statistici, relații de călătorie, evaluări statistico-demografice), cercetătorul român concluzionează: „A vorbi de numărul real al românilor din Bulgaria, după analiza recensămintelor oficiale bulgare și a afirmațiilor diversilor cercetători streini, nu este un lucru greu. Munca aceasta este ușurată și prin anchetele locale, ajungându-se la identificarea numărului românilor într-un mare număr de sate, necunoscute diversilor cercetători și prezentate drept bulgăriți de recensământul oficial. Fără îndoială că românii depășesc 250.000 suflete urcând poate chiar peste 280.000!” – *Ibidem*, p. 141.

Potrivit apucerilor unui alt cunoscut cercetător român, numărul românilor în Bulgaria era estimat la 150.000 de suflete la sfârșitul anilor '30, în condițiile în care, cu prilejul recensămintelor „Autoritatea a ținut să demonstreze că, în statul bulgar, nu mai există români, sau dacă sunt, ei se găsesc într-un număr neînsemnat” – M. Popescu-Spineni, *Aspecte geo-politice și economice. V. Românii din Balcani*, „Tiparul Universitar”, București, 1941, p. 36.

Noi dar trebuia să eșim spre Marea Neagră, unde au fost totdeauna cetăți celebre grecești și romane în vechime²⁴, bizantine și genoveze în evul mediu, apoi turcești și acum românești. Noi ca rasă, religie și politică am fost mereu legați de puterea dela Constantinopol (Vechiul Bizanț, Roma cea nouă a lui Constantin cel Mare, patriarhia din timpul evului mediu și modern); ca ocupație, păstorie, în timpurile vechi cutreerău cu turmele lor stepele dunărene, câmpiile Traciei și macedonene și munții din Carpați nordici și până la Pindul sudic. Așa cum e acum, a fost în totdeauna creșterea de vite, mai ales de oi, puterea românilor și a aromânilor, iarna la câmp și vara la munte.

Dar ciobanii români după ce se scoborau din Carpați în câmpiile dunărene și în stepele dobrogene, din cauza invaziilor barbare și alte cauze, anul viitor suiau în Balcani (sau viceversa) și se duceau și mai departe. Pe atunci țările erau mai libere, pământul eftin și stăpânitorii îngăduitori; iar ciobanul român era voinic, deștept, întreprinzător, cunoștea multe limbi și avea și galbeni la chimir. Mulți dintre ei se fixau și rămâneau pe ici și colo²⁵.

Așa s-au răspândit românii la Sud de Dunăre, au ajuns la Mare înspre Constanța, Balcic și Varna, iar aromânii s-au suit de-o parte în munții Traciei și au trecut până în Balcani, de alta au mers până în Peloponez. *Trepădatul* și cutreerarea aceasta (transhumanța) *durează de mii de ani*, a fost foarte întinsă în timpul invaziei popoarelor asiatice, s-a mai domolit acum, cu scumpirea pământului, punerea granițelor și vânilor și mai ales cu îngreunarea și complicarea vieții moderne. Dar *drumul oilor* va rămânea deapaururi ca un semn al cutreerărilor noastre prin țările locuite acum de alte nații²⁶. (Nici nu s-a organizat

²⁴ vezi Gh. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în Noul Teritoriu al Dobrogei*, Institutul de Editură și Arte Grafice „Flacăra”, București, 1914, *passim*.

²⁵ vezi R. Rucăreanu, *Români ardeleni în Sudul Dobrogei*, în „Dobrogea de Sud”, I, nr. 2, mai 1937, pp. 29-35; C.D. Constantinescu, *Elementul românesc în Cadrilater înainte de anul 1913*, în Ibidem, pp. 7-12; N. Dragomir, *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de Sud*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, pp. 121-137.

²⁶ În martie 1914, când se discuta în Cameră, între altele, și chestiunea denumirii noilor județe și stabilirea atributelor heraldice, N. Iorga pledează ca imaginea oierului transilvănean (*mocanul*) să simbolizeze județul Caliacra: „În județul Dobrici, înainte de a fi bulgarii și după ce fuseseră turcii, cari au dat atâtea numiri de localități, erau mocanii noștri, a căror misiune istorică a fost extraordinar de importantă (subl.n.). Respectabili ca țărani români, dar și ca elemente de legătură între toate provinciile neamului românesc. Plecați din fundul Ardealului, pe valea Dunării, a Nistrului și până în regiunile depărtate ale Rusiei. Unde n-au fost și unde n-au represintat, cu oile lor, cel d'întăiu act de luare în stăpânire a teritoriului de către neamul românesc! (*Aplause*).

Și, d-lor, un geograf și un geolog foarte distins și foarte harnic, d. Murgoci, pe care l-ați consultat, pentru că nu a avut nenorocirea (*sic!* – greșeală de tipar: *recte* „norocirea” – n.n.) să se ducă la Veneția ca mine, a găsit un fapt etnografic, tot atât de interesant, pe cât și de înduioșător, pe acolo, pe la Cavarna ori Ecrene. A găsit într-un sat niște copii cari, jucându-se, numărau românește. I-a întrebat pe românește și n-au putut răspunde; știau numai turcește. Din vechiul graiu românesc nu rămăseseră decât cuvinte care înseamnă numerele; numai copiii, în jocurile lor, își amintiau de limba care fusese a strămoșilor

bine administrația română în Țara-Nouă și turmele de oi au umplut câmpiile; la începutul lui octombrie am întâlnit turmele oierilor de la Seliște, Poiana etc. tocmai aproape de Curtbunar și Dobrici în drumul spre Batova, valea fără iarnă.)

Acesta, împreună cu *drumul sărei*, prinde într-o rețea deasă pământuri ce am stăpânit sau pe care cel puțin le-am bătătorit, umblând ca la noi acasă.

Căci trebuie știut că un mijloc de pătrundere și un semn de putere al nostru, mai ales în vechime, a fost și *avuția de sare*²⁷. E stabilit azi că în ficsarea, dezvoltarea și răspândirea omenirii au jucat un mare rol, rol determinant, unii factori naturali și circumstanțe geografice: contact de stepă cu pădure, ape și văi mari pentru comunicații, sarea și apoi alte substanțe.

Omul se poate lipsi de multe numai de sare nu; organismul animal cere chinuitor sare, 6-7 kg pe an; foamea de sare este insuportabilă. Și pe lângă alte avuții ce avem, sare slavă Domnului am avut și avem de dat la o lume întreagă, pe când în Balcani și Tracia lipsește complet.

Prin urmare, deși granița Principatului Țării Românești a fost trasă de Dunărea, peste care rare ori și pe puțin timp am stăpânit locuri și cetăți, neamul

păștori, opriți pe loc de cine știe cum, încunjurați de populație străină și total desnaționalizați. De obicei limbile care mor se păstrează în cele din urmă cuvinte ale bătrânilor; în cazul acesta – e parcă un fel de augur pentru viitor –, *graiul nostru, în loc să tremure în încurcăturile de limbă ale bătrânilor, se ridică din nou voios și sigur în jocul copiilor, vestind parcă viitorul nostru pe aceste locuri* (subl.n.) (aplaude).

Aceștia – *arată, în continuare, N. Iorga în plenul Adunării Deputaților în 1914* – erau urmașii mocanilor de odinioară. Și, la câțiva kilometri de granița care e trasă de ofițeri, și e mai bună decât aceia pe cari ar fi tras-o diplomații parlamentari din București și, în orice cas, trasă la un moment mai potrivit, este o localitate numită Valahia, ceia ce însemnează valahi, români, așa încât și dincolo de marginile Dobrogei de azi au fost astfel de vechi colonii ale mocanilor. Eu i-am spus d-lui Brătianu: *pune ca marcă un mocan cu oile pe malurile mării* (subl. n.). Dacă socotiți că această idee nu e prea îndrăzneată, nepotrivită știu eu cu ce norme de Stat, cu ce datine de înțelepciune politică, vă rog să vă gândiți că, în locul farului (*care va fi, în cele din urmă, ales ca reprezentare a județului Caliacra – n.n.*), care nu e o producție ieșită cu sutele din pământ, ați putea pune această frumoasă icoană a țaranului ardelean mânănd oile lui pe pământul acesta străin, în vederea mării. Dacă binevoiiți... Dacă nu, ce sunt eu răspunzător de greșelile d-voastră? Regret că nu le pot îndrepta, dar încolo sunteți liberi. Nu poți – *conchide moralizator marele istoric și patriot român* – împiedica niciodată pe om să facă rău; cel mult îți permiți să-i dai sfaturi bune, dar răul se poate face oricând – sau lucrul nepotrivit, care e tot una” – N. Iorga, *Discursuri parlamentare*. Volumul I-iu. Partea a II-a, „Bucovina” I.E. Torouțiu, București, 1939, pp. 230-231.

²⁷ În urmă cu aproape cincisprezece ani, cercetătorul Mihai Gramatopol a relevat „pe baza inscripțiilor în textele antice, motivele pentru care teritoriile geto-dace erau angrenate în sistemul economic grecesc – munții de sare gemă existenți chiar la suprafața solului pentru care s-au bătut monede de argint cu metal primit din Tracia și Macedonia. *Pentru această sare, indispensabilă tăbăcăriilor, adică atunci atelierelor de armament (platoșe, coifuri, pulpare, șei, scuturi, încălțăminte) a fost cucerită Dacia de către romani* (subl.n.) și nu pentru aurul ei, încât ar trebui să spunem – faptul îl remarcase Arian – «munții noștri sare poartă...»” – *apud* Camelia Maria Savu, *Cu Mihai Gramatopol despre „gustul eternității”*, în „Curierul național”, V, nr. 1.090, 1 octombrie 1994, p. 5.

nostru s-a întins departe spre Miază-zi și spre Mare, chiar în locurile ce le-am luat acum în stăpânire. Putem să zicem bazați și pe documente istorice, că acum am intrat în vechile noastre teritorii luate de turci de la români. *Carpații orientali și sudici, Dunărea de jos și coasta de apus a Mării, trebuie să rămâie Țară Românească*²⁸.

Acestei prime sinteze istorico-geografice asupra Dobrogei de Sud, apărută în 1913, i se vor adăuga, mai apoi, alte numeroase lucrări²⁹, opinia științifică românească fiind sintetizată de către profesorul Petre P. Panaitescu într-o lucrare (apărută în fatidicul an 1940) axată pe relevarea evoluției raporturilor etnodemografice în zonă: „Deși anumite lucrări de propagandă (*scrise de autori bulgari sau filobulgari* – n.n.) au căutat să răstălmăcească lucrurile, faptele incontestabile în privința Dobrogei Noi sunt acestea: Populația Dobrogei este formată din turci, români și bulgari, plus un număr oarecare de găgăuți, tătari și greci. Niciuna din aceste populații nu are singură majoritatea, dar turcii cu românii formează împreună o majoritate absolută, bulgarii rămânând în minoritate.

Bulgarii din Dobrogea Nouă *nu sunt autohtoni în această regiune, ci dimpotrivă sunt rezultatul unei colonizări foarte recente și cu caracter artificial* (subl.n.) Primele slabe colonizări au venit aici de pe urma războaielor ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea, *dar abia după 1878, adică în timpul scurt, de 35 de ani, cât au stăpânit bulgarii Cadrilaterul* (subl.n.), s-au așezat cea mai mare parte din coloniștii bulgari în satele odinioară turcești. Atunci în orașele de la Dunăre a început și o mișcare de desnaționalizare³⁰ a românilor favorizată de statul bulgar.

²⁸ Gh. Murgoci, *Țara Nouă. Dobrogea sudică și Deliormanul*. Scurtă descriere geografică complectă cu o schiță și numeroase fotografii de Voinescu și Murgoci, «Minerva». Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1913, pp. 5-9.

²⁹ vezi menționarea lor în St. Lascu, *Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României întregite (1913-1940)*, în „Revista istorică”, Serie nouă, tom VI, nr. 11-12, 1995, pp. 957-975.

³⁰ În timpul campaniei din Bulgaria, ofițerii noștri au venit în contact cu această realitate, opinia publică românească fiind încunoștințată în acest sens: „Pe teritoriul ocupat se află mulți români. Cea mai mare parte dintre ei însă, din cauza impilărilor bulgărești, și-au schimbat numele, așa că e foarte greu să descoperi un român sub un nume cu *of* în coadă. În Silistra, ofițerul care ne-a dat aceste amănunte, a găzduit la un proprietar român, om foarte de treabă, care de nevoie, și-a pocit numele, punându-și un *of* în coadă. Românul are trei fete, educate în școlile superioare din Bulgaria. Una din domnișoare povestea ofițerului român cât a avut de suferit, mai ales în ultimul timp, auzind, la adresa românilor, atâtea expresii jignitoare și ocări deșănțate. Atât poporul, cât și pătrura intelectuală bulgară nutresc o ură adâncă – de altfel, prin nimic justificată – contra românilor. Într’un sat – *se continuă edificatoarea mărturie* –, ofițerul a făcut cunoștința unui bătrân, român din Basarabia, care a făcut campania din 1877 servind în armata rusească.

- Nevoia m’a împins, spunea bătrânul, să locuiesc aci de 35 de ani. Ce să fac?...

Acum, dacă ați venit *voi*, sunt iarăși român...

La masă, un soldat a cântat *Steluța*. Bătrânul a început să plângă...” – Rep., *Ce povestește un ofițer. Pe pământ străin*. -Cum au fost primite trupele. -Turcii și bulgarii. -

În ceea ce privește pe români, ei au ocupat totdeauna cu un număr important mai ales regiunea de pe malurile Dunării, precum și prin așezările de mocani, păstori din Carpați și regiunile din centrul și estul provinciei. Vechimea lor e dovedită prin faptul că ei aveau în mâna lor în timpul stăpânirii turcești biserica ortodoxă din Silistra și Turtucaia, adică elementul social cel mai tradițional³¹. Bazându-se pe cercetările lui C. Jireček și L. Miletič³², istoricul

Românii din Bulgaria. -Maneava. -Mă cărăulă! -Proclamația generalului Culcer. -Avântul soldaților noștri, în „Universul”, XXXI, nr. 188, 11 iulie 1913, p. 1.

³¹ P.P. Panaitescu, *Originea populației în Dobrogea Nouă*, f.e., București, 1940, pp. 6-7 (lucrarea, restrânsă ca proporții – 44 pp. –, este tipărită și în versiunile franceză /64 pp./, italiană /60 pp./ și engleză /66 pp./).

³² vezi și L. Miletič, *Bulgarii din Dobrogea*, în „Dobrogea Nouă”, I, nr. 24, 15 iunie 1912, pp. 1-2; C. Jireček, *Românii din Bulgaria* /fragment tradus din *Das Fürstenthum Bulgariens*/, în Gh. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, pp. 88—98; N. Iorga, *Încă un bulgar care ne disprețuiește. D-l Prof. Miletič*, în „Neamul românesc”, XIII, nr. 192, 14 iulie 1918, p. 1. „După înființarea noului principat bulgar (în 1878 – n.n.), mai mulți istorici și etnografi începură să se intereseze de acest nou Stat apărut pe harta politică a Europei. Cel mai cunoscut dintre dâșșii a fost de sigur marele istoric ceh, profesor la Universitatea din Viena, C. Jireček, o autoritate netăgăduită în istoriografia balcanică. După ce publică istoria Bulgariei la 1876, Jireček se stabilește pentru câțiva ani în această țară, o cercetează cu de-amănuntul, este chiar numit cetățean de onoare al Bulgariei și ministru al Instrucțiunii Publice. Ca fruct al șederii sale în Bulgaria și al cercetărilor făcute pe teren în toate părțile țării, publică lucrarea cunoscută *Das Fürstenthum Bulgariens*, tipărită la Viena în 1891 (apărută mai întâi, într-o formă puțin deosebită în limba cehă sub titlul *Cesty po Bulgarshu*), o operă de etnografie îmbinată cu observații istorice și statistice” – P.P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 22—23. Referindu-se la spațiul dobrogean, el constată stabilirea târzie a bulgarilor aici, într-o zonă mai ales în sudul ei, cu o rară densitate demografică: „Războiul rusesc din 1828-1829 avu ca urmare o mică migrațiune a popoarelor (se referă la bulgari – n.n.), cam 4.400 de familii cu circa 27.000 de persoane au plecat din regiunile de la Adrianopol, Jambol, Sliven, Burgas și Provadia spre Basarabia. În numirile satelor bulgărești din Basarabia se află multe identice cu acelea ale regiunilor din sudul Balcanilor. Dar încă din 1833 începu o emigrare în sens invers, din Basarabia, la care luară parte circa 900 de familii. Multe însă nu ajunseseră înapoi în patria lor de origine și se opriră pe drum în satele pustiite din regiunea Varna și Provadia ca coloniști liberi sau muncitori pe moșiile beilor turci de acolo. Ca urmare, o parte din bulgarii pontici se trag din a doua sau în a treia generație din regiunea Jambol. În epoca de pace dintre anii 1829-1877, regiunea pustie a Dunării a fost colonizată cu bulgari din regiunile mai des populate ale povârnișurilor nordice ale lanțului Balcanilor. *Balcangii* din cercul Târnova s-au coborât în șesul Dobrogei, unde veneau mai întâi numai pentru iernatul oilor, dar în cele din urmă cumpărară pământuri și rămaseră pe loc” – *apud Ibidem*, pp. 23-24. Cât îl privește pe L. Miletič, „cel mai de seamă filolog bulgar”, Petre P. Panaitescu îi recunoaște meritele științifice în cercetarea etnodemografică a Dobrogei, obiectivitatea aprecierilor sale, mai ales la începutul veacului nostru: „Numeroasele sale cercetări pe teren asupra dialectelor limbii bulgare fac autoritate. Mare patriot, în ultimii ani ai vieții (a încetat din viață în 1940 – n.n.) a scris numeroase opere de propagandă, căutând să arate drepturi ale patriei sale asupra Macedoniei și Dobrogei. În 1903, în urma unor anchete lingvistice făcute în partea de răsărit a Bulgariei, în care se cuprindea pe atunci și Dobrogea Nouă, publică o importantă lucrare asupra dialectelor din acele regiuni, care-și găsi loc în publicațiile Academiei de Științe din Viena (L. Miletič, *Sudslavische Dialektstudien. II Das Ostbulgarische*, în *Schriften den*

român concluzionează: „Aceste observații cu caracter științific sunt concludente. Pe la 1800 întreaga populație a Dobrogei Noi, afară de găgăuți, greci și de românii de pe malurile Dunării, era formată din marea colonizare militară turcească. Dobrogea Nouă era o provincie turcească care despărțea populația creștină de coridorul Dobrogei nordice. În vremea războaielor ruso-turce din veacul al XIX-lea începe venirea coloniștilor bulgari din Munții Balcani și din Tracia, apoi, după crearea principatului bulgar independent de la 1878 (*în fapt, era doar autonom, independența dobândind-o în 1908* – n.n.), colonizarea bulgară se întindește sub auspiciile statului. Cum arată Miletič la 1903, întreaga populație bulgară din Dobrogea Nouă era formată din coloniști recent așezați acolo, iar la această dată turcii erau totuși în majoritate mai ales în parte vestică și centrală”³³.

Semnificativ pentru conturarea realităților etnodemografice în zona din sudul Dunării, predominant locuită de băștinașii români la jumătatea veacului al XIX-ea, sunt amintirile învățătorului bulgar Raici I. Blăscov, scrise la Bolgrad în 1868 și publicate la Sofia, într-o revistă istorică, în 1901. Petre P. Panaitescu înserează în sinteza sa fragmente din aceste „mărturii prețioase”, prin care „situația precumpănitoare a românilor la Silistra³⁴, Turtucaia și în satele de la Dunăre înainte de stăpânirea bulgară în Cadrilater” este atestată cu prisosință. Firește, în relatările sale, învățătorul bulgar deplânge dificultățile ce trebuia să le biruie scrisul și limba bulgară într-o zonă veche românească: „Dar încă mai cumplită și mai primejdioasă era românizarea limbii bulgare în satele curat (*sic!*) bulgărești din jurul Silistrei. În satele Popina, Aidemir, chiar și la Calipetrovo bulgarii vorbeau mai mult românește. Preoții cântau liturgia pe românește (subl.n.). Am constatat că aproape toți țăranii, chiar și cei mai culti, nu știau că există limba

Balancomission. Kaiserliche Akademie der Wissenchaften, Viena, 1903). Miletič stabilește pentru prima oară existența unui dialect bulgăresc răsăritean și fixează caracteristicile sale fonetice. Ceea ce este interesant pentru problema ce urmărim, a vechimii populației în Dobrogea Nouă, este faptul că lingvistul bulgar a făcut o distincție între populația veche bulgară și cea de colonizare. I-a fost ușor, pe temeiul cercetărilor dialectale, să distingă de unde au venit coloniile bulgare în Dobrogea Nouă, să arate că, în privința limbii, acești bulgari sunt legați de populațiile care vorbesc dialectele din Balcani și chiar din sudul Balcanilor, oameni veniți recent în satele lor din regiuni în care se vorbea un anume dialect.

În această privință Miletič este foarte categoric – *concluzionează istoricul român*: «Este însă un fapt că, în afară de găgăuți și de puținele colonii grecești, întreaga populație creștină din cercurile Varna, Balcic, Dobrici (Bazargic) și în mare parte din Novi-Pazar, Provadija, Curt-Bunar și Silistra, ca și în toată Dobrogea, se dovedește a fi recent colonizată, adică cu așezările ei acolo nu mai vechi de 100 de ani, în cele mai rare cazuri ca la 150 de ani» – *apud* P.P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 25-26.

³³ *Ibidem*, pp. 27-28.

³⁴ În 1850, când trece și pe la Silistra, Ion Ionescu de la Brad constată că „dascălul este psalt la biserică, unde la o strană se cântă românește și unde vlădica și popi greci și bulgari amestecă în slujbă limba românească” – *apud* V. Slăvescu, *Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica. 1846-1874*. Publicată de... (Academia Română. Studii și Cercetări LXVI), Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1943, p. 76.

noastră slavă bisericească. Și cei care citeau în biserică românește și vorbesc mereu limba română erau sprijiniți de bulgari. În satul Calipetrovo am aflat *toate cărțile bisericești în românește*³⁵ (subl.n.). Era numai un Octioh vechi slavonesc, care fusese scos din altar. În fiecare sat era câte un cititor bulgar care cunoștea limba română. Dar slavonește nu știau, ba chiar o disprețuiau. În satul Calipetrovo (*aici fusese numit memorialistul ca învățător pe la 1850 – n.n.*) cel mai aprins partizan al limbii române era și prigonitor al celei slave, era Stanco Lipcov, iar la Almalı chiar preotul, popa Drăgan, de neam bulgar”. În strădaniile sale de a impune limba bulgară chiar conaționalilor săi recent colonizați într-un mediu tradițional românesc, vrednicul învățător cutreieră satele: „În loc de românescul *Doamne miluiește* și *Sfinte Dumnezeu*, eu începui să spun slavonește *Gospodi pomilui, Sveti Boje*. Scopul meu – *mărturisește tenacele „ucitel”* – era ca să se știe pe acolo că bulgarii au și ei limba lor bisericească, cea slavonă”³⁶.

³⁵ vezi C. Cioroiu, A. Mocanu, *Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877* (Biblioteca Județeană Constanța), f.e., Constanța, 1978, *passim*; T. Mateescu, *Biserica Ortodoxă Română din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane (1417-1877)*, în xxx *Monumentele istorice și izvoare creștine. Mărturii de străveche existență și continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1987, pp. 151-1877; Idem, *Știri noi despre circulația cărții românești în Dobrogea înainte de 1877*, în „Revista arhivelor”, LIX, vol. XLIV, nr. 4, 1982, pp. 340-343.

³⁶ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 40. Despre prezența bulgarilor în Dobrogea, vezi și Al.P. Arbore, *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei”, X, 1929, pp. 1-105 (între paginile 66 și 105 sunt enumerate *Localitățile populate din noua Dobrogea românească*, „După lucrarea lui St. Romansky: Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine, Sofia /Imprimerie de la cour royale I. Kadela/, 1915. Extrait de la revue de l’Academie de sciences Bulgare. XI/) – Al.P. Arbore, *op. cit.*, p. 66; *Autohtonismul bulgarilor în Dobrogea*, în „Gazeta română”, I, nr. 3, 16 mai 1916, p. 1; I. Neicu, *Între români și bulgari în Dobrogea*, în „Dobrogea jună”, XXXII, nr. 164, 22 iulie 1936, p.1; xxx *Autohtoni, bulgarii!?*, în „Legionarii”, I, nr. 33, 5 octombrie 1929, pp. 1-2; C. Brătescu, *Românii și bulgarii*, în „Viața Deliormanului”, II, nr. 8-9, august-septembrie 1940, p. 2; Idem, *Populația Dobrogei*, în xxx *1878-1928. DOBROGEA. Cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928, pp. 236-242; N. Iorga, *Români și bulgari în Dobrogea. Câteva simple observații nouă*, în *Ibidem*, pp. 259-261; Alex. Pindean, *Târzia așezare a bulgarilor vis-à-vis de autohtonismul românilor în Dobrogea de Sud*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 17-18.

La începutul ultimului deceniu al secolului trecut, amintitul istoric bulgar, Jeko Popov, a făcut publice rezultatele cercetărilor sale asupra prezenței bulgarilor în Dobrogea de Nord, atât într-un articol destinat specialiștilor străini – Ž. Popov, *La situation et les luttes des Bulgares en Dobroudja du Nord (1878-1912)*, în „Bulgarian Historical Review”, XIX, nr. 1, 1991, pp. 10-28) – cât și într-un masiv și documentat volum intitulat *Българите в Северна Добруджа 1878-1913*, Издателска къща „Иван Вазов”, София, 1991 /540 pp./; firește, laboriosul autor, în demersul sau istoric, slujeste ideea istoriografiei – și a opiniei publice pe care o reprezintă –, potrivit căreia „la Dobroudja avait fait partie integrante de l’Etat bulgare long de son histoire treize fois séculaire” și că „En 1878 le Congrès de Berlin avait livré la Dobroudja du Nord a la Roumanie contre l’obligation de celle-ci restituer la Bessarabie du Sud a la Russie. Cette province avait été annexée à la Roumanie conformément aux décisions

Contemporan cu învățătorul bulgar a fost și învățătorul român de la Silistra Costache Petrescu, întemeietor, la 1870, al *Societății Române de Cultură și Limbă din Silistra*, al cărei scop era definit în art. II din Statute: „A propaga, prin toate mijloacele putincioase, între românii din aceste părți învățătura limbii materne (româna), a ajuta Comunitatea Română și Eforia Școalelor Române de aici în afacerile și misiunea lor.

- A conlucra la dezvoltarea educațiunii naționale și a apăra privilegiile ei:
- protejând școalele urbane și rurale din toată Dobrogea și stăruind a înființa și o școală de fete în orașul Silistra;
 - cerând și activând prin stăruințele sale înmulțirea și îmbunătățirea școalelor;
 - stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a donațiunilor făcute în favoarea învățaturii publice;
 - apărând drepturile legitime ale corpului învățătoresc, prin toate mijloacele legale
 - ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aici și din Dobrogea;
 - stăruind a susține o școală cu patru clase primare pentru juni sau adulți, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a completa biblioteca școlii pentru folosul național³⁷.

Învățătorul Costache Petrescu va conduce școala românească din Silistra, acolo unde, din anii '40 ai veacului, tatăl său învăța copii să scrie și să citească românește; el este, în fapt, sufletul românismului sud-dobrogean, până la 1877, întreținând activitatea la Silistra întru revigorarea simțămintelor românești³⁸. Cele trei instituțiuni românești din Silistra – „Eforia”, „Societatea” și „Comunitatea” țindeau la unul și același scop: „cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răspândirea învățaturii de carte și spiritului de ordine printre românii dobrogeni; iar Costache Petrescu era, oare-cum, sufletul lor și avea un vădit ascendent asupra tuturor³⁹. Autoritatea de lider al românilor silistreni pe care, practic, o exercita C. Petrescu pe lângă autoritățile otomane și cele ecleziastice este dovedită și prin numirea ca mitropolit al Durostorului în persoana lui Grigore, care este posibil „să fi fost de origine transilvăneană”⁴⁰. Mărturiile de epocă sunt relevante în ceea ce privește stăruința lui C. Petrescu ca înaltul prelat

du Traité de Paris de 1856. L'échange de territoires ainsi effectué satisfaisait les prétentions de Russie victorieuse dans la guerre contre la Turquie, mais rompait les liens géographiques naturels existant avec la Principauté de Bulgarie nouvelle libérée” – Ž. Popov, *La situation...*, pp. 10-11.

³⁷ apud I.N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în „Analele Dobrogei”, I, nr. 3, 1920, pp. 355-398.

³⁸ T. Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea* (Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România), f.e., București, 1979, pp. 93-106; Idem, *Știri noi despre biserica românească din Dobrogea și slujitorii ei înainte de 1877*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CXIV, nr. 1-6, 1996, pp. 273-290.

³⁹ I.N. Roman, *op. cit.*, p. 30.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 26.

ortodox de Silistra să fie favorabil comunității românești de aici, dacă nu chiar el însuși să nu fi fost român: „Iată cum expun foștii elevi ai dascălului Costache, venirea Mitropolitului Grigore: de ziua sa, Costache Petrescu a cerut să se cânte românește nu la strana din stânga, ci la cea din dreapta. Popa, care era grec, căci slujba se făcea la biserica grecească, s-a opus. Atunci dascălul Costache Petrescu își ridică vocea și spune: «Toți românii, să părăsească chiar acum biserica și cu toții să meargă la aceia bulgărească». Zis și făcut. Zadarnice au fost stăruințele preotului grec, de a nu face aceasta Const. Petrescu. Din acest moment Const. Petrescu nu a mai voit să aibă nici o relație cu streinii și s-a străduit să aibă patriarhie și a reușit să fie numit Grigorie ca mitropolit *care făcea slujbă în românește și care de comun acord cu dascălul Costache Petrescu, trimitea elevi la școli în București* (subl.n)”; primirea ce s-a făcut acestui mitropolit, „de către toți românii din toate satele de-a lungul Dunării eșindu-i înainte, la satul Aliman – a fost pusă la cale de Costache Petrescu”⁴¹.

Recuperarea Dobrogei de Sud, în 1913, venea să pună capăt unei anomalii politico-geografice, impusă – cum am văzut – prin Tratatul de la Berlin. „Teritoriul alipit la România, în 1913, ca o completare a graniței de Sud, nu reprezintă o unitate cu caractere specifice. Efemerul său nume de *Cadrilater*, întrebuintat cu prilejul negocierilor diplomatice din vremea războaielor balcanice n-ar fi existat niciodată dacă, la 1878, i s-ar fi atribuit Statului Român, de curând independent, o Dobroge juridic limitată, fără acea absurdă frontieră în zigzag care brăzda în chip arbitrar stepa dintre Mangalia și Silistra.

Precum, geografic, aceleași fenomene de la gurile Dunărei până la Coasta de Argint și până la colinele Deliormanului tot astfel din punct de vedere istoric, Cadrilaterul nu poate fi separat de restul Dobrogei. Jubileul de 25 de ani de la întregirea acestei provincii transdanubiene dându-ne prilejul de a încerca o privire asupra trecutului străvechiu al teritoriului anexat în 1913 – *scria în 1938 arheologul Radu Vulpe* –, trebuie să recunoaștem, din capul locului, imposibilitatea de a găsi, în tot acest trecut, un singur eveniment care să nu prezinte vreo legătură cu faptele întâmplare în același timp în cuprinsul actualelor județe Constanța și Tulcea”⁴².

Păstrând o atitudine de binevoitoare neutralitate pe parcursul desfășurării primului război balcanic, țara noastră pornea de la considerentul că „nu poate uita că ea însăși și-a câștigat independența în lupta contra turcilor și că, prin urmare, dacă bulgarii, sârbii și grecii, creștini ortodocși ca și noi, vor să lupte pentru îmbunătățirea soartei conaționaliilor lor de sub stăpânirea turcească, *România va păstra o strictă neutralitate, întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale*

⁴¹ S. Carp, *Promovarea Culturii Românești în Dobrogea Nouă*, Tipografia „Băncei Durostor”, Silistra, 1926, p. 45; vezi și sinteza Gh. Dumitrașcu, *Din istoria învățământului românesc în Dobrogea până la 1878*, în St. Lascu, C. Vitanos (coord.), *op. cit.*, pp. 27-39.

⁴² R. Vulpe, *Dobrogea meridională în antichitate*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, p. 1.

(subl.n.)⁴³. În toamna anului 1912 și în primăvara anului următor au loc tratative româno-bulgare în scopul rectificării graniței dintre cele două țări; într-o primă etapă nu se ajunge „la rezultatul dorit. La 29 ianuarie 1913 s-a semnat faimosul protocol de la Londra în care reprezentantul României propunea rectificarea graniței dobrogene pe o întindere care să poată prezenta o garanție și siguranță pentru sinceritatea sentimentelor reciproce în viitor. El cerea ca noua linie de graniță între România și Bulgaria să plece de la un punct ce se va fixa la vest de Turtucaia și să ajungă la Balcic pe Marea Neagră, inclusiv acel oraș. Reprezentantul Bulgariei declara însă că cererea României nu poate fi luată în considerațiune, propunând în schimb dărâmarea forturilor dimprejurul Silistrei și rectificarea celor două triunghiuri din mijlocul liniei de frontieră, care intrau în Dobrogea românească, precum și un alt triunghi care are ca bază pe țărmul Mării Negre o linie lungă de cinci până la șase kilometri de la fruntaria actuală”⁴⁴. Fără îndoială că aceste propuneri nu puteau fi luate în considerare de către România – țară sud-est europeană ce se profila ca un factor tot mai determinant în asigurarea stabilității și echilibrului în această parte a Europei⁴⁵: „Cererea maximă

⁴³ xxx *Cartea Verde. Documente diplomatice. Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acțiunea României: Septembrie 1912-August 1913. Textul Tratatului de Pace de la București. 1913*, Editura Inst. de Arte Grafice și Editură „Minerva”, București, 1913, p. 6 (Doc. 1 – Raportul primului-ministru T. Maiorescu către Rege, din 20 septembrie 1912/1 octombrie 1913); vezi și St. Lascu, 1913 – *acțiune energică a României în sprijinirea asigurării păcii europene și a graniței sale meridionale*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 1-4.

⁴⁴ I.I. Nistor, *Recuperarea Cadrilaterului*. Cu ocaziunea aniversării de 25 de ani de la anexarea Dobrogei Noi, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, pp. 147-148.

⁴⁵ I. Ceaușescu (coord. princ.), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988 (cap. VII – D. Preda, *România în ajunul primului război mondial (1912-1914). Acțiunea armatei române în cel de-al doilea război balcanic*, pp. 261-292). Potrivit istoriografiei bulgare, „În urma celui de-al doilea război balcanic Bulgaria suferă o grea catastrofă națională. Una din cele mai tragice urmări este pierderea Dobrogei de Sud” (xxx *Кратка история на Добруджа...*, p. 194), în condițiile în care, o dată cu izbucnirea acestui conflict, „Pentru burghezia șovinistă română a venit momentul prielnic, de mult așteptat, pentru atacul armat în Bulgaria” (*Ibidem*, p. 193). La 21 septembrie 1993 a avut loc la Dobrici o sesiune națională științifică bulgară cu tema *Tratatul de la București și soarta Dobrogei de Sud*, în cursul căreia participanții au susținut comunicări ce evidențiau apartenența acestei părți a Dobrogei la Statul Bulgar, considerându-se că Tratatul de la București a avut un caracter nefast pentru istoria statului și poporului bulgar: „Violating the principle of historical justice with respect to Bulgaria as a whole and Southern Dobrudža in particular, the Peace Treaty of Bucharest of 1913 has remained to this day as a warning of the disastrous results of any policy which is not in conformity with the objective realities and their corresponding national interests” – Bl. Njagulov, *Scientific Conference „The Treaty of Bucharest and the Fate of Southern Dobrudža”*, în „Bulgarian Historical Review”, XXI, nr. 4, 1993, p. 134; în România, singura manifestare publică dedicată aniversării Tratatului de Pace de la București a fost organizată la Constanța de către Asociația Cultural-Istorică Dobrogeană „România de la Mare”, la 28 iulie 1993 – respectiv, *Simpozionul Științific „Dobrogea de Sud în contextul istoriei poporului și Statului Român. 80 de ani de la*

era traseul Turtucaia-Balcic, iar cea minimă traseul Silistra-Balcic, cu anexarea celor două orașe la România”⁴⁶. Păstrând o atitudine energică, guvernul român acceptă mediația Marilor Puteri, noile tratative având loc în capitala Rusiei în prima parte a anului 1913; se ajunge, astfel, la arbitrajul Puterilor Europene (Anglia, Germania, Franța, Austro-Ungaria, Italia, Rusia), care „ținând seama de justele revendicări ale României, cuprinse în sus-menționatul memoriu”⁴⁷, decide: 1. Orașul Silistra trebuie dat României. Noua frontieră româno-bulgară va pleca dintr-un punct pe Dunăre, cam la 3 km spre Apus de periferia Silistrei, va tăia drumul Șumlei, după aceea drumul Varnei tot la 3 km de periferia orașului și va ajunge la frontiera actuală”⁴⁸.

Protocolul de la St. Petersburg a fost supus aprobării celor două corpuri ale Parlamentului român – la 14, respectiv, la 16 mai 1913 –, cuprinsul său stârnind dezbateri aprinse: „La întrebarea ce i se făcu lui Maiorescu (*primul-ministru* – *n.n.*) în ședința Camerei de la 18 mai, dacă este mulțumit de rezultatul mediațiunii, cuprins în protocolul de la St. Petersburg, el a răspuns că *un popor nu poate fi niciodată satisfăcut, că trebuie să aibă totdeauna aspirațiuni pentru viitor și că îndeosebi în momentele de față nu este închisă chestia balcanică, nici limitarea Dobrogei* (subl.n.) și că cele 200 milioane întrebuițate în decursul acestei ierni pentru întărirea armatei sunt un semn destul de lămurit al situației”⁴⁹.

semnarea Tratatului de Pace de la București (28 iulie /10 august 1913)” – vezi „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, p. 35.

⁴⁶ I.I. Nistor, *op. cit.*, p. 148.

⁴⁷ Este vorba de memoriul din 28 februarie 1913, remis de către guvernul român Marilor Puteri, ce exprima atitudinea sa la negocierile din capitala Imperiului Rus (*xxx Cartea verde...*, p. 93 și urm. /*Doc. 95*); la 18 februarie/3 martie 1913 și guvernul bulgar remite Conferinței Ambasadorilor de la Petersburg un *memoriu* asupra evoluției contenciosului româno-bulgar, în care se aprecia că „La frontière bulgare-romaine de la Dobroudja a été déterminée dans ses grandes lignes par l’art. 46 du traité de Berlin qui modifia a cet égard les dispositions du traité de San-Stéphano. Tandis que ce dernier traité ne donnait a la Principauté de Roumanie que l’ancien sandjak de Toultscha, au congrès de Berlin on augmenta ce territoire et on fixa les deux points terminus de ligne-frontière ainsi: «à l’est de Silistrie» sur le Danube et «au sud de Mangalia» sur la Mer Noire. Le principal motif de cette augmentation territoriale fut la nécessité pour la Principauté de relier la nouvelle province à son territoire moyennant un pont qui, d’après les assertions des représentants roumains, ne pouvait être établi que sur un point près de Silistrie” – *apud xxx Извори на историята на Добруджа 1878-1919*. Съставители: Жеко Попов, Косьо Пенчиков, Петър Тодоров, Том I, Издателство на Българската Академия на Науките, София, 1992, pp. 196, 199 (*Doc. 189*).

⁴⁸ I.I. Nistor, *op. cit.*, p. 150.

⁴⁹ *xxx Cartea Verde...*, p. 138 (*Doc. 135*). Despre etapele aplicării prevederilor Protocolului de la Petersburg, vezi I.T. Ghica, *Luarea Silistrei*, Tipografia profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1915, *passim* /66 pp./; este vorba de note zilnice consemnate de autor – deputat, fost prefect al jud. Constanța –, circumstanțiate subiectului respectiv, presărate cu documente oficiale și extrase din presă; ca urmare a atacului bulgar împotriva foștilor aliați și a declanșării, astfel, a celui de-al Doilea Război Balcanic, cu participarea României, chestiunea „luării Silistrei” nu s-a mai pus, firește, în termenii Protocolului de la Petersburg:

Aplicarea în practică a prevederilor Protocolului de la Petersburg nu se va realiza însă, atacul bulgarilor împotriva foștilor aliați, în iunie 1913, schimbând datele ecuației echilibrului balcanic, cu implicații grave pentru stabilitatea în regiune. „La 20 iunie ministrul României la Sofia fu însărcinat de guvernul său să comunice guvernului regal al Bulgariei următoarea declarație:

«Guvernul român a prevenit la timp guvernul bulgar că dacă aliații balcanici s-ar afla în stare de război, România n-ar putea să păstreze rezerva ce-și impusese până acum în interesul păcii și s-ar vedea silită să intre în acțiune.

Guvernul bulgar n-a găsit necesar să răspundă acelei comunicări; dimpotrivă și din nenorocire războiul a izbucnit mai întâi prin atacuri fără veste bulgărești contra trupelor sârbești, chiar fără a observa regulile elementare de notificări prealabile, care cel puțin ar da dovadă de respectul convențiilor și uzanțelor internaționale.

În fața acestei atitudini, guvernul român a dat ordin armatei de a intra în Bulgaria»⁵⁰.

Pusă într-o situație militară fără de echivoc, aflată în pragul prăbușirii armate, Bulgaria este silită să ceară, grabnic, oprirea înaintării armatei noastre și începerea negocierilor de pace. „La 19 iulie guvernul bulgar oferi să cedeze României partea teritoriului bulgar situat la Nord-Est de o linie, plecând din Turtucaia și ajungând la Balcic. În schimb, guvernul bulgar dorea să obțină neutralitatea binevoitoare a României și ajutorul său în regularea pașnică a neînțelegerilor sale cu Serbia și Grecia. Dar mai cu seamă și înainte de toate, guvernul bulgar dorea să se dea imediat armatei române ordin de a opri înaintarea și a se retrage dincolo de Dunăre și de linia Turtucaia-Balcic»⁵¹.

Se ajunge, astfel, la desfășurarea, timp de zece zile, a Conferinței de Pace de la București, la capătul căreia, la 28 iulie/10 august 1913 – „o dată istorică”, care „a îmbogățit istoria universală”⁵² – este semnat *Tratatul de Pace de la București*, „memorabil tratat”, prin care „s-a fixat noua graniță dobrogeană față de Bulgaria”⁵³ și care a consfințit noul rol al României în arhitectura politico-

„Duminică, 23 Iunie. Mobilizarea se urmează în mijlocul unui entuziasm războinic de nedescris.

Luarea Silistrei o va îndeplini vitejia armatei românești.

Mă voi opri aici cu notele zilnice a «*luărei*» Silistrei. De voi putea, voi publica amănuntele ocupațiunii orașului de către trupele noastre

Protocolul de la St. Petersburg nu a fost dar să fie executat de o înțelegere diplomatică; *ci scris a fost ca vechiul oraș românesc al lui Mircea cel Bătrân, să fie reluat după atâtea secole, de armatele glorioase ale lui Carol I (subl.n.)* – I.T. Ghica, *op. cit.*, p. 58; intrarea trupelor românești în Silistra a fost în ziua de 28 iunie la ora 11 de dimineață – *Ibidem*, p. 59.

⁵⁰ I.I. Nistor, *op. cit.*, p. 150.

⁵¹ *Ibidem*, p. 155.

⁵² xxx *O dată istorică*, în „Universul”, XXXI, nr. 204, 27 aprilie 1913, p. 1.

⁵³ I.I. Nistor, *op. cit.*, p. 156; vezi xxx *Cartea Verde...*, p. 263; xxx *Le traité de paix de Bucarest du 28 Juillet (10 Août) 1913 précédé des protocoles de la Conférence* (Ministère

diplomatică și militară sud-est europeană: „Precum cele două mari grupări ale puterilor europene au asigurat pacea lumii, tot astfel România, prin stabilirea echilibrului de forțe în Balcani, a garantat liniștea în Orient. Rolul României – *comenta editorialistul unei gazete politice din Capitală* – a fost și va fi din cele mai frumoase. Astăzi, popoarelor balcanice⁵⁴ li s'a deschis un teren nou de muncă, un drum larg spre un viitor strălucit”⁵⁵.

Problematica extinderii graniței sud-dobrogene a României revenise în actualitatea cercurilor politice și ale opiniei publice în împrejurările circumstanțiate agravării situației geopolitice în sud-estul european – respectiv, odată cu declanșarea Primului Război Balcanic, mai vechea dispută româno-bulgară recidivând în noul context⁵⁶. În presa română vor fi publicate numeroase articole privind atitudinea ce trebuia să o aibe România în acest conflict, reprezentanți ai opiniei publice în cvasitotalitatea intervențiilor lor pledând pentru păstrarea unei atitudini inițiale de neutralitate – pe fondul întăririi siguranței frontarilor sudice, prin rectificarea acesteia⁵⁷, respectiv a întăririi capacității militare, pentru a fi „gata de a ne spune cuvântul și de a-l susține, la nevoie, prin puterea armelor”⁵⁸ –, țara întărindu-și calitatea de arbitru în zonă. „Până astăzi rolul nostru a fost bine definit. Antipatia către Rusia și interesele de până acum ne-au împins către politica Triplei Alianțe nu însă în mod oficial. Din partea aceasta ne veneau până acum laude, ca: «România este un element de ordine în Orient». Asemenea laude au început de puțin timp să ne vie și din partea opusă. Rusia a schimbat tactica față de România. Țarul oferă Regelui Carol I bastonul de mareșal al armatei rusești, recunoaște oficial rolul important al armatei române la Plevna – rol cu totul ignorat până astăzi de istoricii Rusiei – și ceva mai mult, ministrul de externe Sasanov – în scopuri oculte – zice sub

des Affaires Etrangères), Imprimerie de l'état, Bucarest, 1913, pp. 68-69; xxx *Избору за историјата на Добруджа...*, pp. 230-231 (Doc. 229).

⁵⁴ vezi considerațiile lui I.V. Povolni, „un distins publicist”, inserate sub titlul *Rolul României în Balcani. Arbitrajul român se impune în viitor ca o binefacere permanentă pentru popoarele balcanice*, în „Adevărul”, XXVI, nr. 8.619, 10 septembrie 1913, pp. 1-2.

⁵⁵ xxx *Rolul României. Asigurarea păcii europene*, în „Conservatorul”, XIII, nr. 270, 12 decembrie 1913, p. 1; vezi și C. Mille, *Cavalla! Rolul României*, în „Adevărul”, XXVI, nr. 8.570, 23 iulie 1913, p. 1; C. Dem., *Rolul României la sudul Dunărei*, în „Minerva”, V, nr. 1.680, 19 august 1913, p. 1; xxx *O nouă orientare în politica României*, în „America”, VIII, nr. 65, 14 august 1913, p. 1.

⁵⁶ vezi, pentru o privire sintetică – Un general în retragere, *Conflictul româno-bulgar*, în „Idealul armatei”, VI, nr. 17, 15 decembrie 1912, p. 3.

⁵⁷ vezi G.C. Danielopol, *Rectificarea graniței noastre de la Sud*. Conferință ținută la Cercul de Studii al Partidului Național-Liberal, în ziua de 20 decembrie 1912 (*Extras din Buletinul Cercului de studii, anul III*), Imprimeriile „Independența”, București, 1913, *passim* /106 pp. + 2 h./; Em. Culoglu, *Mediațiunea în rectificarea graniței Dobrogei*. Conferință ținută la Cercul de studii al Partidului Național-Liberal, în ziua de 22 februarie (col. *Biblioteca politică. No. 3*), Editura Institut. de Arte Grafice „Flacăra”, București, 1913, *passim* /58 pp./.

⁵⁸ C. Stere, *Războiul din Balcani și atitudinea României*, în „Viața românească”, VII, nr. 9, 1912, p. 386.

forma de interviu (lucru cu totul neuzitat în Rusia) «că România are drept să primească compensațiuni din partea Bulgariei».

Dacă Europa voește ca România să fie un element de ordine, trebuie să-i dea și posibilitatea de a ține această ordine în Orient.

Până acum această posibilitate o avea, căci Bulgaria nu era o putere mare. Cu mărirea teritorială și a populației bulgare, cu unirea ei pe 25 de ani printr-un tractat – abia acum ieșit la lumină – cu Serbia, România este copleșită de statele slave de la sud, după cum era până astăzi și de la nord. Pericolul este deci mare, nu numai pentru România, dar și pentru Tripla Alianță. România se află într-o insulă înconjurată de slavism, ea nu mai poate juca rolul neutru de stat tampon, existența ei este periclitată. De aceea *pentru siguranța ei și pentru interesul păcii în Europa, România trebuie să primească noi întăriri ca compensație a supremației slave vecinic amenințătoare* (subl.n). În acest caz, pentru echilibrul european, România trebuie să primească celebrul quadrilater Rusciuk-Silistra-Varna-Șumla.

Din punct de vedere de apărare națională această regiune are o valoare incontestabilă și necontestată de secole. Stăpânirea acestui quadrilater implică necesitatea de noi mari cheltuieli? Fi-va oare în stare România să suporte aceste noi cheltuieli? Răspunsul?

Nici o cheltuială nu este mare, dacă ea servă la salvarea patriei (subl.n)” – exprimă, la 1912, o atitudine național-patriotică tranșantă, în contextul geopolitic al vremii, inginerul român B.G. Assan⁵⁹.

⁵⁹ B.G. Assan, *Quadrilaterul dobrogean. Rusciuk Varna Șumla Silistra*, „Minerva”, București, 1912, pp. 35-36. Autorul aduce și alte argumente în favoarea aserțiunii sale, arătând că interesul Europei și al Bulgariei ar fi ca Rusciuk să revină României.

„*Conclusiune*. – Pentru prosperitatea Bulgariei, pentru interesele ce le are Rusia de a fi legată prin cale ferată de Constantinopolul se impune ca Rusciukul să aparțină României. De aceea Bulgaria are interes (*sic!*) de a îl da de bună voe ca compensațiune pentru serviciile ce i le-a adus astăzi prin neutralitatea ei spre a-și căpăta supremația în Balcani. *România ar lua angajamentul de a construi podul între Giurgiu și Rusciuk, iar Bulgaria ar lua angajamentul de a construi linie transbalcanică de la Târnova la Starazagora spre Constantinopole și Salonic* (subl.n.) Nu numai Bulgaria și Rusia (respectiv Tripla Înțelegere) are interes ca un pod la Rusciuk să existe în stăpânirea României dar și statele din Europa centrală (Tripla Alianță). Tripla Alianță are interes ca pacea să domnească în Balcani lucru probat prin faptul că focul în Balcani n-a fost vreodată atât de mare decât de Rusia.

Tripla Alianță mai are interes ca țările balcanice să fie avangarda civilizațiunii din Europa centrală spre Bosfor și Asia Mică, ca atare rolul României «de ordine» este bine definit de secole. Noi trebuie să fim o sentinelă pentru menținerea ordinei în Balcani. *Dacă Europa voește ca noi să menținem ordinea, trebuie să ne dea elementele necesare îndeplinirii acestui scop* (subl.n.) și de aceea România trebuie să posede quadrilaterul strategic *Silistra, Rusciuk, Șumla, Varna* și să stea în acest quadrilater ca o sentinelă vigilentă atât în interesul Europei cât și în interesul ei propriu. Este dar natural ca armata română din interiorul țării să fie la orice moment în legătură cu armata postată ca sentinelă a menținerii păcii, este deci logic ca acest quadrilater să fie unit prin podul de la Rusciuk-Giurgiu și prin podul de la Cernavodă cu grosul armatei din țară. Iată de ce *pentru binele păcii europene România trebuie să posede tot quadrilaterul* (subl.n.), Silistra, Rusciuk, Șumla, Varna și să facă cu cheltuiala sa podul de la Giurgiu la Rusciuk. Podul va servi Bulgariei în timp de pace

O implicare eficientă a României în chestiunile reclamate de împărțirea moștenirii europene a Imperiului Otoman, aflat în evidentă destrămare după 1908, se impune tot mai mult în conștiința opiniei publice românești. Dacă N. Iorga a avut o atitudine rezervată, inițial, față de extinderea teritorială sudică a României⁶⁰, iar pentru un cunoscut lider social-democrat „adevărul e acesta:

pentru a face din Bulgaria o țară de transit al comerțului cu Bosforul și Asia Mică, iar în timp de rebel va servi României ca să îndeplinească rolul ei pacificator de sentinelă între interesele pangermanismului și panslavismului” – *Ibidem*, pp. 41-43.

Să reamintim, în context, că vizionarul inginer român – combativ patriot, cum vedem – este și autorul unui proiect al canalului fluvial între Cernavodă și Constanța, aducând, în 1897, o serie de argumente de natură politico-economico, rolului pe care trebuia să-l joace România în ideea întăririi rolului Dunării, contracarându-se, astfel, acțiunea Rusiei și a C.E.D., ambele în defavoarea intereselor românești; motivațiile sale, de natură geopolitică, sunt expuse în lucrarea *Du rôle de la Roumanie dans le mouvement commercial de l'Europe avec l'Asie, l'Afrique, et l'Australie*, Imprimeria Populară, București, 1897 /56 pp./ (vezi și St. Lascu, *Mărturii documentare privind elaborarea unor proiecte ale Canalului Dunăre-Marea Neagră*, în „Revista de istorie”, Tomul 37, nr. 6, iunie 1984, pp. 541-542).

⁶⁰ vezi, în acest sens, articolele publicate de N. Iorga în „Neamul românesc”, cuvântările sale la întruniri publice și în cadrul Adunării Deputaților, notele zilnice – toate circumscrise, temporal, anului 1913 – în N. Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, Tipografia Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1913, *passim* /254 pp./.

În calitate de istoric, de cărturar și profesor devotat neamului său, spirit lucid, N. Iorga respingea fundamentele manifestărilor cu iz politicianist ce încercau, în 1912, după declanșarea conflictului balcanic, să exacerbeze interesul național al României în spațiul sud-dunărean, în condițiile internaționale puțin favorabile împlinirii acestui interes. „Pe vremea aceea, în lumea mai modestă a celor ce nu guvernează și nu vor fi chemați să guverneze, fiind născuți din părinți fără strălucire, neavând bani de împărțit și nici-un caracter de sacrificat pentru succes, era unul a cărui lipsă de patriotism (*ce i-o incriminau adversarii – n.n.*) era evidentă – *scrie, cu sarcasm, N. Iorga*. El își dădea seama de lungile greșeli de neglijență și totală necunoaștere, de trufie și dispreț, de o potrivă neîndreptățire, pe care le făcuseră pe rând politicienii noștri față de cei mai apropiați vecini, ca și față de marile Puteri, în care se sprijiniseră toate speranțele lor de viitor. El înțelegea că *ne găsim înaintea unei situații fără de speranțe* și avea curagiul să tragă concluzia, oricât de tristă, care se impunea. El era pozitiv informat că, în acel moment când strada era invadată de nerăbdătorii unui războiu, a cărui biruință d-întăiu, și principală, trebuia să fie o schimbare de Guvern, cu toate consecințele ei, până la prefecți și administratori de plasă, *noi nu puteam purta un războiu*, neavând nimic în adevăr gata, și el nu credea că o pregătire militară pentru lupta cu trupe oțelite și bete de biruinți mari se poate improvisa. El vedea bine ce urmări poate avea pentru românii de pretutindeni un mare succes, dar și o vădită neizbândă a României. Ca unul ce *nu e om de Stat – își continuă prezentarea propriei poziții, prudente, N. Iorga* –, el se revoltă, în ideile sale de ordine, *impuse de studiul vieții popoarelor* (subl.n.), la gândul că politica țerii ar putea să plece din cabinetele de la Capșa sau din conciliabulele de cluburi. Și, în sfârșit, ca unul care nu poate judeca o acțiune în afară de frumusețea ei morală – sunt defecte de acestea (*scria el, malițios! – n.n.*) pe care nimic nu le poate îndrepta –, el nu se putea învoi cu o reducere a rolului, așa de mare și de nobil, pe care, după toate drepturile și amintirile ei, îl poate juca România în Balcani – *unde a fost timp de veacuri elementul de legătură și de conducere* (subl.n.) –, la o pretenție teritorială între turcii, tătarii și bulgarii «Cadrilaterului»,

anexarea provinciei bulgărești Turtucaia-Silistra-Balcic, ar fi un strălucit succes al diplomației... rusești”⁶¹ – guvernul își declara disponibilitatea, la începutul Primului Război Balcanic, pentru o rezolvare amiabilă, prin tratative cu Bulgaria, a securității graniței sale meridionale⁶². De asemenea, alte personalități influente

cara acum încunjura în rama sa luminoasă întregul ideal național. Și mai departe el credea în drepturile și datoriile națiunilor, mai presus de orice.

Cu acestea toate, ce putea fi altceva N. Iorga, profesor la Universitatea din București, fost secretar la Liga Culturală, decât un trădător. Sunt și poveri de acestea pe care trebuie să le porți în viață, și e bine să fi crescut destul de tare, în lupta cu oamenii, ca să nu-ți încovoi cătuși de puțin umerii.

Înfățișăm în cartea «România, vecinii săi și chestiunea Orientului», la sfârșitul anului 1912, părerile mele, consecvente de la 1904 până astăzi. Din această publicație rămâneau la o parte numai broșura francesă care, cum se știe, «dăduse arme bulgarilor» – ca și cum li-ar fi trebuit altele decât acelea pe care le aveau, bine ascuțite și învingătoare – și cuvântarea ținută în Cameră la discuția Adresei.

Le adaug în anexele acestui nou volum, care iese, în împrejurări cu totul altele, pentru a cuprinde ce am văzut în acțiunea militară, pe care, *pentru prestigiul ei în rândul întâiu, pentru manifestarea independenței sale politice, care nu e adevărat că s-a cucerit la 1877, odată cu independența Statului*, a întreprins-o România, supt presiuni fatale, care n-au a face cu agitațiile de pe Calea Victoriei și cu naționalismul de la cafeneaua Capșa. Ca o pregătire pentru ca și cei simpli de minte și cei interesați până la simplitatea minții să poată înțelege cum *același om care răspingea în septembrie 1912 lăcomia lașă a anexărilor a putut aproba în iunie 1913 intervenția militară pentru echilibrul balcanic, pentru pacea durabilă peste Dunăre și hegemonia românească într-o confederație defensivă* (subl.n.), pe care și acum o cred necesară, fac ca aceste note să fie precedate de articolele din „Neamul românesc” care au urmărit pas cu pas schimbările din Sud-Ostul Europei” – N. Iorga, *op. cit.*, pp. 5-7.

⁶¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Conflictul româno-bulgar*. Extras din „Viitorul social” No. 1 și 2 (martie și Aprilie) 1913, Tipografia Cooperativă „Poporul”, București, 1913, p. 26. În vara aceluiași an, corespondentul (un cunoscut revoluționar, viitor lider al Puterii Bolșevice) al revistei „Kievskaiia Mîsl” nu vedea „un mijloc mai bun de a-l introduce pe cititorul rus în însăși esența problemei decât expunerea conținutului acestei mici broșuri, *tradusă în bulgară și apărută la Silistra* (subl.n.) cu puțin înainte de ocuparea orașului de către trupele românești” – L. Troțki, *România și războiul balcanic*. Traducere și Cuvânt înainte: Radu Pârpuță, Polirom, Iași, 1998, p. 31; vezi și C. Mille, „*Epoca cadrilateră*”. *Răspuns „amicului” C. Dobrogeanu-Gherea*, în „Adevărul”, XXVI, nr. 8.627, 18 septembrie 1913, pp. 1-2.

⁶² La începutul Primului Război Balcanic, în octombrie 1912, atitudinea guvernului condus de Titu Maiorescu este cât se poate de explicită, vis-à-vis de guvernul bulgar, căruia i se comunică: „O dată ce se înlătură cu desăvârșire dispozițiile Tratatului de la Berlin, se înlătură și legitimarea fruntarilor noastre dobrogene impusă prin acel Tratat și o *nouă reglementare devine necesară* (subl.n.). Noi am dori această regulare să se facă prin *buna înțelegere între România și Bulgaria* (subl.n.) și așteptăm chiar ca inițiativa unei asemenea înțelegeri să pornească de la Bulgaria, de la care a pornit războiul contra Turciei. Însă în mod amical și confidențial pot spune că rectificarea hotărului nostru la sudul Dobrogei trebuie să cuprindă o linie de la Turtucaia la Marea Neagră, dincoace de Varna” – xxx *Cartea Verde...*, pp. 12-13 (*Doc. 10*). Consecvent prudenței sale, exprimate pe fondul blamării manipulării idealului național în scopuri politicianiste și demagogice, N. Iorga pleda în ianuarie 1913 pentru tratarea pe cale pașnică a „gâlcevii cu bulgarii”, dar și pentru întărirea pregătirii militare a

neguvernamentale își exprimau public rolul pe care trebuia să-l joace țara în contextul geopolitic dat: „Din ceea ce spune d-l Iorga, o idee răsare dominantă: prăbușirea împărăției turcești este un eveniment care nu ne atinge de loc sau ne atinge atât de puțin în interesele noastre ca Stat și ca rasă, încât e absurd să riscăm, în numele acestor interese, bunele raporturi ce trebuie să existe între noi și popoarele balcanice.

Dacă într-adevăr d. Iorga are această convingere⁶³, îndrăznesc să-i spun – se înșeală adânc.

țării, aptă de a apăra, când situația o va impune, interesele naționale ale neamului: „Umblă zvonuri de războiu și mulți cred că azi-măine poate să pornim oștile. De fapt, țara noastră se pregătește, vremile fiind tulburi și *Cărmuirea fiind în gâlceavă cu bulgarii pentru hotarul Dobrogeii, care li se pare unora că ar fi primejdios așa cum e astăzi* (subl.n.). Sosesc puști și tunuri, și măsurile de cuviință se iau. Cine știe?, poate că mâine neamurile lumii se vor prinde de grumazi pentru interesele lor cele mari și va trebui ca și noi să stăm de strajă cu arma în mână pentru păstrarea acestui pământ și pentru dreptățile neamului.

Gata să fim pentru ceasul acesta! Dar și cu *arma cea din lăuntru, care e credința și hotărârea*. Când se va da porunca – de va fi să se deie –, fiecare să-și știe locul și să alerge la dânsul.

Dar – *scria, lucid, N. Iorga în ianuarie 1913* – până atunci să nu ne tulburăm.

Neamul nostru e așezat, răbdător, cuminte și tăcut. Așa să ne dovedim și astăzi. Fiindcă zbuciumul cel mare *înainte* de faptă prinde mai ales pe aceia care se sperie de fapta însăși.

Sătenii (*articolul era inserat în „Neamul românesc pentru popor” – n.n.*) români să dea din umeri față de cei ce asurzesc strigând și ameteșc frăsindu-se, și cu stăpânirea firii să aștepte ceasul” – *apud* N. Iorga, *op. cit.*, p. 18.

⁶³ Firește, marele istoric nu avea, câtuși de puțin, „această convingere”, fruntașul liberal de Ialomița C. Banu (despre el – vezi St. Lascu, *Activitatea organizațiilor din Călărași ale partidelor politice (până la Primul Război Mondial)*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, V-VI-VII, 1988-1989, pp. 240-241) conferind unei dezbateri de interes național caracterul partizan, specific de partid, atât de aspru combătut de N. Iorga. Lămuritoare este, în acest sens, intervenția din Adunarea Deputaților în ședința secretă din 17 mai 1913, un discurs antologic, în întregime citabil, privind atitudinea sa față de evenimentele din Balcani. „Pentru multe persoane, în discuția ce s-a deschis cu privire la situația nou creată dincolo de Dunăre prin victoria aliaților, o hotărâre a fost grea. Vă rog să credeți că hotărârea mea n-a fost din cele mai ușoare. *Atâta vreme am fost împiedicat să o spun, și-mi pare bine din toată inima că a venit momentul când, fără a face vre-un rău țării și negocierilor purtate în numele ei, pot să vorbesc limpede și deschis asupra întregului complex al chestiunilor pe care le atinge conflictul din care a rezultat sfărâmarea Împărăției Otomane* (subl.n.). Poate că mie mi-a fost mai greu și mai dureros să tac decât altora, căci cine poate crede că un om a cărui viață a fost întrebuițată în cea mai mare și mai bună parte – mai mult de douăzeci de ani –, la cercetarea părții celei mai însemnate, mai oneste și mai glorioase din trecutul nostru întreg, care s-a înfiorat, de atâtea ori, și de fiorii luptelor de odinioară, de falfăitul steagurilor biruitoare, de mulțămirea biruințelor câștigate, ca un om care a trăit toată tinerețta și bărbăția sa în mijlocul celor din alte vremuri, în urma cărorora, a silințelor și izbânderelor lor, s-a văzut, pare că, observator modest, împărțându-se, atunci, de tragedia eforturilor și de bucuria triumfurilor lor, un astfel de om poate rămânea nesimțitor într-un moment când, din nou, pretutindeni, răsuna, întâiu în întrunirile publice ale Ligii Culturale, apoi aici, în Parlament, în Consiliul ministeriale chiar, trâmbița care chema în numele țării, în numele demnității naționale, a foloaselor ce se pot atinge printr-un nou războiu și a gloriei pe care acest nou

Lichidarea Turciei europene nu se poate face sub ochii noștri dar fără noi (subl.n).

Nu ne-o îngăduie mai întâi ascendentul pe care, prin eforturi și prin jertfe de tot felul, l-am dobândit în răsăritul Europei. Acest ascendent înțelegem să-l păstrăm.

Nu ne-o îngăduie, în al doilea rând interesele conaționalilor noștri, atât ale celor din Macedonia – în cari nu putem vedea un simplu element de compensațiune⁶⁴ – cât și ale celor, foarte numeroși, așezați în centre compacte atât în Bulgaria cât și în Serbia, pe linia Dunărei și pe valea Timocului.

războiu poate să ni-o dea, lumea la o nouă ciocnire împotriva dușmanilor?” – N. Iorga, *Discursuri parlamentare...*, p. 152; acest remarcabil discurs politic, de educație națională în spiritul adevărului istoric, se întinde între paginile 151 și 177.

⁶⁴ În amintitul discurs la Cameră, din 17 mai 1913 – *Despre anexarea Silistrei*, N. Iorga condamnă în termeni aspri propagarea unei asemenea teze, deosebit de nocivă în deslușirea componentelor idealului național, cu reverberații în chiar rândurile parlamentarilor: „Dar mi se spune: Silistra are mare importanță strategică. Trecem peste toate celelalte și o primim; chiar dacă am pierde pe toți aromânii, Silistra-i compensează (subl.n.). D-lor, am auzit aici un discurs al unui domn deputat în care se făcea socoteala valorii în kilometri pătrați a macedonenilor. Ieșia cam slabă. Dar, dacă toți macedonenii laolaltă fac numai trei kilometri, vă puteți închipui că valoarea lor e extraordinar de depreciață, și ferească Dumnezeu să nu se introducă sistemul acesta de socoteli și în ceia ce privește pe românii din toate părțile (subl.n.) și să ajungem cu toții a valora tot așa de puțin în kilometri pătrați cât valorează frații noștri de peste Dunăre!” (*Ibidem*, p. 163); într-un discurs din noiembrie 1912, G. Bogdan-Duică îl atacă public pe N. Iorga; socotindu-l „slab” și conciliatoriu în chestiunea fraților din Balcani: „Poporul vrea ca să știe ce se va alege de Macedonia cu locuitorii ei aromâni și dacă Dobrogea se va mări sau nu.

Chestiunile acestea ne-au împărțit în două tabere: una mică și cu puțin suflet războinic, care nu cere nimic, și precum se pare, ar refuza chiar și ce ni s-ar da de bună voie, să zicem – slabii; alta mare, care cere mult, să zicem – tarii.

În tabăra întâia se află, de mult încă, chiar și distinsul și energicul d. N. Iorga. De mult încă, de la 1905, d. N. Iorga spunea că chestiunea Macedoniei nu privește interesele vitale ale României; și că soarta viitoare a Macedoniei poate fi așteptată cu liniște și că România este mulțumită cu recunoașterea din mai 1905 a naționalității aromânești. Ar urma deci ca și acum să cerem doar recunoașterea luată la 1905 de la turci; ar mai urma ca recunoașterea să nu fie, ca în Ungaria, scrisă pe hârtie, dar suprimată în realitate; ar urma ca în Macedonia să cerem numai o adiere de Elveție orientală. Să cerem *numai* este însă o ironie cu noi înșine; trebuie să o impunem, dacă ținem la ea și dacă nu voim ca acolo să se realizeze ce, după gazete, a cerut Vizirului ambasadorul rus de la Constantinopol: adică egale îndreptățire a trei limbi numai: bulgara, sârbească și grecească” – G. Bogdan-Duică, *Probleme naționale și internaționale*, în *xxx România și popoarele balcanice* /volum editat sub auspiciile Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor/, Tipografia Românească, București, 1913, pp. 43-44. În ciuda incriminării ce i se aduce, în esență N. Iorga a văzut în termeni geopolitici și naționali adecvați chestiunea raporturilor dintre Regat și românii macedoneni; tot el este, însă, cel care, în Adunarea Deputaților, va protesta, la 17 mai 1913, față de acceptul din partea diplomației noastre a termenului „de batjocură” de „cuțovah” pentru aromâni: „Simtă-se șchiop cine o vrea și procedeze în consecință: eu nu mă simt, și nu simt nici nația mea, întemeiată pe voinicile ei picioare milenare, nu o simt șchioapă de loc! «Cuțovlahi» din protocol (*cel semnat la Petersburg, la 9 mai* – n.n.) mi se pare o insultă

Nu ne-o îngăduie, în sfârșit, dreptul pe care îl avem de a stăpâni Dobrogea în liniște și siguranță. Și în această ordine de idei nu este vorba de «pomana Silistrei», cum se exprima tot d-l Iorga într-un articol din «Neamul românesc»⁶⁵, precum nu poate fi vorba de nici un fel de *pomană* din partea bulgarilor.

Dobrogea nu este pentru noi o compensațiune teritorială în schimbul Basarabiei. *Schimb cu pământ locuit de români n-am făcut și nu vom face niciodată. Basarabia ni s-a răpît iar Dobrogea am recucerit-o prin sângele pe care ai noștri l-au vărsat în războiul independenței* (subl.n.). D-l Iorga știe mai bine decât mine că avem *drepturi istorice* asupra Dobrogei precum avem și asupra Silistrei – cetatea Dârstorului de altă dată. Și dacă din acest ținut Congresul din Berlin nu ne-a acordat decât o parte, aceasta *nu însemnează că dreptul nostru istoric asupra întregului, a putut să fie alterat* (subl.n.).

Numai împotrivirea dârză a contelui Șuvalof, unul din plenipotențiarii Rusiei la Congresul din Berlin, a făcut ca Silistra să nu fie a noastră. Atât Waddington, plenipotențiarul Angliei, cât și Andrassy, plenipotențiarul Austro-Ungariei, și Corti, plenipotențiarul Italiei, au sprijinit cu tărie, în acest congres dreptul României la Silistra atât din punct de vedere strategic cât și din punct de vedere național. Însuși Șuvalof recunoaște că «de la Rasova la Silistra, este o fâșie de pământ *unde populațiunea română este îndestul de numeroasă*».

Și dacă este așa... atunci mai poate fi vorba de *pomana* Silistrei?⁶⁶

Dar oare d-l Iorga nu știe, iarăși mai bine decât mine, că Dobrogea nu ne poate fi pe deplin asigurată decât cu posesiunea Silistrei și a pozițiilor ei? Spusa împăratului Nicolae că „Silistra este cheea Dobrogei” să fie un adevăr pentru toată lumea, iar pentru noi, românii nu?

(subl.n.), și eu aș fi cerut revizuirea lui din acest punct de vedere, care creiază o deosebire și de nume, între noi și între dâșii” – N. Iorga, *op. cit.*, p. 161.

⁶⁵ vezi discursul în Adunarea Deputaților, din 17 mai 1913, când subiectul ședinței secrete a fost *Despre anexarea Silistrei*; N. Iorga contestă – și el, cum vom releva mai departe, în cuprinsul materialului de față – însemnătatea strategică a orașului și, în termeni comparativi sarcastici la adresa așa-zisului loc proeminent al problemei Silistra în cadrul preocupărilor opiniei publice și politiciii Statului Român, conchide: „Ei bine, nu e nevoie să fim diplomați mari, să știm tot ceia ce știți d-voastră, ca să declarăm că este o bătaie de joc pentru noi să ni se înfățișeze lucrurile în felul acesta. E pur și simplu ridicol să ni se spuie că pentru aceasta (*recte*, pentru „luarea” Silistrei – n.n.) am trăit o jumătate de secol și că acum putem încheia era durerilor noastre prin înfigerea steagului românesc pe reduta de la Silistra” – *Ibidem*, p. 165.

⁶⁶ Pentru un scurt excurs asupra „chestiunii Silistria”, pledând pentru atribuirea ei României, vezi V.M. Kogălniceanu, *O criză națională. România și conflictul balcanic*, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1913, pp. 17-30 (cap. *Granița dobrogeană. Posesiunea cetății Silistria*), autorul concluzionând (p. 30): „Dacă nu vom obține cetatea Silistria pe căile pașnice, va trebui s’o luăm pe calea armelor. Cetatea Silistria – *hiperbolizează și el* – e pentru noi viitorul, e siguranța națională, și pentru viitorul lor, popoarele fac supremul sacrificiu”; vezi și xxx *Rectificarea graniței bulgare*, în „Idealul armatei”, VI, nr. 16, 1 decembrie 1912, p. 1.

Este drept însă că d-l Iorga încearcă să ne întoarcă privirile de peste Dunăre spre a ni le îndrepta peste Carpați și peste Prut. Acestei încercări îi voi răspunde cu adevărul știut de toți: *fiecare ceas cu datoria lui*. Nu poate fi vorba de părăsirea vreunuia din idealurile naționale ci este vorba ca din situația care este actuală să tragem tot folosul pe care-l putem trage. Pentru problemele care se pot impune *măine*, un popor conștient nu ignorează problemele ce i se impun *astăzi*. Dar tocmai pentru *fericita rezolvire a acestor probleme ale viitorului nu este oare înțelept să întărim și să sporim ceea ce formează însăși baza de rezistență a elementului românesc de pretutindeni: statul liber al României?* (subl.n.)⁶⁷.

În afara unor astfel de pertinente poziționări a rolului istoric și geografic ce trebuia să și-l asume România în vâltoare soluționării finale a *Chestiunii Orientale*, nu mai puțin de circumstanțiate geopolitic sunt intervențiile publice ce reclamau necesitatea recuperării sudului Dobrogei, o necesitate acută pentru viitorul nostru, național-teritorial. Vasile Pârvan – arheologul atât de cunoscut, dar și fruntaș al susținerii ideii unității naționale în anii premergători Primului Război Mondial⁶⁸ – va fi unul dintre ferveții susținători ai împlinirii idealului

⁶⁷ C. Banu, *Drepturile României în Balcani sunt incontestabile*, în B.G. Assan, *op. cit.*, pp. 51-52.

⁶⁸ A fost unul dintre conducătorii revistei „Românismul” (1913-1914), unde a semnat numeroase articole de atitudine națională; vezi și *Prietenia noastră cu Bulgaria viitoare*, în *xxx România și popoarele balcanice...*, pp. 7-12; este vorba de un articol redactat în decembrie 1912, în care se pledează – cu argumente istorice și geopolitice – la susținerea unei politici românești mai energice față de o Bulgaria mărită pe seama teritoriilor Turciei Europene. El arată, pe de o parte, că „Pentru o Bulgaria concurată și amenințată mereu de greci în Sud, va fi de un interes vital o asigurare a granițelor ei în Nord. Această asigurare se va putea face numai în două chipuri: sau printr-o prietenie sinceră cu o Românie mai puțin puternică decât ea, și care să-i servească ca un element izolator dinspre cele două mari puteri, deopotrivă de absorbante ca influență, Austria și Rusia – sau, dacă România va părăsi tradiționala ei politică pașnică și va încerca să se mărească, periclitând echilibrul apropiatului status-quo al păcii din Londra, atunci Bulgaria va fi nevoită să intre chiar în alianță cu cele două puteri ale Triplei, Austria și Germania, cu care – am văzut cum – Bulgaria va fi pentru totdeauna strâns legată în interesele ei culturale și economice” – *Ibidem*, p. 9; pe de altă parte însă, Vasile Pârvan este categoric că România nu poate accepta ca „din punctul de vedere al graniței să fie la discreția Bulgariei”, avansând ca „*singură soluție care ni se pare potrivită cu interesele noastre naționale aceia de a ne asigura oare care libertate de acțiune în toate direcțiile, nelăsându-ne terorizați ca până acum chiar și de cel mai mic dintre statele care ne înconjură* (subl.n.). Dacă nu am mobilizat la începutul războiului balcanic, n-am făcut rău, căci am fi fost odioși în fața întregii lumi civilizate, ca să nu lăsăm pe creștinii din Balcani să-și elibereze pe frații lor oprimați. Dar că nu am încheiat atunci o convenție cu Bulgaria în sensul anexării cadrilaterului imediat ce Bulgaria ar fi anexat vreun teritoriu din Turcia, *aceasta a fost și imprudent și nepatriotic* (subl.n.) Astăzi (în decembrie 1912 – n.n.), după jertfele făcute, Bulgaria nu ne mai poate da cadrilaterul, pe care înainte de război, după cum au spus-o singuri prin zările lor, ni l-ar fi dat fără nici o supărare, având în vedere întinsele teritorii pe cari se gândeau să le cucerească în Macedonia și în Tracia, și pe care astăzi le-au cucerit, nu cu ajutorul nostru binevoitor, ci împotriva bănuielilor și invidiei noastre (cel puțin așa au tot dreptul să gândească, după chiar vorbele unora de-ai noștri). Dar nu numai cadrilaterul, ci nici o palmă de pământ nu mai pot ceda ei astăzi nimănui fără

național în ansamblul său, aducând argumente cu preeminență de natură geopolitică, în interesul asigurării viitorului țării și al națiunii întregi. „Pentru mine, în actuala situație extremă – *scria el în 1912* –, nu se poate spune că România vrea să cucerească teritorii – pentru a-și satisface acea dorință animalică descrisă așa de bine de d. N. Iorga, ci atitudinea ei e determinată de interese mult mai superioare.

Noi trebuie să ne gândim nu la interesele actuale, cari poate ar fi satisfăcute de o rectificare de frontieră, *ci trebuie să avem în vedere viitorul țării noastre, care va deveni desigur acela al neamului nostru întreg* (subl.n.).

Viața economică a poporului român e de acum înainte dependentă de Marea Neagră. De aceea trebuie să ne îngrijim din vreme pentru a ne asigura o situație puternică în această mare. Portul Constanța nu ne poate mulțumi.

Noi avem absolută necesitate de Varna, care e, după Odesa, cel mai bun port din Marea Neagră.

Un fapt și mai important ne justifică pretențiunile noastre asupra liniei Rusciuk-Varna.

E destul ca să privești o hartă ca să observi că drumul cel mai drept spre Orient e Londra-Viena-Budapesta-București-Varna, și capătul acestei căi spre Mare, trebuie să ne aparțină nouă, căci drumul prin Constanța fiind prea mai lung își va pierde valoarea.

Dacă bulgarii își întind țara până la Marea Egee ei vor trece peste populația grecească, care ocupă țărmul. Prin acest fapt ei își tăgăduiesc justificarea acțiunii lor războinice, care era bazată pe principiul naționalităților pentru *întregirea națiunii*. Și dacă ei fac aceasta, nu ne pot opune nouă acest principiu când, sprijinindu-se pe aceleași mijloace ca și ei, vom cere quadrilaterul Rusciuk-Varna.

războiu”. Evidențiind, nu fără îndreptățire – în contextul derulării evenimentelor –, aceste considerente, V. Pârvan concluziona că doar printr-un război se putea asigura buna vecinătate a României cu Bulgaria, în perspectiva împlinirii idealului unității naționale: „Prin urmare, astăzi nu ne rămâne decât sau să renunțăm la tot, cu pace și prietenie, abdicând firește și pe viitor de la orice idealuri mai îndrăznețe – sau să purtăm război pentru cucerirea unui cât mai mare ținut, pe care în viitor să li-l ținem înainte ca o compensație dreaptă și meritată a ajutorului efectiv ce ni l-ar da pentru realizarea idealurilor noastre (subl.n.). Fără ostatici bulgari, pe care să-i avem ca cheazășie pentru bunul tratament al fraților noștri din Macedonia, încorporați, tot prin nevrednicia noastră, la statele balcanice, iar nu liberați și ei printr-o Macedonie autonomă – pe care n-am cerut-o oficial și pentru care nu mai putem azi face război – noi nu vom putea niciodată ridica glasul, așa ca să fim ascultați la Sud, atunci când frații noștri vor fi oprimați.

Fără un război, care să ne ridice și în viața noastră și în fața Europei, astfel ca să nu cădem aici pe al doilea ori al treilea plan față de bulgari și sârbi, și care să ne dea în mână un teritoriu de schimb pentru alte teritorii scumpe nouă, zădarnic ne mai gândim la unitatea noastră națională (subl.n.).

Câtă vreme Bulgaria nu ne va respecta, temându-se de noi, ea nu va fi nici prieten, nici ajutoarea noastră. Nu păstrează nimeni prietenie cuiva pe care îl disprețuiește” – *Ibidem*, pp. 11-12.

Relativ la acest teritoriu ei nu pot afirma că se rupe o parte din națiunea bulgărească, deoarece, după cum toate hărțile etnografice ne arată, în aceste ținuturi populația e mai mult mahometană și numai în proporții mici se găsesc și bulgari. De altfel, teritoriul Deliormanului a fost întotdeauna un *teritoriu de colonizare* și nici-un popor nu are acolo drepturi de autohton. Prin urmare, acțiunea României pentru ocuparea quadrilaterului Rusciuk-Șumla-Varna ar fi justificat.

Și după cum bulgarii s-au războit pentru ca să ajungă la Marea Egee, după cum sârbii și-au deschis drumul spre Adriatică, nu văd ce ne-ar împiedica pe noi să cerem Varna, singurul port ce poate satisface traficul nostru spre Orient”⁶⁹.

Aceeași viziune a configurării hiperbolizate a idealului național românesc, carpato-balcanic, o exprimă și profesorul N. Basilescu⁷⁰; relevând că vecinii sudici și-au conceput idealul național, *Marea Bulgarie*, poziționându-l de la Dunăre până la Dardanele și Marea Egee, că poporul bulgar „ne dă azi o lecție de înalt patriotism, el ne arată calea pe unde noi ar fi trebuit de mult să mergem, spre a atinge și noi Idealul nostru național”, profesorul bucureștean dezvoltă opiniei publice și cercurilor diriguitorilor părerea sa potrivit căreia „Idealul nostru național ar fi trebuit să fie desigur și azi – și de-a pururi – întrunirea tuturor românilor într-o *Mare Românie*, care să meargă de la Tisa și dela Nistru până la Balcani și până la Marea Neagră, căci toate aceste țări sunt în majoritate locuite de români.

Acest mare și nobil ideal a încălzit în toate veacurile sufletul marilor noștri voievozi: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul nu au realizat ei oare, fie chiar numai o clipă, acest Mare Ideal?

Dar Mircea cel Bătrân nu a făcut el să fâlfaie pe creasta Balcanilor steagul național și nu a reîncorporat el României Dobrogea până la Varna și Rusciuk – țară eminentamente românească?

Pentru ce dar nu am concepe și noi ca și bulgarii, un Mare Ideal național, *Idealul Mării Români?*

Pentru ce nu i-am înălța un altar în sufletul nostru și în veci l-am cultiva, zi cu zi, minută cu minută, până ce clipa prielnică de a-l înfăptui s-ar prezenta?

Această misiune națională revine învățătorului și școalei”⁷¹.

⁶⁹ V. Pârvan, *Stăpânirea Mării Negre*, în B.G. Assan, *op. cit.*, pp. 54-55.

⁷⁰ La încetarea din viață, în 1938, N. Iorga avea să-i fixeze, în gazeta sa – în care publica zilnic un articol –, personalitatea: „A vrut în patriarhala Românie să ajungă mare fabricant, creator de viață, întemeietor de orașe, ca în acea Americă al cărei spirit îl avea desigur, cu toate că niciodată nu i-a călcat piciorul pe acolo” – N. Iorga, *Un american fără noroc în România*, în „Neamul românesc”, XXXIII, nr. 54, 10 martie 1938, p. 1.

⁷¹ N. Basilescu, *Idealul național*, în B.G. Assan, *op. cit.*, pp. 61-63; vezi și Idem, *Interesul politic al României în Balcani*, în „Universul”, XXXI, nr. 44, 15 februarie 1913, p. 1; Idem, *Vidinul!*, în *Ibidem*, XXXI, nr. 180, 3 iulie 1913, p. 1.

O activitate publicistică asiduă în favoarea atribuirii României a întregului „quadrilater” Rusciuk-Șumla-Varna o va desfășura și atașatul militar român la Sofia, maiorul G.A. Dabija (a fost în post în perioada mai 1910-iulie 1913); la solicitarea regelui Carol I pentru a face „un studiu complet asupra Cadrilaterului”, el îi răspunde, în octombrie 1912, că are „făcut deja” un asemenea studiu, pe care i l-a și prezentat, la 1 noiembrie (precum și altor șase foruri statale și fruntași politici). La cerința lui Take Ionescu de a-i publica studiul pe cheltuiala Ministerului de Interne, „I-am atras atenția că eu funcționând încă ca atașat militar la Sofia, rog să se publice fără numele meu, /iar atunci/ ministrul mi-a spus: «am să-l public sub numele *un român*» – ceea ce s-a și făcut în Iunie 1913, având și un *cuânt înainte* scris de George Diamandy, aceasta pentru a da cărței un caracter absolut neoficial, iar ediția a 2-a a apărut în Septembrie 1913 sub numele meu *Maior G. Dabija*, când încetase activitatea mea de atașat militar al României pe lângă legația din Sofia și nu mai era nici un motiv ca să nu se pună numele autorului”⁷².

Lucrarea, intitulată *Cadrilaterul Bulgar*, are 200 pp. (format 12), însoțite de 14 planșe – și este împărțită în 21 de capitole: *Orografie, Hidrografie, Clima, Împărțirea Administrativă, Statistica populațiunii, Clădiri, Animale, Agricultură, Păduri, Instrucția publică, Comunicațiuni, Starea sanitară, Bugetele județene și comunale. Datoriile comunelor, Contribuțiuni și impozite, Industria, Comerțul, Mișcarea porturilor, Vămi, Prețuri, Banca națională și agricolă, Recrutări, Rezumatul* /prezentarea sintetică a situației economico-administrative a județelor Varna, Rusciuc, Șumla/⁷³. La începutul expunerii, meticulosul atașat militar își previne lectorul asupra expunerii Cadrilaterului bulgar: „Când se zice cadrilaterul Rusciuc-Silistra-Șumla-Varna, trebuie înțeleasă regiunea cuprinsă între aceste patru orașe, nu cetăți cum erau odinioară, fiindcă azi numai Șumla mai este o cetate, restul sunt slab întărite – dar totuși pot juca prin pozițiunea lor un însemnat rol defensiv și ofensiv”⁷⁴.

⁷² G.A. Dabija, *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria. 1910-1913*, Editura Ziarului „Universul”, București, 1936, p. 368.

⁷³ La ediția a II-a a fost adăugat un capitol intitulat *Micul Cadrilater*.

⁷⁴ Un Român /G.A. Dabija/, *Cadrilaterul bulgar*, Atelierele grafice Socec & Co., București, 1913, p. 1.

Vezi și xxx *Cadrilaterul cetăților turcești din Bulgaria*, în „România liberă”, I, nr. 57, 21 iulie 1877, p. 2 – un articol, nesemnat, în care se prezintă importanța strategică a acestor cetăți: „Quadrilaterul cetăților turcești din Bulgaria corespunde în unele privințe în mod excelent în ceea ce privește pozițiunea particulară a fiecărei cetăți. Locul central lagărul fortificat Șumla, nu se poate desigur compara de ex. cu Metzul, în ceea ce privește forța fortificatoare, dar are un mare avantaj, și anume pe acela că nu se poate închide de către împrejurimile sale, astfel încât să se poată reduce la foamete ca Metzul. Moltke zice: că în privința provientărei sale, în cazul unei asedieri, se găsește în condițiunile unei cetăți de lângă mare, care dintr-o parte se poate asedia, iar din cealaltă parte a se bloca numai din depărtare. O privire asupra locului ei geografic ne demonstrează aceasta. Înaltul platou la a cărui poale este situat lagărul fortificat, se ridică până la 800 picioare peste șesul Bulgariei, păreții săi stâncoși cad aproape în toate direcțiunile în forma zidurilor, și șesul suprafeței este acoperit cu pădure impenetrabilă. Numai în flancul stâng înapoia Stradeei se poate urca, însă

Lucrarea beneficiază, cum am menționat, de un *Cuvânt înainte*, semnat de diplomatul G. Diamandy⁷⁵, care constată utilitatea practică a unei asemenea întreprinderi: „Militarul, administratorul, economistul, comerciantul ca și sociologul, omul de afaceri ca și omul politic, vor găsi în acest volum datele cele mai felurite, mai bogate și mai conștiincios adunate. Pentru români și în momentele de față mai ales, documentata lucrare e o călăuză sigură. Ea ne dovedește eforturile meritoase făcute de bulgari pentru punerea pe picior de valoare și civilizație a întregii lor țări și deci și a regiunii numite marele cadrilater în care prin conferința de la București, noi am înscris pe cel mic”. Reliefând caracterul practic a datelor economice inserate, diplomatul român deplânge lipsa legăturilor noastre comerciale directe cu portul Varna: „De ce această lipsă de inteligență comercială, de ce această boicotare a unui port ca Varna unde se vorbește românește în chip curent (subl.n.) și unde se primește fără scădere moneda românească, iată o firească întrebare”. Partea finală a intervenției prefațatorului vizează măsurile practice, de primă urgență, pe care trebuia să le ia guvernul român în Noul Teritoriu, respectiv în Dobrogea de Sud: „Porțiunea română din marele cadrilater e o regiune cât se poate de bogată. Comerțul la Dunăre și Mare, porturi maritime bine apărate, pământ fertil și însăși compoziția etnică a teritoriilor căpătate, în care majoritatea populației e alcătuită din turci și români vor înlesni opera de românizare și de civilizare a legiuitorului destoinic.

Tot din cercetarea datelor lucrării de față reiese și o datorie pentru guvernul român. În micul cadrilater sunt câteva proprietăți mari și câteva mijlocii. Toate acestea împreună cu cele mici din zona de frontieră trebuiesc

acest loc vulnerabil este prin fortificațiuni atât de asigurat, încât este întrebare, dacă se poate alege pentru asalt, de cum va imbecilitatea, sau trădarea unui apărător nu va veni rușilor în ajutor.

Șumla avea în timpul blocărei sale din urmă, la anul 1828 – 40.000 locuitori, cu trei sfert din ei musulmani.

Varna care s-a transformat, asemenea într-un lagăr fortificat prin forturi permanente detașate, arată în același mod, circumstanțe favorabile, mai cu deosebire până va avea flota turcească superioritatea pe mare, căci a fost foarte greu a se asedia și fără forturi detașate, și sub asistența flotei rusești în anul 1828. Rusciucul și Silistra încă pot să reziste sub comandanți energici 6-8 săptămâni.

Contrar acestor circumstanțe favorabile, laborează (*sic!*) însă cadrilaterul cetăților turcești din Bulgaria de o însemnată lipsă (*cea a căilor de comunicație – n.n.*). Iar „Calea ferată de la Rusciuc la Șumla și Varna, se susține că ar avea până acum, atât de puțin material de exploziune, în cât armata nu poate trage dintr-însul folosul pe care l-ar putea avea, când ar fi mai bine prevăzut. Și astfel se va retrage probabil armata de operațiune pe Șumla și Varna, și va fi nevoită a abandona linia Dunărei, precum s-a mai întâmplat și altă dată. *Atunci însă cadrilaterul cetăților nu va face onoare numelui său* (subl.n.)”.

⁷⁵ Acesta fusese, cu un an mai înainte, autorul – între altele – al articolului de atitudine (ce îndemna la reflecții privind reorientărilor politicii externe a țării, în noul context internațional ce avea să ducă la cele două războaie balcanice), intitulat *România. Regat danubian și balcanic*, publicat într-un oficios conservator-democrat – „Acțiunea”, XI, nr. 2.813, 27 septembrie 1912, p. 1.

supuse unei exproprieri în interesul siguranței Statului. Din peste opt sute de mii de hectare cu cât se va mări suprafața României, Statul, fie prin Casa Rurală, fie prin alt mijloc să răscumpere cel puțin jumătate, alcătuiind proprietăți de douăzeci de hectare cari să se dea în schimbul pământurilor ce se vor părăsi d'încoace de Dunăre, pământuri cari comasate vor putea servi la formarea proprietăților mici de la 10-20 hectare”. Sunt, aceste opinii, printre primele – dacă nu chiar primele⁷⁶ – ce se avansează de către responsabili oficiali români în privința demarării, eficiente, a unei politici de întărire național-economică a Țării Noi – Dobrogea de Sud –, autorul lor avertizând asupra urmărilor nefaste, în privința siguranței teritoriale românești, în cazul unor atitudini ministeriale obtuze, fără perspectiva apărării intereselor pe termen lung ale poporului și Statului Român: „Nu se mai poate repeta greșala cu veteranii⁷⁷ și nici nu mai putem primi răspunsul unui fost ministru de Finanțe căruia indicându-i în Dobrogea veche câteva mii de hectare spre răscumpărare în plin masif (*etnic* – n.n.)⁷⁸ bulgăresc, îmi răspunse că Statul n-avea bani. Ciudată concepție a unui ministru care refuză bani pentru o opera de românizare. Însăși această digresie, pe deplin dovedește câte idei ne sugerează lucrarea pe care nu e român care să

⁷⁶ vezi I. Dobrogeanu, *Statul nostru și politica de întărire a românismului în Dobrogea de Sud*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 19-29.

⁷⁷ În notele sale zilnice, scrise în timpul Marelui Război, la 27 octombrie 1916, N. Iorga consemna această critică la adresa modului în care s-au făcut împrăștiarile în județele Constanța și Tulcea: „Dar învățătura grozavă de azi (*se referă la ocuparea Dobrogei de armatele germano/bulgaro/turce* – n.n.) va trebui să ne mai învețe un lucru: să fim și colonizatori.

Până acum n-am prea fost. Am intrat în vechea Dobrogea turcească fără un caracter național răspicat. Am găsit-o prădată, cu populația împrăștiată, cu vechiul stăpân musulman plecat în lume și hotărât adesea să nu revie supt stăpânirea creștină. Condiții mai bune pentru naționalizarea proprietății măcar nici nu se putea întâmpina.

Și noi ce am făcut? Dacă este azi o întinsă și înfloritoare, o superioară proprietate bulgărească, nouă ni se datorește în rândul întâiu. Am tolerat așa de mult această viclenă infiltrație, cu scopuri evidente, încât am putea spune că am creat-o noi. Iar, fiindcă-i trebuiau și muncitori cu palmele și vecini săraci, pe cari să-i crească mândria și conștiința de dominație, *am introdus acolo, când și cum, cum s-a întâmplat și fără a le mai purta grija, bieți veterani oboșiți, desgustați de viață și incapabili de muncă* (subl.n.) – N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice. 1914-1918*, Editura „Ramuri”, Craiova, f.a. /1921/, vol. II, p. 237. Comentând începutul politicii românești de împrăștiare în Dobrogea Nouă, cunoscutul istoric bulgar P. Todorov sesizează și el slaba implicare a Statului Român, ale cărui autorități fac apel, de asemenea, la veteranii de la 1877-1878, la țărani fără pământ și „transfugi (*sic!*) din Transilvania. Numărul lor este însă mic. Ei sunt lăsați fără credite sau alt ajutor, iar picați într-o țară ostilă lor preferă să se întoarcă” – П. Тодоров, *Етнодемографски процеси в Южна Добруджа (1913-1940 г.)*, în „Добруджа”, /I/, nr. 1, 1984, p. 18; vezi și C.P. Rotaru, *Reforme agrare din Dobrogea Veche (1878-1930)*. Teză de doctorat, f.e., Iași, 1930, p. 70 și urm.

⁷⁸ vezi repartiția lor în județele Constanța și Tulcea – St. Lascu, *Repere ale prezenței bulgarilor în Dobrogea (1878-1916)*, în H. Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Ioan Scurtu* (Muzeul Vrancei), Editura D.M. Press, Focșani, 2000, pp. 132-149.

nu o citească cu cel mai viu interes și cu netăgăduit folos. Meritul de căpetenia a cărții de față e bogăția și precizia materialului adunat. Avem dinaintea ochilor o monografie admirabil de completă a unei regiuni cu cari *ne leagă trecutul nostru istoric și însăși siguranța noastră politică, prezentă și viitoare* (subl.n.). Autorul a făcut o lucrare de înaltă valoare științifică și a adus tot odată și un prea însemnat serviciu cauzei țării sale” – conchide prefațatorul⁷⁹.

În afara acestei lucrări – la origine, cum am arătat, fiind un raport înaintat oamenilor de stat români și care „a servit într-adevăr să se documenteze și să se justifice diplomației europene, dreptele cereri ale României”⁸⁰ –, laboriosul atașat militar la Sofia a prezentat la 30 iunie 1913 Regelui Carol I și altor oficialități, „un lung *Memoriu* asupra celor ce ar trebui de făcut imediat după ocuparea Cadrilaterului”, autorul pledând, energic, pentru luarea de măsuri eficace în vederea protejării intereselor naționale-statale în Noul Teritoriu pe care, în acel moment (30 iunie), România nu și-l asumase încă. „Dacă reușim a dobândi și ocupa Cadrilaterul, va trebui să se procedeze imediat cu toată seriozitate, fără a se mai repeta greșeala de după 1878:

- Să se *expulzeze toată populația bulgară din teritoriul dobândit* (subl.n.) dându-i o despăgubire bănească⁸¹;
- Să se închidă orice posibilitate de infiltrațiune bulgară, trebuie să se țină seamă că bulgarii au experiența din Macedonia, de cum trebuie a se face infiltrațiunile, unde au sistematizat-o⁸²;

⁷⁹ Un Român /G.A. Dabija/, *op. cit.* (Cuvânt înainte /nenumerotat/).

⁸⁰ G.A. Dabija, *op. cit.*, p. 369.

⁸¹ Această propunere a atașatului militar român la Sofia nu era chiar iluzorie (dar, *nota bene*, vezi *supra* 68, opiniile lui V. Pârvan – în sensul „menținerii ostaticilor bulgari, pe care să-i avem ca chezășie pentru bunul tratament al fraților noștri din Macedonia”), oficialități ale Statului Bulgar avansând ele însele propuneri în acest sens; astfel, după semnarea Tratatului de Pace de la București, când statele din Balcani trimit emisari la București pentru a „propune României tot felul de avantagii, dacă s-ar păstra neutralitatea în cazul unui nou conflict în Balcani – *consemnează biograful lui Take Ionescu* –, Bulgaria, care se apropiase de Turcia, făcu aceeași propunere *făgăduindu-ne a-și retrage toată populația bulgară din quadrilaterul dobândit spre a ne dovedi definitivă sa renunțare la aceste teritorii* (subl.n.). Take Ionescu luă însă cel dintâi o atitudine energică contra acestor momeli (*sic!*) criminale” – C. Xenii, *Take Ionescu. 1858-1922*, Editura ziarului „Universul”, București, 1932, p. 280; vezi și N. Dașcovici, *România și ocrotirea minorităților la 1913*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, IV, nr. 2, 1922, pp. 202-207.

⁸² O viziune românească de epocă asupra acțiunii bulgarilor în Macedonia (turcească), la Dr. V. Teodoru, *7 ani printre bulgari. Aromânii, bulgarii și grecii. Diferndul româno-bulgar*, Albert Baer, București, 1913, *passim* /48 pp./: „Elementul însă care predomină în Macedonia e cel bulgar, care formează o masă întregă, în afară de părțile locuite de albanezi, înglobând în sânul ei toate celelalte elemente. Dar nu numai atât, elementul bulgar, în afară de cel albanez și aromân, e *conștient de menirea sa*, deși sub treapta culturei, energiei și inteligenței e inferior celui aromân. În schimb e superior celui bulgar din Bulgaria propriu zisă” – *Ibidem*, p. 18. Lucrarea are un caracter polemic accentuat, în care dimensionarea idealului național este pe măsura patriotismului autorului: „idealul nostru național, *înfăptuirea Imperiului Româno-Latin*, ideal sacru tuturor celor ce simt românește, ideal sfânt pe buza

mamelor române de azi înainte!” (*Ibidem*, p. 43), conchizându-se că „Dacă asupra quadrilaterului s-ar mai putea – poate – ceda, asupra proclamării principatului albano-român, niciodată! – *Ibidem*, p. 47”.

Relevantă este, totodată, pentru ilustrarea aceleași viziuni, o lucrare apărută cu aproape un deceniu mai devreme, aparținând profesorului Ilie Bărbulescu – *Românii față de sârbi și bulgari, mai ales cu privire la chestie macedo-română*, Tipografia „Universitară”, A.G. Brătănescu, București, 1905 /216 pp/, mai ales *cap. I*, intitulat *Lupta dintre sârbi și bulgari pentru Macedonia*: pp. 6-57. Cunoscutul specialist în slavistică și istoria slavilor sudici – printre foarte puținii ce-i avea România în perioada respectivă – evidențiază aserțiunile potrivit cărora drepturile Statului Bulgar asupra Macedoniei izvoresc din trecutul istoric, din existența majoritară a elementului bulgar în această zonă balcanică, propaganda bulgară izbutind să prezinte, în fața Europei, pe sârbi ca neavând nici un fel de drepturi în Macedonia: „Iscusița propagandei bulgare, biruitoare în lumea cultă occidentală, pe de o parte, iară pe de alta neprecizia aspirațiilor sârbești, cari vor Macedonia unele până la Perlepe iar altele până la Salonic, au contribuit din ce în ce mai mult să formeze și să întărească și la noi convingerea mai sus pomenită că «sârbii aspiră a juca un rol dar sunt nedumiriți de partea cărora dintre turci, greci și bulgari să-și încline dorințele»” – *Ibidem*, p. 13. Este relevantă relația geopolitică a acestora cu Statul Bulgar, cu instrumentarea în zonă a intereselor bulgarilor, beneficiari a unei tenace și solide politici naționale în cele două regiuni, abil prezentate Europei: „«Fără de Macedonia nu e cu puțință să se dezvolte un stat bulgar independent și de sine stătător în privința politică – scria la 1903 un fost deputat și înalt demnitar al Principatului Autonom condus de principele Ferdinand –, sufletească și economică, fiindcă i-ar lipsi *forțele trebuincioase, teritoriu trebuincios*, și bună-starea trebuitoare. Dacă se va lua micului popor bulgar un milion de bulgari în Macedonia, atunci el va rămâne prea slab chiar și față de popoarele împrejmuitoare cari îl vor presa întotdeauna. Dacă statul bulgar nu va ieși la Marea Egee, va fi condamnat să rămână, în privința economică vasal Țarigraului, Mării Negre și Dunării... Cât timp va exista Turcia în Peninsula Balcanică, nu vor fi mari pericole pentru Bulgaria. Dar când cel din urmă ceas al existenței Statului Turcesc în Europa va una, *atunci Bulgaria va pierde*, dacă nu va izbuti să iasă la golful Salonic»” – *Ibidem*, pp. 16-17.

Dacă pentru justificarea pretențiilor asupra Dobrogei, propaganda bulgară nu putea face abstracție, totuși, de recunoașterea stabilirii târzii a bulgarilor – cum am văzut că o recunosc C. Jireček și L. Miletič –, în privința Macedoniei propaganda bulgară este mult mai persuasivă, elementul național fiind manipulat fără limite; ca urmare, la începutul veacului al XX-lea, rezultatele îi avantajează net pe vecinii de la sud de Dunăre – în percepția Europei, inclusiv a societății românești. Profesorul ieșean surprinde esența acestui proces, atunci când scria: „(...) în acest mozaic de popoare cari alcătuiesc, dimpreună cu turcii, provincia semilunei Macedonia, nu existau, înainte de sfârșitul celui d-al XVIII veac sau și mai bine de începutul celui al XIX-lea, lupte pe tema naționalităților; ci, toți aceia, învăluți în marama neguroasă a pravoslaviei grecești, chiar dacă în casele lor vorbeau limba neamului din care se trăgeau, în suflete însă nu aveau o conștiință clară, ba de cele mai multe ori nici n-aveau o altă conștiință națională de cât pe aceea că sunt greci. De la începutul veacului al XIX însă, mai cu seamă sub imboldul general al ideilor de naționalism stârnit încă de marea revoluție franceză și de dânsa zvârlite în conștiințele adormite ale neamurilor din Europa balcanică, *bulgarii încep cei dintâi a se trezi și a-și da seama de neamul slavonesc din care se trag* (subl.n.). De atunci ei, mai ales din Principat, prin îndemnul unor bărbați de acțiune, entuziasm și condei, pornesc și mai departe, în Macedonia, la slavii de acolo, mișcarea de propagandă naționalistă bulgară. Propagandiștii bulgari, dând aici de o populație a cărei conștiință *slavă era cu totul vagă și confuză* (subl.n.), când nu era de tot grecizată, printr-o

- Să se colonizeze cu elemente rezistente de români (din Regat, din Macedonia sau cu românii din dreapta Dunării din regiunea Vidinului) tot Cadrilaterul⁸³, începând cu zona de frontieră populațiunea să fie înarmată⁸⁴;
- Să se întărească elementul românesc cât mai mult dându-i-se posibilitatea să alcătuiască gospodării temeinice, făcându-se școli, biserici, bănci populare, să se facă drumuri de legătură, poștă și telefon⁸⁵;

pricepută, statornică și stăruitoare lucrare strecoară în scurtă vreme în sufletul unei mari părți dintr-însa *convingerea că ea e anume de neam bulgar* (subl.n.), fiindcă, o învață dânsii, bulgărească e limba ce o vorbește; și pe lângă aceasta încă, mai izbutesc să-i făurească în suflete, ca energie națională bulgară, credința că Macedonia, care azi ar fi locuită statornic mai ales de bulgari, și în vremurile trecute a fost ea stăpânită de părinții și moșii acestora de astăzi, astfel că, deci, tot de bulgari, iar nu de turci și nici de nimeni altul nu se cade să fie condusă în viitor.

Iar printr-această îndemânatecă propagandă, bulgarii izbutesc ca, în scurtă vreme, *o foarte mare parte din populația slavă a Macedoniei să se creadă bulgărească* (subl.n.), și ca sprijiniți și de stăruințele Rusiei, să-și dobândească la 1871 chiar o biserică proprie bulgară, Exarchatul, care le sluji drept nou mijloc de bulgarificare. Șe de atunci, până mai în anii din urmă, propaganda bulgară, prin biserică și școală mai ales, păși cam tot biruitoare în bulgarizarea conștiinței slavilor macedoneni” – *Ibidem*, pp. 6-7.

Pe de altă parte, și sârbii, trezindu-se la o viață națională proprie, încearcă să-și asume un rol istoric în Macedonia, „Iar fiindcă fiecare din aceste două state și popoare slave cred că, în momentul unei rezolvări a chestiei balcanice în cazul împărțirii Turciei sau al deslîpirii Macedoniei de dânsa, Europa va dărui această provincie aceluia dintre ele care va fi socotit că are cele mai multe drepturi etnografice și istorice; de aceea, atât bulgarii cât și sârbii se silesc, fără de răgaz, fiecare, a face diplomația europeană să capete convingerea că dreptatea e numai a lor. Numai că propaganda bulgară, precum e ea mai energică și mai iscusită decât cea sârbească în Macedonia însăși, tot astfel e dânsa mai întinsă și mai însuflețită de convingerea că reclama e sufletul întreprinderilor chiar în afaceri diplomatice. De aceea vedem astăzi că presa europeană, franceză sau germană de pildă, care judecă lupta dintre bulgari și sârbi în Macedonia, necunoscând îndeajuns și temeinic nici limba și nici istoria lor, dă în general dreptate celor dintâi, considerând pe cel de-al doilea numai de simpli ambițioși sau pismăreți. Iar noi, românii, *cari nu ne hrănim până acum decât cu ceea ce occidentul ne împărtășește, credem ca și dânsul* (subl.n.), fără d-a cerceta în adânc, că populația slavă statornică din Macedonia e «sigur» bulgară iar nu sârbesască, și că lupta, pe care sârbii o duc împotriva bulgarilor acolo, nu are alte temelii decât ambiția și pizma” – *Ibidem*, pp. 9-10.

Pentru viziunea istoriografiei bulgare asupra situației din Macedonia și impactul acesteia asupra relațiilor româno-bulgare, vezi П. Тодоров, *Българският национален въпрос. В българо-румънските отношения 1878-1902 г.*, Ик Медиаком, София, 1994, mai ales pp. 55-108, 203-260, 355-415, 465-493.

⁸³ vezi și V.S/avel., *Colonizarea Dobrogei Noi*.-Se poate face cu români, în „Minerva”, VI, nr. 1.901, 1 aprilie 1914, p. 1.

⁸⁴ vezi C. Noe, *Colonizarea Cadrilaterului*, în „Sociologie românească”, III, n. 4-6, 1938, pp. 119-158.

⁸⁵ vezi I.N. Roman, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, Tipografia „Victoria”, Constanța, f.a. /Extras din „Analele Dobrogei”, III, nr. 4, 1922/, pp. 49-54.

- Să se ajute populațiunea turcă⁸⁶ din întregul Cadrilater, ca fiind o populațiune docilă și supusă. Dacă însă din motive ce nu se pot aprecia acum, populațiunea turcă ar pleca, atunci tot terenul să se cumpere de statul român, apoi să-l colonizeze numai cu țărani români cultivatori de pământ⁸⁷;

- Să se organizeze apărarea defensivă a zonei de frontieră pe o adâncime de 30 km, tăindu-se pădurile pe întreaga această zonă⁸⁸.

Dacă nu se va proceda astfel, bulgarii se vor infiltra⁸⁹. Guvernul bulgar și diferitele societăți bulgare iredentiste vor ajuta pe bulgari să cumpere terenuri mai cu seamă de la turci, le vor coloniza cu noi elemente șoviniste bulgare, vor întări elementul bulgar, creând școli, biserici, bănci populare, ziare iredentiste etc., iar românii se vor slăbi din ce în ce mai mult și prevăd că în 15-20 de ani politica iredentistă bulgară protejată de anumiți politicieni verosi români sau pseudoromâni, va ajunge – *avertiza militarul român, evoluția evenimentelor în timp, confirmându-i, din păcate, spusele* – să răstoarne situația favorabilă de astăzi în favorul bulgarilor⁹⁰, iar România va stăpâni numai nominativ Cadrilaterul⁹¹.

⁸⁶ vezi St. Lascu, *Repere ale prezenței turco-tătarilor în Dobrogea modernă (1878-1916)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom II, 1996, pp. 243-252.

⁸⁷ vezi M. Roman, *Studiu asupra populației turcești din Dobrogea și sudul Basarabiei*, în „Analele Dobrogei”, XVII, 1936, pp. 96-116 (mișcarea de emigrare a musulmanilor din Dobrogea a început în 1922 și a atins maximul – ca număr al emigranților – în 1926; până la finele lui 1930 plecaseră din cele două județe sud-dobrogene 6.675 de turci, respectiv 5,2% din numărul lor în Dobrogea de Sud) – *Ibidem*, p. 98; vezi și xxx *În ce condiții emigrează turcii din Cadrilater*, în „Dobrogea jună”, XXXI, nr. 234, 16 octombrie 1935, p. 1; de asemenea, C.G. Ciometti, *Plecarea turcilor din Cadrilater*, în „Legionarii”, III, nr. 16, 15 iulie 1935, p. 1; xxx *Reîncepe emigrarea populației turcești din Cadrilater*, în „Dobrogea jună”, XXXI, nr. 60-61, 14 martie 1936, p. 1.

⁸⁸ La începutul anilor '20 s-a încercat demararea constituirii unei așa-zise „frontieră de suflete românești”, respectiv constituirea de așezări din foști militari, de-a lungul graniței cu Bulgaria. Această „colonizare militară” nu a dat rezultate, Statul Român concepând, și aplicând din 1925, o politică destul de susținută de împrumut în cele două județe sud-dobrogene. În 1927, „Colonizarea militară număra 430-700 coloniști împărțiți în 13 colonii, fiecare colonie având un șef militar din care 7 sunt ofițeri activi în disponibilitate – 3 maiori, 3 căpitani și 1 sublt. – iar restul de 6 ofițeri de rezervă. Ca pământ astăzi cele 13 colonii au spre folosință 9.061 ha” – I. Vlădescu, *Cadrilaterul. Ce este și ce trebuie să fie. Colonizarea și naționalizarea lui*, Institutul de Arte Grafice al Ziarului „Dobrogea jună”, Constanța, 1927, p. 59; vezi și xxx *Chestiunea colonizării Cadrilaterului cu românii demobilizați din Vechiul Regat*, în „Sentinela Română”, I, nr. 1, 25 noiembrie 1926, p. 1.

⁸⁹ vezi M. Roman, *Iredenta bulgară în Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, XVI, 1935, pp. 1-22.

⁹⁰ Avertismentele și temerile exprimate de valorosul nostru atașat militar s-au adevărit în părțile lor defavorizatoare pentru impunerea și asigurarea intereselor național-statale românești. Astfel, într-o analiză a realităților social-economice și naționale în Dobrogea, la mijlocul deceniului patru, se concluziona: populația bulgară „a ieșit întărită economicște, din cauză că a știut să profite de situațiunile turburi pentru a se îmbogăți pe orice cale. Datorită acestui fapt și încurajată de atitudinea de indolență a administrației românești, lăsată în cea mai mare parte în seama elementelor locale, care pun mai presus de toate interesele

După semnarea *Tratatului de Pace de la București* (28 iulie/10 august 1913), prevederile acestuia în privința includerii sudului Dobrogei în cadrul Statului Român – întregindu-se, astfel, teritoriul dobrogean – sunt rapid aplicate de către autoritățile statale românești⁹². În afara funcționarilor și autorităților administrative ce sunt instalate, personalități ale vieții publice, ziaristi sosesc în *Țara Nouă* – cum am văzut că o denuște profesorul G. Murgoci –, pentru ca, întorși în Capitală, să-și expună, public, impresiile din noile județe românești de peste Dunăre.

Astfel, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, C.G. Dissescu – primul înalt demnitar român care efectuase o vizită pe frontul din Bulgaria, în iulie⁹³ –, va susține o conferință la Casa Școalelor, la 19 octombrie, în care va dezvolta impresiile în urma călătoriei sale în noile județe ale României. Autorul nu are prejudecăți, el își întemeiază spusele pe cele văzute, dar, în același timp, este documentat, fiind posesorul unor bogate lecturi istorice, cunoștințe împărtășite și unui public ce ia contact, în premieră, cu realitățile istorice ale acestui „teritoriu nou”. Încă de la începutul expunerii⁹⁴ sale, înaltul demnitar român subliniază caracterul românesc al sudului Dobrogei: „Teritoriul acesta, prin raport la prezent se poate numi un teritoriu nou; în realitate însă *este un teritoriu vechiu* (subl.n.). Și ne este foarte ușor, ca să stabilim legătura de unire, căci nu e vorba pentru aceasta decât de o vocală, dacă o pronunțăm mai deschis, vocală care ne arată că în trecut teritoriul acesta era *roman*, iar în acest moment teritoriu

personale și trădează, sub raportul național, misiunea ce li s-a încredințat, s-a ajuns la actuala stare de lucruri, ale căror consecințe sunt următoarele: 1. Am dat posibilitatea de a se crea în Dobrogea situațiuni penibile, care au putut fi exploatare de bulgari în Dobrogea, în Bulgaria și în străinătate. 2. Am dat posibilitatea elementului bulgar să-și consolideze și mai mult situația economică. 3. Am dat posibilitatea ca bulgarii să exercite, sub diferite incarnațiuni politice, un rol preponderent în această regiune și am acordat beneficii care au permis acestui element să se infiltreze acolo unde nu avea ce căuta, provocând prin aceasta acțiuni dăunătoare Statului nostru. 4. În fine, am dat posibilitate ca *bulgarii din Cadrilater să pătrundă prin propria lor voință să după toate sugestiile guvernului bulgar în toate domeniile* (subl.n.), ca și cum s-ar găsi într-o provincie bulgară” – *Ibidem*, pp. 17-18; vezi și xxx *Îndrăzneala iredentiștilor bulgari. „Analele Dobrogei” și activitatea iredentiștilor bulgari*, în „Țara lui Mircea”, II, nr. 36, 12 iulie 1936, p. 4; xxx *Congresul organizațiunii revoluționare dobrogene la Sofia*, în „Dobrogea jună”, XIX, nr. 77, 4 aprilie 1925, p. 1.

⁹¹ G.A. Dabija, *op. cit.*, pp. 370-371.

⁹² vezi I.M. Cămărășescu, *Durostorul. Expunerea Situațiunei județului la 1 Decembrie 1914 prezentată Domnului Ministru de Interne*, Tipografia Ion C. Văcărescu, București, 1915, *passim* /210 pp./; G. Georgescu, *Județul Caliacra din punct de vedere administrativ, financiar, economic, social și cultural. Raport adresat D-lui Ministru de Interne*, Inst. de Arte Grafice, „Carol Göbl” s-r Ion St. Rasidescu, București, 1915, *passim* /70 pp./.

⁹³ vezi I.F. Ieremo, *Ministrul Instrucției, cel dintâiu ministru român care a trecut în Bulgaria, povestește “Universului” impresiunile sale*, în „Universul”. Ediție specială, f.nr., 17 iulie 1913, p. 1.

⁹⁴ vezi și M. Stroescu, *Călătoria d-lui C. Dissescu ministrul Instrucțiunii prin „Pământul intrupat”. Reorganizarea școalelor din România Nouă*, Tipografia „Revista copiilor și a tinerimei”, București, 1913, *passim* /64 pp./.

acesta este *român*⁹⁵. Exemplificând etapele istorice care au marcat evoluția acestui spațiu, neamurile care l-au populat alături de băștinașii români, ministrul Cultelor și Instrucțiunii aprecia că printr-o organizare temeinică s-ar putea face ca „fără să jignim drepturile conștiinței, să fie un teritoriu cu adevărat românesc”, scop în care – de altfel – a și îndeplinit vizita respectivă. Iar prima impresiune, pe care mi-a dat-o această călătorie, a fost impresiunea unei vieți comune între noi și locuitorii de acolo, comună nu altădată, dar comună chiar astăzi. Și această comunitate se dovedește prin costumele, pe cari le-am văzut acolo; prin caracterul muzicii care este melancolică – și deși inferioară muzicii noastre populare, dar având aceeași notă de suferință; prin oarecari elemente culinare, cari fac bucatăria poporului; prin obiceiuri și prin legende⁹⁶; înaltul demnitar român vizitează Turtucaia, unde „trebuie reținut faptul că este un centru românesc, grație căreia a putut să radieze mai departe ceea ce este simțire românească și să fie un fel de santinelă a ceea ce avea să păstreze la spatele său.

Aici sunt strade întregi, care sunt locuite numai de români.

Am fost izbit însă într-un mod mai deosebit de două lucruri: întâiu de biserică și al doilea de entuziasmul cu care ne-au întâmpinat turcii.

Cu biserica este curios lucru; dacă este ceva care trebuie să fie în comun și să liniștească și să potolească luptele și patimile, este biserica. Și totuși, când cineva ia și răsfoiește istoria, vede că pentru biserică se fac cele mai multe lupte.

Îndeosebi sunt ținut să știu aceasta de la 1906.

Actualmente posesia bisericii din Turtucaia o au bulgarii, deși posesiunea aceasta slăbește din ce în ce.

Chestia însă este: Biserica aceasta⁹⁷ a fost românească sau bulgărească?

Este foarte lesne să faci dovada că a fost românească (subl.n.).

Ceea ce juridicește vine ca ultimă probă: presupțiunile, bănuelile, adică ceea ce stă scris pe morminte, sau legendele populare, în această materie este proba cea mai evidentă.

Mai întâiu sfinții nu sunt într-o pictură bizantină de caracter bulgăresc sau rusesc, ci mai mult de caracter românesc.

Dar ceea ce este decisiv – căci spiritul școlii de pictură poate să fie influențat nu de naționalitatea pictorilor ci a celor care s-a dat aceluia cari lucrează și pictează – ceea ce este decisiv, este faptul că *inscripțiile care designează numele sfinților sunt toate în românește* (subl.n.).

Ceva mai mult: preotul, care a slujit la început, are un mic mormânt, pe care stă o piatră tumulară și pe ea numele trăește scris în românește⁹⁸. În

⁹⁵ C.G. Dissescu, *Amintiri și impresii din Cadrilater*. Conferință ținută de d-nul..., Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în seara de 19 Octombrie 1913 la Casa Școalelor, Institutul de Editură și Arte Grafice „Flacăra”, București, 1914, p. 7.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ vezi o scurtă sinteză – Gh. Dumitrașcu, *Localități, biserici și mănăstiri românești în Dobrogea, până la 1878*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 1996, pp. 196-198.

⁹⁸ C.G. Dissescu, *op. cit.*, p. 32.

continuarea vizitei sale, ministrul român poposește la Silistra, unde, la Primărie, „a început seria hiritisirilor și toți am vorbit românește”⁹⁹, iar apoi la Balcic; aici, este impresionat de frumusețea „falaisei”, care „începe de la Balcic și care merge mai mult de jumătatea drumului, înspre Ekrene și care constituie ceea ce se numește coasta de argint”. Această porțiune a coastei Mării Negre este cu totul impresionantă, călătorul nostru mărturisind: „Văzută pe seară sub razele soarelui, este într-adevăr admirabilă. Și eu, care am prețuirea de a fi văzut multe localități frumoase, mărturisesc că așa ceva n-am văzut încă! (subl.n.)”¹⁰⁰.

Un impact informațional benefic asupra publicului românesc l-au avut reportajele trimișilor speciali ai ziarelor bucureștene¹⁰¹ în *Noua Românie*; unul dintre aceștia – I. Irimescu-Cândești, redactor al oficiului național-liberal „Viitorul” – și-a îngemănat reportajele într-un cunoscut, în epocă, volum (80 pp.), intitulat *Pe drumurile Cadrilaterului*. „Irimescu, e într-adevăr, din gazetarii cari știu să vadă și pot să redea aceea ce au văzut într-o formă care se ridică până la o adevărată frumusețe literară. Tot atâtea daruri care la noi – scria în *Prefață*, publicistul și omul politic (pomenit mai sus) C. Banu – sunt socotite de prisos pentru un ziarist. Cu atât mai mult ele trebuie deci prețuite când ies la lumină”¹⁰². Beneficiind, prin urmare, de serviciile unui condei talentat, descrierile și impresiile asupra Dobrogei de Sud au avut multă priză la publicul epocii, căruia i se înfățișau frumusețile naturale și realitățile acesteia. „Înainte ochilor ni se deschide (*pe când se traversa Dunărea, spre Turtucaia – n.n.*) o panoramă de o rară frumusețe, ceea ce face pe atașatul militar al Angliei, să exclame cu o vădită bucurie: «Ce frumoasă e noua Românie!».

Orășelul întins pe malul Dunărei care se ridică ca o masă oblică, se oglindește în undele ei. Tricolorul românesc răsare înfipt în nu știu ce clădire, stăpânind întinderile până departe, glăsuind către cei de pe malul vecin «De-acum sunteți voi stăpâni aici»¹⁰³.

În 1913 Turtucaia avea 12.000 locuitori (respectiv 6.500 români, 3.500 turci, iar restul bulgari și alte etnii) și reporterul consemnează informații

⁹⁹ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 50.

¹⁰¹ vezi, de pildă, un amplu serial publicat de Al. Ciurcu în iulie 1913; între primele impresii: „S’a zis că pe aci ae fi un pământ sărac. Tot ce am văzut dovedește contrariul. Pământul e negru și mărunt ca cenușa și vegetația dovedește că e foarte fertil. Majoritatea întinderilor pe care le-a străbătut (de la Balcic la Dobrici – n.n.) erau cultivate cu grâu, apoi cu porumb; clăile de grâu erau foarte voluminoase, cu paiul lung. Negreșit că din tramcar n’am putut cântări boabele, nici face analize, însă ochiul exercitat distinge repede un pământ bogat de altul sărac” – *Din România Nouă. O călătorie de plăcere a corespondenților de războiu. Dela Balcic la Dobrici. Configurațiunea terenului și fertilitatea solului*, în „Adevărul”, XXVI, nr. 8.572, 25 iulie 1913, p. 1.

¹⁰² I. Irimescu-Cândești, *Pe drumurile Cadrilaterului. Impresii și note*. Cu o prefață de C. Banu. Fotografii de I. Voinescu, Institutul de Editură și Arte Grafice „Flacăra”, București, 1913, p. 6.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 11.

prețioase pentru realitățile etnopolitice ale orașului, pe baza mărturiilor unei notabilități locale: „Hogea, care primise să vie în mijlocul nostru, ne spune, printr-un tâlmaciu, că în Turtucaia sunt două moschei. Românii, cari sunt în majoritate, au și ei o biserică ..., adică au avut, căci în anul 1900 le-a furat-o bulgarii. De când s-a construit¹⁰⁴ și până în acest an, biserica a fost românească. Bulgarii au cerut să li se dea și lor o strană, și cum era în țara lor, au pretins strana din dreapta. În 1900, într-o duminică, au pătruns în biserică și au dat afară preotul și dascălul român. Sfântul Nicolae, hramul bisericii, a fost dat jos, și în locul lui așezat pe Metodi și Kiril. Astăzi¹⁰⁵, odată cu bucuria românilor, care de acum să se roage în locașul Domnului în limba strămoșească, figura blândului Sfânt va fi luminată de raze de bucurie, căci va ocupa iarăși locul de cinste.

Cum ședeam la cafenea, văd venind de pe o stradă lăturalnică, un soldat bulgar, cu mâna stângă înfășurată în cârpe. M-am dus spre el. Era un tânăr de statură mijlocie, îndesat și bine legat. Fața lui rotundă, cu ochii mari, negri, era rumenită de arșița soarelui. Era îmbrăcat cu pantaloni soldățești, fără tunică, încălțat cu opinci și pe cap avea o șapcă militărească.

- *Ești bulgar?...*

- *Nu... Mi-s român, îmi răspunse el, uitându-se lung la mine.*

- *Ești rănit în războiu?*

- *Da... Mi-a intrat un glonț în mână ...*

- *Nu cumva ești prizonier ...*

- *Nu știu ce este aia ...*

- *Prins de noi ...*

- *Nu! Eu m-am luptat la granița sârbească.*

- *Ei..., cum a fost p'acolo?*

- *A fost bătălie mare, domnule. De la noi s-au răpus mulți de tot. Eu zic că s-or fi răpus mulți și de la sârbi. Eu m-am luptat și cu turci, da..., mai la urmă.*

¹⁰⁴ Românii turtucaieni au avut permisiunea de a avea o biserică proprie încă din anul 1774 (anul Păcii de la Kuciuk-Kainargi). „Spun bătrânii, că ei învățau bucoava, literele chirilice, chiar în tinda bisericii vechi», ceea ce înseamnă că, existând tinda bisericii vechi, a existat și biserica veche. Nu putem preciza prin ce împrejurări biserica veche dispare, sau e distrusă printr-un războiu și pe locul ei Biserica nouă cu hramul Sf. Nicolae, în anul 1864” – Oct. Mărculescu, *Transmarisca-Turtucaia* în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. III, 1938, p. 126; vezi și Ap. Culea, *Românii din Caliacra și Durostor*, în „Graiul românesc”, I, nr. 6, 1927, p. 120. Remarcabil este că „D-nul Gheorghe Ionescu, turtucaian getbeget, directorul școlii românești de acolo din 1884 și până azi, a putut găsi pe cărțile bisericești și în amintirea bătrânilor, pomelnicul dascălilor de românește” – Idem, *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea. Trecutul-Prezentul-Viitorul*, Editura Casei Școalelor, București, 1928, p. 114: lista imortalizează numele preoților români până la 1884; la 1878 erau trei preoți români, dar noile autorități ale Principatului Bulgar îngăduie doar existența unuia: „La 1900 l-au dat afară și pe acesta, ultimul preot român până la 1913” – *Ibidem*, p. 118.

¹⁰⁵ vezi C.D. Remus, *Cererile românilor din Turtucaia*. Delegații români la d-nii Bădărău, ministru interim al Internelor; la C. Dissescu, ministru Cultelor și la I.P.S. Konon, mitropolit Primat. Plecarea în Cadrilater a d-lui Dissescu, în „Minerva”, V, nr. 1.699, 7 septembrie 1913, p. 1.

- *Și cum ți-au dat drumul să pleci?*
- *Au plecat ei alții, cari nu erau deloc răniți, dar eu ... Uite, mâna asta stângă nici n-o simt...*
- *Cum ai venit de acolo?*
- *M-am imbarcat pe vaporul austriac.*
- *Cine-ți îngrijește mâna?*
- *„Doftorul” care e cu soldații noștri aici.*
- *Adică soldații noștri!?*
- *Da, ai noștri. Păi eu nu sunt tot român, ca d-ta!?* (subl.n.).
- *După ce ți-o trece, te mai duci să te mai lupți?*
- *Unde, la bulgari? Nu-mi pasă de ei... Dacă mi-o trece, mă duc cu armata românească să bate pe bulgari. Eu le știu seama acum.*
- *Îți pare bine c-am venit noi aici?*
- *Cum să nu, domnule. Doar ne-am săturat de stăpânirea bulgărească...* (subl.n.).

Și-n vorbele românului care-și vărsase sângele luptând pentru asupritorii lui, era atâta bucurie, că de acum înainte, de va mai fi nevoie să-și verse acest sânge, și-l va vărsa cu drag pentru neamul și țara lui strămoșească.

În timp ce vorbeam, aruncându-și ochii la mâna înfășurată în cârpe pătate de sânge, o mânie ciudată i se aprinse în ochi, și tremurând de durere grăi plin de amărăciune: *«M-am slujit luptând pentru străini... De..., dacă n-ați venit mai devreme! ...»*.

Ne uitam lung unul la altul: eu fără să știu ce să-i răspund la vorbele lui muștrătoare, el poate așteptând răspunsul meu. Apoi mi-am luat ziua bună de la el și am plecat după tovarășii mei. Deși mă despărțisem, totuși simțeam înțepătura privirilor lui muștrătoare, iar în urechi îmi răsunau cuvintele amare și dojenitoare: *«De..., dacă n-ați venit mai de vreme!»*¹⁰⁶.

Ajuns la Silistra, ziaristul român este, și el, „încremenit de atâta frumusețe”, la apusul soarelui pe Dunăre, doi dintre companioni – profesorul G. Murgoci și pictorul J.Al. Steriade – încercând aceleași simțăminte, primul strigând către pictor, entuziasmat: „Vino de vezi lucruri mărețe, cari se văd rar...”¹⁰⁷. Sunt vizitate vestitele – altădată – forturi ce constituiau pavăza Silistrei în veacul trecut: „În fața noastră se desfăcea un șir de coline, cari își dădeau mâinile, ca și cum ar fi fost gata să înceapă o horă.

Cea mai răsărită dintre ele, poartă numele Medgedi-Tabia¹⁰⁸, iar cea din fața ei, Arab-Tabia.

Medgedi-Tabia domină Dunărea pe o întindere foarte mare, cum și întreg malul românesc din față. Orașul Silistra este îngenuncheat la picioarele ei.

¹⁰⁶ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, pp. 17-19.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 24.

¹⁰⁸ Steagul românesc este arborat aici, la 29 iunie, de către un dobrogean musulman (din Ostrov) – vezi *infra* 160.

Fortul nu are nici o însemnătate, după câte spun cei meșteri în ale strategiei. Acum 40-50 de ani o fi fost bun la ceva. Cu mijloacele de luptă întrebuițate astăzi, în câteva minute este cenușă. Bulgarii îl întrebuițau ca depozit pentru munițiuni. În timpul din urmă se zice că ar fi încercat să-l modernizeze, așa ca să facă față oricărei împrejurări. Cu toate acestea, fortul nu le-ar fi fost de mare folos. Este important însă prin pozițiunea lui strategică¹⁰⁹.

Ziariștii români vizitează, de asemenea¹¹⁰, Balcicul¹¹¹, apreciat pentru că „are o pozițiune din cele mai frumoase. Prin aceste părți se plimbă numai zefirul, căci este singura poartă a Mării Negre nebătută de vânturile năpraznice, care-i poartă valurile de acolo până acolo. Orașul este așezat într-o scovârdătură a țărmlui înalt. Marginea dinspre mare, se coboară până la suprafața apei. În valea care se desface ca un amfiteatru, este risipit Balcicul. Două colțuri mari de stâncă, îi străjuiesc intrarea, ca două coloane de marmoră”¹¹². Cu o populație compusă, în majoritate, de turci, anticul Dionysopolis, „stăpânit odinioară de viteazul Boerebista, după atâta amar de vreme, a ajuns sub stăpânirea noastră”¹¹³; dacă musulmanii erau prietenoși, primindu-i pe soldații intrați cu „ovațiuni” și

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 28.

¹¹⁰ Vezi L. Iliescu, *De pe Coasta de Argint. București-Balcic. Prin Silistra* (Însemnările trimisului nostru special), în „Universul”, XXXI, nr. 218, 10 august 1913, p. 1.

¹¹¹ O amplă descriere, veritabil documentar, datorăm profesorului I. Ursu, *Din Cadrilater*, în *Ibidem*, XXXI, nr. 213, 5 august 1912, p. 1; nr. 214, 6 august, p. 1; nr. 215, 7 august, p. 1. Câteva impresii, ce concordă cu cele ale altor martori oculari – surprinși, aproape toți, că se aflau într-un teritoriu relativ modernizat, cu gospodării închegate și cu oameni știutori de carte: „Pământul din aceste regiuni este de o fertilitate rară, ca tot pământul din Cadrilaterul nostru, care a fost pentru Bulgaria, ceea ce a fost Sicilia pentru Italia: grânarul Regatului”; „În general săteni bulgari sunt voinicî, bine nutriți, hrănindu-se cu pâine, zarzavaturî și carne de oaie. Toți sunt știutori de carte și se interesează de afacerile publice. Soarta patriei îi interesează deopotrivă pe toți, săraci sau bogați, tineri sau bătrâni. Cei mai mulți, pe cari i-am întrebat, socoteau pe Daneff responsabil pentru nenorocirea patriei”. Apreciază că dacă linia de graniță de la litoralul maritim ar fi fost puțin mai la sud de Ecrene, s-ar fi putut amenaja, în golful respectiv al Balcicului, un mare port militar: „Golful complet era până la Euxinograd (*la 8 km nord de Varna – n.n.*) și numai dacă l'am fi obținut în întregime am fi putut avea un excelent golf pentru marina noastră militară, care s'ar fi putut amenaja cu micî cheltuelî, întrucât condițiile naturale sunt foarte favorabile. Așa cu greu va putea servi de port de război, cu toate că dealul de la Ecrene, care ne aparține, domină din punct de vedere strategic golful întreg. Fără a deveni însă port de război, Balcicul cu greu va putea avea avânt și progres de oarece e aproape de graniță și satele cari îl vor alimenta sunt foarte reduse”.

¹¹² I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, p. 42; vezi și, în privința descrierii, G. Murgoci, *op. cit.*, p. 32; O. Tafrales, *Dionysopolis*, în „Analele Dobrogei”, IX, vol. II, pp. 5-18; Regina Maria, *Cum am ajuns la Tenha-Juvah*, în *Ibidem*, pp. 1-4; C. Brătescu, *Contribuțiuni la cunoașterea „Coastei de argint” și a „Văii-Fără-Iarnă” (Batova)*, în *Ibidem*, XVIII, 1937, pp. 22-37; G. Vâlsan, *Coasta de argint* (Extras din „Buletinul Soc. Române de Geografie”), Atelierele grafice Socec & Co., București, 1926, *passim* /22 pp./; Regina Maria, *Coasta de Argint*, în xxx *Coasta de Argint a României. Descrieri, vederi, note și memorii privitoare la importanța acestei coaste și punerea ei în valoare*, Tipografia „Carageale”, București, 1930, pp. 3-4.

¹¹³ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, p. 49.

spunându-le: „- Bine, bre, că ați venit voi aici. Dacă mai stăteți numai o zi, bulgarii aștia aveau de gând să ne ducă și pe noi la războiu”¹¹⁴, în schimb supușii țarului Ferdinand erau mai mult decât rezervați: „În dosul perdelelor se ascundeau chipurile de bulgăroaice, cu fața colțuroasă și pomeții obrajilor eșiți afară, iar de prin colțurile străzilor ori ale prăvăliilor, bărbații ne urmăreau cu priviri pline de ură”¹¹⁵; românii locuiau într-un cartier separat.

Îndreptându-se spre Dobrici (viitorul Bazargic)¹¹⁶, într-un omnibus plin cu 30 de persoane, reporterul „Viitorului” din Capitală străbate o regiune plană, în care nu era nici o ridicătură naturală: „Înainte noastră se întindea un podiș, pe care nu se vedea nici o ridicătură. Părea o masă imensă, peste care în depărtare cădea cerul ca un clopot de sticlă. Lanurile de grâu, pălite de arșița soarelui și frânte de vânt, covoarele de verdeță căroră aceeași arșiță le îngălbenise fața, sburau cu noi. Pădurile cari răsfrângeau peste întreg tabloul undele unui colorit mai vesel, se ștergeau repede pe dinaintea noastră. Din fuga vertiginoasă a mașinei, întreg podișul semăna cu o mare multicoloră, care-și mâna valurile spre țărături. În această mare se înecau satele cu case mărunte, din

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 47. Acest gen de constatări este consemnat și în mărturiile altor participanți direcți la campania din 1913; vezi, de pildă, N. Iorga, *Acțiunea militară a României...*, pp. 181-190 ș.a. Sau – H.G. Lecca, *Dincolo din Dunăre-n Balcani*, Editura Institutului de Arte Grafice „Flacăra”, București, 1913; pe când trupa se afla în satul Kara-Hassan, „pe hartă Alexandrovo”, i se plâng și turcii, aflați în majoritate, și bulgarii; primii „asupriți pân-la barbarie, cu geamia dărâmată de furia bulgarilor, când s-a declarat război, și cari *ne rugau în genunchi să-i scăpăm de măcel, luându-i cu noi, în țară* (subl.n.)”, iar „bulgarii, mai șarlatani ca oriunde, încercând fără rușine pretențiile bănești și reclamând pentru ce nu li se luase” – *Ibidem*, p. 86. O relatare din partea unui ofițer român certifică și ea faptul că „Populația mahomedană era entusiasmata de intrarea trupelor noastre și ieșea înaintea soldaților cu strigăte de bucurie. Bărbații aruncau fesurile în sus” – Rep., *Ce povestește un ofițer. Pe pământ străin. -Cum au fost primite trupele.-Turcii și bulgarii.-Românii din Bulgaria.-Maneava.-Mă cărăulă!-Proclamația generalului Culcer.-Avântul soldaților noștri*, în „Universul”, XXXI, nr. 188, 11 iulie 1913, p. 1.

¹¹⁵ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, p. 45.

¹¹⁶ O descriere a atmosferei din oraș, în a doua jumătate a lunii august, relevă situația populației „indigene” – bulgari („am constat spre surprinderea mea că, departe de a fi răi și ignoranți, sunt foarte blajini, îndatoritori și majoritatea lor oameni culti”) și turcii („Turcii, din contră, au rămas foarte înapoiați. Așa dar, nu trebuie să punem deocamdată speranțe mari în elementul musulman”); instalarea ganizoanei (Regimentul de Infanterie 35 „Matei Basarab”); comunicarea spontană cu copiii bulgari („când văd trecând pe vre-un ofițer, vin repede înaintea lui, și luându-și «șeapca» de pe cap, îl salută zicându-și pe românește «bună ziua», la care ofițerul nostru răspunzându-și îl mângâie pe obraz, dând și câțiva stotinchii (gologani) pentru bomboane”); continuarea activităților comerciale, în noul cadru statal („Aproape la toate magazinele se văd firme în românește, de și multe din ele sunt greșit scrise, iar drapelul național fâlfâie falnic pe toate (*sic!*) edificiile publice și particulare. Stegulețele nu lipsesc nici la văsuitorii de ghete”; dar „Un inconvenient care aduce mari prejudicii comerțului local, este lipsa monedei românești”) – A.H. Arttinoff, *Cronica din Dobrici. Instalarea garnizoanei române.-Atitudinea populației indigene.-Înapoierea din războiu a rezerviștilor bulgari.-Lipsa de monede românești.-Mersul holerei*, în „Universul”, XXXI, nr. 235, 27 august 1913, p. 1.

mijlocul cărora se ridicau minaretele albe. În vârful lor, ca o seceră gata să doboare spicurile blonde, ședea răsturnată semiluna, iar în preajmă-le, oamenii dădeau ovășurile la arie (...). *Drumul Dobriciului ar face cinste oricărei țări* (subl.n.). Nu credeam – *mărturisește călătorul nostru* –, judecând după mizeria în care zac orașele, să întâmpin o șosea așa de bună.

La Duvan-Iovasi, o comună cu 18 cătune în jurul ei, ne oprim câteva secunde. Lângă conacul moșiei ieșanului Gavril Moldoveanu, stăpânitor a 1.000 de fălci în aceste părți, găsim un puț cu burduf, așa cum sunt și la noi pe bărăgan¹¹⁷.

Nu mai puțin de interesante sunt mărturiile acestui „corespondent de război” în privința moralului, înalt, al ostașilor români din unitățile cantonate în apropierea Dobriciului, comandate de generalul Culcer; aceștia i se închină, de altfel, și mai multe toasturi de către ziaristii români, la o „copioasă masă cazonă”, unde „Atâta entuziasm cât a domnit la masa noastră de la Dobrici, nu cred să fi fost la multe mese domnești. Pricina era d-l General Culcer. În loc de discursuri, d-l Ciurcu (*corespondentul ziarului „Adevărul” – n.n.*), închinând un pahar de vin în sănătatea marelui General, l-a însoțit de versurile¹¹⁸ ce urmează:

*Întocmai ca și-un fulger,
Cu armia română
Pătruns-a bravul Culcer
În patria străbună.
Voinic s-o stăpânească
Și neamul să sporească*¹¹⁹.

Ca și la Balcic, unitățile militare române au fost primite cu ostilitate de către autoritățile bulgare¹²⁰, care incitau populația la nesupunere și ostilitate. Tactul, însă, și fermitatea soldatului și ofițerului român, bunătatea de care au știut să dea dovadă, au înlăturat din mintea omului de rând bulgar simțămintele de nesimpatie: „După ce ne-am așezat noi bine – *povestește un soldat din prima*

¹¹⁷ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, p. 53.

¹¹⁸ În cursul campaniei din Bulgaria, țărani-mobilizați (mulți erau învățători) au alcătuit sute și sute de poezii, „pe care atuncea le făceau, sub impresia momentului”, creații despre care s-a zis – pe bună dreptate – că „vor forma un capitol interesant din istoria anului 1913” – V. Savel, *Versurile ostașilor noștri*, în „Minerva”, V, nr. 1.713, 21 septembrie 1913, p. 1.

¹¹⁹ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, p. 60.

¹²⁰ Gh.D. Creangă, *Noi și Bulgaria*, în „Viitorul”, VI, nr. 1.999, 2 septembrie 1913, p. 1; este o realitate atestată și de alți martori, care o aduc la cunoștința opiniei publice: „În inima Bulgariei, în orașe, în sate, în cătune, pretutindeni, am găsit-o din nou, aceeași «rea credință» fenomenală, care pe cât se vede, pornește dela cei mai mici ca să ajungă până la cei mai mari. Am fost întâmpinați pretutindeni cu ura în inimă – ceea ce era firesc – dar cu zâmbetul pe buze, ceea ce era inutil. Pretutindeni vorbe mari: «Vă suntem recunoscători că ați venit să faceți pace», iar când putea să prindă pe vreunul singur, pe'ntuneric, îi trăgea la cap” – C. Gane, *Amintirile unui fost coleric. Din însemnările unui voluntar de campanie*. Cu 30 de ilustrații, după fotografiile scoase de d-l Jean de Prato, sublocot. D.R. și de d-l doctorant Cociu, „Minerva”. Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1914, p. 88.

patrulă care intrase în Dobrici –, hop că vine și primarul să protesteze. I-am scurtat-o repede cu protestul. În urma noastră a venit toată armata, s-a citit proclamația... Bulgarii au mai făcut ei mofturi... Când au văzut că noi nu ne jucăm, au mălțit-o. Da... sunt câinoși, domnule... Ne oprise apa. Muream și noi și vitele de sete. Tot un turc ne-a învățat ce să facem. Am pus mâna pe primar și nu i-am dat drumul până ce n-a dat și el drumul apei.

- Nu vă era frică că a otrăvit-o?

- He... Parcă noi nu l-am pus întâi pe el s-o guste!!! Așa am făcut peste tot pe unde am trecut. Întâi îi puneam pe ei să bea, și apoi noi...

- Prin sate cum v-a primit lumea?

- Bine... Să vezi una:

Ne oprisem lângă un sat. Pe unde treceam confiscam toate armele; așa făcusem și cu satul acesta. Soldații își îngrijeau caii, iar ofițerii se plimbau printre noi. Deodată ne pomenim cu o bulgăroaică, țipând cât o lua gura. Ce se întâmplase? Ea pretindea că a avut în casă 10 franci, pe cari nu i-a mai găsit. Văitându-se, cerea banii. Un căpitan scoate și-i dădu, în loc de 10, 15 lei. Femeia a rămas trăznită. Nu-i venea să creadă ceea ce vedea cu ochii. După ce s-a dezmeticit, începu să blesteme pe Daneff, care i-a dus la război bărbatul și doi băieți. Cu lacrimi se ruga de noi ca să ne ducem la Sofia, să-i prindem și să-i tăiem pe hoții cari au prăpădit atâta lume în război.

În cele din urmă, restituind banii celui ce îi dăduse, ne spuse că ei nu i s-a furat nici un ban, și că primarul i-a învățat pe toți bulgarii să se plângă lumii că au fost furați de soldații noștri¹²¹.

Impresiilor jurnaliștilor asupra Dobrogei „Noui” – pentru a cărei împărțirea administrativ-teritorială s-au vehiculat diverse păreri, inclusiv „propunerea prefecturii județului Constanța ca cele două Dobroge să fie împărțite în cinci județe”¹²² – li se adaugă, pe de altă parte, și *rapoarte oficiale*¹²³ ale

¹²¹ I. Irimescu-Cândești, *op. cit.*, pp. 61-63. Aceeași atitudine e atestată și de alți martori oculari: „Cum s-au ivit trupele noastre, un bătrân, cu mască de arnăut, vulpea satului, s-a repezit la general, să-i reclame că i s-a furat vitele. Și-am aflat mai pe urmă că nu i se luase nici măcar o oaie – dar născocise furtul, ca cel mai eficace mijloc de-a evita să i se ceară vite” – H.G. Lecca, *op. cit.*, p. 30; în afară de „viclenie”, acest martor relevă și el încruntarea bulgarilor, starea cultural-civilizatorie: „Aceași țărani osoși și-ncrunțați, legănându-și turii nădragilor cafenii; aceleași femei uscățive, neavând nici cel puțin un port al lor, ci niște fuste mahalagești, cenușii sau negre, căptușite cu câte două-trei rânduri de noroaie, și aceleași contrast între belșugul din afară și sgârcenia dinăuntru. Tot ce era tânăr și spălat, fugise la munte, iar merindele putrezeau, ascunse prin pivniți și prin gropi. A fost minune că n-au otrăvit fântânile” – *Ibidem*.

¹²² L. Iliescu, *De pe Coasta de Argint. București-Balcic. Prin Silistra* (Însemnările trimisului nostru special), în „Universul”, XXXI, nr. 218, 10 august 1913, p. 1; respectiv, „Plasa Ostrov a județului Constanța ar trece la noul județ Silistra iar Babadagul din Tulcea ar reveni Constanței. În același timp, litoralul Dunărei, fixat pe o linie care ar trece prin Măcin, îmbrățișând ambele județe de la gurile Dunărei, ar forma județul Dunărea cu capitala la Cernavoda. Cu chipul acesta – *credeau frunțașii județului Constanța* –, administrația acestor județe, foarte dificilă azi, s’ar face mai ușor”; vezi și *infra* 142.

funcționarilor superiori români¹²⁴, sosiți aici. Unul dintre primele documente în acest sens, publicate, este *Raportul d-lui Dimitrie T. Apostol, consilier pe lângă comisariatul civil din teritoriul anexat, adresat d-lui ministru de Interne, la 10 August 1913*. El raporta¹²⁵ superiorilor săi că, din punct de vedere agricol, regiunea se poate împărți în două părți: „Prima regiune, dinspre Dunăre, este cuprinsă între Vladimirova, Regep-Cuius și Silistra–Turtucaia, care prezintă o suprafață variată, în mare parte mai păduroasă și deluroasă”¹²⁶; este zona în care se cultivă grâu, arnăut, orz și ovăz, porumb, tutun, plante leguminoase și furajere, specificându-se însă că „Porumbul în această regiune se cultivă mai bine și mai mult fiindcă elementul român îl întrebunțează și ca nutriment. La Silistra se găsește o școală practică de agricultură pentru fiii de săteni, zisă școala de ucenici, pentru a împărtăși sătenilor cultura rațională și practica cu speze puține, dând rezultate excelente”¹²⁷. Potrivit datelor culese de acest funcționar ministerial¹²⁸, cea mai mare parte a proprietății funciare este de natură mijlocie, respectiv: de la 3 ha la 100 ha aparțin la 70% din deținători; de la 100 ha la 300 ha la 15%; de la 300 ha la 500 ha la 7%; de la 500 ha la 800 ha la 5%; de la 800 ha în sus la 3% din totalul proprietarilor. Din punct de vedere al compoziției etnice, în această parte a Noului Teritoriu musulmanii reprezentau 40%, bulgarii 30%, românii 20%; după aprecierea raportorului, „Românii și bulgarii sunt buni agricultori. Musulmanii foarte slabi și reduși; ei se ocupă în aproape totalitatea lor cu munca cu brațele și cu transporturile; de aceea se și remarcă la ei o bună îngrijire cu creșterea vitelor și mai cu seamă a cailor, care sunt superiori sătenilor noștri din țară”¹²⁹. O caracteristică a regiunii o reprezintă lipsa apei, puțurile având o adâncime de 80-90 m, „din care cauză se scoate cu mare greutate apa, cu roata, burduful și cu vitele”.

¹²³ vezi, de pildă, xxx *Raport economic asupra comerțului și industriei din noul teritoriu al județelor Dobrici și Silistra*, publicat în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța”, XXIV, nr. 9, decembrie 1913, pp. 96-102 – republicat în St. Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*. Vol. I (1878-1916) (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Seria *Bibliotheca Tomitana. II*), f.e., Constanța, 1999, pp. 621-626 (Doc. 343).

¹²⁴ vezi și R. Rosetti /Căpitan/, *Monografia părții de răsărit a Teritoriului Ocupat*, Tipografia „Universala”, Iancu Ionescu, București, 1913, *passim* /14 pp./.

¹²⁵ În chiar ziua datării respectivului raport, ziaristul bucureștean M. Negru publica sub titlul *Regimul proprietății și starea locuitorilor din Dobrogea Nouă, o Convorbire cu d. dr. L. Colescu, directorul statisticeii din Ministerul de Domenii* – „Universul”, XXXI, nr. 219, 11 august 1913, p. 1 (sunt considerații generale, fără a fi exemplificate cifric).

¹²⁶ D.T. Apostol, *Starea agricolă în Teritoriul anexat. Raportul D-lui... consilier pe lângă Comisariatul civil din Teritoriul anexat, adresat D-lui Ministru de Interne la 10 August 1913*, Atelierele Societății anonime pe acțiuni „Adevărul”, București, 1913, p. 4.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ vezi, pentru situația din anul 1915, un material documentar al inspectorului agricol S. Comârzan, intitulat *Agricultura și proprietatea în Dobrogea Nouă*, în St. Lascu, *op. cit.*, pp. 708-710 (Doc. 397).

¹²⁹ D.T. Apostol, *op. cit.*

Cealaltă regiune autorul o cuprinde „între Regep-Cuius, Vladimirova, Cavarna, Balcic, Ecrene și vechea limită a Dobrogei; terenurile sunt tot accidentate cu văi deschise și păduri, printre cari se găsesc și ceva păduri particulare. Spre Dobrici însă e o suprafață întinsă cu pământ de o calitate excepțional¹³⁰ de bună.

Proprietatea particulară este divizată în trei categorii: în mică, mijlocie, și mare, cu deosebire că în această regiune sunt *mult mai mulți proprietari mari și mai bine organizate fermele sau conacele lor* (subl.n.). Vitele micilor proprietari sunt inferioare celor din cealaltă regiune, pe când ale marilor proprietari sunt mai bune.

Musulmanii și în această parte sunt tot cei dintâi în îngrijirea și creșterea vitelor și în special a cailor, și în această regiune se găsesc multe oi și capre; oile mai inferioare celor din țară. Productele se transportau la Cavarna, Balcic și cea mai principală parte la Dobrici, ce se dirija la Varna cu calea ferată existentă.

Populația este compusă în mare parte din musulmani, apoi bulgari și prea mică parte din celelalte naționalități; foarte puțini români.

La fermele sau conacele din această regiune, se găsesc instalațiuni pentru scos apa cu pompe prin rezervoare și conducte precum și mașini agricole de tot felul și *chiar la vreo două ferme plug cu aburi și autotractoare* (subl.n.)”.

În continuare, la fel de onest, autorul ilustrează calitățile gospodărești ale bulgarilor – un alt martor relevă și el aceste „calități”, pe care, la fel de prob, „nu voi să le contest. O putere de voință minunată, multă rânduială în toate, relativ multă lumină în popor. În cârciumi când se adunau țărani discutau politică. Școli în toate satele¹³¹, una sau mai multe chiar, după numărul locuitorilor¹³² –, concretizate în imaginea frumoasă a suprafețelor cerealiere, a lucrărilor de utilitate publică: „Cultura grâului se face în condițiuni foarte bune, prin ogoare sterpe, pluguri și semănători sistemele cele mai noi. Cultura îngrijită se practică mai de toți proprietarii mijlocii. În aceste regiuni se cultivă foarte puțin porumb; în schimb cultura tutunului¹³³ este mai bună și mai întinsă. Apa se găsește tot la adâncimea din cealaltă regiune; prin părțile văioase se găsesc izvoare cu apă bună și abundentă.

Căile de comunicație în această regiune sunt mai întinse și mai în bună stare. De remarcat este că bulgarii au construit șosele definitive, ori-câtă

¹³⁰ vezi și detalierea a doi martori oculari – *supra 101; 111.*

¹³¹ vezi și Al. Lascarov-Moldovanu, *Zile de campanie. Iunie-august 1913. Impresii, observații, caracterizări*, Stabilimentul de Arte Grafice „Energia”, București, 1915, p. 118: „În vasta murdărie și în noroiul secular de pe ulițe, școala părea că râde, luminoasă, stând curată și încăpătoare pe-o muche ușoară de deal (*în localitatea Staverci – n.n.*). Pretutindeni am găsit localuri bune de școală. Bulgarii – *dezvoltă ideea, în continuare, cunoscutul scriitor* –, alături de preocupările lor războinice, au avut și o deosebită grijă de școală”.

¹³² C. Gane, *op. cit.*

¹³³ xxx *Cultura tutunului în Cadrilater*, în „Conservatorul”, XIII, nr. 214, 2 octombrie 1913, p. 2.

porțiuni lucrau, aveau până și cantoanele construite. Sistemul terasamentelor nepietruite nu intra în întreprinderea lor. La Dobrici și aproape de Balcic se găsesc două duzini mari cu ^{ateliere} complete pentru reparatul mașinilor agricole de tot felul și chiar unele construite din nou. *Se zice că ar fi fost și subvenționată de Stat* (subl.n.). Asemenea se găsește la Dobrici o școală practică de agricultură, bine chibzuită și înzestrată pentru progresul cultivei raționale a sătenilor. Tot aici s-a găsit o fabrică de tutun și una de cărămidă¹³⁴.

Acestei oportune evaluări a potențialului economico-productiv pe care-l posedă sudul Dobrogei – și din care reiese mai accentuata modernizare a părții ce va forma viitorul județ românesc Caliacra – i se adaugă și utile propuneri „pentru ce ar trebui să facem în viitor”. Autorul este de părere că primul pas „ar trebui să fie făcut în construirea unei întinse rețele de șosele”, apoi în construirea

¹³⁴ D.T. Apostol, *op. cit.*, p. 6. Spre o edificare mai adecvat-istorică asupra stadiului dezvoltării economice a Dobrogei de Sud în perioada 1878-1912, iată care este imaginea rezultată din cercetarea istoriografică bulgară: „În perioada pe care o studiem (1878-1912 – n.n.) Dobrogea de Sud este grânarul cel mai mare din Bulgaria (subl.n.). Se însămânțează cu cereale aproximativ 80-90% din pământul arabil. Se produc anual, în medie, 324.820 tone cereale (15% din producția Bulgariei), valorificate cu 43,6 milioane leva. Ocolul Dobrici și Balcic ocupau primul loc pe țară la producția de grâu pe cap de locuitor. O altă preocupare a locuitorilor, o adevărată bogăție a Dobrogei de Sud este creșterea vitelor. Venitul general în anul 1910, referitor la creșterea vitelor, se evaluează la 20 milioane leva, dar numai o parte din animale și produse animaliere se valorifică. Crearea acestei producții imense pentru timpul acela, naște condiții prielnice pentru dezvoltarea industriei de prelucrare. Din cauza unui șir de motive cu caracter intern și internațional, această industrie de prelucrare e realizează într-un ritm lent. În sfera industriei de prelucrare în anul 1888 este antrenată 7,9% din populația activă. Până la începutul secolului al XX-lea se profilează o tendință de micșorare a părților procentuale după care începe mărirea progresivă. Diminuarea numărului de persoane active în industria de prelucrare de la sate se datorează falimentului unui mare număr de meșteșugari de la sate. Apar la începutul secolului XX primii pași în dezvoltarea industriei de fabrică. În timpul acesta sunt deschise câteva mori care foloseau forța aburului, unele deschise la sate. Se mărește producția și exportul făinii. În unele orașe apar, de asemenea, câteva fabrici textile, turnătorii, fabrici de tutun și de prelucrarea lânii. Deși concurența producției de fabrică crește continuu, un șir de ramuri ale producției meșteșugărești, concentrate în general la orașe, continuă să joace un rol important în satisfacerea nevoilor locale. Sunt bine dezvoltate croitoria, cizmăria, fierăria, cojocăria, prelucrarea lemnului și altele. În ajunul războiului balcanic sunt formate mai multe cooperative meșteșugărești. Se dezvoltă dinamic comerțul și sistemul bancar care treptat capătă un aspect de concentrare și centralizare. Tendințele principale în dezvoltarea comerțului reies cel mai bine din datele cu privire la import și export a vămilor Dobrogei de Sud. Astfel, în 1888 import-exportul este evaluat la 7 milioane leva, iar în anii războiului balcanic ajunge la 20-25 milioane leva. Exportul depășește de 8-10 ori importul, fapt care contribuie la ascensiunea economică a regiunii. Cea mai mare parte din export o ocupă cerealele, iar din import, materialele de construcție. În afară de acestea, în Dobrogea de Sud, prin Varna, se importă și se exportă mărfuri în valoare de sute de milioane leva. Acum se manifestă tendința de limitare a rolului de intermediar pentru import-export a capitalului românesc (în porturile dunărene) și a capitalului grec (în porturile de la Marea Neagră). Transformări considerabile apar și în afacerile de credit” – xxx *Кратка история на Добруджа...*, pp. 166-167.

de căi ferate, „a se lega Dobrogea veche cu terenurile ocupate, precum a se lega fie prin punctul Călărași-Silistra-Dobrici, fie prin punctul Oltenița-Turtucaia-Dobrici, port de mare viitor la Marea Neagră. În ceea ce privește împroprietărirea, el este „de părere să se execute numai plugarii săteni, buni și avuți să fie aleși dintre cei cari doresc să se instaleze acolo și să nu fie mai mică împroprietărirea de 25 hectare. Numai astfel vom putea avea o elită de cultivatori ai pământului și oameni de sine stătători, cari să ne garanteze preponderența națională agricolă și socială (subl.n.)”¹³⁵. În același timp, pragmaticul înalt funcționar român sugerează cultivarea malului Dunării și a coastei Mării cu vii, „care vor da pe lângă o excelentă producție și o bună calitate”, după cum, în viziunea sa, nu trebuie neglijată nici dezvoltarea industriei și a comerțului, mai ales a celui exterior, ținând seama, nu numai de nevoile economiei, ci și de necesitatea punerii în valoare a bogățiilor regiunii, „această parte frumoasă și bogată, pe care bulgarii o numeau grânarul”¹³⁶ și avutul Bulgariei vechi”¹³⁷.

În afara acestui prim raport oficial, în toamna anului 1913 sunt făcute publice și alte documente asemănătoare, cum este cel înaintat ministrului Lucrărilor Publice¹³⁸, pentru ca în 1914-1915 să fie publicate și alte lucrări, cu caracter statistico-administrativ, asupra Noului Teritoriu, emenate de la capii administrației celor două județe¹³⁹ sau de la alți funcționari¹⁴⁰ ai Statului Român; dincolo de imaginea corectă asupra situației economice și a realităților demografice consemnate ca atare, semnificative apar, în perspectiva timpului, propunerile avansate, în respectivele lucrări, „pentru ca îndrumarea mișcării economice să fie pusă pe o temelie trainică, pentru ca capitalurile românești să pășească cu mai multă încredere și cu mai mult avânt, direct în întreprinderile variate ce-ar lua naștere, pentru a pune stăpânire pe întreaga mișcare economică (subl.n.)”¹⁴¹.

¹³⁵ D.T. Apostol, *op. cit.*, p. 7.

¹³⁶ L. Iliescu, *De pe Coasta de Argint. Fostul grânar al Bulgariei* (Însemnările trimisului nostru special), în „Universul”, XXXI, nr. 216, 8 august 1913, p. 1.

¹³⁷ D.T. Apostol, *op. cit.*, p. 8.

¹³⁸ xxx *Desvoltarea economică a teritoriului anexat. Nevoia unor mari lucrări cari să ajute această dezvoltare. Un interesant raport al d-lui inginer inspector general N. Cerkez*, în „Adăvărul”, XXVI, nr. 8.627, 18 septembrie 1913, p. 2.

¹³⁹ Primii prefecți ai celor două județe au fost I.M. Cămărășescu (jud. Durostor), respectiv G. Georgescu (jud. Caliacra); vezi I.M. Cămărășescu, *op. cit.*; G. Georgescu, *op. cit.*

¹⁴⁰ Așa sunt A. Cardaș, *Materialul zootehnic din județele Durostor și Caliacra*. Cu 7 tabele (Academia Română. Publicațiunile fondului Vasile Adamachi, no. XLV), Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl” S-sor I.St. Rasilescu, București, 1915, pp. 297-314; xxx *Dobrogea Nouă. Organizarea silvică în noul teritoriu*, „Imprim. Statului”, București, 1913, *passim* /40 pp./; V.A. Puiu, *Teritoriul anexat. Constatări de ordin general și local. Județul Durostor*, Tipografia și Legătoria de Cărți „Traian” Gheorghe Poppa, Constanța, 1915, *passim* /74 pp./.

¹⁴¹ *Ibidem*, pp. 68-69. Interesantă este și propunerea autorului de înființare – la Silistra și Bazargic – a unui muzeu, care să fie, în fapt, „un birou de informațiuni economice, înzestrat cu o hartă economică, cu materiale care să ilustreze economia Noului Teritoriu. Muzeul să cuprindă, deși afară din cadrul unui muzeu economic, localitățile istorice, figurând prin

De asemenea, publicul românesc din Vechiul Regat ia cunoștință, prin câteva lucrări de specialitate¹⁴², și de coordonate ale istoriei sudului Dobrogei, exprimându-se încrederea – așa cum o face, de pildă, la 1 decembrie 1914, prefectul județului Durostor, în *Expunerea Situațiunii Județului* – că „sub steagul României moderne, călăuzită spre menirea ei cu aceeași înaltă înțelepciune sub Domnia nouă, splendoarea trecutului va reînvia. Viața economică intensă va renaște și va da roadele ei în era de pace și de propășire ce va urma grelelor timpuri de prefacere prin care trecem. Silistra se va transforma și, în strălucirea ei viitoare întrezărită de primul nostru Rege, va rămâne pentru toți românii «Cheia Dobrogei»”¹⁴³.

„Splendoarea trecutului” începea să fie relevată prin cercetările arheologilor români, în frunte cu V. Pârvan¹⁴⁴, la Silistra fiind puse și bazele, prin grija prefectului, a unui incipient *Muzeu de Antichități*, iar publicul larg începe să beneficieze de primele scrieri cu caracter istoric circumstanțiate trecutului Dobrogei de Sud. Este vorba, mai întâi, de o monografie asupra cetății Drâstor-Silistra – după ce, mai întâi, articole documentate au relevat publicului cititor trecutul istoric al Silistrei¹⁴⁵, căreia i se închină și poezii, inclusiv de către Elena Văcărescu, „ce poète, ému et émouvant, nous fait l’honneur de nous envoyer ces beaux vers, les premiers que Silistrie ait inspirés”¹⁴⁶ –, datorată latinistului Gh.I.

fotografii cu adnotațiuni amănunțite; căci vor interesa viu și puternic pe tot românul, dornic să cunoască pământul strămoșilor săi, azi reîntrupat” – *Ibidem*, p. 71.

¹⁴² Nu avem în vedere, aici, dezbaterile din Parlament, circumstanțiate organizării celor două județe (vezi, totuși, în acest sens, N. Iorga, *Discursuri parlamentare...*, mai ales pp. 221-248; I. N. Roman, *Organizarea Dobrogei Noi. Discurs rostit în ședința Camerii de Vineri 28 Martie 1914*, Tip. „Aurora”, Constanța, 1914, *passim* /46 pp./; și nici numeroasele referiri la Dobrogea Nouă în paginile ziarelor și revistelor din Capitală și alte orașe ale Țării – mărturii de epocă (1913-1916) ce pot face obiectul unui material documentar aparte.

¹⁴³ I.M. Cămărășescu, *op. cit.*, p. 201.

¹⁴⁴ Primele „recunoașteri arheologice” au fost efectuate în chiar timpul campaniei din 1913, școala românească arheologică, întemeiată de Pârvan, inițiind deja (prin D. Teodorescu, C.G. Mateescu, I. Andrieșescu) săpături în cele două județe, activitate stopată de începutul războiului – R. Vulpe, *Dobrogea meridională în antichitate*, în „Analele Dobrogei”, XIX, vol. II, 1938, pp. 2-3; vezi și V. Pârvan, *Raport despre săpăturile din Dobrogea Nouă*, în „Analele Academiei Române”. *Desbateri*, vol. XXXVI, 1913, pp. 22-24; Idem, *Raport asupra Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915, înaintat d-lui Ministru al Instr. și Cult. de Directorul Muzeului*, București, 1916 /52 pp./; C. Moisil, *Antichități din Balci*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, VII, 1914, pp. 27-31.

¹⁴⁵ vezi, de pildă, Al.T. Dumitrescu, *Silistra (Durostorum, Dristor)*. Precursorii redeșteptării noastre în dreapta Dunării.-Dascălul Petrică și fiul său Constantin Petrescu, „institutele școlii române din Silistra”.-Dristorul lui Mircea cel Bătrân.-Nașterea principelui Mircea.-Literatura istorică în chestia Silistrei.-Rolul presei în formarea curentului popular pentru redobândirea acestui oraș.-Activitatea națională a învățătorilor în cercurile culturale de la sate.-Medalia comemorativă, în „Universul”, XXXI, nr. 222, 14 iulie 1913, p. 1.

¹⁴⁶ Hélène Vacaresco, *À Silistrie. Pour le jour où elle redevient roumaine*, în „La Roumanie”, XVI, no. 4.212, 12 (25) Juin 1913, p. 1:

Popa-Lisseanu; prefața este datată „Iunie 1913”, scrisă, spune autorul, „În vremuri anormale, în vremuri de frământări politice și sociale, în vremuri ca acelea pe cari le-am petrecut cu toții în lunile din urmă și pe care le mai petrecem încă, în mare parte, și astăzi”; tocmai în asemenea timpuri, crede autorul că „datoria fiecăruia dintre noi este să facă istorie. Aceasta suntem datori să o facem fiecare după puterile noastre: unii cu fapta, alții cu cuvântul, unii cu scrisul, alții cu diplomația. Numai studiind și pătrunzând tainele istoriei, putem să pătrundem și să înțelegem *adevăratele aspirațiuni, adevăratele idealuri ale poporului nostru* (subl.n.)”¹⁴⁷.

Cu această viziune militant-patriotică, învățatul român se va încumeta la conceperea unei prime monografii supra Silistrei, a cărei „redobândire face parte – o mică parte ce e drept – din înfăptuirea idealurilor noastre naționale”¹⁴⁸; din scrierea sa, patriotul român dorește să facă un veritabil instrument în educația – prin instruire – național-patriotică a concetățenilor, căci „Din studiul istoriei mi se pare mie că se desprinde adevărul, asupra căruia nu s-a stăruit îndeajuns, că o

*Tu nous reviens, petite ville étrange et molle
Au fil de notre fleuve aimé; tu nous reviens
Avec le minaret, le bazar, la coupole
Et le bruit étouffé des prestiges anciens.*

*Par un des nos soirs chauds, tandis qu’au Danube ivre
Le rossignol répand son délire éperdu,
Plus heureuse soudain d’être douce et de vivre
Et de nous rapporter, ton sourire attendu,*

*Tu nous dis: «Oui, c’est moi! Reconnaissez bien vite
Mais mains que le passé teint d’illustres lueurs;
Écoutez dans mon sang votre sang qui palpite,
Et mon cœur, d’autrefois battre contre vos cœurs!»*

*Petite Silistrie assise au fleuve immense,
Hirondelle arrivée à la fin du printemps,
Beau conte interrompu que chacun recommence,
Où passe un Voévode aux regards éclatants,*

*Sœur, revenue enfin, de nos cités vivantes,
O, Sœur que les captives sœurs vont envier,
O, toi la plus émue au chœur des émouvantes,
La première à rejoindre enfin le cher foyer,*

*Qu’à son souffle vainqueur ton haleine s’ajuste;
La flamme est large et haute où bondit l’avenir...
Serre-toi contre nous et rentre au rythme auguste:
La patrie a les bras ouverts; viens y grandir!*

¹⁴⁷ Gh. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetății Drăstorul-Silistra*. Cu două hărți și ilustrațiuni, „Minerva”. Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1913, p. 5.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 9.

națiune numai atunci poate să alcătuiască un organism, numai atunci poate să se înjghebeze în formă de stat, când toate forțele sociale sunt în echilibru și când *puterea înarmată* ajunge la culmea desăvârșirii sale”. Contribuția sa științifică vine în împlinirea unui gol istoriografic, autorul fiind conștient de neîmplinirile inerente unui început: „E o simplă încercare de monografie asupra unui oraș, prin trecutul său așa de scump nouă, o monografie care fiind schițată aici, va putea fi desăvârșită altă dată, de altcineva, mai competent și mai cu răgaz decât mine”. La capătul demersului istorico-arheologic – bazat, de fapt, pe o bogată bibliografie –, este reconstituită evoluția așezării care, inițial, s-a numit *Durustorum*, denumire perpetuată „până în zilele noastre; se înțelege de la sine însă că au intervenit mici modificări fonetice, *Durustorum* prefăcându-se în *Drâstor* în limba noastră, sau *Droster* în limba slavizat a bulgarilor¹⁴⁹. Concluzia autorului era menită să îndemne la o reasumare a unui vechi colț al pământului românesc, ce urma să cunoască, asemenea Constanței, o renaștere în cadrul Statului Român: „Drâstorul istoric, arheologic și cultural este un oraș celebru, *cel mai celebru dintre orașele noastre din antichitatea greco-romană* (subl.n) (*săpăturile la Histria aveau să înceapă în anul următor – n.n.*) și singurul al cărui nume ni s-a păstrat în decursul veacurilor. El singurul are o vârstă mai bine de 2.000 de ani și cred că reintrând în stăpânirea românească ar trebui să-și păstreze numirea cea veche, numire căzută în desuetudine în timpul din urmă: «Dârstor, Dârstior sau Dârstor».

Și după cum «Kustendgea» s-a prefăcut, fără dificultate, în câțiva ani numai, în Constanța, tot astfel socotim că dându-i-se Silistrei vechiul său nume românesc, vom avea în curând în loc de un nume roman turcizat un nume roman românizat *Durustorum- Drâstorul*¹⁵⁰.

Tot în 1913 vede lumina tiparului, la București, o altă lucrare, cu un caracter mai aparte, având însă și ea menirea de a familiariza publicul românesc cu fapte din trecutul sudului Dobrogei; în numai 38 de pagini, *Proba cuceririi SILISTREI și Cadrilaterului de Români. Document autentic, francez*, este o traducere a unui raport din 1595, reactualizat, căci „În împrejurările de față Povestirea capătă un interes deosebit, fiind un document contemporan al faptelor petrecute atunci.

Acei cari au trăit la 1595 arată că noi am luptat și am vărsat sânge pentru Silistra și Ruscuc – arată, în Precuvântare, traducătorul român –, cucerindu-le.

Această cucerire a frontului Cadrilaterului este un fapt pozitiv din parte noastră și, în acea vreme, am *reluat* cu armele în mână ceea ce turcii răpiseră de la înaintașii lui Mircea cel Bătrân. Se pare că a venit timpul ca să ne mai luptăm de a patra oară pentru ținta avută de cârmuitorii noștri începând de la Radu

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 12.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

Basarab, tatăl lui Mircea, de la Vlad Țepeș, Mihai și până la Carol I, și care țintă este și *nu poate fi alta decât stăpânirea Cadrilaterului* (subl.n.)”¹⁵¹.

Incisivitatea traducătorului, în scurta introducere, are o vădită tentă antibulgară, în dorința sa de a releva, prin argumente istorice, drepturile noastre asupra acestei părți a Dobrogei: „Acești vecini se tot împrietenesc cu noi așa cu de-a sila, încă de pe când nu trăiau politicește; dar din cauză tocmai că nu trăiau, nu puteau să știe și deci au dreptul să se mire de jertfele și statornicile noastre năzuințe asupra Silistrei și a acelor localități care formează Cadrilaterul. *Acesta – subliniază patriotul publicist – a fost un scop urmărit cu tenacitate secolî întregi de către poporul român și voia lui trebuie să se facă orișice s-ar întâmpla, precum s-a mai îndeplinit și-n alte rânduri.*

De aceia am înfățișat acest document autentic, spre a *nu fi la îndoială în mintea oricărui român că cerem ce nu am mai avut și altă dată* prin luptă cu paloșul și, de ne-am lipsi, *am fi nedemni de strămoșii noștri* (subl.n.).

Precum se vede din harta pusă aici, numirile localităților din Cadrilater sunt toate turcești, nu bulgărești. Turcii l-au luat de la noi; turcii l-au pierdut la 1594, tot ei l-au pierdut și la 1877; *dar în loc să ni se întoarcă nouă, luptătorilor biruitori, s-a dăruit nouilor născuți* (subl.n.), bulgarilor născuți cu prețul sângelui nostru”. Opusculul tradus¹⁵² este însoțit de mai multe planșe, înfățișându-i pe regele Carol I, Mihai Viteazul (în diferite ipostaze) și „Ministerul istoric care luptă pentru reluarea Silistrei 1913”, iar la sfârșitul său este inserată mobilizatoarea poezie *La Arme!*, aparținând traducătorului, un cunoscut, de altfel, versificator în epocă¹⁵³.

În aceeași suită de lucrări dedicate Noului Teritoriu românesc se integrează și *HARTA Teritoriului de REÎNTREGIRE A DOBROGEI ROMÂNEȘTI. Recâștigat în al 47-lea an de Domnie Glorioasă a M. S. Regelui*

¹⁵¹ xxx *Povestire despre ceiace s'a petrecut în Transilvania, despre unirea prinților Moldovei și ducelui României cu voevodul pentru apărarea creștinătății contra turcului.* Tradusă de Ion Catina, Editor: Gh. B. Niculescu, Institut de Arte Grafice Biruința, București, 1913 /38 pp./, pp. III-IV.

¹⁵² La p. V este inserată o mică hartă a Cadrilaterului, precum și următorul text lămuritor: „*Povestirea* al cărei text l-am reprodus în faximile, este o cărticică de 16 pagini, format 32, legată în carton și țiplă, foarte bine conservată. Legătura trebuie să fie posterioară textului cu câțiva ani, care text pare a fi trecut și prin apă. Nu posedă nici o semnătură pe dânsa, și a fost descoperită la Paris, anul trecut, la un anticar, de către d-l Dr. I. Mendonide”. Respectivul bibliofil (a fost și prim-ajutor de primar al Capitalei) este unul dintre medicii-publiciști cunoscuți în epocă – este autorul și a unei lucrări intitulate *Băile de Mare de la Constanța-Mamaia*, Tipografia „Speranța”, București, 1906 /124 pp. cu ilustr./.

¹⁵³ Poezia – șapte strofe cu câte opt rânduri fiecare – reînvie vremurile când „La Tibru, deasupra cetății eterne”, împăratul Traian „rostește cuvântul: *-Pornească un vultur mai iute ca vântul;/ Carpații s'atingă răstoarne pământul!*”; viziunea geografică a poetului este sugestivă pentru dimensiunea panromânismului, ce configura idealul național în 1913: „*Din Nistru la Tisa, din Pind pân' la mare;/ Stau pe stânci, prin pădure, câmpie, călare/ Stau șoimii cei ageri, de pază'n hotare romane*”.

CAROL I dedicată OSTAȘILOR ROMĂNI. *Întocmită și desemnată de Vasile T. Niculescu profesor la Liceul Ploiești 1913*¹⁵⁴.

Tot profesorului Gh.I. Popa-Lisseanu i se datorește și apariția, în 1914, a unei alte lucrări privind istoria teritoriului reîntrupat la Statul Român, anume *Cetăți și orașe greco-romane în Noul Teritoriu al Dobrogei*; ca și în cazul monografiei din anul precedent, motivația educativ-instructivă a noii apariții este explicitată de către autor; el are imaginea unei „romanizări foarte puternice” a „provinciei noastre de peste Dunăre”, fapt remarcabil și demn de subliniat, căci ea este „începută cu aproape două secole înainte de romanizarea Daciei”; sesizând această specificitate, cu urmări benefice în nașterea neamului românesc pe o arie întinsă, carpato-ponto-balcanică, perseverentul cercetător își exprimă speranța „că va sosi odată vremea când se va dovedi că muntoasa Dobrogea a avut aceeași importanță în plămădirea de odinioară a statului nostru, pe care a avut-o și ținutul de la cotul de sus al Dunării, regiunea Vidinului, pe care a avut-o chiar munții Carpați”¹⁵⁵.

În semn de apreciere față de eforturile administrației și ale instituțiilor abilitate ale Statului – în special Școala¹⁵⁶ –, în strădaniile lor de organizare a Noului Teritoriu (în mai 1914, membrii Academiei Române întreprind și ei o perieghză aici, eveniment receptat ca fiind „o intrare triumfală și simbolică a

¹⁵⁴ Harta este reproducă pe coperta III a volumului St. Lascu, C. Vitanos (coord.), *Valori ale civilizației românești...*, precum și pe copertile II-III ale publicației „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994. În momentul apariției sale, harta a fost intens solicitată pe piața românească, circulând chiar și exemplare contrafăcute; de aceea, autorul este nevoit să tipărească o a II-a ediție, tot în august 1913, „cu granița dinspre Bulgaria *definitiv stabilită și absolut exactă*”. Autorul specifică faptul că în noua ediție fiecare exemplar poartă semnătura sa „proprie, și să nu se confunde cu altă hartă apărută zilele acestea, hartă care o imită pe a mea și a cărei graniță este cu desăvârșire falsă, lăsând Bulgariei, zeci de comune și sute de kilometri, deși după *tratatul de pace* sunt ale României” – avertizează Vasile T. Niculescu (xxx *Harta Cadrilaterului*, în „Viitorul”, VI, nr. 1985, 19 august 1913, p. 2).

¹⁵⁵ Gh. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în Noul Teritoriu al Dobrogei. Cu o hartă și 22 ilustrațiuni*, Institutul de Editură și Arte Grafice „Flacăra”, București, 1914, p. V.
¹⁵⁶ În 1912 au funcționat în cele două județe, aflate atunci în componența Statului Bulgar – 250 școli primare (cu 435 învățători), 297 azile confesionale turcești (cu 320 hogași și învățători), 33 școli tătărești, 10 progimnasii (cu 50 profesori), 7 școli de menaj (cu 11 profesori), 2 licee (cu 20 profesori), 1 școală română (cu 6 institutori; la Turtucaia), 1 școală lipovenească, 1 școală armenească, 9 grădinițe (cu 9 „conducătoare”) – V. Stroescu, N. Pantely Stanciu, *Dobrogea Nouă. Pe căile străbunilor*, vol. I, Tipografia „Comerciala”, Iv. D. Smocof & Comp., Bazargic, 1924, pp. 82-83.

În august 1913 este numită o comisie a Ministerului Instrucțiunii pentru organizarea învățământului românesc în Noul Teritoriu, pornindu-se de la realitatea că „Succesul operei noastre de românizare în Dobrogea atârână fără îndoială în cea mai mare parte de organizarea școlii și de extensiunea învățământului. În noul teritoriu rolul învățătorilor va fi mai covârșitor decât în orice altă regiune a țării. Acțiunea lor e pentru noi toți chezașia de apropiere a generațiilor tinere de cauza noastră națională” – I.M. Cămărășescu, *op. cit.*, p. 52.

culturii românești în noul pământ dobrogean”¹⁵⁷), din dorința de a vedea la fața locului stadiul integrării acestuia, la 28 și 29 aprilie 1914 regele Carol I, regina Elisabeta și principii moștenitori au poposit la Turtucaia, fiind întâmpinați cu tradiționala pâine și sare; președintele Comisiei Interimare spunea, între altele, cu acest prilej, că „populația se simte foarte onorată și foarte viu mișcată de cinstea ce Maiestatea Voastră își face, când, venind pentru prima oară în Dobrogea Nouă, calcă mai întâi în cel mai vechi oraș românesc din acest teritoriu. Orașului Turtucaia a gândit și a simțit întotdeauna românește”¹⁵⁸. La Silistra, „orașul și portul prezentau o frumoasă priveliște atât prin împodobirea lor cu steaguri, covoare și verdeață, cât și prin animația de care era însuflețită întreaga populație a orașului, care venise cu mic cu mare în haine de sărbătoare ca să salute pe suveranul care a realipit de patria – mamă cetatea lui Mircea-cel-Bătrân, după o scurgere de peste 5 veacuri”¹⁵⁹. Aici, Suveranul este întâmpinat la Catedrală de către P.S.S. Episcopul Nifon al Dunării de Jos, care adresează cuvinte de adâncă simțire patriotică înaltului oaspete, aflat „în vechea cetate a voevozilor Munteniei”: „Scris a fost în cartea vieții neamului nostru ca în anul 1913, prin ajutorul lui Dumnezeu și prin tactul și înțelepciunea Maiestății Voastre, să se îndeplinească o parte din idealul nostru (subl.n.). Bunul Dumnezeu fost sprijinitor neamului românesc pentru că și neamul nostru din moși strămoși a fost credincios așezămintelor Dumnezești și următor poruncilor lui.

Când a sunat trâmbița peste întinsele plaiuri ca și peste mănoasele câmpii ale blagoslovitei noastre patrii, fiii țării, în a căror vine curge sângele eroului de la Războieni, a viteazului de la Călugăreni și a dorobanțului de la Plevna, au pornit numai în cântece și jocuri, cu un avânt de nedescris și trecând peste bătrâna Dunăre, sub supravegherea directă a Maiestății Voastre, a făcut ca *glasul României să fie ascultat* și a întins și fixat hotarele țării pentru liniștea noastră d-apururea spre sud.

Sărbătorim, Sire, astăzi trei date care coincid perfect și vor rămâne nepieritoare în istoria neamului nostru.

La 28 iunie 1913, viteaza noastră armată a intrat în Silistra¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Petronius, *Nemuritorii în Cadrlater*, în „Viitorul”, VIII, nr. 2.261, 29 mai 1914, p. 1.

¹⁵⁸ *apud* I.M. Cămărășescu, *op. cit.*, p. 7.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 8.

¹⁶⁰ Coresp., *Știri din Silistra românească. Noul amănunte asupra ocupațiunei*, în „Universul”, XXXI, f.nr., 2 iulie 1913, p. 1: „Grație amabilității d-lui căpitan Rugină, căpitanul portului nostru, și a comandamentului militar, am obținut permisiunea de a vizita Silistra imediat după ocupațiune, îmbarcându-mă pe remorcherul *Mina Pasalaqua* care transporta 2 șlepuri cu trupe pentru Silistra.

Erī am vizitat iar Silistra, de unde am putut culege noi amănunte asupra ocupațiunei acestui oraș, și care prin modul original cum s’a făcut merită să fie știute.

După intrarea trupelor (aparținând regimentelor *5 Roșiori*, respectiv *5 Ialomîța* – n.n.), preotul Bădașcă, parohul bisericii din Ostrov, căpătând permisunea comandantului militar de a vizita Silistra, în frunte cu notabilitățile aceluși oraș, dnii subprefect Ionescu Darzeu, P. Bănică primar, cu consiliul comunal, I. Teodorescu, Nicolescu Vladimir, V.

La 28 iulie, a încetat războiul, s-a făcut pacea și s-a realipit de fapt¹⁶¹ aceste teritorii stăpânite odinioară de Voievodul Mircea; iar astăzi, 28 aprilie, ați pășit pentru prima dată pe acest pământ frământat de veacuri de sângele străbunilor noștri”. În partea finală a cuvântării înaltei fețe bisericești, aceasta reiterează necesitatea aplicării și în Noul Teritoriu a legilor Țării, caracterizate prin cunoscuta toleranță și îngăduință confesională, prin respectarea de către cetățeni a normelor de conduită civilă constituțională: „Maiestatea Voastră, brava noastră armată și țara întregă și-au făcut datoria. Vine acum și rândul Bisericii să-și îndeplinească înalta ei misiune.

Ea trebuie să propage pacea și înfrățirea locuitorilor din acest teritoriu și să-i asigure că în patria mamă, de care s-au realipit, *Domnia Legilor* este în floare, că străinul ca și pământeanul sunt egali înaintea legilor românești, fiind liber fiecare să se roage lui Dumnezeu, să scrie și să vorbească în limba lui națională, nefiind împiedicat de nimeni. Ceea ce li se cere însă este *să fie elemente de ordine, să iubească pe patria lor mamă care e chemată să facă sacrificii pentru dânșii sub toate raporturile și în toate direcțiunile* (subl.n.)”¹⁶².

Giurcă, G. Movilă și o mulțime de ostroveni, îmbrăcați în haine de sărbătoare, au intrat în Siliștră.

La catedrala *Sf. Nicolae* din Siliștră, preotul Bădașcă a oficiat un *Te-Deum* în fața d-lui locot.-colonel Șt. Ștefănescu din grăniceri, comand. Garnizoanei, a ofițerilor și a unui public numeros. De asemenea, *preotul bulgar, parohul catedralei, a/u înălțat rugă pentru familia regală română și armata română.*

După *Te-Deum*, în fața catedralei s’a încins o horă românească. Apoi s’a servit masa afară, la care au luat parte toți cei de față.

O frumoasă impresie a făcut tuturor musulmanul Mahmut Osman din Ostrov, care a înfipt cel dintâi steagul românesc pe Medgidie-Tabia. Lumea a izbucnit în urale și i-a făcut manifestație.

Musulmanii silistreni de asemenea au dat dovezi de adâncă recunoștință României. Avocatul Huseim (sic!) Efendî a ținut o caldă cuvântare musulmanilor, iar hogii au oficiat și ei slujbe religioase”; vezi, de asemenea, M. Negru, *Noutăți din Siliștră românească*, în *Ibidem. Ediție specială*, XXXI, f.nr., 3 iulie 1913, p. 1: „Uniformele românești îi (Siliștrei – n.n.) dau un aer sărbătoresc; și de pe acum ai impresia că orașul a devenit pe deplin românesc. De altfel, elementul care dela o vreme alcătuia singur caracterul bulgăresc al Siliștrei s’a dus: erau câteva puști ale soldaților dela pichetul bulgăresc. Aceste puști au fost luate odată cu cei cari le țineau la umăr: grănicerii bulgari stau la Călărăși, prizonieri; puștile lor au fost trimise – ca un simbol – M.S. Regelui Carol, în însăși ceasul în care Siliștră intra sub sceptrul M. Sale. În oraș s’au găsit 2.000 puști noi și 500.000 cartușe”.

¹⁶¹ Cassius, *De anexarea Cadrilaterului*, în „România Mare”, I, nr. 3, 1 noiembrie 1913, pp. 43-45.

¹⁶² *apud* I.M. Cămărășescu, *op. cit.*, p. 10. La întoarcerea din călătorie, regele Carol I adresează primului-ministru Ion I.C. Brătianu următoarea *Scrisoare*: „Cu prilejul călătoriei mele pe Dunăre, împreună cu Regina și Familia Mea, am avut deosebită plăcere de a vizita noul teritoriu alipit României în urma tratatului din București.

Nu pot îndeajuns arăta mulțumirea Noastră sufletească pentru dragostea cu care am fost întâmpinați de întreaga populație, fără deosebire de neam și credință. Nu vom uita niciodată entuziasta primire ce Ni s-a făcut la Turtucaia, Siliștră și în toate satele ce le-am străbătut până la noul nostru hotar, precum și graba cu care sătenii au alergat din locurile cele

Într-adevăr, în primii trei ani (1913-1916) de nouă viață românească – pe fondul unor proiecte demarate încă din vara și toamna anului 1913¹⁶³ –, Statul a întreprins în cele două județe sud-dobrogene¹⁶⁴ un amplu program legislativ și constructiv¹⁶⁵: „Peste tot întinsul Dobrogei Noi, de la țărmul mării și până la colțisorul Turtucaiei, răsună un glas de sărbătoare; se împletea munca cu dragostea pe ogorul culturii noastre, dându-ne triumful conștiinței românești, a tot stăpânitoare aici, orice dascăl știa că Dobrogea Nouă, dar toată Dobrogea cunoscută ca Sciția Minor este a noastră, trebuie să rămână a noastră. Glasul vechilor amintiri, prin titulatura lui Mircea, ne spune mereu. Fondul curat românesc, descălătorii ciobani din vârful munților, ni-l repetă într-una. Sângele celor de la Plevna îl întărește în conștiința noastră” – avea să inscripționeze, mai

mai îndepărtate spre a Ne saluta. Aclamațiile nesfârșite din vechea cetate a lui Mircea-cel-Bătrân, mai ales, au găsit un răsunet recunoscător în inimile noastre; dorința Mea vie este ca acest străvechi oraș, atât de înfloritor până acum câteva veacuri, să-și redobândească împreună cu toată regiunea ce-l înconjoară, strălucirea de altădată printr-un avânt de propășire sub domnia Mea.

Aceeași primire însuflețită am găsit-o în toate orașele și satele de-a lungul Dunărei, cari Ne-au reînnoit scumpele lor dovezi de iubire și credință.

Este o plăcută datorie pentru Mine de a vă ruga să arătați tuturor celor mai vii mulțumiri din partea Mea, a Reginei și a membrilor Familiei Mele, cari își vor aduce aminte cu drag de această înălțătoare călătorie” – *Ibidem*, p. 15.

¹⁶³ vezi, între altele, C. Rădulescu-Motru, *Planuri pentru noua Dobroge. Bunele intențiuni*, în „Minerva”, V, nr. 1.661, 31 iulie 1913, p. 1; G. Christodorescu, *Politica noastră de transporturi. Constanța-Balcic*, în „Universul”, XXXI, nr. 229, 21 august 1913, p. 1; B.G. Assan, *Liniile ferate în Dobrogea Nouă*, în „Minerva”, V, nr. 1.700, 8 septembrie 1913, p. 1; C.D. Remus, *Nevoile economice ale dobrogenilor. De vorbă cu un gospodar dobrogean*, în *Ibidem*, V, nr. 1.710, 18 septembrie 1913, p. 1; E. Staicu, *Politica de căi ferate în Dobrogea*, în „Convorbiri literare”, XLVI, nr. 9, septembrie 1913, pp. 943-947. Oficiul național-liberal, de pildă, a găzduit și el în paginile sale, în 1913 (ca și alte cotidiane românești), nu numai relatările „corespondentului special” I. Irimescu-Cândești, ci și articole ce prefigurau viitorul „României-Noi”; așa sunt, de exemplu, articolele xxx *Colonizarea Cadrilaterului. Necesitatea unui studiu*, în „Viitorul”, VI, nr. 1.949, 11 iulie 1913, p. 1; xxx *România Nouă din punct de vedere juridic*, în *Ibidem*, nr. 1.965, 30 iulie 1913, p. 1; N. Negulescu /viitor prefect de Constanța/, *Pentru România Nouă*, în *Ibidem*, nr. 1.977, 11 august, pp. 1-2; Gh. Silvan, *Naționalizarea Cadrilaterului*, în *Ibidem*, nr. 1.979, 13 august 1913, p. 1; Gh.D. Creangă, *Noi și Bulgaria*, în *Ibidem*, nr. 1.999, 2 septembrie 1913, p. 1; xxx *Organizarea Noiei Provincii*, în *Ibidem*, nr. 2.024, 27 noiembrie 1913, p. 1; xxx *Proprietatea rurală în Cadrilater*, în *Ibidem*, nr. 2.035, 8 octombrie 1913, p. 1; xxx *Învățământul în Cadrilater*, în *Ibidem*, nr. 2.072, 14 noiembrie 1913, p. 4.

¹⁶⁴ vezi o sinteză, critică, asupra primului an de operă constructivă românească – C. Sfat, *Note din Dobrogea Nouă*, în „Noua revistă română”, XV, nr. 6, 29 iunie 1914, pp. 84-87.

¹⁶⁵ vezi I.N. Roman, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră...*; de asemenea, A.N. Pineta, *Chestiuni dobrogene. Cetățenia în Dobrogea Nouă. Regularea proprietății rurale*, Tipografia „Gutenberg”. Hristo Radilof, Bazargic, f.a. /1924/, mai ales pp. 3-17. Pentru o evaluare sintetică – C. Tudor, *op. cit.*, pp. 71-122 (subcap. b) *Activitatea administrației românești în Cadrilater în perioada anilor 1913-1916*.

târziu, unul dintre apostolii școlii românești, învățător la Silistra în deceniul trei¹⁶⁶. Și tot el adaugă: „Acest crez al culturii românești, păzit cu sfințenie de revizorii școlari, de prefecți și de unii funcționari, cultura românească începuse a se limpezi peste tot ținutul Cadrilaterului. Un iureș cultural se dăduse; ochii tuturor conducătorilor de la guvern, aici era îndreptat. Priceperea și civilizația română se afirmaseră, se întăreau din zi în zi; dar a trebuit să vină războiul european, marele război de întregire a neamului, care să închidă frumoasa carte de glorie ce începuseră românii să o scrie în Cadrilater pentru prestigiul României, în atențiunea streinătății”¹⁶⁷.

„Frumoasa carte de glorie ce începuseră românii să o scrie în Cadrilater” – avea să fie reluată, adăugându-i-se file bogate, național-culturale și economice, după Primul Război Mondial¹⁶⁸; în cadrul statului național unitar român, județele sud-dobrogene Durostor și Caliacra vor cunoaște o promițătoare dezvoltare¹⁶⁹, autoritățile îngrijindu-se și de întărirea securității graniței¹⁷⁰ sale dobrogene într-o lume în care revizuirea fruntariilor¹⁷¹ era, în deceniul patru, tot mai supusă agresivității revizioniste. Tragicul an 1940¹⁷² avea, însă, să pună capăt unei evoluții istorice firești, siluind și istoria Dobrogei, împrejurările internaționale forțând autoritățile noastre la cedarea județele Durostor și Caliacra¹⁷³,

¹⁶⁶ S. Carp, *op. cit.*, pp. 78-79.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 79.

¹⁶⁸ Val. Ciorbea, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul Statului Român (1913-1940)*, în St. Lascu, C. Vitanos (coord.), *op. cit.*, pp. 363-375; St. Lascu, *Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României întregite (1913-1940)*, în „Revista istorică”, Serie nouă, tom VI, nr. 11-12, 1995, pp. 957-975.

¹⁶⁹ vezi cele trei volume ale revistei „Analele Dobrogei” pe anul 1938 (apărute în 1939), având subtitlurile *Cadrilaterul. 1913-1938. Omagiu Majestății sale Carol II Regele României*, respectiv *Cadrilaterul. Publicație festivă. După un pătrar de secol: 1913-1938 de stăpânire civilizatoare românească. Sub patronajul Excelenței Sale N. Otescu Rezident Regal al Ținutului Mării /694 pp/.*

¹⁷⁰ I. Dobrogeanu, *Statul nostru și politica de întărire a românismului în Dobrogea de Sud*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 19-29.

¹⁷¹ vezi S. Mehedinți, *Granițe „asanate” și vindecate*, în „Dobrogea de Sud”, I, nr. 1, februarie-martie 1937, pp. 3-14; C. Brătescu, *Perspective de viitor*, în „Gânduri de la Mare”, III, nr. 7-8, 1939, pp. 3-5.

¹⁷² vezi, mai nou, Gh. Zbucea, *Cadrilater 1940*, în „Studii și articole de istorie”, LXV, 2000, pp. 147-162.

¹⁷³ Potrivit aprecierii inserate în a doua ediție a unei valoroase și reprezentative – altminteri – sinteze românești de istorie a Dobrogei (A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, /Ed a 2-a rev./, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998 /536 pp./, p. 383), „Era, poate, mai bine ca această pagină („anexarea” și evoluția sudului Dobrogei în cadrul Statului Român – n.n.) să lipsească din istoria sa”. Este o apreciere cel puțin surprinzătoare – mai ales venind din partea unui cercetător recunoscut ca atare prin echilibru, probitate și tenacitate în apărarea interesului național în spiritul adevărului istoric; eforturile Statului, sacrificiile și drama românilor din cele două județe, idealismul și buna credință a acestora în împlinirea unității naționale – în contextul istoric dat –, contribuția lor la modernizarea spațiului țării recuperat în 1913, într-un moment internațional favorabil – nu merită, firește, acest blam și, în fapt,

concomitent cu efectuarea unui – măcar – benefic schimb de populație între România și Bulgaria¹⁷⁴.

afront. Venite din parte confrăților bulgari – și ele reprezintă laitmotivul ideatic al lor – sunt de înțeles; din partea unui reprezentant al istoriografiei române – și încă dobrogean – nu; „era mai bine ca această pagină să lipsească din istoria scrierilor sale” – n-a fost să fie. Păcat.

¹⁷⁴ În total, potrivit statisticilor, au părăsit cele două județe sud-dobrogene circa 100.000 de români (respectiv – 23.173 de familii, dintre care 18.760 dețineau gospodări în mediul rural), iar din județele Constanța și Tulcea au plecat circa 15.000 familii de bulgari, însumând 61.000 persoane – St. Lascu, *op. cit.*, p. 974; potrivit aprecierilor istoricilor bulgari, cifra evacuaților din județele Constanța și Tulcea este de 68.000 persoane – xxx *Кратка история на Добруджа...*, pp. 228, 436.

IMAGINEA EVREILOR DIN CONSTANȚA ÎN PRESA INTERBELICĂ LOCALĂ

Dr. Florin STAN*

Jews Image from Constanta in the Interwar Local Newspapers

Abstract: This title represents a brief image concerning some aspects of the Constanța newspapers from the interwar period regarding the Jews from this town. This incursion may help at the outlining of their image as they were perceived by the local journalists from that time and obviously by the local newspapers readers.

As a conclusion, some may appreciate that the Constanța's Jews image from the interwar period pinpoints in the first line, a well-known ethnic group, came into their own social, economical and cultural relations from their town. In the second line, it is proved that between the Jew origins population and local Romanian inhabitants there was a beautiful collaboration, as it is confirmed including by some contemporary oral proves.

Keywords: jews, Constanta, interwar, newspapers

După formarea statului național unitar român la sfârșitul anului 1918, în perioada interbelică statutul evreilor din România s-a modificat în sensul acordării drepturilor cuvenite oricărui cetățean român, etnicii de origine israelită primind acum în bloc cetățenia română¹. Se făcuse trecerea de la liberalismul censitar la democrația modernă.

O privire sumară asupra unor repere ale presei constănțene din perioada interbelică, cu referire la evreii din localitate, ne poate ajuta să conturăm o imagine a acestora în percepția gazetarelor vremii și, evident, a cititorilor presei locale.

După cum putem afla din presa locală, în decembrie 1918, evreii din orașul Constanța au lansat un apel prin care concetățenii creștini și musulmani erau invitați la sediul templului din Strada Mircea în vederea participării la oficierea unui serviciu religios „pentru slăvirea iubitului nostru Suveran, Rege al tuturor Românilor și pentru binecuvântarea autorităților românești revenite în Dobrogea”². După cum s-a consemnat, la ceremonia organizată a asistat un public numeros. La acea dată, președinte al Comunității israelite din Constanța era Pincus Șapira.

* Șef Secție Istorie, Muzeul Marinei Române, Constanța.

¹ Detalii la Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*, Editura Hasefer, București, 1998.

² *Dobrogea Jună*, anul XIII, nr. 5, 16 decembrie 1918.

În presă s-au reținut, între altele, evenimente care au marcat viața socială evreiască a orașului. Iată ce se relatează în *Dobrogea jună* (director, Constantin Sarry), în numărul din 20 noiembrie 1923: „Eri dimineață [19 noiembrie 1923] la Templul Israelit a avut loc sfințirea drapelului Societății „AJUTORUL” al societății meseriașilor evrei din localitate. După oficierea serviciului religios de către Rabinul Schachter s-a făcut sfințirea și botezul drapelului al cărui naș a fost dl. Virgil Andronescu, primarul orașului”. Autorul articolului a reținut că la solemnități au participat, în afară de oficialități, reprezentanți ai magistraturii, comercianți, industriași ș. a., precum și Societatea meseriașilor israeliți din Tulcea cu drapel, Societatea funcționarilor ospătari din localitate, reprezentate prin președinții lor și comitetul cu drapele. „După slujbă - se arăta în continuare -, Rabinul Schachter, referându-se la cuvintele Regelui David, care a spus că dintre toate faptele frumoase, cel mai frumos este iubirea între frați, care trăiesc în unire, face reprezentanților Societății urări de prosperitate și viață lungă și încheie spunând că, întrucât acest drapel are culorile naționale, se cuvine a se aduce M. S. Regelui”. Primarul orașului, Virgil Andronescu a declarat atunci că „aici nu sărbătorim numai drapelul Societății meseriașilor evrei din Constanța, ci și cimentarea frăției pe care acești cetățeni ai țării au dovedit-o în Războiul pentru Întregirea neamului, când laolaltă cu sângele celorlalți frați au îngrășat pământul scump al patriei”. Adolf Șapira, președintele Societății „AJUTORUL”, a mulțumit „asistenței care a făcut Societății meseriașilor evrei deosebita cinste de a participa la această solemnități și arată că scopul acestei societăți este de a aduna fondurile necesare pentru a construi în localitate un azil pentru meseriașii dobrogeni bătrâni”. În continuare, George Georgescu, președintele Camerei de Comerț a adus mulțumiri comitetului societății, care i-a oferit prilejul de a asista la o solemnități atât de importantă pentru piața industrială a orașului, promițând tot concursul pentru înfăptuirea țelurilor Societății meseriașilor evrei din localitate. S-a reținut că la festivitate au mai luat cuvântul, transmițând salutări călduroase organizatorilor, Papadat Bengescu, consilier la Curtea de Apel, Const. Filip, în numele marinarilor civili, domnul Scru, în numele Comunității Elene ș. a. După prezentarea felicitărilor, s-a format un cortegiu care, în acordurile muzicii militare, a parcurs Strada Carol până la Grand, unde a avut loc o agapă”³.

Anul următor, aceeași Societate a meseriașilor israeliți, „AJUTORUL”, a inițiat un bal „cu scopul înălțător ca prin fondurile ce se vor aduna, unite cu altele strânse tot prin serbări și donațiuni, să se ridice în localitate un azil pentru bătrânii care au nevoie de asistență, indiferent de naționalitate”⁴. Evenimentul a avut loc la 24 martie 1924 în sala teatrului „Elpis” cu participarea întregii colonii israelite din oraș la care s-au alăturat „foarte multe familii de români”⁵. După cum se poate citi în presa vremii, „petrecerea a fost admirabilă și armonia nu a dezmințit tradiționala unire a acestui popor când e vorba de o faptă frumoasă. A fost poșta americană, bătaie de flori și de confete etc. În pauză s-au recitat versuri admirabile și s-au executat tablouri vivante cu o neîntrecută

³ *Ibidem*, nr. 267, noiembrie 1923.

⁴ *Ibidem*, nr. 69, 26 martie 1924.

⁵ *Ibidem*.

eleganță de către tineretul israelit local, care a dat concurs neprețat. D-lor A. Șapira, președintele societății „AJUTORUL” și Wolf Schwartz, casierul societății, cari au depus cea mai mare muncă pentru reușita acestei serbări, li se cuvin cele mai frumoase și meritate elogii, întrucât prin munca lor desinteresată vor face să se ridice aici la Constanța un azil de bătrâni, de care se simte o atât de imperioasă nevoie”⁶.

Un alt eveniment local interesant este ilustrat în presa care relatează că luni, 6 iulie 1924, „a avut loc în sala restaurantului <<BRISTOL>> un simultan de 16 partide de șah jucate de dl. Garabet Serabian, cunoscutul șahist din Constanța (...). Șasesprezece șaburi înșirate pe opt mese a câte doi jucători aleși din cei mai buni ai Constanței, așteptau cu nerăbdare lupta cu maestrul. Primul care fu învins a fost dl dr. I. Zosmer, după care urmează dnii Ghinsberg, Schechter, A. Zomer, Kerikbakcian, Einstein, Appel, Teodoru, Mamut Celebi, Navon, Davidsohn, Segal și dr. Wechsler”⁷. Deși învinși, remarcăm că printre cei mai buni pasionați de șah din oraș se numărau mai mulți evrei.

În anul 1924 la Constanța a fost înființată și Secția locală a Asociației Culturale a Femeilor Evreice (A. C. F. E.), care s-a remarcat în mod deosebit cu prilejul organizării primei sale șezători în data de 1 februarie 1925 în saloanele „Regina”, presa afirmând că s-a înregistrat atunci, în prezența a „tot ce Constanța a avut mai select”, „un succes moral desăvârșit”⁸.

Prezenți în viața socială a urbei, evreii și-au făcut remarcată prezența în mod deosebit prin înființarea, în anul 1924, a unei bănci cu capital local: Banca Centrală de Comerț din Constanța, apariția acestei instituții fiind considerată în presă drept „un fapt de o deosebită însemnătate (...), fiind menită să favorizeze alături de cele existente, punerea în valoare a bogățiilor dobrogene”⁹. Consiliul de Administrație al băncii, format din membri fondatori, era format din: dr. W. Goldenberg, președinte, Simon Alperin, vicepreședinte, J. A. Rudic, administrator delegat, Haim Benum, Albert Herșcovici, L. M. Ghinsberg, Zaharie Zosmer, Daniel Davidsohn și Artur Călin, numit director al băncii¹⁰.

Ca dovadă a buneii înțelegeri între autoritățile locale și conducerile celor două comunități evreiești din Constanța, menționăm că, în anul 1925, cererile adresate de aceste comunități pentru acordarea unor subvenții în scopul întreținerii școlii israelite din localitate au fost îndeplinite¹¹.

Primăria Constanței a susținut în epocă și alte inițiative evreiești organizate în scop filantropic, fie de către Societatea Israelită a Meseriașilor din Constanța - condusă de A. Șapira - (un festival urmat de un bal în sala Teatrului Elpis, la 27 februarie 1926)¹², fie de Asociația Generală a Studenților Evrei -

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Dacia*, Marți, 7 Iulie 1924. Localul „Bristol” se afla în Str. Carol nr. 56.

⁸ *Renașterea*, anul I, nr. 22, 15 februarie 1925.

⁹ *Dobrogea economică*, anul III, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1924.

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ D. J. A. N., filiala Constanța, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 9/1925, f. 52 și f. 120.

¹² *Idem*, dosar nr. 1/1926, f. 6.

Cercul Regional Constanța - reprezentată de I. Spigler - (un festival artistic urmat de dans în aceeași sală Elpis la 28 august 1926)¹³.

De subliniat că în cadrul legăturilor unor autorități românești cu autoritățile din Palestina, comunitatea evreilor din Constanța nu a fost ocolită, la 21 iulie 1925, de vizita Înaltului Comisar britanic al Palestinei, Sir Herbert Samuel care, după vizitele efectuate la Prefectură, Primărie și în Mamaia, s-a întreținut cu Rudich și Birnbaum, „discutând despre situația din Palestina”¹⁴. Presa locală a consemnat și alte ipostaze ale relațiilor între România și Palestina. *Dobrogea jună* din 12 iunie 1926, de exemplu, a relatat despre sosirea la Constanța a marelui Rabin din Ierusalim, Jacob Mehr, care a fost primit oficial de către Î. P. S. Gherontie, Episcopul Tomisului, iar comunitatea israelită a oferit însemnatului oaspete un banchet în saloanele cercului cultural evreiesc la care au luat parte, pe lângă membri comunității, mai multe persoane oficiale¹⁵. În *Dobrogea jună* din 4 septembrie 1929 a fost publicat articolul „*Tulburările din Palestina și Evreii din Dobrogea*”, care informa că evreii din Constanța au ținut o ședință solemnă sub președinția lui Pincu Șapira, președintele Comunității, fiind reprezentați evreii din întreaga Dobroge. Sioniștii, prin vocea lui Albert Theiler și L. Militescu, „*au protestat cu toată energia împotriva masacrelor și acțiunii de exterminare pornite în Palestina împotriva elementului iudeu*”¹⁶.

Preocupați de memoria comunității, evreii constănțeni s-au distins în epocă prin buna îngrijire a cimitirului israelit. Cruțiu Delasăliște a publicat, la 29 august 1926, în *Marea Neagră*, periodic pe care îl conducea, un comentariu interesant sub titlul „*Cultul celor ce se duc. O vizită la cimitirul israelit. Un locaș de vecinicie cu adevărat modern al Constanței*”. Semnatarul articolului arăta contrastul flagrant între imaginea cimitirului mozaic și cel creștin, acesta din urmă remarcându-se, în sens negativ, printr-o îngrijire superficială, faptul datorându-se „*neglijenței noastre*” sau „*puținei pietăți ce o avem către cei duși din viață*”. Cimitirul israelit se distingea însă încă de la intrare printr-o „*frumoasă poartă de fier*”. În interior se remarca „*un puț de beton, admirabil (...), un chioșc de mesteacăn, în stil vânătoresc, acoperit de viță încărcată cu ciorchini de struguri*”. Se arăta că peste tot se aflau „*poteci și trandafiri de toate soiurile, apoi gutui, cireși, vișini, smochini, agriși și coacăze*”, iar pe alături „*flori de tot soiul*”. Mormintele mozaice erau foarte îngrijite, unele din granit negru, altele din marmură albă, fiind amintite cele ale lui Pomerantz, Nathan L. Kleinman, Fanny Hertovici, David Vaisman, Norbert Davidman, Lucica Bringher, Mina A. Bercovici, Ana Maria A. Companeitz,

¹³ *Ibidem*, f. 61.

¹⁴ *Dacia*, nr. 160, 22 iulie 1925. Menționăm că au existat evrei constănțeni care au contribuit, în timp, la reclădirea Palestinei. Astfel, la 10 septembrie 1920, dr. Leon Rosenblatt a donat 1.000 de lei fondului pentru restaurarea Palestinei inițiat de Federația Sioniștilor din România, cf. Arhiva Comunității Evreilor din Constanța, *Fond Documentar*, vol. 1, f. nenumărată.

¹⁵ *Dobrogea jună*, nr. 126, 12 iunie 1926.

¹⁶ *Idem*, nr. 181, 4 septembrie 1929.

dintre cele așkenade și cele ale lui Morena Ciprut, Samoil Hilel, Bercu și Avram Almozaino, Nissan Jerusalmi, dintre cele sefarde. În finalul materialului, C. Delasăliște a arătat că această „înflorire a locașului de odihnă israelit” se datorează întregii comunități și în mod special lui I. Seni, fost consilier comunal¹⁷.

În *Dacia* din 3 decembrie 1927 se înștiința că, în aceeași zi, la liceul evreiesc, se organizează o „șezătoare literară și artistică” în cadrul căreia era anunțat drept conferențiar profesorul clasicist dr. Carol Blum despre „*Filosofia în epoca împăraților romani*”¹⁸. Profesorul C. Blum era de altfel cunoscut ca o eminentă personalitate a dascălilor constănțeni. Acesta s-a remarcat, între altele, printr-o cercetare asupra destinului marelui poet roman Ovidius. Într-un număr al *Voinței Dobrogei* din 29 septembrie 1928 se făcea cunoscut că profesorul a publicat la Editura „Glasul Bucovinei” din Cernăuți (1928) lucrarea *Cauzele relegării poetului roman P. Ovidius Naso la Tomis*¹⁹. Semnatarul articolului (H. P. Gr.) adresa o mulțumire generală profesorului pentru acest studiu, care „te reține și te apropie sufletește de toate aceste ținuturi ale noastre”, remarcând totodată cuvintele din prefața lucrării: „Mulțumim domniei sale, care, venit de curând în mijlocul nostru, își termină prefața prețiosului opuscul cu următoarele cuvinte: <<Cu prilejul cincantenarului, închin cu adâncă venerație modestul meu studiu Dobrogei, acestui binecuvântat petec de pământ al întregitei noastre patrii, provinciei atât de bogată în nobile amintiri istorice și sortită, pentru fericita sa situație geografică, unui strălucit viitor>>²⁰.

Demn de remarcat este că la Liceul „Mircea cel Bătrân”, unde preda și profesorul dr. Carol Blum, se acordau anual bursele „Lucian și Rene Theiler”, donate de către evreul A. Theiler²¹.

În legătură afirmarea activă a evreilor în viața orașului, presa a reținut și gratitudinile unor cetățeni români față de gesturile demne de remarcat ale unor evrei. *Dacia* din 24 decembrie 1927 a publicat, de exemplu, un „Act de mulțumire” semnat de Dumitru Trandafir din Valul lui Traian (Omurcea) pentru dr. E. Locăr din Constanța, care, după cum a ținut să precizeze semnatarul recunoscător, „prin îngrijirile sale și știința ce o posedă mi-a salvat copilul de la o moarte sigură”²².

În urma recensământului din anul 1928, în municipiul Constanța au fost înregistrați 2.135 de evrei, românii fiind în număr de 49.102, grecii 6.266,

¹⁷ *Marea Neagră. Organ Național-Liberal*, Constanța, anul IV, nr. 5, Duminică, 29 august 1926.

¹⁸ *Dacia*, anul XIV, nr. 264, 3 decembrie 1927.

¹⁹ *Voința Dobrogei*, anul I, nr. 28, 29 septembrie 1928.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Anuarul Liceului „Mircea cel Bătrân”*, Constanța, 1929/1930, p. 29; Idem, 1930/1931, p. 26; Idem, 1931/1932, p. 82; Idem, 1932/1933, p. 77; Idem, 1933/1934, pp. 127-130.

²² *Dacia*, anul XIV, nr. 2981, 24 decembrie 1927. Alți medici evrei cunoscuți în viața orașului de la malul Mării au fost: W. Goldinberg, B. Moisevici Tatarschi, A. Rapaport, S. Haimovici, Leon Rozenblatt, Ed. Bernfeld, D. J. A. N., filiala Constanța, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 10/1928, f. 28.

armenii 3.751, turcii și tătarii 3.666, alții 7.542, totalul populației orașului fiind atunci de 72.462 de locuitori²³.

În numărul *Dobrogei jună* din 13 aprilie 1929 se făcea cunoscută activitatea asociației sioniste *Keren-Hayessod* la Constanța din data de 31 martie, marcată printr-o mare întrunire la cinematograful „Tranulis”, unde a rulat filmul „*Primăvara în Palestina*”²⁴.

Implicații în eforturile de modernizare ale orașului, unele personalități ale etniei evreiești din localitate s-au implicat și în viața politică. Pe lista Partidului Național Țărănesc pentru alegerile comunale din 14 martie 1930 s-a aflat, de exemplu, P. Șapira, aflat la poziția a 9-a, cunoscut comerciant, președinte al Bursei de Comerț și Cereale²⁵.

Demn de reținut este că, în urma preluării conducerii Germaniei de către Partidul Național Socialist al Muncitorilor, în ianuarie 1933, cunoscându-se propaganda antisemită vehiculată de membrii acestei formațiuni, evreii din Constanța „*de ambele rituri*”, au organizat, la 5 aprilie 1933, un protest „*împotriva exceselor antisemite din Germania*”. S-a reținut că, „*la orele 7 seara s-a oficiat câte un serviciu religios la templul israelit din str. Rosetti și la templul spaniol din str. Mircea. La aceste servicii religioase a participat aproape întreaga populație israelită din Constanța. Nu s-au ținut discursuri*”²⁶.

Atașați Patriei de adopție, evreii localnici cinsteau sărbătorile naționale ale românilor. Presa ne dezvăluie că una dintre sărbătorile importante pe care evreii le onorau în mod deosebit era cea dedicată Unirii de la 1 decembrie 1918. Sub titlul „*Evreii din Constanța împotriva revizionistilor*”, *Dobrogea jună* din 1 decembrie 1936 informa cititorii că liderii comunităților mozaice din oraș, Chirman Adilștein, în numele israeliților de rit occidental (*așkenazi*) și Solomon Israel, în numele israeliților de rit spaniol (*sefarzi*) au lansat un apel către toți coreligionarii cu următorul cuprins: „*Ziua de 1 Decembrie - zi în care s-a înfăptuit pentru totdeauna unirea tuturor Românilor și în care zi Țara, pentru vecie, a fost statornicită în granițele ei firești, va fi sărbătorită și de noi cu toată însuflețirea și vă înștiințăm că sărbătorirea va avea loc în ziua de 1 Decembrie a. C. Orele 16 jumătate la templul nostru din C. A. Rosetti*”²⁷. În continuare, președinții comunităților arătau că, „*prin numărul mare de participanți vom sublinia importanța covârșitoare a acestei zile, afirmând acum, ca și în trecut, că suntem alături de întreaga suflare Românească luând parte și din*

²³ D. J. A. N., filiala Constanța, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 10/1928, f. 43. Cu ocazia recensământului din anul 1930 au fost înregistrați în întreaga Dobrogea 3.795 de evrei, cf. Dr. Sabin Manuilă, dr. W. Filderman, *Regional Development of the Jewish Population in Romania, (1957)*, Romanian Historical Studies, f. 1., 1996, p. 17.

²⁴ *Dobrogea jună*, anul XXV, nr. 79, 13 aprilie 1929, p. 1.

²⁵ *Dacia*, nr. 48, 13 martie 1930. Pincus Șapira a condus Bursa de mărfuri și cereale până în anul 1933 când a decedat, activitatea sa ca președinte al Bursei fiind foarte apreciată, cf. *Idem*, nr. 32, 6 aprilie 1933.

²⁶ *Idem*, nr. 32, 6 Aprilie 1933.

²⁷ *Dobrogea jună*, nr. 263, 1 decembrie 1936.

*tot sufletul nostru la toate năzănițele Neamului, fiind contopiți și noi cu viața, întristările și bucuriile României Întregite*²⁸.

În final, putem reține că o privire asupra imaginii evreilor care constituiau două comunități însemnate (*așkenadă* și *sefardă*) în vechea cetate a Tomisului, așa cum se poate contura din reperele presei interbelice locale („*Dobrogea jună*”, „*Dacia*”...), ilustrează pregnant afirmarea etnicilor mozaici în viața socială a orașului. Subliniem că la manifestările diferitelor asociații evreiești, precum cea a meseriașilor evrei din Constanța, „*Ajutorul*”, erau invitate și participau cu entuziasm „*foarte multe familii de români*”. Presa locală mai reține unele evenimente deosebite din viața mozaicilor din localitate, demn de remarcat aici fiind protestul „*împotriva exceselor antisemite din Germania*”, organizat la 5 aprilie 1933, în ambele sinagogi (cea din Strada Rosetti și cea din Strada Mircea), după ce Partidul Național Socialist al Muncitorilor preluase puterea în Germania în ianuarie 1933.

Într-o concluzie sumară, imaginea evreilor din Constanța în presa interbelică locală evidențiază, în primul rând, un grup etnic recunoscut, afirmat în relațiile sociale, economice și culturale ale urbei. În al doilea rând, se dovedește că între persoanele de origine evreiască și localnicii români a existat o frumoasă coabitare, fapt confirmat inclusive de unele mărturii contemporane.

Suntem convingși că, dincolo de orice interpretare subiectivă, o extindere a studiului privind reflectarea imaginii evreilor în presa interbelică la nivelul ziarelor și periodicelor locale, poate constitui un barometru fidel a ceea ce au reprezentat pentru românii de atunci evreii de lângă ei.

²⁸*Ibidem.*

TĂTARI ȘI SEPARATISMUL CRIMEEAN

Omer METIN*

The Tartars and Crimean separatism

Abstract: The declaration of independence of Ukraine on 24 of August 1991 was the very moment that marked the region of Crimea with a series of issues in respect of the authorities of Kiev. The complexity of the situation in point of the above mentioned region might be said to have been the result of the contribution of several factors. The presence of a Russian majority in the peninsula favored the appearance of a movement that had as distinct aims the realization of an overall autonomy and even the separation from Ukraine. The strategic importance determined the involvement of Russia that, by means of policy of the naval base from Sevastopol, supported the Russian separatist movement. The affiliation of Crimea called forth serious debates. Until 1954 the mentioned region was part of the URSS and the date of 19th of February marked its assignment to R.S.S. Ukraine. The return of Crimean Tartars which was one of the deported nations by the order of Stalin contributed significantly to the tenseness of the situation. The issue of Crimean separatism appeared after the division of URSS and influenced Ukraine the political, economical and social areas. The geostrategic influence of the Crimean position determined the involvement of Turkey that ulterior became the ally of Ukraine. If for Ukraine the interest as regards the situation of Tartars is only part of the policy of peace maintenance of the peninsula within its own borders, for Turkey the lobby of diaspora and the involvement of certain Tartar personalities in the political, cultural and economic domains has greatly contributed in respect of external decisions of Turkey.

Keywords: Crimean separatism, political crisis, new order, protest act.

De la declararea independenței Ucrainei la 24 august 1991, Crimeea a fost regiunea care a creat cele mai mari probleme autorităților de la Kiev. Complexitatea situației din această zonă a fost determinată de mai mulți factori. Prezența unei majorități ruse în peninsula a favorizat apariția unei mișcări care dorea o mai mare autonomie sau chiar separarea de Ucraina.¹ Importanța strategică a determinat implicarea Rusiei care în politica de păstrarea a bazei navale de la Sevastopol a sprijinit mișcarea separatistă rusă. Apartenența Crimeei a stârnit alte dezbateri. Până în 1954 aceasta a fost parte a URSS, la 19 februarie fiind transferată în administrația R.S.S. Ucraina.² Reîntoarcerea tătarilor

* Student, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Constanța.

¹ Conform recensământului din 2001 dintr-un total de 2033700 de locuitori, compoziția etnică era următoarea: 58,5% ruși, 24,4% ucraineni, 12,1% tătari crimeeni, restul naționalităților având sub 2% fiecare. http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/regions/reg_crym/

² De la 18 octombrie 1921 până la 30 iunie 1945, Crimeea, a avut statutul de Republică Autonomă Sovietică Socialistă în cadrul Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. În

crimeeni, unul din popoarele deportate din ordinul lui Stalin în 1944, a contribuit și ea la tensionarea situației.

Separatismul rus

Mișcarea separatistă din Crimeea a apărut imediat după declararea independenței Ucrainei. A doua zi, la 25 august 1991, a fost înființată Mișcarea Republicană (RDK). Aceasta susținea anularea actului din 1954 prin care Crimeea era cedată Ucrainei și propunea organizarea unui referendum în urma căruia să se decidă statutul regiunii.³ În noiembrie 1991, Parlamentul crimeean a votat o lege pentru organizarea referendumului, în câteva luni fiind strânse 250 000 de semnături în favoarea organizării acestuia.⁴ La 20 mai 1992, Parlamentul de la Simferopol a declarat independența Crimeei și a stabilit susținerea unui referendum asupra acestei decizii în august 1992. Autoritățile ucrainene au reacționat în fața acestor decizii declarându-le neconstituționale.⁵ La 30 iunie 1992, Parlamentul ucrainean a adoptat legea cu privire la „*Delimitarea puterilor organelor centrale ucrainene și cele ale Republicii Crimeea*”. Legea prevedea existența cetățeniei duble crimeene și ucrainene și atribuia drepturile asupra resurselor și pământului din Crimeea, crimeenilor. Această lege urma să intre în vigoare doar dacă legile și Constituția crimeeană erau în acord cu cele ucrainene și dacă era anulată susținerea referendumului, ceea ce s-a întâmplat la 9 iulie 1992.⁶

Cu toate că la sfârșitul anului 1992 se părea că Ucraina rezolvase problema crimeeană, soluția de compromis nu a fost durabilă. Începând cu anul 1993, din cauza crizei economice, conflictul Kiev-Simferopol a crescut în intensitate. Pe parcursul anului 1993, Parlamentul crimeean a votat o serie de măsuri, printre care instituirea Președinției, care au dus la o mai mare autonomie.⁷ Alegerile prezidențiale din ianuarie 1994, au fost câștigate de reprezentantul Mișcării Republicane, Iuri Meșkov care în discursul electoral a promovat independența Crimeei, o mai mare apropiere sau chiar unirea cu

1945 a fost transformată într-o simplă regiune a Rusiei. La 19 februarie 1954, printr-o decizie a Sovietului Suprem, Crimeea a fost transferată de la URSS la RSS Ucraina. În urma unui referendum, în 1991 a fost restaurată autonomia Crimeei, de data aceasta în cadrul Ucrainei.

³ Roman Solchanyk, *Ukraine and Russia. The Post Soviet Transition*, Rowman & Littlefield Publishers, f.l., 2000, p. 188. Întrebarea la care urma să se răspundă era : “*Sunteți de acord cu independența Republicii Crimeea în uniune cu alte state?*”.

⁴ Torr Bukkvoll, *Ukraine and European Security*, Chatham House Papers, Londra, 1997, p. 46. Erau necesare 180 000 de semnături.

⁵ Susana Stewart, *Autonomy as a Mechanism of Regulation? The Case of Crimea*, “Nationalism and Ethnic Politics”, Vol. 7, Nr. 4, Londra, 2001, p. 119.

⁶ Roman Solchanyk, *The Politics of State Building: Center-Periphery Relations in Post-Soviet Ukraine*, “Europe-Asia Studies”, Vol. 46, Nr.1, 1994, p. 57.

⁷ Anatol Lieven, *Ukraine and Russia. A Fraternal Rivalry*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 1999, p.113.

Federația Rusă.⁸ Câștigarea alegerilor parlamentare de către coaliția *Rossija* (Rusia), care îl susținea pe Meșkov, a asigurat mișcării separatiste suportul legislativ.⁹ Printre măsurile adoptate de noua conducere s-au numărat: reactivarea Constituției din 1992 care declara independența Crimeei, cererea de retragere a trupelor armatei ucrainene, efectuarea serviciului militar de către crimeeni în Crimeea, setarea ceasurilor după ora Moscovei. Pentru a contracara noile tendințe separatiste, Rada kieveană a anulat Constituția Crimeei din 1992. La 30 martie, președintele Kucima a promulgat un decret prin care Guvernul de la Simferopol era plasat sub autoritatea celui de la Kiev.¹⁰ În iulie 1995 Meșkov a fost înlăturat de la conducere fiind înlocuit cu Țekov. Această schimbare a echivalat cu sfârșitul mișcării pentru auto-determinare din Crimeea, Țekov preferând să colaboreze cu Kievul.¹¹

Tătarii crimeeni

Aflați printre națiunile deportate din ordinal lui Stalin în 1944, în urma a numeroase petiții și acțiuni de protest, tătarilor crimeeni li s-a permis în noiembrie 1989 organizarea reîntoarcerii în Crimeea.¹² Reîntoarcerea acestora în peninsula, a pus autoritățile ucrainene în fața unei noi probleme. Inițial, aceștia s-au opus atât organelor centrale ucrainene, cât și minorității ruse din Crimeea, declarând că doar tătarii au dreptul asupra resurselor naturale, pământului și conducerii peninsulei.¹³ Înființarea unor organe de conducere, Qurultayul și Mejlisul, care păreau să acționeze în paralel cu cele ale statului, a trezit suspiciuni asupra existenței unui separatism tătar.¹⁴ Totuși, aceștia au dovedit pragmatism și au trecut pe plan secund conflictul cu Kievul, devenind chiar aliați ai acestuia împotriva separatismului rus.

Această schimbare a politicii tătarilor a avut două cauze principale: susținerea cauzei tătarilor de către Mișcarea Populară Ucraineană (Rukh)¹⁵,

⁸ Susana Stewart, *op. cit.*, p. 120.

⁹ Aceștia au obținut 51 de locuri din 94 în Parlamentul de la Simferopol.

¹⁰ Torr Bukkvoll, *op. cit.*, p. 48.

¹¹ Roman Solchanyk, *Ukraine and Russia. The Post Soviet Transition*, p. 195.

¹² Andrew Wilson, *The Crimean Tatars*, International Alert, Londra, 1994, p. 11-12.

¹³ *Kirim Tatarların Milli Egemenlik Bildirisi* [Declarația de suveranitate a tătarilor crimeeni], „Emel”, Nr. 184, mai-iunie 1991, p. 1-3. Tătarii consideră Crimeea „*ana vatan*” (patrie mamă) raportându-se la Hanatul Crimeei.

¹⁴ Qurultayul poate fi comparat cu Parlamentul, el fiind ales de către toți membri adulți ai comunității. Acesta se întrunește o dată pe an. Mejlisul poate fi comparat cu Guvernul, el fiind ales de către Qurultay și având un rol permanent. Cele două instituții au rolul de a reprezenta interesele tătarilor în fața autorităților, având susținerea mării majorități a tătarilor. *vezi Kurtmolla Abdulganyev, Institutional Development of the Crimean Tatar National Movement*, studiul a fost prezentat la întâlnirea anuală a “Association for the Study of Nationalities”, Columbia University, 12 aprilie 2002, <http://www.iccrimea.org/scholarly/national-movement.html>.

¹⁵ *Ukrayna Milli Demokratik Teşkilati (RUH)'nin Kirim Tatar Halkına Çağrısı* [Apelul Mișcării Populare Ucrainene către tătarii crimeeni], „Emel”, Nr. 176, ianuarie-februarie

probabilitatea mai mare de a obține ajutoare în procesul de reîntoarcere din partea autorităților ucrainene.¹⁶ Atât Rukh, cât și tătarii crimeeni aveau aceeași atitudine față de populația rusă din Ucraina și Crimeea, în cazul celor din urmă. Ambii considerau că populația rusă servește interesele Rusiei, aceasta fiind principalul obstacol în realizarea țărilor lor: o țară (Ucraina) eliberată de influența rusă și cu o orientare pro occident, în cazul Rukh, revenirea în „patria mamă” și recăpătarea drepturilor avute în cadrul RASS Crimeea, în cazul tătarilor.¹⁷

Sușinerea pe care a avut-o Ucraina din partea tătarilor crimeeni a fost vizibilă încă din decembrie 1991. La referendumul organizat la această dată, Qurultayul a susținut independența Ucrainei. În Crimeea, 561 500 de voturi au fost pentru iar 437 500 împotriva independenței. Având în vedere că la acea dată, în Crimeea erau 140 000 de tătari, chiar dacă nu toți aveau cetățenie, putem deduce că votul acestora a înclinat balanța, în peninsula, în favoarea independenței Ucrainei.¹⁸

Principalele metode prin care tătarii au încercat să se opună separatismului rus au fost: încercarea de a obține o mai bună reprezentare în conducerea Crimeei, susținerea partidelor și politicienilor cu orientare moderată.

Pentru a-și asigura o reprezentare mai bună în Parlamentul de la Simferopol, Mejlisul a propus o nouă Constituție în care era introdus termenul de „populații indigene”. Aceasta prevedea crearea unui Parlament bicameral. Camera inferioară urma să fie formată din 100 membri aleși de către întreaga populație. Camera superioară, formată din 50 de membri, urma să reprezinte „populațiile indigene”.¹⁹ După ce proiectul constituțional a fost respins, Mejlisul a propus ca tătarilor să li se acorde 22 de locuri din 80 în Rada de la Simferopol. În plus Mejlisul a cerut ca și celorlalte minorități să li se acorde câte un loc în Parlament. La 14 octombrie 1993, Parlamentul crimeean a acceptat să acorde tătarilor 14 locuri și încă 4 celorlalte minorități.²⁰

1990, p. 40. Colaborarea dintre Rukh și tătari continuă și astăzi, doi lideri ai tătarilor fiind aleși în Rada kieveană de pe listele acestui partid.

¹⁶ Majoritatea populației ruse din peninsula Crimeea, îi considera pe tătari trădători, invadatori sau musulmani fundamentalisti. *vezi* Susana Stewart, *op. cit.*, p. 137.

¹⁷ Cu toate că RASS Crimeea nu exista pe baze etnice, în perioada 1923-1928, când la conducere s-a aflat Veli Ibrahimov, a fost promovată o politică a cărei rezultat a fost discriminarea pozitivă în favoarea tătarilor. Moscova a permis promovarea acestor politici doar pentru a-și consolida poziția în regiune. După 1928, când Ibrahimov a fost executat, toate privilegiile pe care le căpătaseră tătarii au fost abolite.

¹⁸ Andrew Wilson, *Politics in and around Crimea: A Difficult Homecoming*, în *The Tatars of Crimea. Return to the Homeland*, Duke University Press, Durham and London, 1998, p. 293-294.

¹⁹ *Kirim Tatar Milli Meclisi'nin Kirim Anayasa Projesi* [Proiectul de Constituție al Mejlisului tătarilor crimeeni], „Emel”, Nr. 188, ianuarie-februarie 1992, p. 44.

²⁰ Andrew Wilson, *The Crimean Tatars*, International Alert, Londra, 1994, p. 16.

Imposibilitatea alegerii propriilor candidați la organele de conducere ale Crimeei, i-a determinat pe tătari să susțină politicieni moderați. Cu toate că a protestat la decizia de înființare a Președinției, declarând că „*nu pot exista doi președinți într-un stat*”, Qurultayul a decis să-i îndemne pe tătari să participe la vot pentru a preveni ajungerea la putere a politicianilor radicali, precum Meșkov.²¹

Opțiunea Qurultayului nu a putut împiedica, așa cum am arătat mai sus, alegerea lui Iuri Meșkov. Totuși, importanța prezenței Qurultayului în Parlament, s-a dovedit utilă în susținerea măsurilor luate de autoritățile centrale împotriva tendințelor separatiste. Acesta a reușit să formeze o grupare formată din partide de centru și independenți care să se opună coaliției *Rossija*. Gruparea era formată din 35 de deputați.²²

Importanța tătarilor în contracararea separatismului rus, a fost sesizată și de liderii ucraineni. Începând cu anul 1993 statul ucrainean a susținut reîntoarcerea tătarilor. În aprilie 1993 a fost înființat un Minister al Naționalităților și Migrației care a facilitat revenirea acestora. După 1994 (apogeul separatismului rus), interesul Kievului pentru situația tătarilor crimeeni a crescut, în decembrie 1994 fiind trimisă în Crimeea prima delegație de rang înalt cu scopul de a analiza problemele acestora.²³ Până în prezent au fost alocate importante sume de bani și a fost încheiat un acord cu Uzbekistanul pentru a susține reîntoarcerea tătarilor crimeeni.²⁴ Măsurile luate de autoritățile ucrainene nu au fost însă mulțumitoare. Interesul pentru situația tătarilor crimeeni a scăzut odată cu intensitatea separatismului rus. Motivele pentru care autoritățile ucrainene nu au satisfăcut în totalitate cerințele tătarilor crimeeni ar putea fi: temerea ca separatismul rus să fie înlocuit de un separatism tătar și temerea ca prin rezolvarea cerințelor tătarilor să fie exacerbate revendicările rușilor.

Implicarea Turciei

După dezmembrarea URSS, Turcia și Ucraina au fost interesate să mențină “noua ordine” și să împiedice o revenire a hegemoniei ruse în zona Mării Negre. Interesele geopolitice au favorizat apropierea dintre cele două țări iar tătarii, prin atitudinea lor anti rusă, au devenit „puntea de legătură” dintre cele două țări.

Problemele sociale și economice pe care le întâmpineau aceștia a trezit interesul Turciei, tătarii fiind considerați “*grupul etnic cel mai apropiat de turcii din*

²¹ *Kirim Tatar Milli Meclisi'nin “Kirim'daki Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçlarına İlişkin” bildirisi* [Comunicatul Mejlisului tătarilor crimeeni în legătură cu rezultatele alegerilor prezidențiale], “Emel”, Nr. 200, ianuarie-februarie, 1994, p. 5. Qurultayul l-a susținut pe Mykola Bagrov.

²² Andrew Wilson, *Politics in and around Crimea: A Difficult Homecoming*, în *The Tatars of Crimea. Return to the Homeland*, p. 308.

²³ *Ibidem.*, p. 309-310.

²⁴ Majoritatea tătarilor a fost deportată în Uzbekistan. Acordul a fost semnat în 1998 și a expirat la 31 decembrie 1999.

*Anatolia.*²⁵ Rusia a privit sprijinul acordat tătarilor crimeeni de către Turcia cu scepticism, suspectând că Turcia dorește să controleze peninsula prin tătari, reducând astfel influența rusă.²⁶ Aceleași temeri au fost exprimate și de liderii naționalității ruse din Crimeea.²⁷ Acțiunile politicianilor turci au contrazis aceste afirmații. Turcia a susținut încă de la început pretențiile Ucrainei asupra Crimeei, iar Președintele Turciei Suleyman Demirel a declarat în 1998 că „relațiile cu Crimeea sunt parte a relațiilor cu Ucraina”²⁸. Nici liderii tătarilor nu doresc ca Turcia să contribuie la cauza lor mai mult decât prin ajutoare umanitare, economice, culturale. Reșat Ablay, membru al Mejlisului, declara într-un interviu că în afară de contribuțiile financiare, speră ca oamenii de afaceri turci să investească în zonă pentru a crea locuri de muncă.²⁹ Președintele Mejlisului, Mustafa Cemilev, consideră Turcia „cea mai apropiată” țară de cauza tătarilor crimeeni.³⁰ Preocuparea Turciei față de problemele tătarilor crimeeni are două cauze principale: existența unei diaspore numeroase a acestora în Turcia³¹, iar din punct de vedere strategic dorința Turciei de a menține *statu-quo*-ul în regiune. Turcia a fost interesată ca peninsula Crimeea să rămână în posesia Ucrainei pentru a evita ca aceasta să fie controlată de Rusia. Cum tătarii crimeeni au fost susținătorii autorităților de la Kiev în fața separatismului rus, implicarea Turciei în ajutorarea acestora a fost acceptată de către oficialitățile ucrainene. În timpul vizitei primului-ministru ucrainean, Victor Ianukovici la Ankara din decembrie 2003, primul-ministru al Turciei, Recep Tayyip Erdogan, și-a arătat disponibilitatea de a contribui în „chestiunile necesare” cu privire la tătarii crimeeni. Ajutorul Turciei a fost de fiecare dată bine primit, în timpul aceleiași vizite V. Ianukovici declarând că „mulțumește Turciei pentru sprijinul acordat în repatrierea tătarilor crimeeni”³².

Implicarea Turciei s-a limitat la ajutoare umanitare și s-a materializat doar cu acceptul ucrainean.

Concluzii

²⁵ Hakan Kırımlı, *Turko-Ukrainian Relations and the Crimean Tatars în Tătarii în istorie și în lume*, Kriterion, București, 2003, p. 317.

²⁶ Torr Bukkvoll, *op. cit.*, p. 68.

²⁷ Anatol Lieven, *op. cit.*, p. 110.

²⁸ citat în Duygu Bayoglu Sezer, *Ukraine, Turkey and the Black Sea Region în Ukraine in the World*, Harvard University Press, f.l., 1998, p.93.

²⁹ „Emel”, Nr. 186, septembrie-octombrie 1991, p.10.

³⁰ *Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanımızın Mesajı* [Mesajul Președintelui Mejlisului], „Bahçesaray”, Nr. 1, ianuarie-februarie, 1994. p. 1.

³¹ Nu există date oficiale cu privire la numărul tătarilor crimeeni din Turcia dar este avansată cifra de 5 000 000. Pentru această problemă vezi Nermin Eren, *Crimean Tatar Communities Abroad*, în *The Tatars of Crimea. Return to the Homeland*, Duke University Press, Durham and London, 1998.

³² „Bahçesaray”, Nr.24, decembrie 2003, p. 24.

Problema separatismului crimeean a apărut după dezmembrarea URSS, ea continuând să afecteze Ucraina pe plan politic, economic, social. Având importanță geostrategică, situația din Crimeea a determinat implicarea Turciei care a devenit aliatul Ucrainei. În această alianță, tătarii crimeeni au rolul de „intermediari”, atitudinea lor anti rusă coincidând cu interesul celor două țări. Dacă pentru Ucraina interesul pentru situația tătarilor nu face parte decât din politica de menținere a peninsulei în propriile granițe, în cazul Turciei, pe lângă importanța geostrategică este și o problemă umanitară, lobby-ul susținut al diasporei și prezența unor personalități tătare în viața culturală, politică, economică având greutate în opțiunile externe ale Turciei.

Chiar dacă pentru moment problema crimeeană pare rezolvată, pe viitor două chestiuni pot duce la tensionarea situației: expirarea Tratatului dintre Rusia și Ucraina asupra bazei de la Sevastopol (2017) și radicalizarea acțiunilor tătarilor pe fondul nemulțumirilor legate de situația lor economică, politică, socială.

MISCELLANEA

ISTORIA – INSTRUMENT DE ÎNȚELEGERE A PREZENTULUI...

Dr. Mariana COJOC *

History – an understanding tool of the present...

Abstract: On the 16th of March 2007 the Faculty of History and Political Sciences as part of Constanta „Ovidius” University organized in the Senate Hall the debate with the title „*The Tismăneanu Report – political document or scientific paper?*”, event that was one among other ongoing activities of the above mentioned faculty in accordance with its corresponding research programme, perspective and teaching mission quite notorious nowadays. The steering committee includes the following members: Professor Ph.D Marian Cojoc, Associated professor Florin Anghel, Associated professor Ph.D Daniel Flaut, Associated professor Ph.D Marioara Cojoc, Lecturer candidate for doctoral degree Marius Cojocaru, Lecturer candidate for doctoral degree Cristian Moșnianu, Lecturer candidate for doctoral degree Oana Tătaru, candidate for doctoral degree Daniel Citirigă, candidate for doctoral degree Mihaela Melinte, assistant professor candidate for doctoral degree Enache Tușa, Referent Ph.D Mădălina Voinea.

The list of participants included students, MA students and candidates for doctoral degree of „Ovidius” University was honoured by the presence of university professors of important institutes, researchers, historians and mass-media representatives. The debate was moderated by the following: Professor Ph.D Daniel Barbu, Faculty of Political Sciences, University of Bucharest, director, Institute of Political Research, University of Bucharest and Professor Ph.D Marian Cojoc, dean of Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University of Constanta; academician Șerban Papacostea, Associate Professor of „Ovidius” University. Constanta. Moreover, the higher level of discussion was assured by the Professor Ph.D Victor Ciupină, rector of Constanta „Ovidius” University; Professor Ph.D Ioan Scurtu, Faculty of History, University of Bucharest, assistant director of „Romanian Revolution Institute from December 1989”; Professor Ph.D Gheorghe Buzatu, Faculty of History, University of Craiova; Associated professor Ph.D Puiu Hașotti, Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University of Constanta; Associated professor Ph.D Florin Anghel, Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University of Constanta; Professor Ph.D Valentin Ciorbea, Department Head of Modern, contemporary history and Political Sciences History, Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University of Constanta; Professor Ph.D Constantin Hlihor, Defence National University „Carol I” of Bucharest; Professor Ph.D Ana Bazac, Bucharest Polytechnic

* Conf. univ. dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

University; Adrian Petcu, member C.N.S.A.S.; George Enache, member C.N.S.A.S.; Csaba Zoltán Novák, „Gheorghe Șincai” Institute of Socio-Human Sciences, Târgu Mureș, Romanian Academy; Paul Andreescu, president of Association of Romanian Former Political Prisoners, filial of Constanta; Mircea Suci, director of the „Files of History”; Dorin Matei, chief-editor of „Historic magazine”; Cosmin Popa, director of „NEWSIN” Agency; Dan Manolache, „Radio Romania News”. It is important to mention the fact according to which the invited persons are presented with the position corresponding to 16th March 2007.

Without emphasizing the scientific importance of the event, the issue under discussion, the opinions sustained or the conclusions that were reached, the author presents the document of debate from 16th of Martie 2007. The significance of the event along with the ideas sustained in the Senate Hall of „Ovidius” University will be reasonable or not in a time of contemporary historiography that is subsumed in the mission of the historian to record the facts of respective period.

În ziua de 16 martie 2007, Facultatea de Istorie și Științe Politice din Universitatea „Ovidius” Constanța, a organizat în sala Senatului dezbaterile cu titlul „Raportul Tismăneanu – document politic sau lucrare științifică?”, eveniment încadrat în seria activităților derulate de facultatea menționată în concordanță cu planul propriu de cercetare, viziunea și misiunea didactică, astăzi, de notorietate. Colectivul de organizare a fost alcătuit din: prof.univ.dr. Marian Cojoc, conf.univ.dr. Florin Anghel, conf.univ.dr. Daniel Flaut, conf.univ.dr. Marioara Cojoc, lect.univ.drd. Marius Cojocar, lect.univ.drd. Cristian Moșnianu, lect.univ.drd. Oana Tătaru, asist.univ.drd. Daniel Citirigă, asist.univ.drd. Mihaela Melinte, asist.univ.drd. Enache Tușa, referent dr. Mădălina Voinea.

Lista participanților, pe lângă numeroși studenți, masteranzi și doctoranzi ai Universității „Ovidius”, a fost onorată de prezența cadrelor universitare din diferite centre din țară, cercetători, istorici consacrați în domeniu, reprezentanți mass-media. Au moderat: prof.univ.dr. Daniel Barbu, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, director, Institutul de Cercetare Politică, Universitatea București și prof.univ.dr. Marian Cojoc, decan al Facultății de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; academician Șerban Papacostea, prof. asociat Universitatea „Ovidius” Constanța. Nu în ultimul rând, nivelul superior al dezbaterii a fost asigurat și prin prezența prof.univ.dr. Victor Ciupină, rectorul Universității „Ovidius” Constanța; prof.univ.dr. Ioan Scurtu, Facultatea de Istorie, Universitatea București, director adjunct al „Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989”; prof.univ.dr. Gheorghe Buzatu, Facultatea de Istorie, Universitatea Craiova; conf.univ.dr. Puiu Hașotti, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; conf.univ.dr. Florin Anghel, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; prof.univ.dr. Valentin Ciorbea, șef catedră Istorie modernă, contemporană și Științe Politice, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; prof.univ.dr. Constantin Hlihor, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

București; prof.univ.dr. Ana Bazac, Universitatea Politehnică București; Adrian Petcu, membru C.N.S.A.S.; George Enache, membru C.N.S.A.S.; Csaba Zoltán Novák, Institutul de Științe Socio-Umane „Gheorghe Șincai”, Târgu Mureș, Academia Română; Paul Andreescu, președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, filiala Constanța; Mircea Suciu, director „Dosarele Istoriei”; Dorin Matei, redactor-șef „Magazin istoric”; Cosmin Popa, director Agenția „NEWSIN”; Dan Manolache, „Radio România Actualități”. Menționez faptul că, invitații sunt prezentați cu gradul didactic și/sau funcția deținute la data de 16 martie 2007.

Fără a sublinia importanța științifică a evenimentului, problematica supusă dezbaterii, opiniile avansate în timpul derulării acesteia sau concluziile conturate, voi prezenta în continuare documentul dezbaterii din 16 martie 2007. Importanța manifestării în sine, utilitatea ei precum și ideile avansate în sala Senatului Universității „Ovidius” vor fi rezonat sau nu, în timp, într-un timp istoriografic al contemporaneității subsumat în misiunea istoricului de a consemna faptele timpului său.

DOCUMENT

Raportul Tismăneanu – document politic sau lucrare științifică?
16 martie 2007, Sala Senatului, Universitatea „Ovidius” Constanța,
Organizator – Facultatea de Istorie și Științe Politice,
Universitatea „Ovidius” Constanța

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Buna ziua și bine ați venit, stimați invitați și dragi studenți! Este pentru noi o mare onoare să organizăm această masă rotundă. Sunt Decanul Facultății de Istorie și Științe Politice, prof. univ. dr. Marian Cojoc. Cuvântul de deschidere va fi rostit de rectorul Universității „Ovidius”, domnul prof. univ. dr. Victor Ciupină.

Prof.univ.dr. Victor Ciupină:

Vă mulțumesc, domnule decan! Onorați invitați, stimați colegi, dragi studenți, mă bucur în mod deosebit pentru faptul că suntem aici, împreună, în cadrul acestei întâlniri, pe care, iată, domnul decan a numit-o masă rotundă, care se înscrie într-o salbă de astfel de manifestări organizate de Facultatea de Istorie și Științe Politice, o salbă de manifestări care au avut și au diverse ținte.

Astăzi, o temă extrem de interesantă și în același timp incitantă, *Raportul Tismăneanu – document politic sau lucrare științifică?*, este, evident, că o astfel de întrebare se poate pune. De altfel, preocupările pentru decelarea acestui document, interpretarea lui, sunt numeroase și cred, personal, că examinarea

științifică a fenomenului de care se ocupă acest document este probabil calea pentru elucidarea unui număr imens de probleme și de întrebări care sunt puse. Istoricii sunt aceia care trebuie să-și spună cuvântul într-o perioadă de timp, pentru ca opinia publică să fie, cred, corect informată, în legătură cu perioada de 50 de ani la care se referă documentul.

Pentru că suntem la Universitatea „Ovidius” din Constanța, vă rog să-mi permiteți, pentru cei care ne sunt astăzi oaspeți, să prezint pe scurt universitatea, așa cum ea se găsește la ora actuală, o universitate față de care Dobrogea manifestă interes, dar nu numai Dobrogea, întreaga țară și, așa spune, datorită rezonanței de care se bucură la ora actuală, și multe alte țări din Europa, America Latină, Statele Unite ale Americii și Asia. Universitatea „Ovidius” este în momentul de față reprezentativă pentru Dobrogea. În cadrul universității studiază aproximativ 19.000 de studenți, în cele 15 facultăți, în cadrul unei palete foarte largi de domenii de licență și specializări de licență. Vreau să subliniez faptul că, dintre facultățile Universității „Ovidius”, Facultatea de Istorie și Științe Politice se remarcă în mod deosebit, este una din facultățile de elită ale Universității „Ovidius”. Prin contactele internaționale pe care le derulează în momentul de față, putem afirma, pe baza numărului mare a unor astfel de contacte, că Universitatea „Ovidius” este o universitate de talie internațională. Nu de mult timp, în Universitate a avut loc o vizită importantă a primului ministru al Guvernului României, a ministrului Educației, Cercetării și Tineretului și a ministrului Economiei și cu acest prilej, s-a constatat că perspectivele, mai ales pe baza dezvoltării bazei materiale a universității, perspectivele Universității „Ovidius” sunt dintre cele mai interesante în rețeaua de învățământ universitară din România.

De aceea, vă rog să-mi permiteți să vă urez oaspeților de astăzi, tuturor, un călduros „Bun venit!” în Universitate, să vă asigurăm de gândurile noastre bune și de faptul că vom căuta ca, ori de câte ori se ivesc prilejuri, să fim gazde bune, contribuind astfel la discuția, la discursul pe baze științifice, în legătură cu diverse probleme, cum este problema pe care astăzi masa rotundă și-a propus să o examineze. Vă mulțumesc foarte mult și vă doresc mult succes în desfășurarea mesei rotunde la care astăzi suntem cu toții părtași!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc, domnule rector, pentru frumoasele cuvinte adresate, așa cum ne-ați obișnuit la fiecare manifestare a Facultății de Istorie și Științe Politice și, sunt convins că suntem în asentimentul studenților în actul asumării și onorării apelativului de „exelență” sau de „elită”, cum spuneți dumneavoastră ceva mai devreme.

Acestea fiind spuse, vreau să continuu prezentările. Avem onoarea în această „triadă”, domnule rector, de a-l avea alături de noi pe domnul prof. univ. dr. Daniel Barbu, ani de zile decanul Facultății de Științe Politice din Universitatea București și cunoscut politolog, care va modera alături de mine

această manifestare. Spuneam că această „triadă” a noastră (moderatorii și domnul rector prof.univ.dr. Victor Ciupină) cu domnul rector la mijloc, este încadrată în mod plăcut spun și, sunt convins că plăcerea este reciprocă, de cei doi prorectori ai Universității „Ovidius”, în stânga mea, domnul prorector prof. univ. dr. Nicolae Peride și domnul prof. univ. dr. Victor Ploae, de asemenea, prorector cu probleme de Relații Internaționale și Cercetare.

În continuare, aș vrea să prezint vorbitorii anunțați în această masă rotundă și încep să fac această prezentare într-o ordine a legăturilor directe cu universitatea noastră. În primul rând, îl salutăm pe domnul Academician Șerban Papacostea, recent *Doctor Honoris Causa* al universității noastre; apoi, cu domnul prof. univ. dr. Ioan Scurtu, în prezent director al Institutului Revoluției Române și prorector al Universității „Spiru Haret”; continuu cu domnul prof. univ. dr. Constantin Hlihor de la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; domnul Anghel aproape că nu mai am nevoie să-l prezint, este „cancelarul” facultății noastre, secretarul științific, conf. univ. dr. Florin Anghel. La mijloc este postat domnul conf. univ. dr. Puiu Hașotti, colegul nostru, și sper că nu se supără că nu adaug alte componente din multele titluri pe care le-a adunat. Vin pe partea dreaptă și îl salut pe domnul Zoltán Csaba Novák, sper să nu greșesc în pronunție, domnia sa este unul dintre cei care au contribuit, de altfel, la redactarea acestui raport; și, cu atât mai mult, venind de la un institut de cercetare Târgu Mureș va face, ca să zic așa, „obiectul” unor întrebări suplimentare, cred. În continuare, domnul prof. univ. dr. Gheorghe Stoica de la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, cel care ne ajută să întărim corpul profesoral al secției de *Științe Politice*, doamna prof. univ. dr. Ana Bazac, de la Universitatea Politehnică București. Domnul Adrian Petcu (C.N.S.A.S.), mii de scuze, au făcut niște permutări în hârtia mea și mi-au dat peste cap ordinea „expozeului”. Domnul Petcu, înțeleg că, de asemenea, va fi o „țintă” în această discuție, nu?

Revin pe partea stângă, dar nu neapărat dintr-o perspectivă „politică”, prezentându-l pe domnul Paul Andreescu, președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, filiala Constanța, domnul prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, care s-a ascuns, acolo, timid în colț, deși are un loc rezervat la masa noastră. Mă bucur că ați putut veni! În continuare, domnul Mihai Ungheanu, domnul Mircea Suci, domnul Dan Manolache, cunoscut realizator de emisiuni istorice la Radio România care, va realiza, după-amiază, o emisiune specială, dedicată dezbaterii noastre, în studiourile Radio România Constanța are o emisiune anunțată după ce vom încheia această dezbateri; domnul Dorin Matei, redactor-șef la revista „Magazin Istoric”, domnul Cosmin Popa, directorul cunoscutei agenții de știri „NewsIn” și, în sfârșit, tânărul nostru coleg și colaborator de-atâta vreme, lect.dr. la Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, membru al C.N.S.A.S., domnul George Enache.

Încă o dată vă spun „Bine ați venit!” și, acestea fiind zise, domnule Rector, stimați invitați, dați-ne voie să intrăm în „miezul” problemei. După cum

ați primit programul ca atare și invitația propriu-zisă, avem în plan, în intervalul 12^{oo} - 15^{oo}, să dezbaterem științific *Raportul final al comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*. Temele propuse în dezbateri, subliniez propuse, nu înseamnă că nu putem glisa și spre altele din conținutul raportului, sunt următoarele:

- *Regimul comunist din România – repere istoriografice;*
- *Istoria Partidului Comunist Român;*
- *Problema represiei în toate formele sale și*
- *Analiza aspectelor privind evoluția societății, economiei și culturii în acea perioadă.*

Am vorbit cu domnul prof.univ.dr. Barbu, în calitate noastră de moderatori, înainte de a începe această dezbateri și, am dori ca, foarte pe scurt, cei care sunt în jurul mesei rotunde să ne spună în ce măsură s-ar înscrie pe una sau mai multe din componentele enunțate. Domnule prof. Barbu, o să vă rog să-i și consemnăm pe măsură ce dumnealor se înscriu. Deci, stimați invitați, care ar fi ordinea, din punctul dumneavoastră de vedere, pe care ați dori s-o abordăm, cea anunțată de mine, adică *regimul comunist din perspectivă istoriografică* sau considerați că putem lua în mod aleatoriu o altă temă, cum spuneți? Începem în această ordine? Deci, la tema *Regimul comunist din România – repere istoriografice*, dintre invitați, cine dorește să se înscrie? Nimeni? Încheiem dezbateri atunci, nu? Atunci pornim în această ordine și vom vedea în ce măsură mai sunt necesare alte retușări ideatice.

Acestea fiind spuse, putem porni la drum. Domnule prof. univ. dr. Daniel Barbu, vă rog să preluați comanda.

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Vă mulțumesc. Domnule rector, domnilor prorectori, domnule decan, domnule academician, domnilor profesori, stimați colegi! Sunt recunoscător pentru poziția care mi s-a dat, este un privilegiu să fii moderator, mai ales că nu trebuie să ai păreri personale despre ceea ce moderezi. Aș vrea, însă, pentru a deschide această discuție, deși experiența mea intelectuală și istorică a comunismului este fără îndoială inferioară celei a multor din cei prezenți în această sală, să spun câteva cuvinte în deschidere, pentru a vă deschide și dumneavoastră gustul de a interveni într-o dezbateri pe care dorim să o avem extrem de fertilă.

Aș vrea să vorbesc despre acest raport, în câteva minute, două – trei, și să vă spun că ceea ce trebuie să constatăm, dacă suntem atenți, și suntem într-o facultate care este fundamental de istorie, dacă suntem atenți la cronologie este rezultatul unui eșec, al unui eșec politic, ca să fiu extrem de precis. La sfârșitul anului 2005, președintele României, nici măcar nu are importanță numele lui, mă refer la el ca factor instituțional, a fost invitat să producă o condamnare a comunismului. Confruntat cu o asemenea cerere, care venea cu precădere din partea unor organizații civice, asociații ale foștilor deținuți politici, dintre acestea,

președintele României a spus că nu se simte calificat să dea o judecată asupra comunismului, pentru că, a adăugat el, nu există studii științifice, academice, cred că a folosit termenul „raport științific” (vorbit de sfârșitul primăverii 2005) care să-i permită lui, șef al statului român, să emită o judecată politică. Cu alte cuvinte, factorul politic românesc și-a declinat răspunderea în fața calificării regimului precedent. Ceea ce e, în sine, un lucru destul de surprinzător. Tot la fel de surprinzătoare, dacă nu mai mult, au fost și reacțiile la această poziție a președintelui României. Și anume, i s-a adresat, din diferite părți, o singură critică de fond, și anume că președintele României este ignorant. Președintele României nu știe că există deja cercetări, șantiere mai mult sau mai puțin dezvoltate, în care comunismul, cu precădere dimensiunea lui represivă, este deja cunoscut. Deci, președintele României ar fi avut material științific în temeiul căruia să-și formuleze o opinie despre defunctul regim. După un an și jumătate aproape, sau un an mai precis, de la aceste evenimente, președintele României a decis să constituie o comisie care să redacteze un raport științific, în temeiul căruia, el să facă ceruta condamnare sau măcar calificare a defunctului regim.

Aici se cere încă o precizare cronologică. Este adevărat că regimul comunist nu a fost niciodată calificat sau condamnat într-un mod oarecare de o autoritate publică, într-o instanță oficială. Există, însă, pentru a respecta cronologia, două condamnări care au precedat acest raport și intervenția ce l-a urmat, intervenția președintelui României în Parlamentul României, care și ea este personală și, poate, cei din această sală ne vor lămurii. Mi se pare că nu este o declarație oficială, nu avem un mesaj al președintelui de tipul celor prevăzute de Constituție, care să fie adoptat de Parlament și publicat în „Monitorul Oficial”. Deci, pare că este vorba de un discurs al președintelui României, rostit în fața camerelor reunite și de nimic mai mult, deci, nu de un mesaj al Șefului Statului Român, din cele prevăzute de Constituție. Dar există două demersuri anterioare. Și mi se pare că trebuie să le pomenim, pentru că auzim adesea în ultimele luni, că România, pe de o parte, ar fi prima țară care a condamnat comunismul în decembrie 2006 mi se spune și, pe cale de consecință, condamnarea în decembrie 2006, este prima condamnare a comunismului care a avut loc în România după căderea regimului despre care vorbim. Or, cred, relatându-mă printre istorici mult mai învățați decât mine, cu modestie, vreau să vă reamintesc doar două acte, juriștii ne vor spune dacă sunt private sau cât de puternic este caracterul lor public, care preced discursul președintelui României din 16 decembrie 2006.

Este vorba de o declarație de presă a ministrului Justiției, făcută în numele primului ministru, și publicată în toate ziarele, versiunea pe care o folosesc eu este din „România Liberă”. În august 1991, ministrul Justiției, pe atunci Victor Babiuc, în numele primului ministru, pe atunci Petre Roman, declară că a primit însărcinarea de a ancheta crimele comunismului, și că este mandatat de primul ministru să declare regimul trecut ca fiind un regim care a

suprimat libertățile fundamentale, drepturile cetățenilor și, urmează o pagină de calificare extrem de severă, în termeni politici, a regimului comunist.

Al doilea astfel de document, și el ocupând o poziție relativ ambiguă între public și privat, între oficial și privat, este scrisoarea pe care președintele României, pe atunci Emil Constantinescu, a adresat-o la sfârșitul anului 1991 Muzeului de la Sighet. Este o scrisoare în care președintele României condamnă regimul comunist, sigur, salutând opera celor care se îngrijesc de Memorialul de la Sighet.

Cred că aceste precizări cronologice au fost necesare pentru a situa mai bine documentul despre care vorbim, care este un document, repet și insist, mi se pare că e o judecată de bun simț, este rezultatul eșecului factorilor politici din România de a califica regimul dinainte de 22 decembrie 1989. Nu este treaba istoricilor, specialiștilor în științe sociale, să califice ceva. Nu!? – ca să mă refer la o celebră argumentație a lui Max Weber – datoria celor care se ocupă de științe sociale, a savanților în științe sociale, este să înțeleagă, nu să laude sau să condamne, să aprecieze sau să deprecieze. Cei care pot condamna, cei care pot califica, cei care ne pot da o judecată politică asupra unui regim, unui partid, unui stat, unei personalități sunt politicienii sau suntem noi toți, dar nu în calitatea noastră de istorici, ci în calitatea noastră de cetățeni.

A doua observație... Ce este acest raport? Este un raport politic, care este făcut de o echipă destul de compozită, formată din istorici, unii extrem de distinși, de diferite vârste este, de asemenea, formată din personalități ale vieții publice, care nu s-au remarcat până acum printr-o activitate de cercetare în domeniul științelor sociale, în general și al istoriei, în mod particular. Trebuie să spunem că raportul suferă de pe urma acestui caracter compozit. Mie, ca cititor, mi s-a părut că există capitole extrem de bine scrise, paragrafe, pagini temeinic documentate, care te fac să te simți mândru că ești istoric, sunt făcute potrivit celor mai riguroase metode, de regulă nu sunt niciodată noi, autorii care au produs aceste pagini, care mie mi se par bine făcute, își preiau propriile cercetări, anterioare, deja cunoscute în mediul universitar, după cum există capitole, pagini, paragrafe pe care le-aș considera, mai degrabă, din categoria scrisului jurnalistic. Sunt pagini de opinii, de păreri mai mult sau mai puțin înflăcărâte, care stârnesc mai mult sau mai puțin asentimentul cititorului, dar nu pot fi considerate texte de ordin academic, care sunt rodul unei cercetări, deci caracterul compozit al textului, care e relativ masiv, are 660 de pagini, dacă nu greșesc, se regăsește în aproape fiecare pagină.

O altă observație pe marginea textului, pe care vreau s-o fac, sperând că voi deschide astfel discuția, este cea a unui defect fundamental. Despre merite sunt convins că vor vorbi foarte mulți dintre cei din jurul mesei. Defectul fundamental mi se pare acela al lipsei de coordonare. Deși acest volum a avut un coordonator numit de președinte, în persoana profesorului Vladimir Tismăneanu, mie mi se pare că acest coordonator nu și-a făcut treaba, ca să fiu foarte simplu în afirmația mea. Ar fi sarcina celor mai mulți dintre noi, care

avem o carieră în științele sociale, am fost în situația de a coordona volume și știm că trebuie să citești fiecare contribuție, s-o dai de două, trei ori fiecăruia dintre autori, spunându-i că între prima și a șaptea contribuție există neconcordanțe, faci reuniuni cu toți autorii, clarifici instrumentele conceptuale, cele mai bune referințe bibliografice, pe care toată lumea ar trebui să le folosească, este o muncă a editorului de volum colectiv care ne este cunoscută. S-ar părea că această muncă pe care ar trebui s-o regăsim aici nu a fost făcută. Și sunt două dovezi aici.

Prima este cea a faptului că s-au strecurat în text afirmații făcute de persoane care, în mod evident, nu au înțeles regimul comunist. Și o să vă dau un singur exemplu din concluzii. Ni se spune acolo că perioada ceaușistă, deci perioada anilor '80 cu precădere, în ciuda referințelor pe care Ceaușescu le făcea în discursurile sale, la întăriri ale legalității socialiste, nu a fost o perioadă de întărire a statului de drept, dimpotrivă, și în anii '80 s-au perpetuat faptele represive. Oricine știe regimul comunist ca cercetător, imediat va observa că această frază cheie, „întărirea legalității socialiste”, era un apel la întărirea represiunii. Deci, cel care a scris paginile respective nu avea o bună cunoaștere a surselor primare și secundare legate de epoca ce s-a încheiat în 1989. Persoana respectivă ar fi trebuit, probabil, exclusă din volum sau cel puțin paginile respective excluse din program.

Pe de altă parte, și mai grav încă, și cu asta voi încheia, ceea ce îi lipsește volumului este rigoarea conceptuală. Există o alegere fundamentală care s-a făcut în momentul numirii comisiei și, care, cred, că nu a fost comentată deloc, dacă greșesc vă rog să mă corecți, și anume alegerea diferitelor tipuri de „limbă” care ar fi putut fi folosite în calificarea regimului. În ceea ce mă privește, prefer să mă gândesc la regimurile comuniste, recurgând la instrumentul analitic, pe care conceptul de „totalitarism” mi-l oferă. Profesorul Tismăneanu, și pe cale de consecință toți participanții la volum, au ales conceptul de „dictatură”. Alegerea nu este inocentă, nu e o simplă alegere de vocabular, este o alegere de gândire, este o alegere politică. Regimul totalitar trebuie înțeles foarte simplu, vă spun lucruri foarte cunoscute, în componenta lui represivă, firește, dar și în componenta lui de integrare. Regimul totalitar este un regim care mobilizează, care integrează, care reprimă, dar în care se fac cariere, în care oamenii participă la autogestiunea sistemului într-un mod care a fost, fără îndoială, studiat și a dat naștere unei literaturi științifice extrem de bogate și de rafinate. Când vorbești despre dictatură, ai imaginea unui regim de tip clasic, tradițional, în care ai o societate de supuși care, în general, nu au niciun cuvânt de spus și o elită, o clică, folosesc termenul de clică în sens descriptiv, în sensul din teoria elitelor, care conduce cu ajutorul unui aparat polițienesc. Odată epurată clică, tiraniile din Grecia antică, societatea își regăsește sănătatea, funcționarea democratică.

Definind comunismul ca dictatură, exonerezi societatea de orice fel de răspundere. Definindu-l ca totalitarism, trebuie să ai o privire mai fină, mai nuanțată în atribuirea responsabilităților. Ele sunt, ne-a fost spus din 1945,

studiind regimul totalitar nazist, de trei feluri: responsabilitățile celor care au trăit sub comunism, sub nazism respectiv, responsabilități de ordin penal, responsabilități de ordin politic și responsabilități de ordin moral. Într-o dictatură comunistă nu mai există decât responsabilități de ordin penal. Există o clică de generali, ca în America de Sud, care conduce țara un număr de ani, este răsturnată, generalii sunt trași la răspundere, dacă se poate, și cu asta s-a încheiat. Societatea este considerată a fi, în ansamblul ei, o victimă.

Există însă o incoerență conceptuală și mai mare. Deși regimul este calificat ca dictatură, găsim pe foarte multe pagini expresii de tipul *comunismul a fost un despotism totalitar*. Nu mai înțelegem. E o *dictatură*? Un *despotism*? Un *totalitarism*? Nu ne este clar ce e *comunismul*. Care este cheia conceptuală prin care trebuie să îl citim? Dincolo de fapte, dincolo de documentele de arhivă, ne dăm un pas înapoi după ce am citit arhivele și încercăm să înțelegem ce am citit și pentru asta, avem nevoie de instrumente. Instrumentele acestea nu ne sunt date în acest volum. Mai mult, nu suntem nicio clipă lămurii ce înțelegem autorii acestui volum prin *stat*, prin *regim*, prin *sistem*. Vreau să vă citesc două pasaje, două propoziții scurte pentru a vedea cât de departe merge confuzia termenilor. Ni se spune: „*Vom desluși în acest volum completa degringoladă a P.C.R. ca organism politic*”. Avem noțiunea de „organism politic”. P.C.R. este organism politic. Vom medita asupra responsabilităților sale instituționale. Acest lucru este cu atât mai urgent, cu cât niciun partid din România post-decembristă... Aceste partide din România post-decembristă sunt și ele *organisme*? Sunt *instituții*? Sunt *asociații*? Ce sunt? Nu ni se spune și nu vom afla pe 660 de pagini. Apoi, „*Nu și-a asumat răspunderea pentru cele patru decenii și jumătate de obsesivă... În chip lamentabil, regimul post-comunist...*” Avem termenul de *regim*, ce înseamnă *regimul post-comunist*? Nu a făcut mari progrese în această direcție. Discuția despre statul comunist... Avem regim post-comunist și stat comunist. Ca sistem politic, statul comunist este un sistem politic bazat pe disprețul total, nu ne interesează, nu s-a tradus într-o condamnare de către noul stat democratic. Nu înțelegem! Ce înseamnă *stat*? Ce înseamnă *regim*? Ce înseamnă *sistem*? Pe cine trebuie să condamnăm când condamnăm comunismul? Condamnăm un stat? Condamnăm un organism? Condamnăm un sistem? Condamnăm un regim? Condamnăm niște oameni? Există o sugestie. La sfârșitul acestui volum există o listă de microbiografii. Sunt 64. Făcând o glumă, cei care sunt familiari cu istoria comunismului poate că o vor aprecia, un fel de bandă a celor 64 care au condus România vreme de 50 de ani. Nu? Le-am făcut micromonografiile, știm a cui este responsabilitatea morală, penală și politică și am încheiat discuția.

Mai grav încă, și cu asta vă promit că închei, încă o confuzie care e mult mai serioasă, pentru că mi se pare mie că foarte multe pagini, în ciuda vârstei adesea tinere a unora dintre colaboratorii la volum, acest volum este scris într-o limbă care datează dinainte de 1989. Vă citesc fraza care mie mi se pare *cheie* și cu care ați înțeles, cred, întreaga abordare conceptuală, științifică din cele 660 de pagini: „*Simplu spus, vreme de patru decenii și jumătate statul român a fost confiscat de un*

grup politic, banda celor 64, străin de interesele și aspirațiile poporului român”. Străin de interesele și aspirațiile poporului român se putea scrie în anul 1950, în anul 1960, în anul 1970, în anul 1980. Este limbajul istoriografiei de partid care continuă netulburat în anul 2006. Nu? Fînd folosit de istorici de diferite vârste pentru a condamna comunismul. Mi se pare extrem de straniu și de îngrijorător.

Spunînd aceste lucruri, poate vi s-au părut severe, pentru cei care ați apreciat textul, vreau să spun că textul, am mai spus-o, dar vreau să insist, are pagini și capitole foarte, foarte consistente. Cred că ne aflăm, de pildă, e o părere personală, în fața celei mai sistematice prezentări a represiunii, a geografiei penitenciare de care dispunem în literatura de specialitate de până acum. Sunt vreo 200 de pagini care, fără îndoială, vor fi citite și citate multă vreme de acum înainte, pentru că nu există o altă sinteză care să le înlocuiască. Deci, există un travaliu extrem de serios, în multe pagini, dar, din păcate, acest raport final nu este un volum coordonat, nu are o claritate conceptuală, nu înțelegem cine este condamnat. Regimul comunist înseamnă și universitățile? Aș deveni neliniștit, pentru că mi-am dat diploma de licență înainte de 1989 și mă pot afla în situația ca mâine, studenții mei sau colegii mei mai tineri care și-au făcut studiile după 1989, să ceară, inclusiv în instanță, pe baza declarației președintelui României din 16 decembrie 2006, excluderea mea din Universitate ca neavînd studii superioare. Am diplome de studii obținute într-un regim criminal și ilegal. Sunt și ele, dacă nu criminale, măcar ilegite? Deci, sunt o seamă de neliniști pe care le putem avea atîta timp cît cele 660 de pagini au fost materia unei condamnări publice a comunismului, ne vor spune poate cei care sunt membri ai parlamentului dacă e un mesaj al Președintelui adresat Parlamentului, dacă e cu adevărat un document oficial care face istorie în această țară. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc domnului profesor Daniel Barbu și, mărturisesc, mi-e foarte greu să adaug ceva peste cele rostite de domnia. Însă, încheia domnia sa cu formula „660 de pagini”... sunt 663, puțin a lipsit să nu ajungem la numărul diabolic. Aș vrea să cred că demersul în cauză a avut un *rost*, nu pentru a fi, credeți-mă, într-o altă ipostază în raport cu ceea ce s-a spus până acum. Astfel că, înainte de a da cuvîntul invitaților noștri, mă gîndesc că problema noastră este, așa cum a spus domnul Barbu, nu calificarea regimului ca atare ci, așa cum spuneam, analiza științifică, pas cu pas, a acestui impresionant volum sistematizat sau nesistematizat aflat pe masa noastră. El trebuie *gîndit, judecat, analizat la rece*, așa cum am fost învățați noi, aflîndu-ne acum în pericolul la care făcea referire domnul profesor Barbu de a ne contesta dumneavoastră diplomele pentru că le-am luat, într-adevăr, înainte de 1989. Spunea cîndva, nu foarte demult, un reputat istoric francez: *Istoria trebuie mereu rescrisă, ea se construiește în permanență și în permanență se autodepășește. Soarta sa este cea a tuturor științelor omului. Nu cred, prin urmare că aceste cărți de istorie, pe care le scriem, vor fi valabile timp de decenii și decenii. Nu există carte scrisă odată pentru totdeauna și aceasta o știm cu toții!*

Dacă îmi permiteți, de la această, aș zice eu, ideală motivație, am putea pleca acum, în continuarea celor spuse deja și, l-aș ruga, în această ordine de idei, pe domnul prof. univ. dr Ioan Scurtu, care este citat, cu numeroase lucrări în raport, să continue domnia sa pe linia pe care am trasat-o, cu permisiunea domniilor voastre!

Prof.univ.dr. Ioan Scurtu:

Da. În primul rând nu aș fi dorit să iau cuvântul atât de repede.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Acum... n-aveți încotro!

Prof.univ.dr. Ioan Scurtu:

Aș fi dorit să ascult și alte opinii.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Puteți reveni, oricum!

Prof.univ.dr. Ioan Scurtu:

Totuși, aș spune câteva cuvinte, cu rugămintea ca, eventual pe parcurs, să-mi permiteți să mai iau cuvântul. Și-o să încep chiar cu această comisie de istorici, așa cum apare ea aici. Din calculele mele istorici nu sunt: Sorin Alexandrescu, Mitropolitul Nicolae Corneanu, Constantin Ticu Dumitrescu, Radu Filipescu, Virgil Ierunca, Sorin Ilieșiu, Gail Klingman, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Horia Roman Patapievici, Romulus Rusan și Stelian Tănase. Ar rămâne ca istorici Marius Oprea, Dragoș Petrescu, Andrei Pippidi, Cristian Vasile, Alexandru Zub. Din aceștia, doar Marius Oprea, Dragoș Petrescu și Cristian Vasile sunt specialiști în istorie contemporană. Ceilalți sunt specialiști în alte domenii, iar opinia mea este că, dacă era vorba de istorici, în primul rând trebuia să se apeleze la membrii Academiei Române. Din această comisie de istorici nu face parte decât un singur membru al Academiei Române, domnul Alexandru Zub, care nu este un specialist în istorie contemporană. Tot respectul pentru scrierile dânsului, care se referă la istoriografie, la perioada medievală. Așa încât, fără a face eu neapărat o apreciere de valoare, comisia nu este o comisie de istorici. Este o comisie numită pe anumite criterii, cred că de ordin politic, pentru că de specialitate, în nici un caz, nu!

Aceasta e o primă chestiune. A doua: comisia aceasta s-a numit o comisie de analiză a perioadei comuniste: *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. În realitate, așa cum președintele României a spus, aceasta a fost o comisie de condamnare a dictaturii comuniste din România. Cu alte cuvinte, el nu și-a propus să analizeze tot ce s-a întâmplat, ci să scoată doar acele elemente care țin de condamnarea regimului comunist, cum se zice, aici părerea mea este că n-a existat un regim comunist, dar nu are rost acum

să intru într-o asemenea dezbatere, din România perioadei 1945 – 1989. Din această cauză, cu toate că în aparatul critic apar multe lucrări, domnul Cojoc spunea că sunt și eu citat, nu mă simt foarte onorat, trebuie să spun, pentru că, în fapt, este un raport politic care a avut un țel pe care și l-a atins. Vreau să spun, pentru cei care nu cunosc sau pentru cei care ar dori să cunoască, faptul că s-au publicat numeroase volume de documente care ar fi permis o abordare echilibrată și consistentă a acestei perioade. Am să citez acum, câteva dintre ele, la unele fiind și eu coautor sau coordonator. Un volum în 1945, un volum în 1946, un volum în 1947. Apoi volume privind *ședințele Biroului Politic în 1948, '49, '50, '51, '52*. '52 - partea I deja a apărut, '52 – partea a II-a urmează să apară. Apoi, volume consacrate retragerii trupelor sovietice, momentul 1956 România, '56 Polonia, '56 Ungaria, Primăvara de la Praga, 1968. Apoi, două volume de documente privind *Declarația din aprilie 1964*, un volum privind relațiile româno-chineze de la începuturi până în 1974, volume consacrate procesului Pătrășcanu și, încă, multe altele. Cu alte cuvinte, nu a fost un teren gol pe care să-l fi umplut acest raport, care se recomandă să devină așa... un fel de manual de școală, pe care să și-l însușească toată lumea. Eu sper că am depășit perioada lui Chișinevschi și a lui Roller, când specialiștii erau chemați și instruiți cum trebuie să abordeze problemele. Eu sper că suntem în măsură să gândim cu capul nostru și să ne asumăm responsabilitatea pentru ceea ce vorbim și pentru ceea ce scriem, fără să avem nevoie de îndrumare sau de cursuri scurte, cum a fost într-o vreme în abordarea problemelor care fac obiectul sesizat.

Eu am multe observații concrete și, dacă o să fie timp, o să mă refer la ele, pentru că sunt unele de-a dreptul jenante pentru o comisie de specialiști în care, de exemplu, se spune că Guvernul a publicat Declarația din aprilie 1964. Aceea a fost o Declarație a C.C. al P.M.R. adoptată de o plenară a C.C. Păi, dacă nici măcar atâta nu se știe, atunci eu nu știu care poate să fie valoarea științifică a unui asemenea material. Regret foarte mult că în acest document există materiale de foarte bună calitate și domnul profesor Barbu s-a referit la chestiunile legate de închisori, arestări, teroarea, sunt acolo și cele privind biserica, minoritățile naționale, dar și acestea scrise dintr-o anume tentă politică, pe care, cred, că a trebuit s-o satisfacă autorii.

Sunt apoi o grămadă de lucruri de acestea de cancan, că jucau biliard, că se plimbau prin parcul Herăstrău, că purtau pantofi cu toc, că nu știu ce. Dar viața reală nu apare. Eu mi-am adus aici, dintr-o carte pe care am publicat-o, o listă întreagă de oameni care au trăit și au creat în această perioadă. Și, haide să spun așa câteva nume ad-hoc: au fost Maria Tănase, Ioana Radu, Gică Petrescu. A fost academicianul Moisil, matematician, academicianul Teodorescu, a fost Caius Iacob, a fost Constantin C. Giurescu, a fost Gheorghe Platon, a fost Aurică Simion, apoi au fost atâția scriitori, atâția artiști, atâția oameni de mare valoare, care nu sunt menționați, iar unii dintre ei, cum ar fi să zicem Lăncrăjan, menționați ca un fel de colaboraționiști, ca un fel de naționaliști care au făcut mult rău. Păi, dacă măcar unul dintre membrii acelei comisii ar fi citit *Finul secetei*,

și-ar fi dat seama că Lăncrăjan a scris cel mai dur rechizitoriu la adresa colectivizării din România, roman care a apărut în anii regimului respectiv și nu a fost comod pentru autor să poată publica așa ceva. Marin Preda, de asemenea, cu *Cel mai iubit dintre pământeni* sau Buzura cu romanele lui. Nu! Sunt trecuți așa... ca un fel de colaboraționiști, ca niște oameni care au trăit și ei prin lumea asta în umbra lui Gheorghiu Dej, a lui Ceaușescu, a lui Chișinevschi și-ale altora.

Este opinia mea că acest raport nu oferă o imagine a societății românești din acea perioadă, dar el are un merit, și anume, de a arăta necesitatea, absolută pentru istorici, de a se apleca cu mai multă intensitate asupra acestei perioade și de a acționa ca adevărați profesioniști, de a pune la dispoziție lucrări fundamentate științific, documentate și, care, într-adevăr, să prezinte o valoare științifică autentică. În momentul de față, din punctul meu de vedere, avem de-a face cu un raport încropit, absolut încropit; am găsit zeci de pagini luate din cărți publicate, discutabile și acelea, deci, un raport încropit, care nu poate în niciun fel să reprezinte un îndrumar, cum se dorește, pentru profesori, pentru cetățenii acestei țări. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Cele spuse de domnul profesor Scurtu ne trezesc, dacă vreți, dintr-o anume stare! Analiza sistematică pe care dorim să o facem raportului sunt convins că, în timpul alocat dezbaterii, nu cred că se va realiza integral sau nici măcar parțial. Vreau să vă rog, în continuare, stimați invitați, să continuăm discuția prin intervenții oarecum mai reduse ca durată, pentru a putea să ajungem, totuși, la niște concluzii. Nici nu vreau să cred că prima imagine sau prima impresie va fi aceasta: că noi, acum, am venit în această adunare. La această masă rotundă, *să condamnăm un raport de condamnare*. Adică aș vrea să vă spun că suntem în faza în care studenții și, desigur, invitații care ne urmăresc *doresc să știe ce anume este bun din acest raport și dacă poate fi folosit acest bun*. Acesta a fost, neîndoielnic, motivul care ne-a determinat pe noi, ca facultate, să propunem această dezbatere. Părțile sale scrise *inegal* denotă, în ultimă instanță, sau ne duc cu gândul la un *discurs inegal* și, din acest punct de vedere, suntem supuși oricărui – hai să le numesc – inerente atacuri.

Deci, cu această modestă precizare, aș dori să întreb cine dorește să continue. Domnule profesor Hlihor, aveți cuvântul!

Prof.univ.dr. Constantin Hlihor:

Am să încerc să fiu foarte, foarte scurt. Intervențiile au fost deosebite, ceea ce m-a determinat și pe mine să îmi pun o întrebare și să încerc și din partea domniilor voastre să vedem dacă mai sunt și alte întrebări. Dacă este un raport politic, care este poziția și atitudinea istoricului sau a omului de carte, a universitarului față de acest raport politic? Trebuie să dăm un răspuns științific față de un document politic. Care este raportul istoricului și a universitarului ca instituție sau ca cetățean față de o dezbatere politică? Și, dacă am pus această

întrebare, mi se pare și mai important să vedem care este rolul istoriei și ce loc ocupă istoricul în societate, în raport cu evoluția politicului. Domnul profesor Barbu atrăgea atenția, cred, în mod cu totul și cu totul justificat. Nu putem să avem o dezbatere corectă dacă nu avem răspunsuri la dimensiunea științifică. Nu putem să evaluăm un regim, un sistem politic, dacă nu se cade și avem o poziție clar definită asupra a ceea ce analizăm. Și, din acest punct de vedere, trebuie să mai aduc în discuție că orice dezbatere științifică serioasă trebuie să țină cont că avem teorii politice și perspective de analiză din varii perspective și școli de abordare. Prin urmare, a discuta despre regimul comunist numai din perspectiva politicului și, după aceea, a impune istoricului o atitudine, mi se pare că, în fapt, se ocultează rolul și locul istoricului și al istoriei în societatea contemporană.

Pe de altă parte, cred că atunci când judecăm evoluția unei jumătăți de secol din istoria societății românești, este extrem de greu de a face aprecieri totalizatoare. Regimul comunist a avut trăsături diferite, a avut manifestări diferite și cred că nu oferim o imagine coerentă și corectă prin exprimări totalizatoare, care impun imagini aproximative și de cele mai multe ori deformate. Dacă operăm cu un asemenea tip de abordări și perspective de analiză, riscăm să cădem într-o propagandă pe suport istoric, așa cum o făcea și regimul comunist. Și, atunci, iarăși ne întrebăm care este rolul, menirea istoricului și a istoriei în învățământ. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim, domnule profesor Hlihor pentru intervenția dumneavoastră și, în continuare, domnul Cosmin Popa, directorul Agenției NewsIn, are cuvântul!

Dr. Cosmin Popa:

Mulțumesc! Cu tot respectul, riscăm să ne situăm în plin nonsens aici. Am ascultat puțin mai devreme o critică metodologică strălucită a domnului profesor Daniel Barbu la adresa raportului, apoi o critică acută a domnului profesor Scurtu la adresa abilitării academice a autorilor raportului, desființându-i. Însă, cred că suntem într-o minimă rătăcire, pentru că eu sunt convins că trebuie să analizăm acest raport din perspectiva unui produs media. Pentru că nu este nimic altceva. Este un produs de consum și îl analizăm din perspectiva impactului pe care l-a creat în societate. Cred că aici este cheia potrivită, pentru că este limpede, este ușor de desființat metodologic acest raport. Poate că, domnule profesor Scurtu, locul Monicăi Lovinescu și al lui Radu Filipescu este chiar aici, în această comisie, pentru că ei sunt dovezile vii ale represiunii comuniste. Și aici este de discutat.

Dar haideți să ne referim un pic la acest raport din perspectiva sa de produs media, pentru că asta este. Este un produs media, modul de structurare al comisiei fiind un compromis mai mult sau mai puțin stabil între cele două palate. Știți foarte bine istoria introducerii lui Marius Oprea în comisie, lipsa unei

metodologii extrem de riguroase în elaborare, toate îl califică precum un document politic perfect în structură, prin carențe metodologice, care transmite mesaje de asemenea natură. Dar, cred că nu și-a atins nici măcar acest scop de produs media, în sensul în care nu a creat în societate un curent, nu a dus la o decantare a responsabilităților morale, nu a pus probleme noi, ci a creat, așa, o furtună de dezbateri, mai mult sau mai puțin inutile, în care istoricii se atacă unii pe alții, în care profesorul Tismăneanu împreună cu cei citați din comisie s-au văzut dintr-o dată ca depozitari ai adevărului absolut și au încercat să aplice această grilă personală asupra istoriei naționale și așa mai departe. Deci, a generat o serie de subproduse, care nu au făcut decât să afecteze și mai mult fragila atmosferă intelectuală din România. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim domnului Popa! Pentru că domnia sa a vorbit de un produs media și pentru că în urmă cu câțiva ani scriam ceva legat de necazul sau riscul de a aborda și din perspectivă jurnalistică un eveniment istoric, dați-mi voie să citez doar atât din acel articol: *Nu s-a refuzat nicicând contribuția jurnaliștilor, a antropologilor, sociologilor, geografilor, politologilor, etc. în acest efort, se înțelege, istoriografic. Din contră, soluția dialogului a fost definitorie și rămâne, cred, și astăzi calea de urmat. Puterea de a comunica (pentru că aici suntem) puterea și nevoia de a comunica, puterea ca necesitate imperativă într-o lume istoriografică invadată la tot pasul de neștiințific diletantism și, nu în ultimul rând, neadevăr, sunt esențiale, având convingerea în discernământul și onestitatea științifică probate de creatorul de pagini istoriografice.*

Noi în această dilemă ne găsim acum! Dumneavoastră, în mod evident, din postura creatorului de – așa spune – *mesaj media*, noi, parte dintre cei de față, în postura celor care suntem *robii documentului istoric și ne raportăm la el ca la moaștele sfinte*, de multe ori, chiar dacă unele dintre documente, știm prea bine, au greutate implicit de facere, contra-facere, interpretare. Dar, este o observație corectă, în esență, aceea pe care ați făcut-o și, așa vrea, în continuare, să dau cuvântul nu unui istoric, ci unei părți a acelei *istorii* despre care vorbește raportul. Am spus-o, inegal realizat, cu tot felul de lacune, dar și cu merite deosebite, pe care, de altfel, domnul Daniel Barbu le-a remarcat mai devreme.

Domnule Președinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici, Paul Andreescu, am înțeles că doriți să ne spuneți câte ceva, tocmai prin faptul că sunteți realmente parte a experimentului totalitar. Așa vrea să spun, înainte de a vă da cuvântul, și acest lucru: de ce se produce această dezbatere aici, la noi? Pentru că Dobrogea a fost un spațiu al experimentelor totalitare, pentru că vorbim de perioada de după 1945 și în speță anul 1949, începutul colectivizării și al Canalului Dunăre-Marea Neagră (1949-1953), continuăm cu represiunea asupra rezistenței (pe fundal), așa cum s-a manifestat ea în diverse moduri și încheiem cu această idee, toate s-au produs într-o vreme în care, în acest spațiu, aveam cele mai multe trupe de ocupație. Să nu uităm nicio clipă și acest aspect.

Domnule Paul Andreescu, aveți cuvântul!

Paul Andreescu:

Nu aveam de gând să intervin la capitolul despre care vorbim acum. Eu mă pregătisem pentru punctul de represiune, unde ziceam că pot să vin chiar cu elemente noi. Și, dacă o să îmi fie permis, o să intervin și o să aduc chiar elemente noi. Dar am fost surprins de colegii istorici, e bine că ați făcut precizarea, nu sunt istoric, care au început prin a denumi raportul un eșec. A fost prima precizare făcută. Eu îmi permit să spun punctul de vedere al celor care au trecut prin gulagurile românești, mai am aici doi colegi. Eu fac parte din generația tânără, dacă se poate numi așa, dintre cei arestați în 1956, legat cumva de evenimentele din Ungaria. Sigur că au existat și există numeroase scrieri care vorbesc cu lux de amănunte despre toate ororile petrecute de la instalarea sistemului comunist, de fapt, de la primele șine ale tancurilor rusești intrate pe pământul românesc. Pentru că, ar trebui să începem probabil cu cei 100.000, așa cum spune istoria, de soldați și civili pe care rușii ni i-au luat prizonieri și pe care ni i-au înapoiat cândva, o parte dintre ei, deși eram în armistițiu, noi nu mai eram în război. Ar trebui să continuăm cu '45 cu '46, cu '47, cu '48 când începe, de fapt, adevărata represiune în țara românească. Asemenea scrieri sunt, dar ele nu au fost adunate. Istoricii nu le-au adunat. Fiecare a scris în parte. Era nevoie însă de un document. Eu am făcut parte din delegația care, în martie 2005, a fost la Președintele Băsescu și a cerut explicit, printre altele, condamnarea comunismului. Știți cu toții care a fost răspunsul. Și noi am fost nemulțumiți. Și a trebuit să mai treacă încă destul timp, un an de zile, până când s-a găsit o soluție. Noi nu am avut pretenția și nici nu o vom avea niciodată ca raportul Tismăneanu să cuprindă totalitatea ororilor și să fie o lucrare academică căreia nimeni să nu îi găsească niciun reproș. Ororile și evenimentele din timpul comunismului au fost mult prea multe și desfășurate pe o perioadă mult prea lungă. Holocaustul s-a desfășurat pe perioada a câțiva ani ai războiului. Holocaustul roșu s-a desfășurat pe perioada, în țara românească, a 45 de ani și dimensiunile au fost mult mai mari. A apărut un document, care, departe de noi de a fi numit un eșec. El a fost un document pe baza căruia, pentru prima dată în țara asta, comunismul a fost catalogat așa cum trebuia: sistem criminal și ilegal. Criminal pentru că de la instalare până la înlăturare s-a bazat pe crimă și ilegal pentru că a fost adus în țara românească, și nu produsul românilor.

S-a vorbit de încercări. Încercările lui Babiuc. Au fost încercări, declarații. Și s-a spus că actul, declarația președintelui în camerele reunite, și acolo am avut prilejul să fiu prezent ca invitat, nu este un act oficial de fapt, ci o simplă declarație. Eu știu că prin declararea lui, a devenit act oficial. Mai mult, mai știm că toate demersurile făcute de unele partide, în special de P.R.M., cu concursul P.S.D.-ului, de a-l determina pe președinte să nu poată să își țină declarația, au avut tocmai acest scop: declarația președintelui să nu devină un act oficial. Nu scăpăm, din păcate, de tendința de globalizare. Totdeauna când încercăm să

salvăm ceva, atunci aducem o categorie sau găsim ceva, un subterfugiu, în care să aducem mai mulți, pentru ca vina să nu mai pară vină, ci ceva banal.

Nu, domnilor, comunismul a fost o crimă, de la instalare până la înlăturare. Că au existat instituții, nici nu putea să existe fără instituții și fără oameni pregătiți. Sigur că au existat și oameni pregătiți, dar în raportul Tismăneanu nu despre oamenii care nu au fost implicați trebuia să se vorbească, ci despre oamenii care au fost implicați. Dacă se poate, eu mai am niște materiale, pe care pot să vi le prezint, dar la capitolul *represiune*. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Vă mulțumesc foarte mult! Vă sunt dator cu o explicație. Vă rog, poate, să îmi scuzați stângăcia exprimării mele!

Paul Andreescu:

Nu am cerut explicații!

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Nu ați cerut, dar eu mă simt dator! Nu am calificat, repet încă o dată, ceea ce am formulat cu inabilitate la început. Nu am spus că acest raport este un eșec. Am spus că este rezultatul unui eșec politic și anume cel al președintelui României, ca, pe baza judecății sale de politician, de om politic, de om de stat, să recunoască diferența între *comunism* și *democrație* și să califice într-o propoziție, într-o pagină, în zece pagini, în 50 de pagini, regimul precedent. Președintele e cel care a spus: *Sunt incapabil să judec comunismul, singur cu mintea mea, cu experiența mea de politician, cu conștiința mea de ales al românilor și am nevoie de niște experți*. A spus „raport științific”. A cerut în începutul verii anului 2005. De aceea, mi-am permis să calific acest raport științific, poate că am greșit! Domnul Cosmin Popa, fără îndoială, are dreptate. E un produs media și mi se pare mie că domnul Popa l-a calificat drept eșec. Un produs media care a eșuat, pentru că în afară de două-trei emisiuni televizate care s-au făcut în săptămâna imediat următoare prezenței președintelui în Parlament, de atunci, cred că este prima reuniune care se întâmplă în această țară, în care acest raport este luat în discuție. Dar, poate, greșesc, nu știu! Cel puțin în universități nu știu să mai fi fost discutat vreo dată.

Deci, ca produs media, a eșuat. Ca proiect politic, a eșuat, pentru că președintele, în absența lui, ar fi trebuit să știe, după părerea mea de cetățean, nu – să spunem – de modest specialist în științele sociale, ci ca cetățean, ar fi trebuit să știe ce e *comunismul*. A spus că nu știe și că are nevoie de domnul Tismăneanu și de un număr de 20 de experți, 20 de specialiști ca să îi spună. Singur nu se poate dumiri. Vă mulțumesc și mă scuzați!

Domnul doctor Hașotti vrea să intervină!

Conf.univ.dr. Puiu Hașotti:

Domnule profesor, domnule academician, voi fi foarte succint. În primul rând, pentru că eu nu prea sunt istoric. Eu sunt arheolog. Vreau să vă spun doar câteva cuvinte. În primul rând, domnule Andreescu, nimeni nu neagă oroarea comunismului. Nimeni! Nici acest raport, nici sutele de mii de pagini scrise până acum. Eu aș vrea să vă spun că, dacă ne uităm strict la *Constituție*, ceea ce ne-a prezentat domnul președinte Traian Băsescu nu este un mesaj. Este pur și simplu un discurs, care nu este document, din păcate! Nu este document al statului român. Este un discurs, care a fost ținut în baza unui document, analiza critică a acestui document au făcut-o cei trei distinși profesori și, cam atât!

Aș vrea să vă spun că, înainte de a se constitui comisia Tismăneanu, domnul președinte Traian Băsescu a spus că va face o comisie pentru a înainta un punct de vedere științific, subliniez științific, asupra comunismului. De ce era nevoie de acest lucru, mă întreb și acum! Eu, însă, am cerut să dea o declarație politică, în care am arătat că în România s-au scris până acum sute de mii de pagini, probabil sute de mii de cărți, articole, eseuri și așa mai departe și, prin urmare, nu mai este nevoie de o comisie pentru a arăta științific ororile comunismului. Am transmis către Cancelaria Prezidențială și o listă cu o bibliografie minimală, câteva zeci de titluri. Evident, nu am primit niciun răspuns! Sigur, aici mai este și o problemă: trebuie să ai și apetență pentru lectură. Probabil n-a existat. Prin urmare, trebuie să fiu de acord cu critica științifică a acestui document, pe care au făcut-o cei trei distinși profesori și spun, la rândul meu, că acesta este un gest politic. Un gest pur politic, care are la bază un demers oarecum științific. Cred că așa s-ar putea caracteriza totul. Pentru că, încă o dată vă spun, în vreme ce existau zeci de mii, sute de mii de pagini care incriminau comunismul și, domnule Andreescu și domnilor participanți, nici nu era nevoie să fi avut o mare apetență pentru lectură pentru a condamna într-o pagină comunismul. Asta este! Și sigur aveți dreptate! Este un produs media, dar nereușit. La fel cum este un produs științific foarte puțin reușit, pentru a fi politicos.

Eu cam atât am vrut să vă spun. Mijlocul acestei intervenții a mea a fost faptul că eu am trimis domnului președinte o listă cu zeci, poate sute de lucrări care presupuneau că această comisie este absolut inutilă. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Și eu vă mulțumesc! Definiția cea mai elementară pe care o putem da unui om politic este cea persoană care poate să judece un lucru în absența dovezilor științifice. Pentru că, atunci, nu mai este om politic. Este istoric, este membru al Academiei, este chimist, este tehnocrat. Omul politic, tocmai în absența dovezilor spune: *asta este judecata mea, acesta este drumul pe care mergem*. Poate să aibă dreptate, poate să nu, dar își asumă această funcție de judecată eminentamente politică, pe care mi se pare mie că președintele României nu a fost capabil să și-o asume. De asemenea, mulțumim încă o dată domnului Hașotti!

Domnule Andreescu, cu toată modestia și cu tot respectul pe care vi-l datorez, și textul din august 1991, declarația de presă a ministrului Justiției dată în numele primului ministru, și scrisoarea domnului președinte Emil Constantinescu, e adevărat că nu califică comunismul drept ilegal, dar îl califică drept criminal. Există cel puțin două calificări, ale unor importanți oameni de stat români, înainte de Traian Băsescu, care au calificat public, cât de oficial nu știu, dar public, regimul comunist drept regim criminal. Mai mult, primul ministru în 1991, de aceea a făcut declarația prin intermediul ministrului Justiției, a dat ordin ministrului Justiției de a ancheta crimele comise de comunism. Acest raport și declarația Președintelui Băsescu din decembrie nu conțin ordine date Procuraturii pentru a anchetarea eventualilor vinovați. Sigur, a urmat septembrie 1991, iar Procuratura n-a mai anchetat nimic!

Domnul Florin Abraham am înțeles că dorește să intervin!

Florin Abraham:

Numele meu e Florin Abraham, din partea Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului din București și aș vrea să mă refer la trei aspecte. Primul element ar fi acela al periodizării diferite a regimului comunist dintr-o perspectivă maghiară. Salut prezența în raport a unor consistente analize privind minoritățile etnice, dar am rămas surprins și, vă împărtășesc surprinderea legată de faptul că perioada 1957-1965 este considerată perioadă de control total al societății. Ceea ce, într-o analiză a dinamicii regimului comunist și a represiunii lui, nu este întocmai. Să luăm 1964, momentul eliberării deținuților, *Declarația din aprilie*. Ceea ce cred eu este că problema este transformarea sau realizarea unei chei etniciste de analiză a regimului comunist și acceptarea ei, ceea ce, într-un fel, transmite mesajul că, dacă în 1957-1965 a fost perioada de maxim control asupra societății, comunitatea maghiară a contribuit din plin la instaurarea comunismului într-o manieră supradimensionată.

A doua chestiune se referă la existența unui capitol privind represiunea comunistă din Republica Moldova. Dacă este un document oficial al statului român care condamnă și care consacră vinovății, de ce doar din Republica Moldova și de ce nu, de exemplu, din Bucovina, care nu există? În sfârșit, al treilea element la care vreau să mă refer, este cu privire la Revoluția din 1989, când, se spune, că adevărata Carte de proclamație a Revoluției este *Declarația de la Timișoara*, spunându-se că Piața Univesității este adevărata continuatoare a Revoluției, ceea ce, cred eu, ocultează din nou realitatea și anume actul fundamental al Revoluției, comunicatul C.F.S.N. și elementele care au urmat, inclusiv, foarte important, la 1 februarie constituirea C.P.U.N.-ului.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc domnului cercetător de la Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, domnul Florin Abraham și, pentru că menționa domnia sa de problema revoluției din decembrie 1989, trebuie să spunem că sunt alocate

foarte puține pagini acestui eveniment. Cred că invitații se vor referi și la acest aspect mult prea subțire realizat.

Înțeleg că domnul Academician Șerban Papacostea dorește să continue discuția noastră. Vă rog, domnule Academician!

Academician Șerban Papacostea:

Voi folosi titlul lui Nicolae Iorga: *Observațiile unui nespecialist asupra istoriei*. Eu nu sunt un contemporanist, dar am câteva amintiri personale. Am traversat jumătate de secol cât a durat regimul comunist. În primul rând, vreau să vă spun că m-am recuzat de la această comisie de a face parte, din motive și personale și pentru că am avut unele neînțelegeri cu șeful echipei, chiar în presă, înainte de a se institui această comisie. În al doilea rând, pentru că nu am înțeles foarte bine sensul ei, în afara faptului că președintele țării a dorit să aibă o bază pentru condamnarea a ceea ce a fost regimul comunist. Acum, condamnarea poate fi de două feluri: morală, și atunci pot lucra și istorici și filosofi și juriști și din alte domenii, sau poate să fie o condamnare legală, dar pentru aceasta trebuie un cadru legal, care poate fi făcut și post-loc, avem de exemplu procesul de la Nürnberg, care a constatat crimele în masă ale unui regim prăbușit, în ciuda obiecțiilor riguroase de ordin juridic aduse acestei instanțe. Atunci, însă, nu este o operă de istorici, este o operă de juriști, care creează mai întâi cadrul legal și, după aceea, se instituie instanțe care fixează crime și cei care s-au făcut vinovați de aceste crime.

De aici, cred că este un echivoc în ceea ce privește această condamnare, care ne lasă fără o soluție, fără a interpreta o soluție cu privire la ceea ce înțelegem printr-o condamnare efectivă în cadrul legal. Că regimul a fost criminal au susținut-o și, de curând, de la început la sfârșit, în diversele lui variante domnul Andreescu, care ne-a evocat aici contactul prim cu gulagul în 1956. Atunci îmi permit să mă consider veteran, pentru că, în 1950, am ajuns aici în primăvara anului 1950, dacă ați auzit de Cap Midia, nu este departe, când se va organiza o excursie colectivă acolo v-aș putea arăta locul unde „nebulul de la Brăila” a fost lovit cu lopata în țeastă, unde Gheorghe Cristescu într-o noapte splendidă cu lună, unde făceam și munci suplimentare după cele din timpul zilei, a depănat amintiri cu privire la întâlnirile cu Lenin, când a aderat la Internaționala Comunistă și, era acolo, maltratat ca toți ceilalți. Pot să vă spun, să evoc amintirea trenurilor care soseau la intervale regulate pentru a umple necesitățile de mână de lucru, iar locul a fost unul de lichidare a elitelor românești și, când spun elite, nu mă refer numai la elitele politice și intelectuale, ci și la elitele țărănești, veneau țărani debarcați din Maramureș, din Moldova, pentru diverse motive, că l-au înjurat pe Stalin la cârciumă și alte acuzații de felul acesta. Am să opresc șirul evocărilor, o voi face cu alt prilej. Nu sunt cel mai indicat pentru că față de alții mi s-a și spus: ai fost într-o vilegiatură. Sigur că le-aș ceda celor care mi-au organizat această vilegiatura avantajele ei, dar știu bine că sunt oameni care au trăit ani de zile în condițiile acestea monstruoase.

Rămâne raportul între faza sovietică a ocupației și faza – să-i zicem – națională, fals națională, pentru că regimul a fost antinațional de la început la sfârșit, prin faptul că a condamnat la lipsă de libertate un popor întreg. Și asta este culpa lui principală. Firește, țara a trebuit să trăiască, oamenii au lucrat, au creat, domnul profesor Scurtu a evocat personalități de primă mână care au ilustrat cultura română, ar putea fi invocați și alții. Pe palierul celălalt, ar putea fi amintit un Petru Dumitriu, autorul celebrului *Drum fără pulbere*, care a fost însă numit la comandă membru de onoare al Academiei Române, lucru pe care, binenețeles, l-am condamnat de la tribuna Academiei, pentru că, pe sub drumul acela fără pulbere, zac mii de cadavre ale lui Petru Dumitriu și nu era cazul ca România post-decembristă să aducă un omagiu asasinatului în masă din perioada stalinistă.

Așa că, desigur, lucrurile trebuie văzute în complexitatea lor. Cred că pentru o operă istorică e prea devreme, este mult de lucru. Nu se rezolvă în câteva luni, chiar de muncă asiduă, o asemenea lucrare. S-a făcut foarte mult! Domnul profesor Scurtu ne-a amintit de lucrările importante care au apărut, pe care le urmăresc, deși nu sunt în domeniu. Dar mai trebuie lucrat mult pentru încadrarea istorică a epocii, iar pentru aspectul juridic, firește, rămâne să ne hotărâm, sau cei în drept să hotărască ce vor, dacă vor o condamnare efectivă, mă refer la cadrul legal și, atunci, trebuie instituite comisiile de rigoare și elaborată legislația de rigoare sau cadrul legal de rigoare.

Pentru munca istorică mai este încă mult de făcut. Nu cred că pentru o condamnare a comunismului era suficient acest material. Mai este mult de făcut sau mai puțin, că sunt evidente crimele comunismului, chiar limitându-ne la ceea ce este esențial și ceea ce cunoaștem și, aici, cred că linia de continuitate e clară de la început la sfârșit, cu toate metamorfozele regimului comunist. Faptul că a terminat așa cum a terminat nu e suficient să spunem că a fost condamnat în 1989, pentru că mai urmează și încadrarea legală și fixarea răspunderilor pentru ce s-a întâmplat, dar pentru aceasta cred că mai este nevoie de timp.

Mulțumesc! Pot să mai intervin la raportul între cultura și regimul comunist.

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Vreau să vă mulțumesc că ne-ați atras atenția asupra unui lucru esențial, și anume că dincolo de ansamblul de gesturi represive, mai mult sau mai puțin anarhice decât le putem ști, comunismul a fost un proiect politic. Proiect politic anti-democratic, egal cu sine, constant cu propriile valori și principii, din 1945 până în 1989 și el trebuie studiat ca atare. Eu nu am găsit în aceste pagini instituții centrale ale proiectului politic: armata, procuratura, miliția. Sunt 25 de pagini despre sistemul judiciar, în care se spune că nu era stat de drept, știam și înainte de a citi acest raport. Nu aveam nici unul dintre noi bănuiala că, comunismul a creat statul de drept. Comunismul a recurs la instituții, nu numai Securitatea. Securitatea a fost doar una din piesele unui dispozitiv extrem de complex. Dispozitivul începea la locul de muncă, cu întreprinderea socialistă,

mai ales în Germania democrată sunt cărți absolut splendide care s-au scris despre întreprinderea socialistă ca unitate de viață, aștept o carte despre 23 august, arhivele ar trebui să existe și cred că ar fi un *best-seller* dacă ar fi făcută de un istoric care să aibă și simțul limbii, nu numai curiozitatea arhivei.

Vreau să vă mulțumesc pentru acest lucru și vreau să leg observația pe care a făcut-o domnul Scurtu și care și ea mă trimite spre o chestiune esențială care trebuie avută în vedere și anume, când a spus despre *Declarația din aprilie* atribuită guvernului. Când studiezi, de regulă, indiferent că ești istoric, sociolog, antropolog sau specialist în știința politică, un regim care aparține trecutului, deci nu se petrec lucrurile sub ochii tăi, datorită pe care o ai, metodologic vorbind, este să dai cuvântul celor care au trăit atunci și, inclusiv, celor care au condus regimul, deci, este evident, cine și-a luat *Declarația*, a luat-o la mâna a doua, a citit undeva despre ea, nu a avut niciodată curiozitatea să o citească, pentru că ar fi știut că nu e a guvernului. Michael Mann, în cartea lui foarte recentă despre fascism, ne îndeamnă metodologic să citim și să luăm în serios ceea ce fasciștii, comuniștii spuneau și afirmau. Se poate scrie foarte simplu istoria comunismului românesc numai citind rapoartele la congresele și plenarele lui Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu. Înțelegi perfect regimul. N-ai nevoie de un milion de metri de arhivă pentru a înțelege despre ce a fost vorba, care a fost proiectul politic și de ce el este absolut contrar democrației. În mod sigur îți lipsesc detalii, îți lipsesc nume de deținuți politici, care nu sunt pomenite în rapoarte la congrese decât prin excepție, sau la plenare, dar înțelegi mecanica regimului, știi totul despre el. Mitul arhivelor care ne-ar da răspunsuri pe care, altfel, nu le-am avea, cred că ar trebui spulberat. Exemplul care îmi vine în minte și care mi se pare absolut impecabil este cel al istoriei politice, biografiei politice pe care Adam Ulam o face lui Lenin și care este lucrarea clasică cel puțin în universitățile americane, *The Bolsheviks*. Cartea este publicată în primă ediție la Harvard University Press în 1965, a doua ediție în 1988. Și profesorul Ulam spune: *m-am repezit în 1991 în lumea sovietică, după deschiderea arhivelor, sperând că voi putea îmbogăți prin documente inedite ce am scris în Statele Unite în 1965. Și a spus: nu am găsit nimic, poate cu excepția unei posibile aventuri amoroase pe care Lenin ar fi avut-o, dar cum e vorba de o biografie intelectuală și politică a lui Lenin*, profesorul Ulam nu a fost interesat de acest aspect picant. Poate cu acea singură excepție unde arhivele aduc lămuriri suplimentare n-a trebuit să schimbe un rând, în raport cu ceea ce a scris la Harvard în 1965. Poți să înțelegi un regim citindu-i autorii politici. Citindu-l pe Lenin, poți să înțelegi ce a însemnat revoluția bolșevică, comunism de război și începuturile statului sovietic. Citindu-i pe Gheorghiu Dej și pe Ceaușescu, cred că înțelegi esențialul despre ce a fost comunismul între 1945-1989.

Cine vrea să intervină? Domnul Anghel.

Conf.univ.dr. Florin Anghel:

După cum vedeți, domnilor moderatori, discuția noastră nu numai că este extrem de interesantă, dar cred că se impune deja să ne gândim la o a doua

ediție, *à propos* de ceea ce s-a discutat în legătură cu reflectarea în societate și în media a acestui text.

Domnul profesor Barbu vorbea despre regimul comunist ca despre un proiect politic și, revenind la raportul Tismăneanu, aș vrea ca să ies un pic din cadrul acesta, să-i spun statul, și să ies un pic în afara României și să amintesc că inclusiv revenirea sau sosirea regimului democratic a fost gândită, de asemenea, ca proiect politic în țările din jur. Numai că acest caz românesc este un pic atipic față de ceea ce s-a întâmplat. La noi a existat și există aceste discuții pe baza raportului Tismăneanu, dacă este un raport politic sau unul științific, după care, așa cum am constatat, se vorbește despre posibilitatea instaurării unor stări de fapt, care ar fi politice, juridice ș.a.m.d., respectiv dacă ele vor avea efect în planul acestor activități. În țările din jurul nostru, însă, discursul științific a fost ultimul în această etapă. Declarația politică a fost cea care a precedat, în întregime, tot ceea ce a urmat și sunt cel puțin două cazuri pe care eu le cunosc, dar sunt sigur că peste tot s-a întâmplat la fel. În Cehoslovacia și Polonia, unde discursul președintelui Havel, respectiv, al președintelui Walesa în Parlament au condamnat în mod evident comunismul. Sigur, nu pe baza unui raport științific, dar au condamnat comunismul, iar din această declarație politică au survenit toate celelalte elemente de natură politică și, mai ales, juridică, pentru că domnul academician Papacostea se referea și la acest aspect al lucrurilor juridice. Poate, din câte știu din discuțiile pe care le-am avut cu dumnealui, se referă la procesele politice de la sfârșitul anilor '40 și din anii '50, dar nu numai. Și, abia după a treia etapă a acestui proces este discursul sau proiectul științific, sigur, pe baza editurii de volume, documente, de monografii, de studii ș.a.m.d.

Spuneam că acest caz românesc este un pic atipic, pentru că raportul Tismăneanu ne impune să gândim sau să găsim soluția dacă este un raport politic sau unul științific, după care, pe marginea concluziilor trase de aici, să încercăm să vedem care ar fi soluțiile de viitor. Eu cel puțin așa văd. Și ca o concluzie, pentru că sunt sigur că ceilalți colegi care au rămas de discutat au mult mai multe de spus decât mine, inclusiv în fața mea se află unul dintre autorii raportului și cred că el este cel mai îndreptățit să ne spună punctul de vedere al celor care au lucrat efectiv pe marginea textului, spuneam că, din punctul meu de vedere, acest text, acest raport, indiferent că este de natură politică sau științifică, și dezbateră sunt sigur că poate continua, reprezintă o necesitate fundamentală pentru societatea românească.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim domnului profesor Anghel! Domnule Zoltan Novák, ați avut o anume arhitectură proiectată înainte de a vă apuca de munca aceasta de redactare a raportului ca atare? Sigur că e o situație ingrată. Sunteți, din păcate singurul din echipă și, probabil, de aceea aveți o misiune grea!

Cercetător științific drd. Novák Zoltán:

Singurul și cu un statut special. În primul rând, mă simt îndreptățit să vorbesc despre munca părții maghiare, deci în numele grupului maghiar constituit din șase-șapte tineri istorici aflați la prima apariție în acest gen și aș dori să încep cu o problemă din privința istoriografiei maghiare. O mare problemă este inexistența unei școli istoriografice maghiare referitoare la istoria maghiarilor din România de după 1945. Și aceste tematici, într-un fel, au rămas în afara discursului istoriografic românesc. Deci, această echipă ar fi dorit ca, prin participarea la această muncă, să zicem științifică, să introducem câteva probleme referitoare la istoria comunității noastre. Să prezentăm care este stadiul prezent în care se află cursul istoriografic maghiar, privind această problemă, să introducem diferite probleme considerate de noi specifice în istoria comunității maghiare și, nu în ultimul rând, să încercăm să introducem noi elemente în discursul public maghiar din Transilvania. Ca un simplu exemplu, ar fi evenimentele din '56, problema integrării comunității maghiare în perioada comunistă, problema loialității față de statul român, prezența maghiarilor în număr destul de mare în prima fază a perioadei comuniste în rândul membrilor de partide, etc.

Acesta a fost scopul nostru, de a introduce acest discurs. Și văd că rodul muncii noastre există în faptul că mă aflu aici și am posibilitatea de a discuta cu dumneavoastră. Domnul Florin Abraham a vorbit de problema periodizării, amintim și în lucrare, noi ne-am referit la o periodizare privind impactul comunismului numai asupra minorității maghiare. De aceea am ales momentul '65, pentru că am considerat că, după evenimentele din '56, perioada '56-'65 a însemnat într-un fel restrângerea instituțiilor maghiare și, nu în ultimul rând, în această perioadă s-a creat rețeaua Securității, mai ales în zona secuiască. Așa cum am văzut în documentele C.N.S.A.S., nu prea exista o rețea bine dispusă în această zonă. Deocamdată atât.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim, domnule Zoltán Novák! În continuare, am să o rog să ia cuvântul pe doamna prof. univ. dr. Ana Bazac, de la Universitatea de Politehnică București.

Prof.univ.dr. Ana Bazac:

Eu nu sunt istoric, așa că nu mă pot ocupa de aspecte istorice concrete redactate în raport. Aș vrea să spun doar câteva lucruri. În primul rând, sunt două paliere de discuție aici: unul este cel al raportului propriu-zis și s-a vorbit destul despre cât de științific este, ce lipsuri are și despre faptul că raportul Tismăneanu este un raport politic. Înainte de toate, este centralizat și focalizat politic. Al doilea palier de discuție este însă subiectul raportului, și anume comunismul. Din acest punct de vedere, eu v-aș provoca puțin. Este limpede că noi condamnăm regimul comunist. Nu cred că sunt motive de dubii din punctul acesta de vedere. Nu este o perspectivă feministă, este mai degrabă o perspectivă

etică: atunci când spunem condamnare, spunem în același timp și iertare. Atunci când condamnăm ceva, chiar dacă nu am participat la fenomenul respectiv, ne asumăm cumva răspunderea umană, morală și din punctul acesta de vedere este o cerere de iertare morală, care nu rezolvă nimic, dar care are totuși o însemnătate. Deci, condamnarea are acest aspect moral care este, zic eu, foarte important.

Prof. univ. dr. Daniel Barbu:

În ceea ce privește iertarea, cine trebuie să ierte pe cine, este o chestiune importantă și vă mulțumesc că ați ridicat-o, pentru că nu este vorba numai de persoane. Sigur, în 1991, ministrul de Justiție se arăta pregătit să înceapă urmărirea persoanelor vinovate. Dar există instituții. Domnul Papacostea ne-a vorbit de trenuri. Este suficient să analizăm o singură zi din viața unui fost deținut politic pentru a vedea că C.F.R.-ul a contribuit la represiune. Miliția, Procuratura, Securitatea, întreprinderea socialistă, Primăria, Ministerul Lucrărilor Publice, care oferea utilajele la nivel tehnic. Dacă comunismul este ilegitim, cred că domnul Papacostea sau domnul Andreescu ar fi în drept să ceară despăgubiri tuturor acestor instituții, așa cum se întâmplă în alte țări. Deci nu persoane, putem să îi iertăm pe torționarii individuali, dar sunt instituții care sunt ale statului român, care s-au făcut sau nu s-au făcut vinovate, rămâne de determinat, de crime împotriva umanității. Și acestor instituții trebuie să li se atribuie răspunderi și să primească retribuții legale. Să fie obligate să despăgubească victimele și urmașii victimelor în valoare de multe milioane de dolari, așa cum se întâmplă în urma altor grave încălcări ale drepturilor omului în proporție de masă după 1945.

Deci, este o chestiune foarte importantă și mie mi se pare, aici îi apăr din acest punct de vedere pe autorii raportului, ei au împrumutat limbajul. Nu au avut timpul, rabdarea să inventeze un alt tip de limbaj istoriografic, științific mai proaspăt. Au împrumutat limbajul dinainte de '89. Domnul Papacostea era probabil – citeam – un element considerat străin de interesele și aspirațiile poporului, nu?, în 1949. Ne putem întreba de ce acești autori ai raportului nu și-au luat timpul să înnoiască limba, dar nu asta e problema. Ei nu sunt deloc staliniști, pentru că ceea ce se apără fundamental în acest raport este statul român. Singurele două instituții incriminate sunt Partidul Comunist, care, din fericire pentru membrii săi, a dispărut subit în cursul a trei-patru ore în ziua de 22 decembrie 1989, mă întreb și astăzi cum o organizație cu patru milioane de membri, cu mari proprietăți, care aveau o vechime de 60 de ani, a dispărut în câteva ore? Nimeni nu mai știe unde este. E un caz unic în istoria generală a omenirii de dispariție subită a unei organizații de asemenea proporții, partidul comunist și Securitatea, care, potrivit dreptului socialist și vă rog să mă credeți că am petrecut multe și prețioase ore citind autori ca Tudor Drăganu, deci cunosc dreptul socialist, securitatea era o instituție cu dublă natură, așa era definită. Era organism care aparținea statului și partidului. Procuratura nu era un organism cu

dublă natură. Partea de natură partidistă a Securității este incriminată, instituțiile statului: Procuratură, Căi Ferate, Ministerul Lucrărilor Publice, miliție, administrație locală sunt scutite, pentru că vă citez de la pagina 17: *vreme de patru decenii și jumătate statul românesc a fost confiscat de un grup politic străin*. Procuratura a fost bună, miliția a fost bună, Ministerul Lucrărilor Publice a lucrat bine, din nefericire au fost acești 64 de oameni care au confiscat vreme de patru decenii și jumătate activitatea tuturor acestor nobile instituții ale statului român.

Domnule Academician, aveți cuvântul!

Academician Șerban Papacostea:

Aș vrea să fac o precizare! Ați pomenit Miliția între alte instituții. Mi-am adus aminte, pe măsură ce v-ați desfășurat prezentarea, de sublocotenentul Filip. Eu n-aș putea vorbi astăzi, n-aș mai fi aici dacă sublocotenentul Filip din gardienii noștri de la canal de la capul Midia, în clipa în care a văzut că mă prăbușesc și e iremediabilă situația, nu ar fi găsit subterfugiul să mă treacă la munci auxiliare, la bucătărie. Corneliu Coposu, pe care l-am invitat când am fost director la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, să ia contact cu cercetători, nu numai pe el ci și pe Brucan și pe alții, a amintit cazul unui gardian al său de la Râmnicu Sărat, care s-a comportat foarte uman. Așa că noi condamnăm nu categorii, nu instituții, firește, ele sunt în sine vinovate, dar dacă se ajunge la condamnare, ceea ce se cheamă justiție, atunci trebuie avute în vedere cazurile individuale.

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Și responsabilitățile corporate, dați-mi voie...

Academician Șerban Papacostea:

Și acelea, da, da, sunt de acord, dar s-au comportat diferit oamenii!

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Miliția, Securitatea, Ministerul Lucrărilor Publice. Responsabilități corporate, în drept, pot fi penalizate.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Da, domnule Paul Andreescu, vă rog să faceți precizarea aceea foarte scurtă, pentru că mai avem în continuare de discutat!

Paul Andreescu:

Voi mai interveni! S-a vorbit de *iertare*. Noi știm ca și creștini că iertare trebuie să ceară cel care a greșit!

Prof.univ.dr. Ana Bazac:

Este vorba de o cerere de iertare morală!

Paul Andreescu:

S-a vorbit de *repreșiune*. *Repreșiunea* a fost lupta de clasă, a fost un pretext, pentru că dușmanul de clasă a fost învins, deci burghezia, elitele politice au fost arestate, au fost decimate, după care s-a trecut la copiii țării, la copiii de muncitori, la fiii de țărani, deci, era vorba de repreșiune. S-a vorbit de eventuale despăgubiri, dar noi suntem condamnați, domnilor, după 17 ani, nimeni nu ne-a șters pedepsele, noi avem caziere de condamnați și au trecut 17 ani. Nu putem să condamnăm noi! Eu, în numele foștilor deținuți politici, domnilor, nu pot să condamn președintele, ci trebuie să apreciez că a fost primul om care a avut curajul, totuși, comunist, necomunist, a avut curajul, în Parlamentul țării, să declare regimul comunist criminal și ilegal. De ce n-au făcut-o ceilalți? De ce nu s-au strâns alții să colecteze documente și să facă alte documente mai evoluat, mai detaliate, mai adecvate ca să condamne comunismul? Abia acum a fost condamnat comunismul.

Vroiam să vorbesc despre repreșiune, dar am să mă opresc doar spunând că Dobrogea în anii '50 - '53 a fost unul dintre cele mai mari centre concentraționiste din țara noastră. În acești ani, de-a lungul canalului, vechiul canal, de la Cernavodă până la Midia, despre care vorbea domnul profesor, au fost peste 60 de mii de deținuți politici cu care se lucra la canal. Morții sunt peste 5000. Noi am reușit să scoatem numai câțiva. Dacă cineva ar avea, am mai predat unor instituții documentele, ar avea curiozitatea, am scos de la Primăriile care ne-au permis să scoatem, pentru că munca asta am făcut-o prin anii 1990, 1991, 1992, când eram puțin mai tineri. Dar nu toate Primăriile limitrofe canalului ne-au permis să scoatem morții, cei înregistrați, pentru că foarte mulți sunt neînregistrați. Peste ei s-au așternut metri cubi de steril. Și nici nu mai știm pe unde sunt. Sunt doar mărturii. Dacă cineva ar studia, ar vedea că, pe măsură ce se apropiau lunile de iarnă, erau și câte 50 – 60 de morți într-o lună, dintr-un singur lagăr de muncă. Avem aici, la sediul asociației veți găsi pentru cei interesați, mă adresez studenților care vor să afle istoria acestei țări, ce s-a întâmplat de fapt cu adevărat, le punem la dispoziție date concrete, cu nume, data, colonia, data decesului, și diagnosticul pus.

À propos de scuze, n-am auzit niciun medic, n-am auzit pe nimeni să ceară scuze, sau președintele Colegiului Medicilor din țara asta să ceară scuze foștilor deținuți politici pentru diagnosticile pe care le puneau. Este foarte interesant să se citească ce diagnostice se puneau. Toți erau bolnavi de inimă sau de plămâni. Sau nu știu ce boli de stomac mai făceau și mureau. Pentru gulagul din Dobrogea de care am vorbit, pe malul canalului la Poarta Albă, Asociația Foștilor Deținuți Politici Constanța a ridicat unul dintre cele mai de seamă monumente din țara asta, în memoria celor care au murit fără lumânare și fără morminte. Am să dau aceste pliante pentru cei care vor să le vadă și aș ruga să treceți și să vedeți un monument într-un loc pustiu – un colț de rai. Ele sunt de fapt mărturii ale ororilor despre care am încercat să vorbim aici și despre care va

trebui să vorbim și să nu le uităm. Nu din ură. Pe nici un fost deținut politic nu l-ați auzit vreodată să ceară răzbunare. Noi nu am cerut și nu vom cere răzbunare. Am sperat în dreptate. Singurul lucru în care am sperat – că se va face dreptate. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim, domnule Paul Andreescu! Domnule profesor Hlihor, înțeleg că vreți să spuneți ceva. Vă rog să dați microfonul.

Prof.univ.dr. Constantin Hlihor:

Da, îmi cer iertare că doresc să intervin, dar am pus câteva întrebări și aș dori să-mi spun, totuși, părerea. Care este rolul istoricului în societate? Eu nu cred, și aici avem tineri studenți, că rolul istoricului este unul angajat politic. Dacă transmitem un asemenea mesaj, cred că facem o gravă eroare în formarea tinerilor istorici. Cred că rolul omului din științe politice este să ofere aparat conceptual pentru expertiza politică și, cred că, domnilor, Președinția a făcut un lucru corect aparent, a cerut expertiză pentru un document politic, dar nu cred că trebuia să facă publică expertiza. Ci trebuia să-și asume expertiza și să facă, în baza acelei expertize, o declarație politică sau cum s-ar fi numit. Prin urmare, dând pe piața publică expertiza, ca un document politic, s-a creat o gravă confuzie, cel puțin din punctul meu de vedere, între ceea ce trebuie să-și asume istoricul, ca menire și rol în societate și ceea ce trebuie să facă omul politic în societate.

Sigur că istoricul și istoria au dimensiune educativă, prin școală, prin formare ca cetățean. Dar dacă transmitem asemenea mesaje, confuze în opinia mea, nu facem decât să reluăm un segment din formarea și educația cetățenilor dinainte de 1989, când eram de vârsta celor care sunt în sală acum, când legionarismul era un „bau-bau”, nimeni nu spunea ce este legionarismul, cum funcționa, care era filosofia, care era baza lui teoretică, dar ni se spunea că este un „bau-bau”, că stă la colț de stradă și ia căciulița omului bun și trebuie condamnat cu mânie proletară. Constat acum, cu tristețe, și-mi cer scuze pentru comparație, că la colț de stradă este un „bau-bau”, iar căciulița nu mai este de culoare verde, ci e roșie. Nu cred că rezolvăm problema.

Domnul profesor Barbu a atras atenția de la început, și domnia sa a insistat, și cred că are perfectă dreptate, școala trebuie să ofere elemente de expertiză, dacă ne referim la planul științific al cercetării unei societăți, și pentru dimensiunea morală și pentru dimensiunea juridică și pentru dimensiunea politică școala poate să-și asume un rol, un proiect de ideal în educație, dar nu cred că este rolul școlii de a condamna și a interveni în jocul politic într-o societate. Pentru că într-o societate democratică există viziuni politice, există doctrine politice care nu pot fi condamnate. Este libertatea individului de a alege să creadă în orice. Și, dacă transmitem acest mesaj, înseamnă că ne întoarcem la

o mentalitate totalitară. Și, dacă o face istoricul, mi se pare iarăși foarte trist. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim domnului profesor! Domnul profesor Ciorbea, aveți cuvântul!

Prof.univ.dr. Valentin Ciorbea:

Numai două lucruri aș vrea să adaug. În primul rând, mă gândesc la tinerii noștri studenți, pentru că, de fapt, în afara schimbului de idei, noi ne-am gândit la tineri, la ei. Problema pe care trebuie să și-o pună ei, și ne-o punem și noi, este în ce măsură vom reuși să înțelegem această epocă din istoria românească și mă bucur că s-a spus aici că este un document politic, care etichetează cam prea dur, după opinia mea. Vă aduceți aminte că în programul P.C.R. se spunea despre perioada antonesciană că este cea mai neagră din istoria României, deci nu aveai voie să mai spui altceva. Stau și mă întreb, stimate domnule Academician, cum să mă mai înțeleg eu pe mine, când dumneavoastră erați dușman de clasă, la canal, și pe mine mă făceau pionier. Și-am mers țațoș spre casă, fâlos, ca să folosesc un termen de la mine din Ardeal. Sau, cum m-am simțit eu ca student la Iași, când toți am stat cu ochii pe televizor și a venit președintele Nixon pentru prima dată într-o țară condusă de comuniști. Sau, în 1968, în august, când Ceaușescu a condamnat intrarea trupelor câtorva țări, nu?

Iată, sunt nenumărate și nenumărate probleme! Împărtășesc din toată inima punctul dumneavoastră de vedere. Cred că este încă lung drumul până departe. Care este responsabilitatea democrațiilor occidentale? Istoricii noștri au dat răspuns. Părerea mea este că poporul român a intrat într-o etapă istorică fatală. Nu era echipa bej, era altă echipă. Și lucrurile cam în această măsură se derulau. Pentru că sistemul de represiune este aproape similar în țările răsăritului Europei, cel puțin după anii '50. Au fost situații extraordinare, care se cunosc. Deci, iată, raportul este incitant indubitabil, lasă curs, loc de discuție, dar trebuie să fim foarte, foarte atenți și să nu luăm lucrurile ad-literam. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

În continuare, aș dori să dau cuvântul domnului profesor Gheorghe Buzatu! Aveți cuvântul, domnule profesor!

Prof.univ.dr. Gheorghe Buzatu:

Mulțumesc foarte mult! Voi încerca să fiu foarte scurt. Ora este înaintată și am auzit lucruri extrem de interesante. Nu mai e cazul să mai revenim asupra lor. Unu: noi am discutat acum *Raportul Tismăneanu*, asta nu înseamnă că vreau să vă felicit pentru realizarea acestei dezbateri, avem și noi așa ceva. Dar unde este spus, pe marginea unui eșec, pentru că este un eșec, trebuie spus deschis, clar! Putem face în continuare dezbateri pe probleme de istorie contemporană

recentă, cu referire la acest raport. Eu am să pornesc de departe ca să ajung aproape. Pentru mine rămâne o zi deosebită 1 ianuarie 1987. Domnul ambasador Gheorghe Tinca ne-a condus atunci prin New York, fiind atunci în sediul Națiunilor Unite, la O.N.U. Și-am ajuns la Comisia pentru Dezarmare. Și acolo, ne povestea domnul Tinca, care răspundea de această problemă, erau mai mulți colegi, aici când vine rusul și americanul, situația este aceasta la dezarmare: dacă rusul spune că schimb proiectilul ZD și scot nu-știu-ce, americanul știe, și el scoate de la nu-știu-ce hidroavion alt obiectiv, altă jucărie. Vin acum la raport, în momentul în care s-a lansat pe piață acest raport, coordonatorul, îl am în vedere pe domnul Tismăneanu, știa cui se adresează. Se adresează în primul rând Președinției, dar știa că acest raport va fi și în atenția specialiștilor. Nu arunca așa ceva în trecere, în seama unor necunoscuți.

Spun aceasta pentru că în raport sunt chestiuni grave, de nepermis! Unu: s-au făcut eforturi extraordinare pentru a se acoperi partea documentară. Ca unul care am stat anul trecut zi de zi la Arhivele Naționale, a fost chiar o dezordine, pentru că lucra *Comisia*. Din punct de vedere al reflectării cu material documentar, trimiterile sunt extrem de sărace. De aceea, dacă raportăm la sumele cheltuite numai pentru xerox, cred că această comisie rămâne datoare pentru multe decenii de aici încolo. Materialele acestea probabil că au fost făcute pentru alte programe și alte perioade și materiale care vor fi ulterior valorificate. De ce să n-o spunem clar, aici? O scurtă trimitere la o notă biografică a lui Ion Iliescu. Un raport personal de 45 de pagini, pentru că l-am văzut, al Elenei Ceaușescu, care merge numai până la 1960, cealaltă perioadă nu este acolo. Deci, este un raport de circa 45 de pagini. Ori trebuia acoperire solidă la acest capitol!

Și doi: nu-ți fondezi o asemenea operă pe o singură arhivă, din punctul meu de vedere. Ce este pentru mine surprinzător? Și, de aceea, revin la ceea ce domnul profesor Barbu a subliniat din start! Aici cred că defecțiunea pornește de la coordonatorul lucrării. Pentru că echipa de tineri istorici care a lucrat în jurul *raportului*, începând cu Cristian Vasile și ceilalți, este alcătuită din oameni care au realizat, au publicat lucrări, dar acum a clacat raportul. Ce s-a întâmplat? Nu cumva a fost o problemă treaba asta? Nu cumva a fost o neînțelegere?

Am citit cu atenție ediția întâi. Acesta este valoroasă, din 18 decembrie 2006. Au promis la un post de televiziune că vor da chiar ca un test de doctorat. Propun și dumneavoastră: haideți să facem o lucrare în loc să facem o dezbatere aici: *Radiografia unui eșec istoriografic*. Ia să vedem! Pentru că din punctul acesta de vedere, dați-mi voie să vă spun un lucru: eu mă distanțez de ceilalți colegi, am convingerea că *Raportul Tismăneanu* era, este absolut necesar. De ce? Pentru că ne mint cu asemenea marfă de piață, ca să nu fie diverse presupuneri, că e cutare, că e cutare, ei să dovedească – și au dovedit-o – slăbiciunea produsului. Din acest punct de vedere, fiind la București, este absolut necesar ca să ne dăm cu stângul în dreptul. Discutăm între specialiști în dezarmare, între istorici. Care, probabil, au văzut unele arhive, unii chiar le-au epuizat. Sunt institute de cercetare, în București mai cu seamă, care nici nu sunt menționate. Sunt ani de zile de

cercetare, zeci de ani. S-a studiat și înainte de 1989 procesul. În felul în care a fost, dar anumite concluzii, anumite fapte, la Institutul „Nicolae Iorga” sau la „A.D. Xenopol” au fost, au ajuns la lumină. Iar după 1990, Slavă Domnului! Institutul Totalitarismului în București și alte institute. Altele care s-au creat acum sunt ignorate. Nu se poate așa ceva! De aceea spun că era absolut necesar.

Și pe urmă, ca să leg problemele, am promis că voi fi scurt, n-am uitat. De ce totuși să nu legăm proiectul acesta, acest raport, de celălalt raport? Va să zică raportul Wiesel se ocupă de cealaltă jumătate de secol și vin acum în prelungire directă și imediată și plesnesc cealaltă jumătate de secol. Ce nu au înțeles, cred eu, coordonatorii lucrării, mă refer la ultimul raport – pe domnul Tismăneanu eu îl vizez, pentru că el răspunde direct. Vorbim aici de Tismăneanu sus, Tismăneanu jos! E vorba de o radiografie? Este o enciclopedie a regimului comunist? Ce facem noi? Și, pe urmă, aici este dificultatea! S-au subliniat chestiunile de structură, de metodă, în ceea ce privește făurirea operei. Domnilor, dar misiunea era mult mai grea! Căci, în fond, nu e vorba numai de un regim pe care trebuie să-l proclamăm verbal criminal. Ei au făcut analiza, radiografia unei orânduiri sociale. Și eu vreau să văd modele. Hai să judecăm, unde găsec un model pentru blamarea feudalismului?

Nu mai vorbesc de studiul comparativ care se impunea în cazul acestui raport. Comunismul în țările din Sud-Est, Europa Est-Centrală, lipsește cu desăvârșire! Revin la chestii concrete pentru a nu mă lungi. Raportul este exclusiv politic. Nu este operă de istorie. S-a încercat acest lucru, să ni se strecoare, pentru dacă îmi aduc bine aminte, sunt pasaje acolo care vor să creeze, să lanseze o undă de negaționism și pentru istoricii care nu sunt de acord cu *Raportul Tismăneanu!* Dacă la Wiesel a ținut, aici nu mai merge. Negaționism la ce? La acest raport final? Ce este *final* în istorie? Ceea ce a subliniat domnul decan aici! Fiind la Iași, am chestionat un matematician, președintele filialei Academiei de acolo: *Domnule profesor, sunteți matematician și spuneți-mi, vă rog, două drepte paralele se întâlnesc cândva?... Da!* Ce înseamnă un raport politic, un raport final? Este operă politică. Dovadă este și această discuție. Și, din nou, vă felicit pe dumneavoastră, repet, echipa de tineri care a lucrat la raport. Este admirabilă, sunt oameni, istorici pe care-i găsec în ziare, cu cărți în rafturile librăriilor! Este păcat. Probabil că a fost vorba de o cursă. Pentru că, totuși, problema fundamentală rămâne la comunism, de unde a venit, când a venit, cum a venit și cine l-a adus. Dacă pierdem din vedere contextul, nu înțelegem nimic. Pentru că, de ce la București a fost posibil comunismul și la Atena nu? În aceeași zonă. Sunt multe altele.

Eu vă mulțumesc și vă felicit din nou pe dumneavoastră dar, probabil, că în continuare voi reveni!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc domnului profesor Gheorghe Buzatu pentru frumoasele cuvinte adresate nouă, ca organizatori! Vreau să vă spun că, întotdeauna, sosirea

domniei sale aici este un eveniment pentru noi! Înțeleg că din public dorește cineva să ia cuvântul! Dumneavoastră sunteți? Da, vă rog! Însă foarte pe scurt!

Persoană din public (Inginer agronom, pensionar):

În anii '59 – '60, când a fost Hrușciiov în America, a fost întrebat de ziaristi: *Domnule Hrușciiov, cum vă simțiți în inima capitalismului american?* Hrușciiov a crezut însă că acestea sunt niște baliverne, niște lucruri spuse foarte ușor. Însă, văd că acum, la noi, după 17 ani de la demolarea comunismului, încă mai sunt reziduurile comunismului.

Despre *Raportul Tismăneanu* pot să afirm că nu putem să spunem că cei care l-au făcut, sau Președintele, care a ținut să fie științific, au vreo vină. Acest raport nu este încă important pentru ceea ce a făcut comunismul, pentru ceea ce au fost închisorile comuniste. Pentru că nici nu ar vrea nimeni să treacă prin ceea ce au trecut cei care au fost prin închisori și e ceva de neiertat. L-am putea pune în comuna primitivă, dar ceea ce a fost în comunism nu se poate descrie! Este un raport făcut un pic fără suflet! Suntem exact ca pe vremea lui Esop.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

A pomenit antevorbitorul nostru de Hrușciiov, dar mă întorc la cuvântul domnului profesor Gheorghe Buzatu, ca și la alte luări de poziție și anume, la finalizarea raportului, în forma în care a ieșit, m-am gândit automat la momentul Hrușciiov, când consemna undeva: *Istoricii sunt oameni periculoși. Trebuie îndrumați.* Să ne gândim și la latura aceasta, instructiv-educativă.

Vreau să dau cuvântul în continuare colegilor noștri, și, mă iartă, că nu am făcut-o mai devreme, care gestionează acum documentele C.N.S.A.S.-ului. Este vorba de domnul George Enache, este vorba de domnul Petcu și, în ce ordine vor dori dumnealor să vorbească, să ne spuneți, în momentul de față, care sunt preocupările dumneavoastră în raport cu această temă!

Lect.univ.dr. George Enache:

Pot să vă spun că acum C.N.S.A.S.-ul inventariază un fond documentar care se ocupă chiar de verificările făcute de unii din membrii de partid din perioada 1951-1952, sunt foarte interesante. Seamănă foarte mult cu ce se întâmplă astăzi. Am să mă refer însă mai puțin la activitatea C.N.S.A.S.-ului, un pic mai târziu, ci am să mă refer la activitatea mea, cealaltă, de cadru universitar. Am fost anul trecut cu o astfel de conferință la Poltava – Ucraina, o să vedeți imediat care este legătura cu ceea ce vreau să spun în continuare. Orașul este considerat inima spirituală, națională a națiunii ucrainiene și am fost destul de surprins să văd acolo, mai multe elemente care mie mi-au părut perfect contradictorii. Pe de-o parte, monumentul bătăliei de la Poltava, care simbolizează, de altfel, și începutul cuceririi Ucrainei de către Rusia lui Petru cel Mare, este acolo în centru și funcționează foarte bine, Petru cel Mare se bucură de o mare cinste. După aceea, există monumente ale armenilor cazaci, care, la fel

de bine, sunt acolo prezente, pentru ca, ajungând acolo unde trebuia să ajung, la Universitatea Pedagogică din Poltava, să văd mare, pus pe perete, basorelieful lui Makarenko, care știm foarte bine ce faimă funestă are! Lăsând la o parte că bustul lui Lenin tronează în continuare peste tot în Poltava! Și am rămas foarte surprins de acest amestec, de acest melanj de prezență imperialistă rusă, naționalism ucrainean și comunism. Și ei au rămas, tocmai, foarte surprinși de surprinderea mea. Ceea ce am început să consider a fi o schizofrenie, pentru ei, ori un altfel de management al memoriei. Ceea ce mă face să constat, cum am spus și aici, mă leg de ce a spus colegul Anghel, foarte bine, în Sud-Estul Europei acest management al memoriei din perioada comunistă s-a produs în mod diferit.

Uitați! Ei de exemplu, și am început să găsesc o explicație în cazul ucrainean, ei știu să scoată din fiecare perioadă istorică ceea ce îi avantajează pe ei, ca națiune. Comunismul le-a creat statul acesta mare, cazacii le-au construit identitatea națională, rușii le-au dat dimensiunea imperială. Ei le folosesc pe toate, fără să vadă nicio contradicție una în cealaltă. Aș contrazice un pic pe colegul Anghel, când s-a spus că mai întâi a fost raportul, la noi, și apoi decizia politică. Uitați, totuși, că din '90 încoace, noi am avut o mulțime de fapte care au contrazis și au repus în drepturi ceea ce era înainte de '48, de exemplu restituirea proprietăților care, să ne ierte Dumnezeu, la noi în România s-a produs mai abiter și mai rău decât în celelalte țări. În Ungaria, de exemplu, sau în Cehia, restituirea proprietăților are o dimensiune mult mai redusă decât este la noi, practic aici s-a restituit aproape tot. Apoi o mulțime de alte lucruri, care tot prin decizie politică, s-au făcut. Ce a rămas la noi, de fapt, până la urmă? A rămas ceea ce Constantin Ticu Dumitrescu a încercat să facă prin C.N.S.A.S.

Și, aici, ajung la a doua instituție la care lucrez, și anume, aceea de restabilire a adevărului, cine a fost victimă, cine a fost tortionar, sub această categorie. Din păcate, nu o să stau să comentez activitatea C.N.S.A.S.-ului. Și acolo se discută, este o decizie liberă, o decizie politică. Am să mă refer în continuare doar la un alt aspect, sar de la una la alta, ca să ascultăm foarte multe opinii este greu de sintetizat, și anume: un distins istoric român, n-o să-i dau numele, care a participat la campania din Est, l-am adus o dată la Galați. Și un student l-a întrebat: *Domnule profesor, ce știți dumneavoastră despre genocidul împotriva evreilor din Transnistria?* Și el a răspuns foarte bine: *N-am văzut nimic, pentru că tot timpul războiului am văzut iarba, pentru că mă deplasam târâș la nivelul ierbii.* Deci, iată, cum în istorie, aici iată, într-adevăr au discutat toți distinșii mei antevorbitori, sunt nivele de percepție!

Or, problema acestui raport este că a încercat să acopere toate nivelurile perceptibile. A încercat să vorbească și de cotidian, a încercat să vorbească și de ecologie, a încercat să vorbească de foarte multe lucruri și, practic, mesajul esențial s-a pierdut printre aceste multiple pretenții de a percepe niște lucruri. De asta, de foarte multe ori, s-a ajuns, ca în anumite pasaje, să fie doar operă gazetărească, să fie anumite elemente care sunt mai mult de decor

sau chestiuni ilustrative, fără să spună prezentând exact cu – mi-a plăcut extraordinar cum a spus domnul profesor Barbu – ambiguitate esențială. Și, într-adevăr, cu asta închei acum, domnul profesor Barbu cred că a fost un model prin acest limbaj foarte precis pe care l-a impus, și aici trec și de domnul profesor Scurtu, prezența, lipsa unor specialiști aici. Și faptul acesta, această lipsă de specialiști, prin care înțeleg istorici, care au și o pregătire în domeniul științelor umane, care să înțeleagă conceptele, să le poată vehicula, este prezentă, din păcate foarte des în această disciplină, mai ales în istoria contemporană, în care fiecare se crede specialist. Într-adevăr, au fost trase foarte multe documente. Și de la C.N.S.A.S. s-au copiat foarte multe documente, ele nu se regăsesc. Foarte multe lucruri vechi, foarte multe opere din anii '80.

Prin urmare, ce ar fi de spus aici, o să mă refer doar la cazul meu și al colegului, o să-l las pe colegul meu să spună câteva lucruri referitoare la biserică. Noi suntem citați copios în acest raport, noi fiind prezentați ca având o poziție oficială a Bisericii Ortodoxe, dată fiind opera noastră. Este, într-un fel, o atitudine pe care nu cred că a făcut-o vreodată. Eu, prin cartea mea pe care am scris-o, am primit felicitări deopotrivă din partea Patriarhului, dar și din partea măicuțelor de la Vladimirești, adică tocmai partea care este încriminată aici, în această parte, și nu o consider deloc, ca un istoric, oficială. Este o tendință, din păcate, și o boală a istoricilor, de a-și crea secte, de a-și crea grupulețe, de a-și crea împărțiri, de a-i prezenta pe ceilalți din afara raportului ca fiind neobiectivi, lipsiți de obiectivitate, ei fiind singuri, cei mai obiectivi. Astfel se explică de ce foarte multe pasaje sunt, de fapt, teoria chibritului, pentru că așa cum au spus foarte mulți, sunt lucruri care erau foarte cunoscute și pe care unii le repetă (e o bibliografie care este deja foarte bine cunoscută), le iau și le reîntemeiază ca și cum ai ar fi printre adevărații întemeietori, care pun acolo niște lucruri la îndemână.

Lucrul acesta, această ură, a generat și reținerile față de discutarea raportului, cum a spus foarte bine domnul profesor Barbu. Este poate prima dată când se discută acest raport. De ce tocmai la Constanța? De ce la București nimeni n-a făcut așa ceva? Tocmai pentru că s-a introdus această idee că este o greșeală, nu este corect din punct de vedere politic. Aceștia, de acolo, au avut dreptate. Orice încercare de a pune în discuție raportul este fie un atentat la adresa condamnării comunismului, trebuie să facem diferență clară între condamnarea comunismului și valoarea de adevăr a raportului, sau este pur și simplu invidie profesională, pentru faptul că oamenii, noi cei de aici, nu am fost membri în această comisie! Or, lucrul acesta mie nu mi se pare deloc bun, noi trebuie să-l depășim, să avem curajul să criticăm!

Mulțumesc, și-l las pe colegul meu să se refere la partea despre biserică din raport!

Adrian Petcu:

Mulțumesc și eu pentru invitație! Eu vreau să fac doar câteva remarci asupra capitolului *Regimul comunist și cultele religioase* din acest raport. Întâi de toate, aș vrea să spun faptul că, așa cum spuneam, *Regimul comunist și cultele religioase*, acesta este titlul capitolului din raport, nu tratează toate cultele religioase. Sunt ignorate celelalte culte istorice cu prezență covârșitoare în Transilvania, și anume: Biserica Luterană, Biserica Unitariană și Biserica Evanghelică. Cred că ar fi fost interesant de văzut cum de exemplu regimul comunist a încercat desființarea Bisericii Luterane doar pentru că ar fi fost vinovată de colaborarea cu grupul etnic german din vremea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Un alt aspect pe care aș vrea să-l semnez, ar fi următorul: ne așteptam ca în textul acestui capitol să găsim o analiză asupra relației pe care a avut-o regimul comunist cu bisericile. Ne-am fi așteptat la o descriere a unui comportament represiv al autorităților față de biserici, o persecuție asupra bisericilor din România din anii regimului comunist. Or, în textul raportului, mai degrabă am găsit tema unei biserici care a colaborat cu statul, este vorba de Biserica Ortodoxă Română, tema unei biserici decapitate, care considerăm că a fost insuficient abordată, și în cadrul acesteia este vorba de Biserica Romano-Catolică. În cadrul acesteia, foarte multe lucrări au fost ignorate și este vorba de cazul bisericii persecutate din Biserica Greco-Catolică. Capitolul începe, evident, cu învinovățirea Bisericii Ortodoxe Române. Deci, găsim un limbaj, din start, subiectiv. Considerăm că, deliberat, au fost ignorate aspectele pozitive ale vieții religioase din anii comunismului, nu trebuie să uităm și acest lucru, chiar dacă vrem să condamnăm comunismul.

Aș mai vrea să mai spun că se găsesc și o serie de falsuri și exprimări care n-ar trebui să aparțină unui istoric. Dau exemplu aici un paragraf de la pagina 463, citez, e vorba de două rânduri și termin: *Istoricii ortodocși din vechea generație au apelat la jenante mijloace de a ascunde detenția episcopilor uniți în mănăstirile ortodoxe din perioada 1948 – 1950 și 1955 – 1970.* Autorul acestor rânduri face trimiterea la cartea Părintelui Academician Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologic Român*, ediția a II-a, București 2002, la pagina 466 și, dacă verificăm, constatăm că părintele Păcurariu nu ascunde aceste aspecte, dimpotrivă, e vorba de cazul episcopului Ioan Suci, și arată cum acesta a decedat în închisoarea de la Sighet în 1953.

Cam acestea ar fi remarcile la care am vrut să mă opresc în intervenția mea. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Și eu vă mulțumesc, domnule Petcu! Vreau să spun că dumneavoastră, alături de domnul Enache, faceți parte dintr-o instituție care, mi se pare mie, e mai fertilă în a califica instituțional, regimul comunist decât orice fel de comisie prezidențială! Eu am fost, de pildă, uimit să constat că ați decis, colectiv vorbind, nu dumneavoastră doi, instituția din care faceți parte, că, în România anilor '80, cel puțin una dintre libertățile pe care proiectul leninist vroia să le suprima și care – s-a spus – au și fost suprimate, ei bine exista, și anume libertatea muncii.

Ni s-a spus că o ziaristă, care știm că a fost instructor la „Ștefan Gheorghiu”, apoi a lucrat vreme de trei sau patru ani la Ambasada S.U.A. din București și înainte de 1989, nu a avut nici un fel de raport cu Securitatea. Deci, înțelegem că, înainte de '89, citeam în „mica publicitate” că există locuri la Ambasada americană, trimiteam CV-uri, ne duceam la concurs, Securitatea sau orice altă instituție nu era deloc interesată de faptul că am găsit un loc de muncă. Deci, aflăm lucruri importante, de altfel, instituționale, nu sunt păreri ale unor istorici, pe care-i putem considera mai mult sau mai puțin calificați, să utilizeze documente de arhivă, să le interpreteze, să le așeze într-un regim de coerență, ci avem o instituție a statului român din 2007, care ne califică regimul comunist și ne învață despre viața sub comunism.

Adrian Petcu:

Domnule profesor, ați pus o problemă care se referă, și n-am discutat aici deloc, la propunerile raportului, care sunt extrem de interesante. Vreau să-l anunț pe domnul profesor Buzatu că nu poate să dea o teză de doctorat cu tema *Raportul Tismăneanu*, dintr-un motiv foarte simplu: arhiva aceasta nu există. Pentru că această arhivă trebuia strânsă, ca în orice raport, bănuiesc la fel ca în cazul asasinării lui Kennedy, când s-a strâns o comisie, s-a dat un raport, și s-a depus la arhivele naționale. Or, toată această arhivă de acolo și-au împărțit-o fiecare dintre membrii acestei comisii.

Deci, practic, nu avem cum să dăm această teză de doctorat. Problema este foarte interesantă, pentru că se constată aici, *à propos* de managementul memoriei acesteia din perioada comunistă, o împărțire, o fragmentare a competențelor. Se înființează instituții peste instituții. S-a început cu Institutul „Iorga”, practic Institutul „Iorga” este deschizător de drumuri, s-a înființat apoi I.N.S.T.-ul, a apărut Institutul de Memorie, de Istorie Recentă, a fost C.N.S.A.S.-ul ca un gestionar de documente și care le oferă și le strânge acolo, s-a mai înființat Institutul domnului Oprea, se mai înființează acum încă un institut, dacă citim raportul, Institutul Tismăneanu. Și problema este foarte interesantă: ce facem până la urmă? Toată lumea vine, copiază documente de la C.N.S.A.S., se face larmă, se spune în document că n-avem acces la documente, C.N.S.A.S.-ul este blocat din activitate, se copiază multe documente. Și ce facem după aceea? Vin alte instituții paralele și iar le pui la dispoziție. Sunt documentele aceleași pe care oricine le poate vedea la C.N.S.A.S. Nu pot să înțeleg lucrul acesta. Eu am zis, când am fost întrebat odată, singurul lucru care poate fi făcut în curând și poate schimba ceva, este ca această arhivă a C.C. a P.C.R. să fie mai ușor accesibilă. Să se găsească o clădire în București, astfel să nu mai stăm la arhive două săptămâni până ne vin dosarele din C.C. al P.C.R. Aceasta este singura propunere care mi se pare valabilă, din toate propunerile prezentate. Astfel încât, să faci din nou manuale, să bagi din nou programe, să faci din nou nu știu câte institute, nu înțeleg lucrul acesta. Și, până la urmă, care este destinul? Revin la această idee de ură între istorici, această fragmentare permanentă pe școli și,

practic, adesea, această permanentă raportare a noastră la o tendință spun, chiar dacă avem politicieni, se poate răsturna ideea comunistă *că istoricii au nevoie de îndrumare*, se pare chiar că istoricii au tendința să aibă nevoie de îndrumare și, tind asimptotic, către un politician sau altul. Și, aici, până la urmă, acest raport, în cele din urmă, se duce și la o etică a istoricului, care mi se pare foarte importantă.

Prof.univ.dr. Gheorghe Buzatu:

Am un student excelent, el va face această radiografie. Am anunțat-o și la televizor. Am avut o discuție de șase ore. El va face. Pentru că greșeala care este? Raport final, final pe 18 decembrie. Și am în vedere ca obiect al tezei raportul din 18 decembrie. El a fost „final-final”, dar a fost modificat ulterior. Și dacă urmăriți pe Internet, variantele se succed una după alta, documentul istoric este acela. La urma urmei, există cărți pe Internet. Studenții folosesc cu plăcere Internetul pentru teme de-ale lor de licență. De ce n-ar folosi un doctorand pentru un asemenea cârțoi care urma să apară? Este cu atât mai mult necesar, am vrut să mă grăbesc, dar nu se poate. În „Evenimentul Zilei” de ieri, aici găsesc declarația unuia din inițiatorii inițiativei raportului. Și, aici, ni se spune că așteaptă domnia sa asumarea raportului de către toate partidele politice. Păi, dacă raportul este cum este, ce să se asume? Ne asumăm un eșec? Unde mergem? Unde suntem? Ne-am pierdut chiar echilibrul?

Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim, domnule profesor! Ne apropiem de final. Domnule Mihai Ungheanu, înțeleg că doriți să ne spuneți câteva cuvinte legate de raport!

Mihai Ungheanu:

Doamnelor, domnilor și domnișoarelor, vreau să spun că acest raport este un cadou involuntar, și putem analiza modul de gândire și modalitățile de lucru ale celor care vor să ne propună o imagine a trecutului! Eu am fost decepționat de lectura raportului. De ce? Pentru că așteptam foarte mult de la el. Am avut naivitatea să cred că el poate să dea un răspuns. Facultatea face foarte bine că a inițiat și susține această întâlnire. Introducerea pe care au auzit-o, a domnului profesor Barbu, a avut o înălțime conceptuală și o analiză remarcabilă.

Eu aș vrea să adaug câteva lucruri, rapid. Nu se poate vorbi despre România și regimul comunist, fără a lua din 1917 puțin. O răspundere, reală, științifică, presupune măcar o trecere în revistă atât a lui 1917, 1919, 1924, 1941. Nu se poate mai departe fără etapizarea regimului care a avut loc în România după război. Au fost etape diferite. Nu se poate merge mai departe fără analiza instituțiilor din această perioadă, care și ele au funcționat relativ diferit. Vreau să vă semnaliez terminologia extrem de laxă, care există în acest raport, definițiile vagi sau contradictorii, lucru care nu este cu puțință să ajute cu adevărat un

asemenea raport, pentru coerența lui și pentru unitate. Mai adaug un lucru, pe care nu știu cum îl priviți dumneavoastră, dar eu nu-l văd normal: nu este posibil să dai publicității un asemenea raport fără ca numele autorilor să lipsească de la fiecare capitol. Este transparență elementară, este o răspundere publică. Cine scrie capitolul despre cultură, despre închisori, ș.a.m.d. Aceste nume de autori lipsesc, nici în faza actuală, domnule profesor Buzatu, ele nu sunt prezente. Deci cu cine dialogăm noi în acest caz? Iată, lucruri teribil de interesante, vă semnalez problema disidenței. Cum e definită? Faptul că în mai multe pagini diferite se intră în contradicție, este o divergență în legătură cu modul în care este definită disidența. Ori documentele disidenței nu sunt nicăieri prezentate în mod coerent.

Ce vreau să vă mai spun este în legătură cu substanța propriu-zisă și cu politica de adevăr a acestui raport. Lipsește o imagine serioasă, cu evoluții pe etape a literaturii române postbelice, în care s-au reflectat în toate etapele respective, toate evenimentele politice, sunt de asemenea cazuri extrem de importante, în care se reflecta istoria acestei perioade. Ele lipsesc. Aceste capitole sunt de o superficialitate scandalosă și ni se dau drept bune judecări ca următoarea, dintr-un congres al scriitorilor din 1956, e o carte mare așa care cuprinde toate textele, se desprinde un singur personaj, ni se spune că este ciuma antidogmatismului, dar cine citește volumul, constată că nu este așa. Lipsește complet drama istoriografiei române și a istoricilor români, care, într-un asemenea raport, trebuia să fie pe primul loc. Cu ei s-a început, asupra lor s-a revărsat presiunea în mod deosebit. Există un martir cunoscut, Gheorghe Brătianu, au fost nenumărați istorici care au făcut închisoare. Trebuie să fie un capitol anume, motivat în acest raport, care lipsește.

Sigur că, atât de rapid, nu putem vorbi despre toate aspectele acestui fals raport, pentru că nu este un raport, este un manifest politic, este punctul de vedere al unei anumite categorii din această societate civilă, și prin el se exprimă un punct de vedere comun, cum s-a întâmplat în 1989. În 1989 începe o altă perioadă. Deci, nu putem să-l judecăm, deloc, ca raport științific. De aceea la întrebarea dacă este științific sau nu, răspunsul este: nu este științific; dacă este recomandabil pentru studenți, nu este recomandabil, dar din el se poate deprinde, cu toată credința că acolo lucrurile stau bine, este vorba despre capitolul privind detenția, biografia acelor închisori teribile, este partea cea mai substanțială și cea mai documentată. Altele nu sunt recomandabile pentru că este de ajuns să intrăm în parcurgerea presei în timp, ca să descoperim că foarte multe afirmații din acest raport, mă refer acum la cultură, sunt absolut pe dos.

Cum se poate prezenta un asemenea raport publicului? Cum se poate întemeia un mesaj prezidențial pe el? Cum se poate porni de aici? Acești autori despre care vă vorbesc, și care se ascund, nu-și dau numele, ca să nu știm cine le-a făcut, cum pot să pretindă că pot să facă enciclopedii ale comunismului, manuale ale comunismului, despre care s-a vorbit aici?

Deci, eu am dorit ca acest raport să fie altfel decât cum este, constatăm toți că este, de fapt, un eșec științific! E foarte inegal! Este extrem de compozit și vreau să vă mai semnez că acele capitole, menționate aici, despre minorități, despre unguri, evrei, germani, sunt făcute, după toate semnele, de comunitatea respectivă. Deci, nu sunt capitole ale grupului de lucru. Care au și ele un aspect revendicativ. La disidență este văzut Gustav Molnar. Gustav Molnar a fost scos din România în 1988 pentru că făcea politică iredentistă. Ei bine, este trecut la disidență. Cu asemenea moduri „științifice” de lucru nu se poate vorbi despre un raport științific, este un raport politic, un raport cu o opțiune foarte precisă la analiză, asupra acestui lucru nu vreau să insist pentru că trebuie să închei. Dar vreau să spun că nu trebuie speculată tragedia românească de după război pentru asemenea calcule politice.

Prof.univ.dr. Daniel Barbu:

Dacă îmi permiteți un singur detaliu arhivistic. Raportul, în versiunea sa oficială, domnul Novák poate să-l confirme, că acesta este, nu are niciun fel de autori, numai la capitole. Contrapagina este goală, singurul autor este Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Nu are ISBN, nu are copyright, nu are nimic. A circulat o pagină, în care pe verso apare ulterior comisia, pentru că era jenant cu cele trei etaje ale ei, patru: președinte, membri, experți și colaboratori. La redactarea raportului au mai colaborat și alții; deci sunt patru etaje de participanți, dar, repet, în versiunea originală, care este din arhiva facultății mele, am avut privilegiul să primim unul dintre cele 50 de exemplare oficiale, nu există niciun fel de autor, cu excepția colectivei comisii prezidențiale.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Cred că este vorba de o răspundere „colectivă”, ca să folosim un termen din limbajul condamnat până acum!

Vreau să fac o scurtă precizare înainte de a pune punct discuțiilor noastre. În sensul că ecoul unei astfel de manifestări, indiferent de felul în care se va reflecta în mijloacele media, se va auzi; iată, ea este urmată pe 27 martie de o nouă manifestare, pe care o consider mult mai impozantă, din start, câtă vreme se va desfășura la Palatul Parlamentului, la orele 16 în Sala *Drepturilor Omului*, organizată de Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989.

Foarte pe scurt o să-l rog, cu scuzele de rigoare, pe domnul prof. univ. dr. Gheorghe Anghelescu să ne spună, dar cu această rugămintă, repet, subliniez, foarte pe scurt, părerea domniei sale despre raport!

Prof.univ.dr. Gheorghe Anghelescu:

Eu un singur lucru vreau să scot în evidență, asta ca să dau un răspuns la acest raport, dacă a fost necesar, dacă a fost subiectiv; capitolul *Culte*. Acolo, la capitolul *Culte*, sunt făcute niște aprecieri, la o instituție care a parcurs cel puțin o

mie, o mie și ceva de ani de istorie în acest teritoriu. Cel puțin dacă ne referim la Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Și vedem foarte multe deficiențe. Este o jenă. Dacă în Statele Unite sau în țări occidentale acești șefi de culte sunt apreciați, acolo sunt puși într-o postură nepotrivită pentru acest popor, în anul 2006. Ce vreau să scot în evidență? Că această instituție, Biserica, și nu mă refer la Biserica Ortodoxă Română, mă refer la toate cultele, a avut prin pușcării mii, mii de reprezentanți, de clerici, nu mă refer la membri, mă refer la cei care au slujit sau care au reprezentat cultul respectiv și, este inadmisibil, să-i pui la zid pe aceștia fără să pui la zid instituțiile care au creat răul în țara asta. Mă refer la instituția de partid, de Securitate, de U.T.C., de Miliție, de Procuratură, de justiție, judecătorii pe care nu-i văd aici, puși în raport. Deci, lovești în ce-i mai sfânt în țara asta, astăzi!

În sondaje se arată foarte clar că biserica, în ansamblul ei, reprezintă o forță foarte mare a acestui popor și o recunosc alții, la Vatican, în Statele Unite, la Washington DC. Și aici, te oprești în țara ta, nu știu la ce nivel, direct, față, în Parlamentul României. Este inaccesibil pentru acest popor! E o rușine pentru acest popor. Ca să poți să prezinți un raport, să-l consideri public, să-l oficializezi, să lovești în ce-i mai sfânt. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Cred că sunt cuvinte mai mult decât elocvente și, într-adevăr, justiția este evitată în toate aceste analize. Îl rog pe domnul prorector Nicolae Peride să ne adreseze câteva cuvinte.

Prof.univ.dr. Nicolae Peride:

Aș vrea să îl felicit pe domnul prof.univ.dr. Marian Cojoc pentru ideea acestei întâlniri! Mă bucură nivelul ridicat al discuțiilor, pentru că am sesizat că toți istoricii prezenți de față resping amestecul politicului în document, ceea ce înseamnă că altfel putem sta de vorbă. Au fost și câteva sincope, sunt inerente, există patos de-o parte și de cealaltă a baricadei. Lucrarea nu reușește, din punctul meu de vedere, să transmită nici măcar un mesaj politic. Fiind inginer de profesie, nu pot să nu vă dau și o recomandare: în trecut, s-a dat în presă recomandarea acestei mese rotunde, să se poată conspecta mai ușor acele documente, să nu se spună că ne-am întâlnit doar să spunem vorbe.

Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Din partea A.F.D.P.R.-ului, două vorbe, o să vă rog!

Paul Andreescu:

Să știți că am venit la această masă rotundă cu optimism și plec puțin cam uluit. Am fost deținut politic din 1948-1964. Calculați dumneavoastră. Acest raport este unul care a fost ciupit în permanență. E ceva rău în acest

raport, sau mai trebuie ceva adăugat la el? Pentru că el, ca esență, răspunde pentru 22 milioane de oameni simpli, care au înțeles și au suportat consecințele comunismului. Că oamenii de știință găsesc aceste puncte nevralgice, e una, dar vă rog, studenți, să îl luați ca atare! E bun pentru dumneavoastră! Când veți fi la alte nivele, e altceva! Până atunci, e bun! E primul pas care trebuie făcut, ca să știm unde ne situăm noi, în țara românească. Eu mai am încă șapte ani de detenție de executat. S-ar putea chiar să ne cheme. (râsete) Când am fost chemat la Securitate în 1987, soția mea mi-a spus: *N-ai dormit de două nopți. I-am spus: mă cheamă la Securitate. De ce? Ca să mă facă turnător. Câți ani de pușcărie mai ai? Încă șapte, zic. Să îi faci și pe ăia, dar să nu cumva să devii colaboratorul lor.*

Deci asta doream să vă spun. Raportul răspunde pentru marea masă. În rest, să fie sănătoși cei care l-au desființat!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc! Noi am luat punct cu punct, cât s-a putut în dezbatere. Nimeni nu a negat faptele rele care s-au produs în comunism. Și vreau să subliniez, încă o dată, temele anunțate în program, poate nu ați fost dumneavoastră suficient de atent. Capitolul lăudat de toți vorbitorii a fost cel privind represiunea.

Acestea fiind spuse aș vrea să adaug, domnule prorector, inițiativa a aparținut deopotrivă Facultății de Istorie și Științe Politice și Facultății de Științe Politice a Universității București, prin colegii de acolo, în frunte cu domnul prof.univ.dr. Daniel Barbu. Că vom reuși să facem și o a doua dezbatere, rămâne ca timpul să hotărască.

Vă mulțumesc tuturor pentru participare!

POLITICI EUROPENE PENTRU ROMÂNIA. REPERE PENTRU POLITICA MARITIMĂ INTEGRATĂ

Dr. Mariana COJOC *

European policies for Romania. Landmarks in point of Integrated Maritime Policy

Abstract: Beginning with 2007, the Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University of Constanta launched a series of debates, scientific activities under the title: European policies for Romania. In this respect, on the 29th of May 2007 the Senate Hall hosted the following debate with the naming: The Green Card of Maritime Policy – Toward a future maritime policy in point of the Union: a European perspective concerning oceans and seas was set for debate for a period of an year.

The purpose of the document can be labeled as realistic: „This Green Card intends to launch a debate in respect of a future Maritime Policy of EU that would eventually approach the oceans and seas in a holistic manner. It is important to emphasize the fact according to which the above-mentioned Green Card will stress the continual use of the benefits possible only by means of respect among them in a moment in which their resources are threatened by severe pressures and our technological abilities to exploit them that seem to undergo a process of advance.. The accelerated reduction of marine biodiversity, due to pollution, the impact on climate changes and over-fishing represent particular alarm signs that cannot be ignored.

The Green Card is based on the existing policies and initiatives of the European Union that are combined with Lisbon strategy that intend to reach a certain equilibrium between economic, social and environment dimension of lasting development.

Moreover, The Green Card is expected to contribute to a new awareness from the side of European citizens as regards the importance of their maritime heritage, the significance of oceans in people’s lives and their potential to determine welfare and economic opportunities”, starting from the idea expressed in the Introduction of the document that stipulates the following:

„It is estimated that a figure of about 3 and 5% from the Gross domestic product is generated by the maritime industries and services and not including the value of raw material such as oil, gas or fish. Maritime regions totals more than 40% of Gross Domestic Product”.

On 10th of October 2007 the following document The Communication of the Commission toward the European Parliament, Council, Economic and Social European Committee and the Committee of Regions. The conclusions regarding the European maritime policy that included the „astonishing reactions” (...) „as well as the magnitude of participation in point of the process of consultation”. In fact, at that time, The Commission published the „An integrated maritime policy in point of the European Union”. It is important to mention the conclusions of the General Affairs Council and External Relations from the 16-17th of November 2009 that recognized “the advance of the last two years in the field of integrated maritime policy” along with the integrated approval of maritime affairs. The integrated maritime policy involves, according to the

* Conf. Univ. dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

Regulation Proposal of the European Parliament and the Establishing Council of a program as regards the support of continual development of an integrated maritime policy (29th of October 2010) the promotion of a pansectorial approach of maritime governness, thus, „encouraging the identification and exploit of synergies from all EU policies that refer to oceans, seas, coast regions and maritime zones, particularly the policies that involve fields such as environment, maritime transport, energy, research, industry, fishing and regional policies”.

Further on, the author mentions the fact according to which on 10th of June 2009 the Commission has launched the Strategy in point of the development as regards the Baltic Sea region, being based on the following characteristics: environment sustainability, the promotion of innovation, accessibility, safety, the Commission thus suggesting the support of this cooperation by means of already existing initiatives such as the Northern Dimension”, concerted policy for EU, Russia, Norway and Iceland, given that the above mentioned strategy was the first global strategy elaborated by EU.

If one takes into consideration that historical details were not quite displayed is important to stress the fact according to which the author supports the idea of Romania as the country that possesses a valuable tradition as regards the management of maritime and Danubian area by just referring to the Romanian maritime ports starting with the second half of the XIX century and the first half of the XX century, tradition that, unfortunately, nowadays seems not to interest or, more likely, to count for the markers. In this context, the debate of the European document that had been launched in 2006 determined the appearance of various opinions of the teaching staff from different Romanian research centers, representatives of national institutions that might be significant for the support of a real Integrated Maritime Policy.

Începând cu anul 2007, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța, a lansat seria dezbaterilor intitulate generic: *Politici europene pentru România*. În acest sens, la 29 mai 2007, în Sala Senatului a Universității s-a desfășurat manifestarea științifică: *Cartea Verde a Politicii Maritime – Către o viitoare politică maritimă pentru Uniune: o viziune europeană privind oceanele și mările*.

Documentul a fost lansat spre dezbateri timp de un an, odată cu adoptarea acestuia de către Comisia Europeană la 7 iunie 2006. Scopul său, după cum se poate observa din text este unul de factură pur realistă: „Această *Carte Verde* intenționează să lanseze o dezbateri cu privire la o viitoare Politică Maritimă a U.E., care să trateze oceanele și mările într-o manieră holistică. Va sublinia faptul că, folosirea continuă a beneficiilor pe care le oferă acestea va fi posibilă numai printr-un profund respect pentru ele, într-un moment în care resursele lor sunt amenințate de presiuni severe și de abilitățile noastre tehnologice din ce în ce mai mari de a le exploata. Reducerea accelerată a biodiversității marine, în mare parte din cauza poluării, impactului schimbărilor climatice și pescuitului exagerat reprezintă semnale de alarmă pe care nu le putem ignora.

Cartea Verde se fundamentează pe politicile și inițiativele U.E. existente și se îmbină cu *Strategia Lisabona*. Caută să atingă echilibrul între dimensiunile economice, sociale și de mediu ale dezvoltării durabile.

De asemenea, *Cartea Verde* speră să contribuie la o nouă conștientizare din partea cetățenilor europeni în ceea ce privește mărția moștenirii lor maritime, importanța oceanelor în viețile lor și potențialul continuu al acestora de a ne furniza o mai mare bunăstare și oportunități economice¹, pornind, în fapt, de la ideea conturată clar în *Introducerea* documentului unde se precizează că: „Se estimează că între 3 și 5% din Produsul Intern Brut al Europei este generat de industriile și serviciile marine, fără a se include valoarea materiilor prime, cum ar fi uleiul, gazul sau peștele. Regiunile maritime totalizează mai mult de 40% din PIB”².

La 10 octombrie 2007, a fost prezentat documentul intitulat *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Concluziile consultării privind politica maritimă europeană*³ în care au fost subliniate „reacțiile extraordinare” (...) „cât și amploarea participării la procesul de consultare, fiind fără precedent”⁴. În fapt, la acea dată, Comisia a publicat documentul „*O Politică Maritimă Integrată pentru Uniunea Europeană*”⁵. Pe aceeași linie, amintesc și concluziile Consiliului Afaceri Generale și Relații Externe din 16-17 noiembrie 2009, în care au fost recunoscute „progresele obținute în ultimii doi ani în domeniul Politicii Maritime Integrate” fiind aprobată abordarea integrată a afacerilor maritime⁶. Politică Maritimă Integrată presupune, potrivit *Propunerii de Regulament al Parlamentului European și al*

¹ Green Paper, *Towards a future Maritime Policy for the Union : a European vision for the oceans and seas, How inappropriate to call this planet Earth when it is quite clearly Ocean*, attributed to Arthur C. Clarke {SEC(2006) 689}/* COM/2006/0275 final */; Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions, *Towards a future Maritime Policy for the Union: A European Vision for the Oceans and Seas*/* COM/2006/0275 final */ http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=275

² *Ibidem*.

³ COM(2007) 574 final, Bruxelles, 10.10.2007. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Conclusions from the Consultation on a European Maritime Policy* {COM(2007) 575 final} {SEC(2007) 1278} {SEC(2007) 1279} {SEC(2007) 1280} {SEC(2007) 1283} http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=574

⁴ *Ibidem*.

⁵ COM(2007) 575, *Cartea albastră. An Integrated Maritime Policy for the European Union*, COM(2007) 575 final of 10.10.2007 and SEC(2007) 1278 of 10.10.2007.

⁶ IP/09/XXX, Bruxelles, 17 noiembrie 2009, *Consiliul, pregătit să sprijine trecerea politicii maritime integrate într-o nouă fază*; European Commission, Marine Data Infrastructure, Framework Service Contract, No. FISH/2006/09 – LOT2, *Final Report submitted to DG Maritime Affairs & Fisheries, November 2009*, prepared by Stephen Hodgson, Iain Pollard, Jerome Ravetz, Peter Van der Velde, Melanie Vilarasu, Tracy Cambridge, Stephanie Good, Conor Okane, Carole White, Colin Barnes, checked/approved by: Ian Payne. http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/subpage_mpa_en.html

Consiliului de instituire a unui program de susținere a continuării dezvoltării unei politici maritime integrate (29 octombrie 2010) promovarea unei abordări pansectoriale a guvernantei maritime, „încurajând identificarea și exploatarea sinergiilor dintre toate politicile U.E. care privesc oceanele, mările, regiunile de coastă și sectoarele maritime, și anume, politicile din domenii precum mediul, transportul maritim, energia, cercetarea, industria, pescuitul și politicile regionale”⁷.

De asemenea, menționez faptul că la 10 iunie 2009 Comisia a lansat *Strategia pentru impulsivarea dezvoltării regiunii Mării Baltice* bazată pe coordonatele: durabilității mediului, promovarea inovării, accesibilitate și atractivitate (îmbunătățirea rețelelor de transport), siguranță, Comisia recomandând încurajarea acestei cooperări prin intermediul unor inițiative deja existente, precum Dimensiunea nordică”, politica fiind comună pentru U.E., Rusia, Norvegia și Islanda, în condițiile în care strategia menționată a fost prima strategie globală elaborată de U.E. la nivelul unei macroregiuni⁸.

Fără a intra în amănunte de natură istorică, menționez că România este „deținătoarea” unei valoroase tradiții în gestionarea spațiului maritim și dunărean, dacă facem trimitere doar la rolul porturilor maritime românești începând cu a doua jumătate a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX, deținut în cadrul comerțului exterior propriu, tradiție de care, din păcate, în zilele contemporaneității mult prea „agitată”, pare că nu interesează pe cineva sau, mai precis, nu pare a conta pentru factorii de decizie⁹. În acest context, dezbateră documentului european lansat în 2006, a prilejuit relevarea diverselor opinii ale reprezentanților mediului universitar/academic din diferite centre de cercetare din România și, desigur, a reprezentanților diverselor instituții naționale, specialiști ce pot conta în susținerea unei reale Politici Maritime Integrate... viitoare...

⁷ COM(2010) 494 final, 2010/0257 (COD), Bruxelles, 29.9.2010. *Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui program de susținere a continuării dezvoltării unei politici maritime integrate*. Expunerea de motive.

⁸ IP/09/893, Bruxelles, 10 iunie 2009, *Comisia Europeană lansează o strategie pentru a impulsiona dezvoltarea regiunii Mării Baltice*.

⁹ Am limitat aria temporală a evoluției porturilor maritime românești doar la finalul secolului XIX și prima jumătate a secolului XX deoarece trimiterea/comparația lansată are la bază identificarea sistemului politic, mai precis, democratic. Pentru detalii: Mariana Cojoc, *Relațiile internaționale și comerțul exterior al României la începutul secolului XXI*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom X, Constanța, 2008, pp. 89-102.

DOCUMENT

***Cartea Verde a Politicii Maritime – Către o viitoare politică
maritimă pentru Uniune: o viziune europeană privind oceanele și mările
Dezbateri – 29 mai 2007***

Lista participanților: prof.univ.dr. Marian Cojoc, decan, Facultatea de Istorie și Științe Politice; prof.univ.dr. Iolanda Țighiliiu, prodecan, Facultatea de Istorie și Științe Politice; conf.univ.dr. Florin Anghel, Secretar științific, Facultatea de Istorie și Științe Politice; lect.univ.dr. Mariana Cojoc, Facultatea de Istorie și Științe Politice; prof.univ.dr. Daniela Bușă, cercetător științific, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București; prof.univ.dr. Valentin Giorbea, Facultatea de Istorie și Științe Politice; Excelența Sa dl. Haluk Agça, Consul General al Republicii Turcia la Constanța; Mirela Chiurtu, expert, Direcția Generală Afaceri Europene și Relații Internaționale, Ministerul Transporturilor; Alina Sîrbu, consilier juridic, Direcția Generală Afaceri Europene și Relații Internaționale, Ministerul Transporturilor; Mădălina Gheorghiu, consilier Afaceri Europene, Direcția Generală Navală, Ministerul Transporturilor; Adrian Nicolaescu, subprefect, Județul Constanța; Ani Merlă, administrator Asociația Zonei Metropolitane Constanța; economist Mariana Gâju, primar al comunei Cumpăna; Laurențiu Zamfir, director adjunct, Căpitănia Zonală Constanța; Iulian Șuhani, Administrația Canalelor Navigabile Constanța; Mihai Daraban, președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură Constanța; Comisar Laurențiu Costache, Inspectoratul Județean al Poliției de Frontieră Constanța; Adrian Mihălcioiu, lider al Sindicatului Liber al Navigatorilor, reprezentant ITF în România; conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu, Academia Navală „Mircea cel Bătrân” Constanța; conf.univ.dr. Virgil Ene-Voiculescu, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”; doctor Vasile Pătrașcu, director adjunct al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” Constanța; dr. Virgil Coman, director, Arhivele Naționale, filiala Constanța; Căpitan – comandor dr. Olimpiu Manuel Glodarencu, director al Muzeului Marinei Române, Constanța; asist.univ.drd. Monica Daniela Coroiu, Facultatea de Litere, specializarea Jurnalism, Universitatea „Ovidius”.

Organizator: Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța: prof.univ.dr. Marian Cojoc, conf.univ.dr. Florin Anghel, conf.univ.dr. Daniel Flaut, lect.univ.dr. Marioara Cojoc, lect.univ.drd. Marius Cojocaru, lect.univ.drd. Cristian Moșnianu, lect.univ.drd. Oana Tătaru, asist.univ.drd. Daniel Citirigă, asist.univ.drd. Mihaela Melinte, asist.univ.drd. Enache Tușa, asist.univ.drd. Monica-Daniela Coroiu, referent dr. Mădălina Voinea. Menționez faptul că, invitații sunt prezentați cu gradul didactic și/sau funcția deținute la data de 29 mai 2007.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Bună ziua și bine ați venit! Iată că „recidivăm”, pentru a folosi un termen strict juridic, de această dată printr-o manifestare – dezbateri dedicată unui document a cărui vechime nu este foarte mare, dar care, categoric, este de mare actualitate, intitulat *Cartea Verde a Politicii Maritime – Către o viitoare politică maritimă pentru Uniunea Europeană: o viziune europeană privind oceanele și mările*. Este o șansă deosebită pentru noi pe care ne-am propus să nu o ratăm! În consecință, iată că, din ceea ce am înțeles, din semnalele primite de la instituțiile pe care le-am contactat până acum, ar fi prima dezbateri de acest gen, la nivel național, în momentul de față. Probabil că vor urma și altele pe această linie.

Cum probabil deja ați remarcat, Facultatea de Istorie și Științe Politice a făcut, dacă vreți, o preocupare constantă din această tendință de a dezbate toate aceste documente de maximă importanță pentru o manifestare dedicată unui eveniment sau altul. Vreau să vă mulțumesc pentru această prezență consistentă, mai ales a celor care sunt în specialitate și să-mi permiteți în continuare să prezint lista participanților, cu mulțumirile anticipate pentru că, iată!, au dat curs solicitării noastre.

Aș începe cu prezidiul. De la stânga la dreapta, îl avem pe domnul Mihai Daraban, președintele Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură Constanța, care sunt convins că nu mai are nevoie de alte prezentări dincolo de ceea ce știm că face de atâta vreme în domeniile enumerate aici. Tot între invitați, remarcăm prezența în prezidiu a domnului director adjunct al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” din Constanța, domnul cercetător dr. Vasile Pătrașcu. Vă mulțumesc că ați venit! Continuăm cu doamna prodecan, prof.univ.dr. Iolanda Țighiliu; domnul conf.univ.dr. Florin Anghel, secretar științific al facultății noastre. În continuare, aș merge pe această linie: doamna profesor universitar doctor Daniela Bușă, cercetător științific I la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, pe care o cunoaștem pentru deosebita acuritate științifică în domeniu; de asemenea, domnul profesor universitar doctor Valentin Ciorbea, domnișoara Mirela Chiurtu, expert la Direcția Generală Afaceri Europene și Relații Internaționale, Ministerul Transporturilor, domnișoara consilier juridic Alina Sîrbu, Direcția Generală Afaceri Europene și Relații Internaționale, Ministerul Transporturilor. De asemenea, vă mulțumim că ați putut să veniți, domnișoara Mădălina Gheorghiu, consilier Afaceri Europene, Direcția Generală Navală, Ministerul Transporturilor; Doamna Ani Merlă, din cadrul Primăriei Constanța, administrator al Asociației Zonei Metropolitane Constanța. Vă mulțumim că ați venit! Continuând: domnul Laurențiu Zamfir, director adjunct al Căpitaniei Zonale Constanța, doamna primar al comunei Cumpăna, economist Mariana Gâju.

Am insistat să vină în prezidiu domnul subprefect Adrian Nicolaescu dar, cu aceeași modestie pe care o cunoaștem, a refuzat categoric, spunând că

este locul specialiștilor de a se încadra în această ecuație. Bine ați venit, domnule subprefect! De asemenea, vi-l prezint pe domnul Iulian Șuhani, din partea Administrației Canalelor Navigabile Constanța. De la Poliția de Frontieră ne onorează cu prezența domnul comisar Laurențiu Costache, bine ați venit! Lângă dumnealui se află liderul Sindicatului Liber al Navigatorilor, reprezentant ITF, domnul Adrian Mihălcioiu! Vă mulțumesc că ați venit! La stânga noastră, domnul conferențiar doctor Virgil Ene-Voiculescu, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”; lângă domnia sa, domnul conferențiar universitar doctor Dominuț Pădureanu, un istoric cu preocupări aparte pentru tot ceea ce a însemnat arealul Mării Negre și, în mod deosebit, Insula Șerpilor. Bine ați venit, domnule profesor! În continuare, domnul căpitan-comandor doctor Olimpiu Manuel Glodarenco, director al Muzeului Marinei Române. Bine ați venit! Nu în ultimul rând, doamna lector universitar doctor Mariana Cojoc și domnișoara asistent universitar doctorand Monica-Daniela Coroiu, Facultatea de Litere, specializarea *Jurnalism*.

Acestea fiind zise, permiteți-ne să ne introducem în materia propriu-zisă. Va fi o dezbateră pe care noi o dorim antrenantă și deloc plictisitoare, centrată pe ceea ce am anunțat mai devreme, adică pe importanța documentului *Cartea Verde a Politicii Maritime*. Cu siguranță că sunt specialiști în cunoștință de ceea ce conține documentul. Pe de altă parte, în mapa dumneavoastră veți găsi o serie întreagă de alte materiale, printre care și un chestionar privind desfășurarea concretă a dezbaterii noastre. Eu mi-aș permite să spun două vorbe, numai atât, și apoi să rog colegii mei mult mai în temă să preia această inițiativă a ducerii pe mai departe a discuției.

Importanța documentului este din multe puncte de vedere – mărturisesc că am răsfoit documentul, altminteri destul de amplu – una extrem de relevantă pentru spațiul nostru. Suntem în Dobrogea, suntem la malul Mării Negre și știm că, de-a lungul istoriei, această așezare a reprezentat enorm de mult pentru noi. Documentul însă, dacă e să citez din el, ne relevă și alte aspecte. „90% - se mai spune în document - din comerțul exterior al Uniunii Europene și peste 40% din comerțul interior utilizează transportul pe mare”. Este și motivul pentru care ați observat, între participanți sunt și reprezentanți ai Ministerului Transportului și reprezentanții zonali în domeniu. Aceste prezențe notabile ne vor susține argumentația. „Supremația Europei în această industrie globală este certă - se subliniază în document - totalizând 40% din flota mondială. 3,5 miliarde de tone marfă pe an și 350 de milioane de pasageri trec prin porturile europene, se spune în document. Aproximativ 350 de mii de persoane lucrează în porturi și în servicii conexe și, împreună, generează o valoare adăugată de 20 de miliarde €”. O sumă fantastică. Transportul maritim este un catalizator pentru alte sectoare, în principal pentru construcția navală și echipamentul marin. Sunt, dacă vreți, două-trei fraze suficient de motivante pentru a da curs în momentul de față unei dezbateri autentice.

În continuare, o rog pe doamna prodecan Iolanda Țighiliu să ne spună câteva lucruri legate de ceea ce, în fapt, reprezintă Facultatea noastră la nivelul acestor preocupări; după care se pregătește domnul secretar științific Florin Anghel, intrând de această dată în tema propriu-zisă a manifestării. Doamna prodecan, aveți cuvântul!

Prof.univ.dr. Iolanda Țighiliu:

Distinși oaspeți, în numele Facultății, alături de domnul decan, domnul secretar științific și de ceilalți colegi, vă spun „Bun venit în casa noastră!” Facultatea de Istorie și Științe Politice, deși este o facultate tânără, este extrem de dinamică, cum sunt de altfel și orașul Constanța și portul Constanța. În special noua secție de *Științe Politice* are un dinamism cu totul excepțional! Mă bucur foarte mult, pentru că sunt colegii noștri mai tineri care au energie, dorință de afirmare și de a face lucruri frumoase împreună! De asemenea, probabil că unii dintre dumneavoastră cunosc faptul că în Facultatea noastră ființează două centre de cercetare acreditate de Ministerul Educației, de C.N.C.S.I.S.: este vorba de *Centrul de Studii și Cercetări ale Istoriei și Civilizației zonei Mării Negre (secolele XIX-XXI)* și, iată, că această activitate are conexiuni și cu acest Centru, care are deja o activitate reductabilă în plan științific și, mai noul *Centru de Studii Eurasiatice*, care și propune să-și lărgescă sfera de cercetare din perspectiva globalizării și către alte zone.

Nu demult, a avut loc o dezbatere privind *Raportul Tismăneanu*, organizată tot de secția de Științe Politice a Facultății noastre și, iată, așa cum remarca și domnul decan, la nici o lună și jumătate, mai tinerii noștri colegi vin cu această nouă ofertă, cu această dezbatere pe probleme extrem de acute. Eu nu sunt specialist în această problemă, vă îmbrățișez doar ca gazdă a acestei Facultăți alături de colegii mei și, sigur, îi las pe cei care sunt specialiști de renume să dezbată această problemă de strictă actualitate. Vă doresc succes și vă așteptăm în continuare la acțiunile Facultății noastre!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Vă mulțumim, doamna profesoară! În continuare, domnule conferențiar Florin Anghel, vă rog să preluați ștafeta!

Conf.univ.dr. Florin Anghel:

În primul rând, și eu vreau să vă mulțumesc din partea conducerii facultății că ați găsit timpul necesar pentru a participa la această dezbatere! Sper ca aceste concluzii la care vom ajunge la capătul zilei să fie folositoare pentru noi toți și pentru zona de interes pe care o reprezentăm. Așa cum aminteau vorbitorii mei de dinainte, Facultatea de Istorie și Științe Politice nu este la prima provocare. Acum o lună și jumătate, aproape, am demarat în spațiul de discuție național o dezbatere referitoare la *Raportul Tismăneanu*.

După aceea, sub titlul *Politici europene pentru România*, ne-am gândit să alegem dintre problemele cele mai importante pe care le presupune integrarea României în Uniunea Europeană pe acelea care ne reprezintă cel mai bine în zona noastră geografică și prima dintre ele nu putea fi alta decât politica maritimă și, mai precis, politica maritimă a Uniunii Europene. De aceea, sunt extrem de încântat că cea mai mare parte dintre aceia care au un interes și o preocupare pentru aceste lucruri au venit în mijlocul nostru și, încă o dată, vreau să le mulțumesc! De asemenea, aș vrea ca să vă informez că sperăm ca la sfârșitul reuniunii noastre să ajungem la câteva concluzii. De asemenea, pot să vă anunț că ceea ce facem acum este un prim pas, pentru că în mod limpede nu vom rezolva toate problemele pe care ni le-am propus și vom avea, sper, o alta serie de întâlniri. Poate, dacă îmi permiteți un termen – *think tank*, este mai aproape de ceea ce dorim a fi! La capătul dezbaterii, poate, vom reuși să găsim acea soluție pe care să o înaintăm autorităților competente în materie, și la nivel național, și la nivel local.

Cu aceste cuvinte, încă o dată mulțumindu-vă pentru faptul că ați venit aici, unii chiar din afara Constanței, sunt ferm convins că vom avea succes și puteți fi siguri că, dacă s-a întâmplat, se întâmplă, sau se va întâmpla ceva de importanță națională sau locală, Facultatea de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” va fi în măsură să organizeze o dezbatere pe orice temă credeți sau credem că are un impact politic, științific sau de oricare altă natură. Succes și sper că vom avea succes! În continuare, dacă domnul decan îmi permite, am să dau cuvântul colegei mele, doamna lector doctor Mariana Cojoc, cea care, în sfârșit, vă va pune în temă cu raportul pe care îl analizăm astăzi. Mulțumesc!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Mulțumesc foarte mult, domnule Anghel! O foarte scurtă introducere pentru studenții noștri și pentru cei care abia acum au luat contact cu acest document. Este vorba despre faptul că, anul trecut, la 7 iunie 2006, Comisia Europeană a lansat spre dezbatere *Cartea Verde a Politicii Maritime*.

Carte Verde reprezintă, de fapt, un document lansat de Comisia Europeană spre dezbatere statelor membre. Această *Carte Verde* va fi urmată, și reprezentantele noastre de la Ministerul Transporturilor ne vor sublinia acest lucru, de o *Carte Albă*. Ceea ce vreau să punctez, și nu vreau să vă rețin foarte mult, este faptul că această *Carte Verde - Către o Politică Maritimă pentru Uniune* a avut la bază o documentație extraordinar de serioasă. În cele 60 de pagini sunt cuprinse o serie întreagă de documente, nu mai puțin de 12 *corpus*-uri de documente, care acoperă o paletă extraordinar de largă a problematicilor, pentru că tot ceea ce înseamnă *afaceri maritime* în momentul de față în Uniunea Europeană vizează pescuitul, transporturile, mediul, energia, cercetarea, industria, politica regională, competiția, securitatea și justiția, politicile sociale, relațiile externe, sănătatea, protecția consumatorului. Deci, toate aceste puncte se

regăsesc, într-o formă sau alta, în *Cartea Verde*, în documentul pe care dumneavoastră îl aveți în mapă.

Ceea ce este deosebit de interesant și pentru noi, ce am depășit momentul anului 2007, în suportul de document nr. 11 se regăsește și un chestionar la care și România a răspuns. Potrivit răspunsurilor României, instituțiile responsabile cu implementarea politicii maritime sunt: Ministerul Transporturilor Construcțiilor și Turismului, așa cum era în 2006, Autoritatea Navală Română, administrațiile portuare, Poliția de Frontieră, Institutul de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa”. De subliniat faptul că există un punct în acest suport de document nr. 11 care se numește „Tradiție și moștenirea tradițiilor navale”, în care găsim muzeele care se ocupă cu popularizarea a ceea ce înseamnă tradiție maritimă sau marină. Aici voi sublinia faptul că Muzeul Marinei Române din Constanța nu se regăsește. În ceea ce privește importanța sectorului maritim pentru România, țara noastră a bifat o serie întregă de elemente care îi aduc puncte în ceea ce privește importanța sectorului maritim. Sunt 17 puncte în acest chestionar. România a bifat doar „dezvoltare portuară”, „construcții” și „pescuit”. Puntez ca exemplu, faptul că Germania s-a arătat interesată de toate reperele chestionarului european.

Primul comunicat pe care-l dă Ministerul Integrării Europene cu privire la politica maritimă îl găsim pe 21 septembrie 2006 și, aici, se subliniază faptul că „România este interesată să-și facă vocea auzită și să participe la procesul de consultări și dezbateri inițiat de Comisia Europeană”. Mai mult decât atât, se continuă în comunicat, „ale cărei principii și linii directoare de acțiune să fie aplicate și Mării Negre”. Marea Neagră apare punctual în *Cartea Verde*. De asemenea, în cadrul aceluiași comunicat din 21 septembrie 2006 se subliniază faptul că, în data de 20 septembrie, autoritățile române și-au definit poziția cu privire la câteva dintre întrebările cheie ale noii politici maritime europene. Este vorba despre oportunitatea unei politici maritime integrate și principiile care ar trebui să stea la baza acestei abordări: *competitivitate, creștere economică, dimensiunea socială*.

De asemenea, un alt punct important este reprezentat de un alt comunicat de presă al Ministerului Integrării Europene, din 12 octombrie 2006, când doamna Anca-Daniela Boagiu, pe atunci ministrul Integrării Europene, a avut o întâlnire oficială cu Joe Borg, comisarul european pentru Pescuit și Afaceri Maritime unde, mi se pare important acest lucru, doamna Boagiu îi promite domnului comisar faptul că va crește numărul funcționarilor implicați în gestionarea acestui domeniu. Însă o creștere a numărului funcționarilor în acest domeniu nu înseamnă că ne și rezolvă problemele! Este un punct important pe dezbateră de zi și, conform aceluși chestionar pe care România l-a bifat, iată, declarațiile oficiale ale Comisiei Europene pentru direcția *Afaceri Maritime, România va primi aproximativ 130 de milioane de euro pentru dezvoltarea pescuitului, ceea ce va plasa țara noastră pe locul șase, în rândul țărilor care primesc fonduri pentru acest*

domeniu. Bineînțeles, după cum știm, aceste fonduri sunt preluate pe proiecte care vizează afacerile maritime.

Colegele și reprezentantele Ministerului Transporturilor vor sublinia ce s-a întâmplat în această perioadă a anului, în prima parte a anului 2007 și unde ne aflăm acum sau unde se află România acum pe analiza *Cărții maritime*. Eu nu pot să vă spun decât că această problemă este în dezbateri pe diferite comisii de lucru în cadrul Parlamentului European și, aici, aș aminti doar Comisia pentru Dezvoltare Regională. Ședința de lucru din 18 aprilie 2007 a fost una în care au fost aduse 80 de amendamente acestui document. Cel mai important din cele 80 de amendamente mi s-a părut acela care spune că „*îndeamnă Comisia și statele membre să stabilească măsura în care autoritățile locale și regionale trebuie să se implice în punerea în aplicare și supraveghere a unei politici maritime integrate și să organizeze un schimb al celor mai bune practici în ceea ce privește planificarea și gestionarea regiunilor de coastă*”. Pornind de la această idee, de la acest amendament al Parlamentului European, al Comisiei de Dezvoltare Regională, consider că nu o creștere a numărului funcționarilor care să fie implicați în această problemă, ci mai degrabă o consultare a autorităților locale cu privire la politica maritimă a României ar rezolva și ar putea produce în acest sens efecte în cadrul politicii maritime a Uniunii Europene. Vă mulțumesc foarte mult!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim! Într-adevăr, acele semnale care au fost probabil remarcate de dumneavoastră în comunicatele din septembrie 2006 și după, ne lasă impresia unei ușoare degringolade, poate că e forțat termenul, la nivel central. Mă iartă reprezentanții ministerelor și nu numai, pentru că este vorba de Ministerul Integrării de această dată. Pe de altă parte, lipsurile constatate cred că țin mai degrabă de o defecțiune în actul comunicării efective. Să nu știi că există un muzeu de importanța celui local, singurul de genul acesta, din câte știu eu, ridicat la nivel național. Domnule Glodarenco, am dreptate?

Căpitan-comandor dr. Olimpiu Glodarenco:

Da.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Deci, problema nu se pune în sensul de a minimaliza rolul unor instituții locale care evidențiază într-un fel sau altul forma noastră de exprimare maritimă ci faptul că, acolo, undeva, „scârțâie” comunicarea. Nu e vina dumneavoastră, se înțelege, cu atât mai mult cu cât funcționarii la care făcea trimitere antevorbitorul meu cred că poartă o anumită răspundere.

În aceste repere suficient de clar exprimate, v-aș ruga să-mi permiteți să schimb un pic ordinea desfășurătorului pe care îl aveți în față și să-l rog pe domnul Mihai Daraban, președintele Camerei de Comerț, Industrie, Agricultură și Navigație Constanța să ne spună câteva cuvinte, pentru că domnia sa își cere

scuze că nu va putea să rămână până la capăt. Sunt destule probleme presante care-l fac să ducă acest demers într-o altă direcție. Aș dori să ne spună părerea domniei sale față de ceea ce se întâmplă în acest moment cu politica maritimă. Aveți cuvântul!

Mihai Daraban:

Vă mulțumesc foarte mult și vă mulțumesc pentru invitația făcută! O să încerc să fiu mai mult realist decât optimist sau pesimist. Vorbim de o politică maritimă și, aș dori să subliniez, în special pentru tinerii noștri colegi, că acest lucru nu se poate, bineînțeles, fără o flotă, dar ei trebuie să fie optimiști și să fie convingși că o flotă există. Există o flotă cu o altă terminologie, este o flotă controlată de români. Așa cum se discută despre Grecia, așa cum se discută despre țările care au o tradiție în a avea armatori de renume, Norvegia de exemplu, România mai are o flotă de circa 1.500.000 de tone tdw controlată de români. Și, acest lucru este foarte important. De ce vă spun? Pentru că în 1989, să zicem că ne-a surprins revoluția cu o medie de vârstă de 15 ani la flota pe care o aveam. După cum știți, durata normată de viață a unui vapor este de 25 de ani. Domnul Mihălcioiu vă poate confirma, la fel și ceilalți colegi de breaslă. În aceste condiții, undeva prin anul 1999 oricum nu mai aveam flotă, datorită lipsei de construcții noi într-o perioadă de 10 ani de la revoluție. Este foarte important de reținut această terminologie de *flotă controlată*, că e de grec, că e de român și de aceea am vrut să subliniez acest lucru, pentru că nu putem aborda această tematică vis-à-vis de politica maritimă fără a discuta puțin și de flotă.

În al doilea rând, revenind la zona noastră geopolitică, aici trebuie să restabilim o listă de priorități. Să stabilim în primul rând noi, România, ce vrem, cu ce putem veni în această politică. Știți bine că s-a discutat foarte mult de „drumul petrolului”. A fost o abordare la început reală, după aceea a devenit, din punctul meu personal de vedere, de un idealism feroce, mai ales că ieșiseră niște studii de fezabilitate prin care de la Constanța la Triest tona de țiței transportată costa 14 \$, ca să o aduci de la Novorosiisk la Constanța te mai costa 2,5 \$. Te mai costau și cheltuielile portuare; în sfârșit, se ajungea la 17 \$ plecarea mărfii de la estul Mării Negre la Triest. De la Novorosiisk la Triest, pe apă, prețul este 5,70 \$. Diferența, cred, nu mai are rost să o comentăm! Acest lucru se putea dezvolta pe o probabilă destabilizare politică a Turciei. În condițiile acelea, puteam să discutăm despre un drum al petrolului care să treacă prin România. După cum se știe, Turcia a avansat foarte mult în acest domeniu, a făcut un „joc” pentru care ar trebui să o felicităm, pentru că este un joc politic inteligent, în așa fel încât, să împaci toate puterile lumii, să nu ai probleme nici cu partea rusă, care este cel mai mare exportator de petrol din zonă, să nu ai probleme nici cu interesele americane și nici cu interesele Uniunii Europene. În acest fel, Turcia a dezvoltat conducta Baku-Ceyhan în golful Iskenderun. Mai nou, se crează conducta Samsun-Ceyhan și, nu în ultimul rând, proiectul bulgar împreună cu grecii - Burgas-Alexandropoli. Toate aceste proiecte se fac în

paralel cu presiunea care se pune de către autoritățile turcești la Strâmțtori. Se știe bine că prin Tratatul de la Montreaux au fost reglementate condițiile de tranzitare, numai că autoritățile turcești invocă, ce-i drept, și cu o oarecare dreptate, faptul că în anii '30, când s-a pus problema Tratatului de la Montreaux, tonajul mondial avea alte dimensiuni, ceea ce se întâmplă acum și cu dezvoltarea urbanistică a Istanbulului, au dus implicit la unele presiuni, atât din punct de vedere al măsurilor ecologice, cât și din punct de vedere al pericolului tranzitării Bosforului cu nave de mare tonaj și, în special, nave petroliere.

Revenind la prioritățile noastre, categoric vom fi un port, Constanța mă refer, și zona României, un port de produse mai mult sau mai puțin uscate. Vor fi produsele lichide, va fi petrolul și cu derivatele lui, atât cât va fi nevoie pentru necesitățile naționale. Dar, uitați-vă, că am devenit un hap de containere fără să punem în politica națională acest lucru. Deci, nu a fost o politică a României ca zona Constanța, portul Constanța să devină cel mai mare hap de containere la Marea Neagră. S-a ajuns la 1.000.000 de tone, de unități de teu, în condițiile în care această cifră era probabil așteptată după 10 ani. Cred că va trebui axat foarte mult și mers pe această politică de dry-cargo, cum spunem noi, de dezvoltare a Dunării, pentru că s-a tot vorbit de acest Coridor VII european. Dar nu trebuie să uitați și ați tot văzut la televizor că în condiții de secetă, la Călărași, se trece Dunărea cu căruța. Așa ceva nu este normal, atâta timp cât noi și în sfera economică și în sfera politică, mergem peste tot în toată lumea, în toată Europa în special, promovând acest Coridor VII european. Acest Coridor VII european pe care să-l putem promova va trebui să funcționeze 365 de zile pe an. Dunărea nu mai are nici un spărgător de gheață, deci se face o pauză de o lună, două luni. Dunărea nu a mai fost dragată; deci, când este secetă, suspendăm traficul. Acest lucru va trebui să dispară. Eu cred că acea mândrie românească, și anume din elicopter să vedem o Dunăre lată cât Nilul sau Amazonul, va trebui să ne treacă și va trebui să avem un fluviu cât mai îngust și dacă se poate cât mai adânc ca să putem susține un trafic fluvial de mare amploare. Și, de ce spun acest lucru? Pentru că politica europeană ne va ajuta. Politica europeană ne va ajuta prin măsurile de mediu. Putem dezvolta acest Coridor șapte european, pentru că toată politica europeană încurajează traficul pe apele interne. Să vă duceți să vedeți Dortmund-ul, care nu are ieșire la Rin, dar care și-a construit un canal navigabil până la Rin, doar ca să devină port. Au o adâncime constantă de 3 m tot timpul anului. Noi nu putem garanta acest lucru pe Dunăre.

Cred că politica noastră maritimă ar trebui transferată ușor-ușor către fluviu, pentru că noi, aici, din fericire, Constanța, suntem un port nu numai maritim dar și fluvial, datorită ieșirii Canalului Dunăre-Marea Neagră, cum spunem noi, *inside port limits*. Și, de aceea, trebuie să ne gândim foarte mult la acest aspect, pentru că avem această oportunitate, avem piețele din Europa centrală, care nu au, și când spun piețe, spun țări, care nu au ieșire la mare. Și, cred că acest lucru ar trebui să-l speculăm la maxim. Mă refer la Ungaria, la Austria, la Slovacia, sunt țări care au nevoie de port maritim și v-aș aduce aminte

că, și este o chestiune reală, fosta Cehoslovacie avea o celebră firmă de transport maritim. Șantierul naval Constanța, în primii doi ani de la revoluție, a construit nave pentru *Czechoslovakia Ocean Shipping*, tancuri petroliere de 89.000 de tone tdw, pe care poporul ceh nu o să le vadă niciodată, decât dacă ar veni la Constanța sau într-un alt port maritim. De aceea, cred că este foarte important să ne stabilim lista de priorități, ca să mergem cu ea la Uniunea Europeană, să știm ce vrem, să știm ce cerem. Cred că este mai important decât orice! Dacă vrem să abordăm politica maritimă ca o țară cum este Turcia de exemplu, care are front la Marea Neagră, front la Marea Mediterană, nu vom rezolva acest lucru, nu avem totuși acea poziție super favorabilă în care am crezut atâta timp. Nu trebuie să fim foarte optimiști cu această politică. Această poziție a noastră ne-a ajutat să intrăm în N.A.T.O., ne-a ajutat să fim un punct forte în negocierile de aderare la Uniunea Europeană, dar nu ne bagă și în traistă. Deci, acest lucru trebuie abordat cu pragmatism, să știm ce vrem și, atunci, împreună cu factorul politic, să reușim să așezăm România acolo unde îi este locul. Dacă vorbim în continuare de petrol, de „drumul petrolului”, ne afundăm într-o zonă în care orice am face, economic, acest lucru nu este viabil, acest lucru poate deveni o certitudine în momentul în care Republica Turcia devine un Iran, vine un Ahmadinejad la conducerea Turciei, lucrurile degenerază și, atunci, se poate vorbi de o nouă modificare a traseului petrolului. Portul Ceyhan, despre care v-am vorbit, este cel mai mare terminal de încărcare la Marea Mediterană, acolo unindu-se mai multe conducte, inclusiv conducta SOMO Bagdad, care vine de la Kirkuk; deci, tot petrolul irakian care era exportat la Mediterana era exportat prin portul Ceyhan. Acest port a fost pregătit de ani de zile pentru preluarea mai multor conducte din zona Caspică, neavând nevoie de nici un fel de investiție la ora actuală pentru preluarea conductei Baku-Ceyhan când s-a construit și, repet, va fi conducta Samsun-Ceyhan construită de italienii pe care noi îi așteptam să facă conducta către Trieste, deci vor fi interesele AGIP, unde se vor pompa 1.500.000 de barili pe zi.

Deci, lucrurile ne-au scăpat nouă de sub control, cu ghilimelele de rigoare! Va trebui să ne reprofilăm pe construcția de nave, unde avem succes și unde se pare că Uniunea Europeană ne-a lăsat să continuăm în ritmul în care se construiește la ora actuală. Toate șantierele navale din România, nu numai cele de la Marea Neagră, lucrează la *full capacity* și au comenzi pe trei-patru ani de acum încolo. Deci, este un sector de care nu trebuie să ne legăm în sensul negativ, mai ales factorul politic să nu-i facă vreun rău, este un sector pe care mizăm și un sector în care vom fi lăsați să realizăm și să ducem comenzile la bun sfârșit.

Eu cam atâta am avut de spus, deși sunt foarte multe de adăugat. Pe mine mă pasionează foarte mult transportul pe apă, în special cu țigeti și produse petroliere. De aceea am punctat mai mult pe acest sector. Dacă sunt întrebări, vă stau la dispoziție! Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Domnule președinte Mihai Daraban, vă mărturisesc că am luat notițe! Vreau să consider și bănuiesc că suntem de acord cu toții, în special studenții noștri, că această trezire la realitate este mai mult decât necesară. Spuneți dumneavoastră că ar trebui să reevaluăm posibilitățile geostrategice, în ultimă instanță, mult prea exacerbate la un moment dat! Și aceasta este și realitatea istorică. Noi, pot să spun că ne ocupăm de această problemă și confirmăm în totalitate ce spuneți dumneavoastră! În mod cert este, prin ceea ce ne-ați explicat, vorba de un îndemn de a privi cu alți ochi toate aceste componente navigabile, Canal Dunăre-Marea Neagră și Marea Neagră în ultimă instanță, precum și realitățile ecologice determinante în momentul de față. Vă mulțumesc și dacă sunt întrebări, așa cum spunea și domnul președinte, le puteți adresa!

Până atunci, îmi permit să continuu desfășurătorul nostru, rugând-o pe doamna prof. univ. dr. Daniela Bușă, de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, care, de ceva timp, se ocupă extrem de consistent de problematica pe care o avem noi în dezbatere, să ne adreseze câteva cuvinte. Aveți cuvântul!

Prof.univ.dr. Daniela Bușă:

Mulțumesc Facultății de Istorie și Științe Politice pentru invitația lansată! Mulțumesc și pentru frumoasele cuvinte adresate de către domnul decan și pentru dragostea cu care sunt înconjurată de câte ori vin aici, însă nu sunt specialistul în așa mare măsură cum m-a prezentat domnul decan! Sunt aici alți colegi de-ai mei în măsură, care se ocupă mult mai îndeaproape și punctual de istoria Constanței și o am aici pe prietena mea mai tânără, Mariana Cojoc, pe domnul profesor Ciorbea, care au lucrări consistente.

Eu, ca istoric, în alocuțiunea mea, în cele câteva cuvinte pe care le voi spune, nu pot să vă aduc lucruri foarte noi în ceea ce privește evoluția de astăzi a portului Constanța, problemele ecologice din zonă, așa cum a făcut domnul președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură. Eu însă pot să vă spun că, întotdeauna, lupta pentru ieșire la mare a stat în atenția multora dintre puterile europene și am în vedere în primul rând marele nostru vecin de la Răsărit, Rusia, care a pornit de la un stat central și a ajuns la începutul secolului al XIX-lea stat riveran Dunării. Știm ce a însemnat pentru Principatele Române până la 1829 și apoi până la 1853 această „strânsă” vecinătate. În condițiile în care, deși aveam acces la gurile Dunării, practic, noi nu prea puteam să le folosim, dat fiind faptul că, după acum v-a spus domnul președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură, exista și atunci problema împotmolirii gurilor Dunării. În același timp, știu clar ce a însemnat în istorie faptul că ești riveran cu o mare sau cu un ocean. Și aici îmi cer scuze pentru colegii mei, istorici majoritatea, care sunt și studenți și cadre didactice, dar ceilalți știu și ei ce a însemnat pentru Spania, Portugalia faptul că erau riverane cu un ocean. Sau pentru Italia, care are ieșire la Marea Mediterană. Practic, de acolo au

pornit expediții pentru descoperirea lumii noi. În același timp, nu pot să nu leg apartenența sau ieșirea la mare de dezvoltarea transporturilor. Lucru foarte important, și amintea aici domnul decan Marian Cojoc de faptul că și astăzi, conform statisticilor europene, drumurile, transportul, în special pe apă, este primordial și Europa participă cu o pondere foarte însemnată. Lucrurile acestea s-au întâmplat și în istorie. Numai România după 1878 își trimitea produsele afară, în epoca modernă, în proporție de 80% pe calea apei, fie pe Dunăre, fie pe mare. Transporturile maritime însemnau un preț de cost mai redus, un volum mai mare de marfă, iar progresele făcute în domeniul științei și tehnologiei au facilitat, odată în plus, aceste transporturi.

Nu pot să vă spun că am rămas puțin dezamăgită de faptul că - și, domnul președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură a prezentat lucruri foarte clare și punctuale - Constanța nu mai este un port al petrolului, pentru că eu și colegii mei care s-au ocupat de istoria modernă știm clar că el a fost construit și modernizat la sfârșitul secolului la XIX-lea și începutul secolului XX tocmai în ideea de a deveni important port petrolier și importantă vamă de expediție în exterior a acestei bogății a României. Sper ca astăzi, noi, aici, prin discuțiile purtate, prin deciziile pe care le vom adopta, să contribuim la elaborarea acestei *Carte* a viitorului, pentru că ceea ce v-am spus eu aparține deja de domeniul trecutului, iar punctele asupra cărora noi vom cădea de acord să fie cele mai bune și mai viabile și, care, să merite atenția și să atragă atenția Uniunii Europene.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc doamnei profesoare Daniela Bușă și, rămânând în acest perimetru al preocupărilor istorice, l-aș ruga pe colegul nostru domnul profesor universitar doctor Valentin Ciorbea să continue pe această linie!

Prof.univ.dr. Valentin Ciorbea:

Mulțumesc foarte mult! Am ocazia să mă adresez dumneavoastră, pentru că Facultatea de Istorie și Științe Politice, ale cărei preocupări merg nu numai pe îmbogățirea cunoașterii trecutului istoric legat de spațiul maritim și prin intermediul *Centrului de Studii și Cercetări ale Istoriei și Civilizației zonei Mării Negre (secolele XIX-XXI)* am reușit să realizăm o serie de manifestări și să scoatem mai multe volume, pe care, ultimul, îl aveți și dumneavoastră în față, ca să realizați cam ce preocupări există în acest sens.

Trecând la problematica *Cărții Verzi*, dacă înainte eram obișnuiți ca documentele noastre tradiționale să înceapă cu partea de istorie, de data aceasta dacă v-ați uitat peste ea, istoria este cam pe la coadă, într-o pagină jumătate. Dar este bine că inițiatorii acestei *cărți* s-au gândit să pună în discuție câteva idei, sigur că mai pot fi adăugate, în opinia noastră, multe lucruri privind revendicarea moștenirii maritime europene. Revendicarea moștenirii maritime europene este chiar o formulare în sine care merită o dezbatere. De ce „revendicare”? De ce

nu „prezentarea” moștenirii maritime pe care noi o avem și care este atât de puțin cunoscută în fond? Am remarcat aici că există, sigur, moștenirea maritimă europeană, că există posibilitatea deschiderii spre fonduri europene. Sigur, preocupări există! Problema banilor este o problemă cu care se confruntă toată lumea și accesarea fondurilor europene este încă un „ABC” pe care trebuie să-l învățăm. M-aș referi foarte succint la problema moștenirii europene în ceea ce privește portul Constanța, sigur și flota. Sunt două subiecte care, pe mine, m-au atras și vor continua să mă atragă, dar nu atât istoria portului ca atare, ci, mai nou, modalitatea de abordare geopolitică a portului, ca port european.

Portul Constanța a fost gândit încă din antichitate ca un port necesar european. Grecii așa l-au văzut: să capteze o serie de produse de la Dunărea de Jos. Aceeași concepție au menținut-o, dacă vreți, bizantinii și italienii, care fac o deschidere extraordinară în a doua jumătate a secolului al XII-lea și domină spațiul maritim al Mării Negre până spre sfârșitul secolului al XV-lea, când se instalează turcii și se transformă Marea Neagră în „lac turcesc” și, sigur că portul, nu a fost abandonat, ba din contră, documente sunt suficiente dar, din păcate, sunt greu de accesat și valorificat. Este vorba de marea arhivă otomană, care ar releva aspecte cu totul deosebite. Deschiderea aceasta către Europa o vor da la mijlocul secolului al XIX-lea englezii, care obțin dreptul de a construi un port în 1857 și o linie ferată. Ei îl așează într-un circuit ca să spun așa, european! Sigur că, după 1878, când Europa ne-a dat independența și, totodată, ne-a recunoscut-o, portul Constanța trebuia să joace un alt rol. Și, aici, încep câteva direcții formidabile, care se mențin și astăzi. Este ideea de port, dezvoltarea lui prin câștigarea terenului asupra mării, concepție pe care a lansat-o marele constructor Anghel Saligny și portul, cum a pornit de la 1896, și unde a ajuns astăzi. Sunt aproape 11 km de teren câștigat asupra mării, care merge până la Nord de Eforie. La ora actuală portul are 156 de dane, din care 140 sunt operative. Sigur, cea mai mare dinamică de dezvoltare în construcții s-a realizat în perioada regimului comunist. Și, este explicabil de ce, pentru că portul a fost gândit atunci ca unul de export, dar și de import pentru necesarul produselor noastre, iar apoi conexat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, să facă legătura cu Europa Centrală și de Vest.

Mai vreau să vă spun un lucru care poate o să vă surprindă! Să știți că nu Ceaușescu a fost cel cu ideea de a construi Canalul și a-l lega de port. Proiectele sunt mai vechi, ele se găsesc inclusiv în perioada interbelică, fiind reluate de frații Cotovu, dar s-au materializat concret în perioada lui Ceaușescu, pentru că el a fost cerut de către Olanda și R.F.G. Aceasta este pura realitate și, probabil că, în viitor, vor mai apărea o serie de lucruri în legătură cu acest aspect.

Dinamica portului este interesantă. S-a pornit de la un trafic destul de mic. S-a ajuns în 1988 la 62,6 milioane de tone, fiind cel mai mare trafic pe care l-a înregistrat portul Constanța. Apoi, imediat după revoluție, s-a înregistrat o scădere dramatică, ca urmare a schimbărilor care au avut loc în economia noastră. Portul rămâne un barometru extraordinar de sensibil, chiar și la ce se

întâmplă în spatele lui, în *binterlandul* lui. Astfel, a scăzut până la 25.000 de tone. Este interesant, totuși, că în ultimii ani, acești 16 ani, creșterile sunt vizibile și în 2005 s-a ajuns la 60,3 milioane tone. Iată că ne apropiem de vârful pe care l-a realizat România în perioada respectivă. Sunt câteva direcții pe care le-am sesizat și eu. Din păcate, principala activitate a portului nu mai este vizibilă astăzi de la Poarta 2. Trebuie să te plimbi prin port ca să vezi despre ce este vorba. Să vezi o societate precum SOCEP, mare operator portuar sau ROMTRANS SUD, unde este o activitate extraordinar de intensă, dar care nu este vizibilă așa cum se vedea odată de la Poarta 1 sau Poarta 2, unde stăteau atâtea nave în așteptare pentru a intra la dană. Ba din contră, îți crează un sentiment că activitatea portuară este extrem de săracă. Dar nu este adevărat. Plimbându-te astăzi prin port, poți vedea cam și ce marfă se transportă. Eu sunt pur și simplu îngrozit de tot ceea ce am văzut în toți anii aceștia, pentru că am o legătură specială cu Compania Națională a Porturilor Maritime, cu majoritatea directorilor care s-au perindat pe acolo, cu domnul Baniș, penultimul director, care mi-a fost și student și asta mi-a permis și să scot acest volum. Dumnealor mi-au suportat cheltuielile și sperăm să obținem niște facilități și pentru următoarele proiecte.

Ce mai este de remarcat este că viața a impus și impune o cu totul altă dinamică și containerul devine elementul esențial în schimburile acestea comerciale. Specialiștii în managementul portuar consideră că etapa în care se află astăzi porturile este aceea de activitate logistică complexă. Portul Constanța este într-o oarecare măsură pregătit să devină și să realizeze o activitate logistică complexă. Ea se va deschide și mai mult în măsura în care portul se va conecta cu adevărat la acele canale și de transport despre care s-a vorbit aici. Rămâne însă, dintre cele 36 de porturi de la Marea Neagră și Marea de Azov, principalul port din această zonă, în mod indubitabil. Tradițiile lui sunt milenare. Tradițiile moderne, sigur, încep la jumătatea secolului al XIX-lea și sunt foarte multe lucruri de arătat și de spus. S-au făcut teze de doctorat, una va fi prezentată chiar astăzi. Sunt de asemenea și teze de doctorat pe management portuar, pe diverse probleme, deci valorificarea este încă posibilă și avem ce arăta. La ora actuală, Consiliul Municipal Constanța și-a propus, într-o tradiție care există deja la nivelul european, de a prelua segmentul vechi al portului și a-l transforma într-o zonă turistică. Este un punct de vedere extrem de interesant! Imaginați-vă, de la Poarta 1 către silozuri să fie o zonă turistică, o zonă de activitate, de investiții, care să atragă și turismul și plimbările pe mare și magazine și tot felul de probleme. Sigur, demersurile s-au făcut, după cum probabil ați observat în presă, și o să vedem ce poziție vor avea până la urmă Parlamentul și Guvernul. Dar vreau să fac aici o paranteză. Cunosco opiniile unor mari operatori portuari, care nu împărtășesc acest punct de vedere. Motivația este mai complexă, dar nu cred că este cazul să o precizez aici.

În ceea ce privește flota, toată lumea știe că am plecat de la două nave, *Meteor* și *Medeea*, în anul 1895 și am ajuns la vreo 320, nu-i așa domnule Mihălcioiu?

Adrian Mihălcioiu:

321.

Prof.univ.dr. Valentin Ciorbea:

320, din care vreo 260 erau cele care operau în niște condiții complexe. Rămâne o mare problemă de dezlegat și anume, iar asta numai istoricii o vor face, pentru că juriștii nu vor sau nu mai au timp, documentele strânse aici în legătură cu acest dosar care este flota și care se cercetează de foarte mult timp. Ce s-a întâmplat cu ea? Ea vine la Constanța, dar sub un alt pavilion și sub alte nume. Asta este realitatea.

Mă bucur să revăd aici pe foștii mei studenți, doctor Olimpiu Glodarenco, domnul comandor Costache, domnul Mihălcioiu, ș.a., colegi de la Academia Navală, cu care am lucrat foarte, foarte mulți ani! Vă mulțumesc foarte mult!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc domnului profesor Ciorbea pentru tot ceea ce a făcut până acum și, în același timp, îi mulțumesc pentru această prezentare. La un moment, dat ați făcut referire la unele lucruri legate de latura artistică. Îmi permit să o rog pe doamna Ani Merlă, care cred că este cea mai în temă, să ia cuvântul, pentru a ne lămuri în ce stadiu suntem cu această viziune, pe care eu personal o susțin. Aveți cuvântul, doamnă! După care îl rog pe domnul Mihălcioiu să își expună punctul domniei sale de vedere!

Ani Merlă:

Eu am vrut să am o intervenție, dar nu mi-am permis să întrerup onorații antevorbitori. Imediat ce doamna lector Cojoc a făcut acea mențiune referitoare la amendamentul care i s-a părut dumneai cel mai interesant din cele prezentate în Parlamentul European. Vreau să vă spun că alte municipalități sau alte autorități locale europene au prevăzut această necesitate a implicării autorităților locale în managementul portuar, în managementul integrat al zonei respective. Noi, ca municipalitate, împreună cu Direcția de Programe a Universității „Ovidius”, suntem de patru ani de zile într-un program care în aceste zile se va desfășura la Constanța, începând cu data de 31 mai. Noi am fost introduși în acest program de către comunitatea urbană Brest și, la un moment dat, în toamna anului trecut, s-a discutat în cadrul unui seminar exact această problemă privind viitoarea politică maritimă europeană, seminar la care a participat și domnul Barroso, direct interesat. Dânsul provine dintr-o țară cu foarte multe porturi și o zonă costieră foarte largă, fiind foarte interesat de observațiile acestor municipalități.

La ce se referă acest program? Vă spun în două vorbe. Este vorba de legătura dintre port și oraș. Deci, orașele periferice portuare sunt indisolubil

legate de activitatea din port. Nu numai prin oamenii care locuiesc în acest oraș și își desfășoară activitatea în port, dar și prin faptul că orașul trebuie să se dezvolte în armonie cu portul și pe probleme de ecologie și pe probleme de turism.

Și, acum, revenind la problematica pe care mi-ați ridicat-o dumneavoastră la fileu, am să vă vorbesc din două puncte de vedere. Odată, ca director executiv în Primăria Constanța pe probleme de integrare și finațări europene și, în al doilea rând, ca administrator al nou înființatei Asociații intercomunitare *Zona Metropolitană Constanța*. Îmi cer scuze, în timpul discuțiilor a sunat telefonul. Vestea este deosebită! Am fost anunțați că am câștigat un program pentru reconstrucția zonei peninsulare! Este un program european care se numește *Urbact* și în cadrul căruia foarte mult ne-a susținut Lyon-ul. Este o legătură între municipalitatea Constanța și acest oraș, care a regenerat urban prin astfel de programe și, de asemenea, orașul înfrățit cu noi, Genova. Deci, perspective de renaștere turistică a Constanței se profilează din ce în ce mai mult. Suntem oraș portuar, dar, în același timp, industria în oraș nu s-a dezvoltat foarte mult în ultimii ani, și asta nu datorită administrațiilor care s-au perindat la conducerea municipalității, cât mai ales lipsei de investitori și aici putem găsi diverse cauze. Suntem foarte departe de Europa Centrală, acolo unde s-au dezvoltat astfel de afaceri. Suntem la granița Europei în acest moment. Trebuie să devenim un oraș turistic. Și prin acel program *Agenda locală 21*, prin care am stabilit strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung a municipiului, consultând populația, consultând organizațiile neguvernamentale, vocea societății civile, consultând instituțiile publice, cam toți am ajuns la concluzia că trebuie să ne dezvoltăm în direcția turismului. Și ar fi foarte frumos ca municipiul Constanța, stațiunea Mamaia, întreaga zonă metropolitană să renască din acest punct de vedere.

Sunt câteva proiecte! Dumneavoastră ați amintit de *Șoseana de Coastă*, mie îmi place să o numesc *Riviera Tomis*, pentru că prin această denumire venim mai aproape de realitatea a ceea ce se dorește a fi acel drum. Este, de fapt, vorba de un loc de promenadă pentru turiști, pentru constănțeni și, nu în ultimul rând, o defluidizare pentru bulevardele *Tomis*, *Mamaia*, strada *Mircea*. Este, bineînțeles, și o dezvoltare a cartierului *Faleză Nord* și o legătură directă, dacă vreți, între doi poli turistici ai zonei noastre - stațiunea *Mamaia* și zona *Peninsulară*. Alte proiecte turistice v-au tot fost menționate de către domnul primar Radu Mazăre sau de către alți colegi de-ai mei, așa că o să-mi permit să vorbesc mai mult despre *Zona Metropolitană Constanța*. Este un „copil nou născut”, prin contribuția a 14 primari, toți inimoși, care au dorit și au înțeles necesitatea unei dezvoltări în context european. Deci, fondurile europene nu vor veni niciodată direct la localități, vor veni pentru dezvoltare regională. Prin *regiune* nu trebuie să înțelegem numai regiune de dezvoltare, așa cum este ea concepută la nivelul României, cele opt regiuni de dezvoltare la nivel de județe, șase-șapte județe, ci se poate vorbi despre regiuni chiar în interiorul unui județ. Acolo unde există un pol de dezvoltare economic, turistic, social, așa cum am considerat noi că este

Constanța, localitățile din jur trebuie să se ridice și ele la acest nivel de trai din Constanța, la acest potențial economic din Constanța. Și am înțeles că această interdependență, care deja funcționează între noi, trebuie dezvoltată pe mai multe domenii. În Constanța vin copiii din celelalte localități la universități, în Constanța vin adulții și copiii pentru partea de cultură, în Constanța vine lumea pentru turism, dar pentru partea rezidențială trebuie să ne îndreptăm spre localitățile din jurul nostru. Și, atunci, am înțeles că trebuie să dezvoltăm și partea de transport intern urban, și este una dintre doleanțele prioritare ale Primăriei, pe care și le-au manifestat domnii primari în prima ședință a *Zonei Metropolitane Constanța* și, din fericire, s-a modificat *Legea transportului* și putem să constituim acest transport urban. Trebuie să mergem pe dezvoltarea zonelor rezidențiale și pe dezvoltarea unor activități care trebuie să implice toate aceste localități. Și, aici, îmi permit și o să am rugămintea să-i dați cuvântul și doamnei primar Mariana Gâju, care s-a implicat deosebit de activ și care a prins câteva proiecte, a sintetizat câteva aspecte deosebit de interesante, care deja sunt pe lista noastră de priorități.

Cu regret, vreau să menționez un singur lucru! A menționat și doamna lector Cojoc și au menționat și alți antevorbitori. Există o lipsă de comunicare. Să nu mai discutăm de lipsa de comunicare între autoritățile centrale și locale, care există și asupra căreia atenționăm de foarte mult timp. Există însă lipsă de comunicare și la nivelul Constanței. Ce-mi doresc eu în acest moment? Eu, ca om care lucrez de mai mult timp în domeniul finanțărilor? Nu există să organizăm un seminar la Constanța în care să ne spunem fiecare păsurile, ce programe avem și unde ne putem intersecta cu ele. Eu discut despre această *Carte Verde a Politicii Maritime* de aproape un an de zile cu alte comunități europene și aici, nu am știut. Eu personal nu am știut că în iunie anul trecut s-a discutat aici la Constanța. Sau, astăzi, am ajuns aici pentru că domnul viceprimar Nemirschi nu a putut să vină și am venit eu. Deci, această lipsă de comunicare nu face bine nimănui! Nu avem nici un interes să ne ascundem unii de alții, pe principiul „dacă eu am un proiect să nu știe nimeni altcineva, că poate îmi fură banii”. Bani sunt suficienți! Noi să avem capacitatea de a scrie acele cereri de finanțare, de a întocmi acele proiecte și acele studii de fezabilitate bine fundamentate și să atragem la Constanța cât mai mulți bani!

Închei spunând că atât administrațiile locale, cât și universitățile, ca parte de cercetare, sunt absolut necesare în consorțiile care se formează pentru accesarea fondurilor europene. Nu se mai poate fără ca administrația locală să cunoască și să fie partener în aceste proiecte. Nu se poate ca partea de cercetare să nu aibă rolul ei în accesarea acestor proiecte, pentru că noi pe proiecte nu putem veni numai cu rezolvarea problemelor de moment. Trebuie să gândim soluții noi pentru a rezolva problemele pe care le avem. Vă mulțumesc!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Stimată doamnă Ani Merlă, ați fost invitată la Ministerul Integrării Europene când au avut loc discuțiile pe tema *politicii maritime*?

Ani Merlă:

Nu.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Este cel mai bun răspuns la propoziția de durerea lipsei de comunicare! Mulțumim foarte mult, doamnă Ani Merlă! Într-adevăr, nu ne-ați dat o veste, ci câteva foarte bune! Vă mulțumesc pentru participare și vă mai așteptăm! Cu partea de cercetare vă stăm la dispoziție!

Ani Merlă:

Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

O rog pe doamna primar Mariana Gâju să ia cuvântul, cu scuzele de rigoare adresate domnului Mihălcioiu, având în vedere că mergem pe principiul *ladies first*, dar nu numai! Doamna primar Gâju, care a dovedit capabilități pe această linie, cred că este cea mai inimosă și cu cele mai multe realizări pe linia integrării europene! Aveți cuvântul!

Mariana Gâju:

Eu vreau să vă mulțumesc pentru invitație, invitație adresată administrației publice locale pe care o reprezint, și să-mi permiteți să punctez doar două probleme. Una este aceea că profesioniștii prezenți aici vor expune cel mai bine principiile care sunt dezbătute în *Cartea Verde*, însă de ce este important pentru localitățile județului? Trebuie să precizez faptul că localitatea Cumpăna face parte din *Zona Metropolitană Constanța*, însă politicile europene privind portul maritim Constanța se referă la acel Coridor european șapte, despre care vă vorbea și domnul președinte Daraban și, care, bineînțeles că atrage în circuitul său și în tot fluxul de parcurgere a acestei căi navigabile și Canalul Dunăre-Marea Neagră. Cum malul stâng al Canalului Dunăre-Marea Neagră străjuiește comuna Cumpăna și nu numai comuna Cumpăna, ci mai multe localități ale județului Constanța și noi, administrația locală, subscriem în a susține și concluziile de astăzi.

De asemenea, sunt de acord că încă există, din păcate, această lipsă de comunicare. Mulți colegi de-ai noștri ar spune „ce caută un primar să discute problema porturilor, a căilor navigabile”? Este adevărat, nu suntem de specialitate, însă este cunoscut faptul că nu numai municipiul Constanța trebuie să devină un oraș turistic. Trebuie să ne gândim că dezvoltăm Constanța și, de ce nu, și Dobrogea, întreaga zonă, într-o zonă turistică. Până când ne dezvoltăm economic, avem nevoie de dezvoltarea infrastructurii, până când să ne

dezvoltăm infrastructura avem nevoie de convingerea investitorilor să vină pe teritoriul localităților noastre. Toate acestea coroborate nu fac altceva decât să strângă specialiști în domeniu, nu numai ai Facultății, deci partea de cercetare, dar cei care suntem obligați ca practic să le implementăm în cadrul instituțiilor pe care le reprezentăm. Momentan, periodic, nu are importanță. Trec anii. Lângă noi sau în locul nostru vine altcineva. Noi avem menirea de a vă face cunoscut acest lucru. Ori de câte ori va fi nevoie, vom fi prezenți aici, dacă este nevoie vom reveni să semnăm documentele, chiar vă rugăm să ne anunțați în acest sens.

Ce trebuie spus este următorul lucru! Doamna Merlă a spus cu ușoară diplomație „ne dorim ca cineva să nu ne fure proiectul”. Pentru mine este un semnal pe care îl trag Ministerului Transportului, și îmi pare rău că nu este domnul director de la Administrația Căilor Navigabile, în a vă spune că în acest moment, în urma demersurilor efectuate de șapte de ani de zile, este cazul să ne reorientăm direcțiile a ceea ce trebuie să revină în administrarea Ministerului Transporturilor, în momentul în care aparține administrației publice locale. Este clar, este vorba de suprafețe de teren, de sute de hectare ocupate de maluri de pământ rezultate în urma excavării Canalului Dunăre-Marea Neagră. Nu este vorba doar de localitatea Cumpăna, ci de mai multe localități. E adevărat, trebuie depozite de pământ, care sunt necesare la reconstituirea, recondiționarea malurilor, dar aceasta nu presupune ca Ministerului Transporturilor, în fapt, să nu aibă cunoștință de imensele suprafețe ocupate de teren.

În al doilea rând, este vorba ca reprezentanții Ministerului Integrării să coboare cu picioarele pe pământ și să revină în localități, în județe, unde să comunice la nivelul prefecturii județului Constanța, al Consiliului Județean, al administrației publice locale, care sunt măsurile și să nu comunice neapărat doar dumnealor, Ministerul cu Comisia Delegației Europene. Că doar faptul că suntem prezenți în Consiliul Europei de la Strasburg sau în Parlamentul Europei de la Bruxelles, ne permite să aflăm de acolo ce se inițiază la nivel național, dar noi, din păcate, nu avem cunoștință la nivel local. Nu vreau să dau nici un fel de conotație politică. Pentru a ne dezvolta localitățile, nu ne dezvoltăm doar politic. Politicul merge împletit cu administrativul. Acesta este lucrul pe care trebuie să-l înțelegem noi, cei care reprezentăm instituțiile astăzi!

Domnule decan, eu vă mulțumesc pentru invitație! Îmi cer permisiunea ca în acel document, dumneavoastră să nu menționați prezența doar a primarului Mariana Gâju, ci al președintelui filialei Asociației Comunelor - Județul Constanța, Asociația Comunelor din România. Vă rog mult de tot, pentru că nu expun punctul de vedere al primarului Mariana Gâju, ci al colegilor mei, cei 58 de primari de la nivelul județului Constanța. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

M-ați eclipsat! De fiecare dată când dați curs invitațiilor noastre, mă aduceți cu picioarele pe pământ! Mulțumim, doamnă primar! Toate aceste

sugestii vor fi bine venite! Domnule Adrian Mihălcioiu, lider al Sindicatului Liber al Navigatorilor, v-aș ruga să vă exprimați punctul de vedere!

Adrian Mihălcioiu:

Bună ziua, încă o dată, la toată lumea! Aș vrea să fiu foarte scurt, succint și la cheie. În primul rând, aș vrea să pun un pic foarte repede la punct dispariția acestei flote. În câteva cuvinte, aș spune un management defectuos, trafic de influență și trecerea, practic, fără nici un fel de control, a flotei de la Ministerul Transporturilor la Fondul Proprietății de Stat. Aceste trei lucruri au dus mai departe către pierderea a peste 300 de nave comerciale și aproape 100 de nave de pescuit oceanic. Aici vorbim și despre Ministerul Agriculturii, care nu a avut niciodată o tradiție în politica maritimă și în pescuit oceanic.

După cum se știe, transportul pe apă este cel mai ieftin și va rămâne cel mai ieftin. După cum se știe, politica europeană și nu numai europeană, încurajează transportul pe apă, pentru că este cel mai puțin poluant. Este foarte rentabil și ar descongiona într-un fel transportul rutier, care deja ne sufocă. Peste tot vedem ambuteiaje. Cred că România face o asemenea politică și, spre rușinea noastră, nu o facem în a descuraja transportul rutier și a încuraja transportul pe apă. Aici este, de fapt, cheia. Îl completez pe domnul președinte Daraban: noi trebuie să ne pliiem pe nevoile europene, nu trebuie să inventăm altceva. Dacă începem să inventăm, nu ajungem la nici un rezultat. Care ar fi nevoile europene? În primul rând, vorbim despre ce ar fi bine pentru cetățenii României. Să aibă un loc de muncă și să aibă un salariu decent. Nu mai vorbim de canale, de șosele. Sunt și acestea o facilitate, dar trebuie să trăim bine. Și ca să trăim bine, ar trebui să avem locuri de muncă. Ca să avem locuri de muncă, ar trebui să ne pliiem pe politica europeană de locuri de muncă, care înseamnă, de fapt, școală. Să încurajăm școala, pentru că acesta este cel mai important lucru, pentru că noi avem tradiție în zona aceasta europeană. Avem tradiție de școală de marină și trebuie să o încurajăm, să intervenim în sistem, dacă se poate chiar cu ajutor de la Ministerul Transporturilor, pentru a încerca să facem studenții mai performanți pentru a ocupa locurile de muncă din sfera europeană, care este încurajată de a avea marinari în zona aceasta din Europa și chiar din țările Est-europene. Aici este un potențial foarte mare și, din păcate, este încă neglijat.

În al doilea rând, subscriu la faptul că zona noastră este o zonă turistică și trebuie dezvoltată ca zonă turistică. Până la urmă, de ce nu? Dar trebuie avut grijă de mediul înconjurător. Trebuie să avem grijă foarte mult de convențiile care guvernează absolut în toate domeniile și în fiecare bucațică această strategie maritimă europeană și internațională. Trebuie să avem grijă, până la urmă, de parcurile noastre, de locurile care pot să ne asigure un spațiu de liniște într-un fel de acest stres pe care îl resimțim cu toții de acum înainte. Acesta este stresul. Viața de zi cu zi, lupta politică, lupta economică și, mi-ar plăcea să spun, lupta pe proiecte. Aici ar fi trebuit să avem o luptă adevărată și nu o luptă politică. Nu aș vrea să politizez prea mult situația aceasta, pentru că politica maritimă

europăeană, de fapt, înlătură influența politică în această poveste și încurajează o dezbatere națională. Ea trebuia să fie o strategie națională, o dezbatere națională, fără să țină cont de nici un fel de dorință politică a unui partid politic. Din păcate, ne confruntăm în ziua de astăzi cu tendințe monopoliste ale unei părți, ale altei părți; fiecare vrea să-și impună punctul de vedere. Pentru cine? Nu știu. Noi trăim în România asta și ar trebui să trăim bine cu toții, fără să ne pese cine este la putere sau dacă ne pasă cum să facem să trăim mai bine cu un partid sau altul. Adică trebuie să ne conducă niște oameni care sunt într-adevăr buni conducători și buni gospodari și care să ducă acest bun al nostru, aceste taxe și impozite, pe care le plătim din salariile noastre, să le gestioneze cât mai bine și nu să le risipească.

Ce aș putea să mai spun? Avem două coridoare care interesează. Coridorul șapte și Coridorul patru. Aici cred că am demonstrat capacitatea României pe acest coridor patru de a dezvolta rețeaua de căi ferate. Urmează să spunem și despre coridorul șapte că va funcționa, pentru că el a fost blocat o perioadă bună de timp datorită podului de barje din fosta Iugoslavia.

Foarte multe lucruri se întâmplă în politica țărilor vecine. Din păcate, noi nu știm să ne coordonăm pentru a face o politică în legătură cu politica europeană. Din păcate, regret să spun asta și am un ton critic, bineînțeles, și către Ministerul Transporturilor, care nu a reușit întotdeauna să comunice cu toate structurile interesate în domeniul acesta, al transporturilor. Transporturile până la urmă înseamnă totul, dacă ne gândim la cele patru modalități de transport: pe apă, pe șosea, pe calea ferată și aerian. Toate aceste transporturi au fost deținute de Ministerul Transporturilor și ar fi trebuit să dezvolte o politică. Din păcate, politicul în România s-a impus în structura ministerelor, și nu numai. Cred că și în autoritățile publice locale și, de fiecare dată când s-a schimbat un partid cu celălalt, de fiecare dată s-au schimbat structural oamenii până la nivelele trei, patru, cinci, ceea ce a fost un dezastru pentru țara noastră. Asta trebuie să vedem întotdeauna! Deci, dacă trebuie să se schimbe ceva, trebuie să se schimbe un ministru și poate un ministru secretar de stat. „Poate!-am spus”. În rest, oamenii trebuie să lucreze, să aibă continuitate în muncă. Însă, nimeni nu o face, din păcate! Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc domnului Mihălcioiu, care, iată, a expus o groază de necazuri cu care ne confruntăm la nivelul României. A fost atât de des invocat Ministerul Transporturilor, încât rog reprezentanții Ministerului să ia cuvântul. Aș ruga-o pe domnișoara consilier juridic Alina Sîrbu, de la Direcția Integrării Europene din cadrul Ministerului Transporturilor să ne spună ce părere are domnia sa în legătură cu ceea ce s-a discutat, mai ales, evident, cu punctul de plecare al dezbaterii noastre, *Cartea Verde*.

Alina Sîrbu:

Domnule decan, domnilor profesori, domnelor și domnilor, vă mulțumesc foarte mult în numele meu și al colegelor mele pentru invitația adresată Ministerul Transporturilor de a lua parte la reuniunea dumneavoastră! Apreciez că este deosebit de interesantă și, ca să continuu într-un anumit fel ceea ce a spus mai înainte doamna Mariana Cojoc din partea Facultății, dumneaei s-a referit la *Cartea Verde în Politica Maritimă*, aș dori să vă spun că, în perioada 2-4 mai anul acesta, a avut loc la Bremen o conferință, care a reunit reprezentanți ai statelor membre ai Uniunii Europene, dar și comisari europeni, care au dezbătut tocmai această *Carte Verde* a Uniunii Europene, iar concluziile se regăsesc în această declarație pe care aș dori să o pun la dispoziția dumneavoastră.

Din acest punct de vedere apreciez că ceea ce faceți dumneavoastră acum la Universitatea „Ovidius” din Constanța este poate prima acțiune de acest gen în România: o dezbateră cu adevărat realistă pe marginea *Cărții Verzi*, pe marginea politicii maritime și, o dată în plus, doresc să subliniez faptul că această dezbateră este necesară pentru că, din păcate, la nivel european, la nivel mondial, poate că punctul de vedere al României nu este foarte bine exprimat. Nu am văzut în cadrul acelor dezbateri care au avut loc la Bremen un punct de vedere susținut din partea României. Nu am văzut nicăieri, pe hărțile prezentate acolo prezentată și Constanța. Nu s-au făcut referiri la Constanța și am înțeles că este un port foarte important la Marea Neagră și nu numai. Din acest punct de vedere, aș dori să vă mai spun că aceste linii de acțiune care au fost trasate la Bremen vor fi urmate începând cu al doilea semestru al acestui an și vor fi continuate de președinția portugheză, iar în octombrie anul acesta, aceste concluzii vor fi adoptate la nivel european și este foarte important acum să discutăm despre politica europeană și despre poziția României. Pentru că a fi membru în Uniunea Europeană nu înseamnă numai a asista la anumite decizii luate la nivel european, ci a pune în practică principiul subsidiarității și de a putea să-ți prezinți tu propriul punct de vedere, de a putea să beneficiezi de aceste drepturi și obligații, de aceste prerogative care sunt la nivel european. Acest lucru, din păcate, nu s-a înțeles foarte bine, nici la nivel central, nici la nivel local. Probabil că această dezbateră a dumneavoastră, care vine la numai două săptămâni după ce s-a discutat la nivel european, este, odată în plus, foarte importantă. Vreau să spun că la această conferință la care eu mă refer acum a participat inclusiv președintele Comisiei Europene, vicepreședintele Comisiei Europene, inclusiv doamna Angela Merkel, care este cancelarul german, într-un context mult mai larg. Germania a deținut până de curând președinția Uniunii Europene, urmând să fie continuate aceste linii de acțiune de președinția portugheză, așa cum am spus anterior.

Ați vorbit la modul practic care este importanța politicii maritime. Eu mă gândesc că politica maritimă este importantă nu numai din punctul de vedere al liniilor de acțiune, din punct de vedere comercial. La nivel european, există la ora aceasta o mare problemă. Este vorba de problema energiei. Transportul maritim, dezvoltarea comerțului maritim ce face? Reușește să protejeze mediul,

pentru că mediul este la ora aceasta o problemă la nivel mondial, nu numai o problemă europeană și, în același timp, ajută foarte mult politica europeană. Europa, la ora aceasta, are mari probleme din punctul de vedere al energiei. Din acest punct de vedere, apreciez că și în viitor politica maritimă va fi mult mai mult dezbătută. Mult mai mult decât a fost importantă până în prezent, tocmai datorită acestei mari probleme care este energia. Consider că Europa nu are la acest moment o soluție pentru problema energiei din acest punct de vedere așa cum s-a întâmplat la Bremen. Încearcă să dezvolte foarte mult transportul maritim, încearcă foarte mult să dezvolte mediul, încearcă să pună accentul pe cercetare.

Poate că, în România, nu se întâmplă sau nu este foarte vizibilă activitatea de cercetare, dar ea este o prerogativă la nivel mondial, nu numai european. Încearcă să rezolve problema reconversiei forței de muncă, problema dezvoltării unor cariere în domeniul transportului maritim, pentru că așa cum se vede și în *Cartea Verde*, din păcate, deși Europa are o largă deschidere maritimă, deși Europa este legată foarte mult de comerțul maritim, se observă un regres în ceea ce privește implicarea tinerilor mai ales în activitățile legate de mare. Tot în continuarea acelei Convenții pe care o evoc aici, și textul cred că este deosebit de interesant, vreau să vă spun că va fi nominalizat un coordonator european, care va trata specific probleme de transport maritim, alături de comisarul european care există în Comisia Europeană, domnul Borg, despre care s-a vorbit anterior.

Mai este o problemă! Eu o să mă axez mai mult pe problema mediului, pentru că am văzut în toate mediile europene și mondiale că este discutată. Trebuie să fim foarte conștienți că trebuie să ne protejăm mediul, dincolo de problemele sau divergențele pe care le avem noi la nivel național sau local. În momentul în care protejăm mediul foarte bine, putem să beneficiem la maxim de resursele maritime, aici înțelegând și oceane și mări și, probabil, să rezolvăm într-un fel problema energiei, la care mă refeream anterior.

Încă o dată vă salut pentru inițiativa dumneavoastră. Este foarte importantă și interesantă și sper să mai fie multe acțiuni de acest fel. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumim, stimată domnișoară Alina Sîrbu!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Două secunde, domnule decan! Noi am invitat și Ministerul Mediului dar nu avem reprezentanți.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Da! Într-adevăr, vroiam să punctăm acest aspect! Din păcate, nici măcar nu s-a răspuns invitației. Cu excepția celor care sunt din teritoriu. Am să-l rog pe domnul Vasile Pătrașcu să ia cuvântul imediat, nu înainte de a oferi această posibilitate domnului subprefect Adrian Nicolaescu. Aș vrea, stimați colegi, să

intervenți, nu neapărat după acest desfășurător! Aveți cuvântul, domnule subprefect!

Adrian Nicolaescu:

Apreciez ca deosebit de oportună și utilă întâlnirea de astăzi, dezbateră de astăzi! Era normal să fie aici întâlnirea nr. 1 pe această temă. Suntem la Constanța și discutăm despre dezvoltarea maritimă. Nu puteam să o facem într-o zonă centrală a țării, așa că apreciem și felicităm Facultatea de Istorie și Științe Politice pentru această inițiativă.

Eu aș vrea să dau o notă mai optimistă decât colegii care au vorbit mai înainte. Aș vrea să-l citez pe Mihai Daraban, care îmi este prieten. El a fost supra-realist când a vorbit despre situația geopolitică în care ne aflăm, dar nu acesta este mesajul pe care trebuie să-l reținem noi, ci să înțelegem că este extraordinar de bine că Uniunea Europeană a luat în considerare această nouă politică de dezvoltare a regiunilor maritime, din care și noi facem parte. Din câte știu eu, avem la Marea Neagră vreo 240 de km, lungimea țărmului. Este o lungime destul de importantă. Noi trebuie să discutăm pe întregul ansamblu, pe întreaga lungime a Dobrogei. Normal, trebuia să invităm și Tulcea alături de noi, dar probabil că la următoarea dezbateră vor fi alături de noi, pentru că și ei au aceeași problemă ca și noi cu dezvoltarea maritimă. Sigur, este important faptul că s-a discutat la Bremen, nu am știut, dar acum am luat la cunoștință de aceste noi direcții de politică europeană. Pe noi ne avantajează extrem de mult, pentru că noi putem să ne structurăm strategia de dezvoltare zonală, și vorbesc despre județul Constanța, în aceste direcții. Depinde de noi ceea ce vom pune în fața celor care vor lua deciziile!

Mai devreme, doamna profesoară a vorbit despre dezvoltarea industriei pescuitului. Vin, într-adevăr, sume enorme, dar acestea vin pe o anumită politică europeană, de care noi trebuie să ținem cont. Deci, nu putem noi să ne propunem să facem aeroporturi, să dezvoltăm porturi în continuare până nu avem OK-ul Comisiei Europene. Totul acum se face într-o politică economică dirijată, iar noi trebuie să ținem cont de ceea ce se dorește de la noi. Probabil că la nivel european, la nivel central, se va analiza fiecare oportunitate. Sigur, ei nu cunosc ceea ce ne interesează pe noi! Aici este interesul nostru să ne prezentăm cu o strategie pe care noi o considerăm bună pentru dezvoltarea zonei noastre și, atunci, vor ține cont de ea.

Vreau să fac o paranteză. Știu deja că s-a aprobat un port pescăresc la Năvodari, cu suma de 35 milioane de €, deja sunt avansate niște documente pentru aprobarea terenului, ș.a.m.d. Deci, se dorește ca în zona noastră să se dezvolte industria pescuitului. E foarte bine! Înseamnă că vom lega de această industrie și alte activități. Nu intru în amănunte. Fiecare și-a dezvoltat singur resortul de activitate, însă din punctul de vedere al Prefecturii, ca reprezentant al Guvernului în teritoriu, este foarte important să realizăm acel nucleu de inițiativă – cercetare, economiști, juriști, tot ce vreți dumneavoastră ce are mai bun

Constanța –, să participăm la strategia de dezvoltare, la întocmirea acestei noi strategii de dezvoltare, care sigur va atrage și fonduri importante.

Noi trebuie să vorbim însă foarte serios cu unitățile de management, cu ministerele de resort, care vor derula fondurile structurale, pentru că nu putem să hotărâm noi ceva aici și la Minister să nu se știe că noi discutăm cum să dezvoltăm nu știu ce activitate. Trebuie legat de acest raport de colaborare între autoritățile locale, între factorii economici la nivel local și ministerele care sunt deosebit de importante ca unități de management, pe fondurile structurale să existe o permanentă legătură. Aici trebuie să dezvoltăm, și probabil că un următor pas, dacă sunteți de acord, ar fi să-l invităm sau să lansăm altă inițiativă mai departe, pentru a concretiza ceea ce vă propuneți. Deocamdată a fost un semnal extraordinar că la Constanța există preocupare pentru politica de dezvoltare maritimă. Era normal să fie așa ceva! Însă, pentru pasul următor, va trebui să vedem concret ce putem face pentru a mișca eforturile în direcția aceasta. Noi, la nivel de Prefectură, suntem profund implicați în politica de integrare europeană, ținem cont de absolut toate evenimentele ce se întâmplă la nivel european. Recunoaștem că nici noi nu le știm pe toate, însă avem colective de cercetare la nivel de universitate. Sigur, dâșii sunt cu un pas înainte și vin cu informațiile și cu sugestiile. Ele sunt deosebite, pentru că au o legătură cu realitatea. Însă, de aici trebuie făcută o politică de dezvoltare și asta face baza dezvoltării durabile gândită pe termen mediu, pe termen lung și ne gândim, într-adevăr, ca să luăm în considerare toate aspectele care țin de o dezvoltare economică normală, ca să nu-i spunem altfel, pentru că nu putem să discutăm numai de turism, șantiere navale sau despre altceva.

Deci, aici este o activitate foarte complexă! De aceea, probabil, că s-au și gândit europenii că zonele acestea costiere sunt mult mai complexe decât s-a văzut până acum. Aici sunt înglobate o mulțime de activități. Nu le mai enumerăm, pentru că au vorbit colegii destul despre ele. Însă așa cum politica europeană este una pentru zonele urbane, pentru zonele rurale, pentru zone periferice, așa s-a gândit acum o politică pentru zonele maritime. Și este extraordinar, pentru că noi facem parte din această zonă. Deci ne privește direct și personal ceea ce vom face. Depinde de noi. Nu trebuie să vină cineva de la mijlocul țării să ne spună „ce faceți voi aici?” O gândim cu mintea noastră, o punem în ecuație și tragem o concluzie. Oricum trebuie să discutăm de un parteneriat, de o echipă care va lucra din greu, pentru că suntem într-o cursă contra cronometru și dacă nu realizăm această strategie reală, deci nu inventată, atunci trebuie să ne gândim că vom pierde nu numai bani, dar pierdem trenul. Ne-o vor lua alții înainte! Mai avem și vecini care știu să facă lucrurile mai bine decât noi.

Eu sunt, totuși, optimist și zic că ceea ce s-a făcut astăzi este foarte important și se vor face alte activități pentru a susține această inițiativă, inclusiv cu *Cartea Albă*, care înseamnă actul care va sta la baza documentului final european. Sunt optimist și susținem la nivel de județ toată aceste inițiative

pentru că sunt reale, sunt posibile de a fi realizate la noi, în regiunea Constanța. Regiunea Dobrogea, ca să fiu mai corect. Eu vă mulțumesc și aștept să participăm în continuare și să suținem efortul. Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc, domnule subprefect! Într-adevăr, tot ceea ce ne-ați sugerat trebuie să se finalizeze într-un mod cât mai pertinent. Adineauri, domnul Vasile Pătrașcu, cercetător doctor și specialist recunoscut pe linia cercetării marine, încerca să ia apărarea Ministerului Mediului. Nu se pune problema să punem la punct sau la zid unul dintre ministerele importante, mai ales pentru zona noastră. Domnul subprefect făcea trimitre clară la ceea ce înseamnă cercetarea!

Îl rog pe domnul conferențiar dr. Dominuț Pădureanu să ne lămurească oarecum asupra unei probleme. Înțeleg că doreați să luați cuvântul mai devreme chiar.

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Mai înainte m-a incitat reprezentanta Ministerului Transporturilor și nu vroiam ca întrebarea mea să o pună într-o postură neplăcută, dar nici nu pot să-mi repugn acest instinct de a pune întrebarea. Dumneavoastră personal sau reprezentanții Ministerului ați participat la Bremen?

Alina Sîrbu:

Eu personal, împreună cu alți colegi!

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Și, acum, urmează partea a doua a întrebării. În care dintre aceste concluzii se regăsesc punctul de vedere sau pozițiile României, interesele României? Ne-ați vorbit despre Bremen foarte frumos. Eu sunt ardelean pragmatic și mă interesau concret aceste concluzii, în care din ele se găsește punctul de vedere, respectiv, interesele României?

Alina Sîrbu:

Această declarație de la Bremen este la nivel macro, adică la nivel general. Punctul de vedere al României trebuia susținut în cadrul discuțiilor propriu-zise. Pentru a avea un punct de vedere al ministerului de resort, ar fi trebuit să existe, în opinia mea, o poziție sau o mai bună colaborare între autoritățile implicate. Atunci când susținem o poziție, trebuie să mergem la anumite elemente pragmatice. Deci, punctul de vedere al României în cadrul acestei Conferințe de la Bremen ar fi trebuit susținut acolo, în timpul dezbaterilor. Ceea ce s-a întâmplat în această Declarație de la Bremen sunt anumite idei cu caracter general, pe care România le cunoaște din *Cartea Verde*, cu care este de acord și pe care le susține. Dar dincolo de aceste elemente este vorba de anumite interese particulare care trebuie să fie susținute. Mă refer la

aici, să zicem, la cazul Finlandei sau la cazul Poloniei, care sunt deosebit de interesate de Marea Baltică. Eu, când am făcut această afirmație la care dumneavoastră vă refereați, am vrut să pun în discuție necesitatea unui dialog mai strâns cu autoritățile direct implicate, pentru că la nivel european se pune mare accent pe principiul *subsidiarității*.

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Cu permisiunea dumneavoastră, vreau să spun și eu câteva puncte de vedere!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Vă rog!

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Întâi de toate, v-aș propune să meditați asupra următorului aspect: să nu se încheie manifestarea de astăzi printr-un protocol, ci să considerăm că este o întâlnire prealabilă, care va fi urmată de a doua, fie la Tulcea, fie la Constanța, la care să ia parte inclusiv reprezentanții Ministerului de Externe, reprezentanții Parlamentului, Comisia de resort vis-à-vis de integrare europeană, plus, dați-mi voie să cred că aici este cazul să participe și specialiști de talie din cadrul Universității, profesorul Vespremeanu, specialist de talie în problemele Mării Negre. Nu poți vorbi de o astfel de *Carte Verde* fără să nu aduci aici reprezentanți și ai marinei militare, și mă refer aici inclusiv ai principalelor porturi ale României. Noi vorbim de mare, vorbim implicit de Dunăre, dar lipsesc niște oameni și să nu o luați ca o critică.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Criticați-ne cât mai bine! Merităm!

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Nu, nu! Nu sunt un om care critică, ci care ridică, principial, niște aspecte! Cred eu că un protocol serios, care poate să meargă mai apoi în fața unor foruri la fel de serioase necesită foarte multă meditație.

A doua chestiune la care doresc să mă refer este că s-a făcut la un moment dat o remarcă: nu trebuie să facem o analiză geopolitică a Mării Negre. Punctul meu de vedere este total opus, fără să supăr pe nimeni. De ce? Noi putem să ne facem foarte multe planuri vis-à-vis de evoluția în această parte a Mării Negre, dar fără să ținem cont de ce se întâmplă în arealul Mării Negre și pe coastele Mării Negre. De jur împrejur sunt șase state riverane, din care cel puțin două sau trei nu ne văd cu ochi buni. Și adevărul e că și noi zgândărim, printr-o politică externă deficitară. Nu trebuie să ne jenăm acum dacă a vorbit domnul Mihălcioiu despre 400 de nave pe care le-am pierdut. Este un jaf, un dezastru național. De ce să nu o spunem?

O altă chestiune: nu trebuie să spunem aici, că s-au făcut greșeli politice. Nu trebuie să ne fie jenă să vorbim despre incompetență, fie politică, fie profesională, pentru că altfel nu am fi unde suntem. Noi am fost cândva, totuși, în domeniul naval și maritim, o țară recunoscută. La un moment dat, portul Constanța era unul dintre primele porturi europene. Cred, totuși, cu toată sinceritatea mea, că lucrurile trebuie abordate cât se poate de deschis, cât se poate de realist și să nu ne mai fie frică de termeni, sau când e vorba de anumite persoane sau anumite instituții să punem punctul pe „i”. Altfel, ne întâlnim într-un conclav cât mai plăcut, schimbăm amabilități, dar lucrurile trebuie spuse foarte clar.

În legătură cu Marea Neagră și cu poziția României la Marea Neagră sunt un om optimist și împărtășesc punctul de vedere al reprezentantului Primăriei. Mai devreme sau mai târziu, poziția României, care este una cheie în această parte a lumii, își va spune cuvântul. E adevărat că nu trebuie să așteptăm să ne cadă nouă favoruri din cer, ci trebuie să luptăm ca să le obținem cât mai repede în beneficiul tuturor românilor. La ora actuală, se poate vorbi în domeniul maritim despre beneficii, dar ale câtorva persoane, zeci sau sute de persoane care sunt multimiliardare, multimilionare în valută, dar nu, interesul național e altceva. La noi, acesta trebuie să primeze. Trebuie o implicare mult mai activă și din partea Ministerului de Transport sau Ministerului de Externe, a altor factori, inclusiv a Președinției, pentru că președintele este un specialist în acest domeniu. Și cred că nu ar strica să-l invitați! Eu sunt convins că, dacă veți face în vară o astfel de treabă, va fi încântat și, fiind o perioadă călduroasă și plăcută, nu este exclus ca să vină și să audă punctele de vedere ale specialiștilor care ar mai fi trebuit să fie în rândurile noastre.

Punctual, am și eu câteva propuneri în legătură cu revitalizarea pescuitului. S-a spus că am pierdut 100 de nave, dar adevărul este că am pierdut mai mult de 100 de nave. Am pierdut profesioniștii care deserveau aceste nave. S-a frânat, ceva s-a rupt brusc! Există puțini, din câte cunosc eu ca profesor la Academie, la catedră de 30 ani, sunt puțini care lucrează din flota de pescuit la noi în flotele altor state, așa cum se întâmplă cu marina comercială. Este un punct de vedere, un aspect asupra căruia cred că ar trebui să mediteze inclusiv Ministerul Educației. Trebuia să fie cineva și de acolo, pentru că nu poți vorbi de viitorul României la Marea Neagră fără să vorbești despre specialiștii de care ai nevoie. Nu poți să vorbești aici despre acest aspect fără să ai, de la Academia de Studii Economice sau Institutul de Cercetări Economice, oameni care de ani de zile se ocupă cu aceste aspecte și chiar ar trebui să fie aici și nu în birouri pe scaunele pe care le au. Aici se discută și se dezbate ca să ajungem până la urmă la niște concluzii.

Apoi există situația unor porturi, care este dramatică! Luăm numai cazul Sulinei. E păcat de Dumnezeu că reprezentantul Sulinei, primarul de acolo, care este un sufletist, nu l-ați invitat aici. Eu nu vreau să mă substituie persoanei. Să vă vorbească de ce politică subtilă duce de exemplu Ucraina ca să împotmolească

musura ca lumea, ca să se dezvolte Odessa în detrimentul nostru. Este marele specialist, domnul Bonda, care este o somitate europeană în probleme legate de înnisiparea țărmurilor și porturilor românești. Nu se poate să discuți despre viitor și să nu chemi oamenii aceștia, care o viață întreagă asta au făcut și asta cunosc. Noi putem zburda cu gândurile și cu visele că vom face și vom drege și ne vom împotmoli de primul prag. Primul prag în cazul acesta este înnisiparea, inclusiv la Mamaia, inclusiv la Eforie și în alte părți. Uneori se pierde din țărm, ori dimpotrivă se întâmplă alte fenomene. Apoi mă refer aici la faptul că, la dezvoltarea turismului noi stăm foarte prost la nave. Noi nu avem la ora actuală nici o navă. *Transilvania*, am terminat-o la ordinul Moscovei și noi, care am fost specialiști în a executa ordine, am făcut-o și pe asta. Știți însă o curiozitate? *Transilvania* a avut o soră, la fel de elegantă, care a fost luată de sovietici și care a fost dată Ucrainei. Și, curiozitate: ea circulă pe apele Mării Negre în numele Ucrainei. Este lebăda lor, sora *Transilvaniei*, despre care lumea știe mai puțin.

S-ar putea face mai mult din acest punct de vedere. Televiziunea *Neptun*, și avem o reprezentantă delicată aici, presa locală vorbește când vin aici nave pasagere cu americani, cu germani, e un adevărat eveniment local! Nu este, dacă vreți, o dramă, pentru că pe foarte mulți turiști i-am plimbat noi, să-i ducem noi. Dar noi nu facem lucrul acesta.

Sunt multe de spus și pentru că ați dat un semnal să nu monopolizăm timpul, credeți-mă, eu de abia acum am început să mă încălzesc! Dar mă opresc aici cu gândul că, fie pe parcurs, cu o întrebare sau o completare, fie la o nouă întâlnire, vor fi și alte treburi care pot fi spuse. Închei. Nu uitați, vă rog, la o altă astfel de manifestare, să invitați Ministerul de Externe și Ministerul Apărării, pentru că problemele legate de Marea Neagră și România la Marea Neagră implică automat Ministerul de Externe și Ministerul Apărării. Mulțumesc mult!

Adrian Mihălcioiu:

30 de secunde, vă rog! La Comisia de Dialog Social, la Bruxelles, unde sunt invitate toate sindicatele, venea de fiecare dată ministrul Transporturilor din Polonia, care stătea, nu lua cuvântul, își nota doar ce se întâmpla acolo. Important ar fi, așa cum spunea și domnul profesor, să fie aici oameni care au decizia în mână. Să vină cineva din câte un birou, să vadă. Degeaba vorbim dacă nu venim cu oameni care să stea până se termină că, dacă ne uităm așa, prin sală, am mai rămas câțiva aici. Acesta este interesul! Interesul este să spui ce ai de spus și pe urmă să pleci. Apoi, sunt țări europene care au un minister al marinei, separat de celelalte ministere. Aici sunt foarte multe probleme și acum nu le putem epuiza pe toate.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Îmi permit să dau niște răspunsuri scurte și la obiect, așa cum domnul conferențiar Dominuț Pădureanu știe. Vreau să vă asigur că am făcut eforturi supraomenești în a fi contactate acele personalități cu putere de decizie. Nu vin,

noi știm acest lucru! Credeți-ne că, dacă am plecat la drum cu acest gen de dezbateri, am făcut-o în primul rând pentru studenții noștri, care vor și care trebuie să înțeleagă ce înseamnă o dezbatere publică, fie ea și la început de drum! Finalizarea ei, se înțelege, urmează să parcurgă alte câteva etape. Eu aș vrea, ca o scurtă paranteză acum, legată de desfășurătorul nostru, să nu monopolizăm subiectul; însă, în nici un caz nu s-a pus problema trunchierii mesajului. Unii colegi au tendința, eu știu! Doamna Cojoc, înțeleg că doriți să luați cuvântul!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Noi am inițiat această dezbatere, în sensul că, ocupându-ne alături de doamna profesor Daniela Bușă, avându-l alături pe domnul conferențiar Florin Anghel, alături de alți profesori din cadrul ambelor instituții, Facultatea de Istorie și Științe Politice și Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” am ajuns, evident, și la această *Carte Verde*, lansată în iunie 2006, dar în România, în afară de acele comunicate, nu s-a întâmplat nimic! În comunicatele acele extraordinar de scurte, în două rânduri se expedia problema, nici măcar nu era prezentat cine a fost sau cine a participat la acele dezbateri. Iată, doamna Merlă spunea că habar nu avea de așa ceva! Noi am inițiat această dezbatere tocmai pentru că în România nu se întâmplă nimic! Sau, e posibil să nu știm noi. Există lipsă de comunicare. Aici am, de exemplu, pentru că domnul Mihălcioiu spunea să continuăm și, categoric, vom continua pe această linie, un document care îmi arată că numai în anul 2007, începând din martie și până la finalul anului 2007, sunt cinci pagini în care sunt menționate acțiuni, după cum le vedeți, care au loc la nivelul Uniunii Europene pe această problemă a afacerilor maritime. Doar pentru 2007. Noi, iată, astăzi evidențiem această lipsă de comunicare! Noi am încercat, credeți-ne, eforturile au fost supraomenești, am sunat din bugetul acestei Universități și, de zeci de ori, din bugetul propriu. Am sunat peste tot, am încercat să facem ca lucrurile să meargă! Dovada - ne-am adunat aici!

Conf.univ.dr. Dominuț Pădureanu:

Să nu o luați ca pe o critică!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Nu! Dar trebuia subliniat lucrul acesta!

Prof.univ.dr. Daniela Bușă:

Eu sunt convinsă că ecourile întâlnirii noastre de astăzi îi vor face pe cei care nu au venit să regrete faptul că au pierdut această întâlnire și, data viitoare, să se ofere chiar să vină!

Adrian Mihălcioiu:

Doar un anunț am de făcut!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Vă rog!

Adrian Mihălciou:

Dețin un document european privind politica maritimă în toate țările europene. Dacă este cineva interesat, să mă contacteze și îl pun la dispoziție!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Cu certitudine, de la noi vor fi!

Adrian Mihălciou:

E foarte interesant! E foarte interesant ce se întâmplă în alte țări, în Europa. În România discutăm noi între noi. Nu știm nimic!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Muțumim! Domnul comisar Laurențiu Costache de la Inspectoratul Județean Poliția de Frontieră Constanța. Mă gândesc că ați putea să ne prezentați o anume imagine pe linia disponibilităților instituției dumneavoastră față de această politică.

Laurențiu Costache:

Da, aveți dreptate! O să aduc în atenție faptul că noi am participat la consultări la nivelul Ministerului Afacerilor Externe, la anumite dezbateri cu privire la această politică. Dacă unele instituții nu au participat, nu știu a cui este vina, dar s-a participat. Din octombrie 2006 și până în prezent, Poliția de Frontieră și-a exprimat punctul de vedere. Dezvoltarea proiectelor economice are nevoie și de un spațiu de securitate și siguranță și când vorbim de acest lucru trebuie să precizăm că Ministerul de Interne, în luna martie a acestui an, a elaborat, printr-o hotărâre de guvern - *Strategia Națională de Management Integrat al Frontierei de stat a României pentru perioada 2007-2010*, unde veți regăsi principalele direcții de acțiune. Direcții de acțiune care, după cum o să vedeți, dacă citiți, se regăsesc în recomandările acestei *Cărți Verzi*. Poliția de Frontieră și, revenind la spațiul Constanței și Tulcei, a dezvoltat mai multe proiecte pentru supravegherea și controlul acestei zone. Mă refer la un proiect *Phare*, care a început în 2003, un proiect de 31.000.000 €, pentru dezvoltarea unui sistem de supraveghere și control, proiect care va avea finalizarea în anul viitor, la sfârșitul anului 2008. Acest proiect va da posibilitatea să cunoaștem și să monitorizăm tot traficul naval în această zonă, inclusiv în zona contiguă. Acest sistem va fi integrat cu sistemul din cadrul Ministerului Transporturilor, cu portul Constanța, cu un sistem al Ministerului Apărării, cât și cu un sistem al Ministerului Agriculturii, cel care monitorizează traficul pescadoarelor în Marea Neagră.

De asemenea, pe Dunăre se dezvoltă un alt proiect, tot al Ministerului Transportului, se numește *SCOD*, la care Poliția de Frontieră intervine tot în

baza unui proiect *Phare*, cu 11.000.000 €, pentru îmbunătățirea acestui sistem din punct de vedere al Poliției de Frontieră. De asemenea, începând cu anul 2000, la inițiativa Turciei, toate Polițiile de Frontieră din spațiul Mării Negre se întâlnesc anual pentru a colabora în domeniul securității acestui spațiu, prevenind combaterea infracționalității transfrontaliere. În acest an, în 2007, această reuniune va fi în Bulgaria. Mai mult, în cadrul acestor sisteme, fiecare țară și-a adus contribuția pentru a dezvolta relațiile de cooperare polițienească. Ultimul, să spunem, un sistem aparte este de comunicare on-line a tuturor informațiilor care privesc polițiile de frontieră sau gărzile de coastă din țările riverane Mării Negre, la care România, spre mândrie, a testat spre exercițiu acest sistem de comunicare on-line. Bineînțeles, cu concluziile de îmbunătățire care s-au adus de către fiecare în parte, credem că, în acest an, acest sistem va fi oficializat, să spunem așa, la nivelul Polițiilor de Frontieră.

De asemenea, Poliția de Frontieră, de la 1 ianuarie, intrând și noi în spațiul comunitar, alături de celelalte state ale Uniunii Europene, suntem sub egida FRONTEX. FRONTEX-ul este *big brother*-ul nostru, care ne coordonează să luăm cele mai bune măsuri pentru combaterea migrației locale, cât și a celorlalte infracțiuni transfrontaliere. Prima întâlnire a FRONTEX-ului a fost chiar începând cu acest an. S-a dezvoltat în cadrul Inspectoratului General al Poliției de Frontieră un serviciu special pentru un punct de contact FRONTEX și, la fiecare întâlnire, suntem invitați alături de celelalte state membre pentru domeniile Poliției de Frontieră. Următoarea vizită va fi în Germania, luna viitoare pentru a discuta cooperarea între Marea Neagră și Marea Baltică, tot în domeniul Poliției de Frontieră.

Ca propunere, părerea mea personală sau problema mea este că eu nu știu până la urmă cine ne reprezintă, sau în România ce instituție reprezintă punctul de vedere al țării pentru *Cartea Verde Europeană*. Să înțeleg că Ministerul Transporturilor sau Ministerul de Externe. Aici este problema mea, pe care încă nu am înțeles-o. Dacă ne reprezintă cineva, părerea mea este ca în delegațiile respective să fie un reprezentant, nu neapărat al Poliției de Frontieră, eventual cineva care cunoaște domeniul de securitate, din punctul de vedere al infracționalității transfrontaliere.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

De la Ministerul Transporturilor, vă rog!

Mădălina Gheorghiu:

Este vorba de o abordare integrată a mai multor domenii. În cadrul grupului de lucru s-a răspuns la Chestionarul acesta. Au fost consultări, fiecare minister și-a consultat partenerii. Ministerul Transporturilor a consultat tot ce implică autoritățile A.N.R., administrațiile portuare, sindicatele, au fost consultate.

Adrian Mihălcioiu:

Nu!

Mădălina Gheorghiu:

Ba da! Chiar eu am trimis e-mail la dumneavoastră!

Adrian Mihălcioiu:

La noi?

Mădălina Gheorghiu:

Da! S-au dat termene, s-au primit propunerile la aceste întrebări, s-au discutat în cadrul grupului de lucru, iar tot materialul a fost trimis chiar săptămâna trecută de către Departamentul Afacerilor Europene și atașat documentul M.I.R.A., legat de garda de coastă europeană, ceea ce este marea noutate care se dorește a fi realizată, legat de această *Carte Verde*. Din ce am observat la grupurile de la Bruxelles, Uniunea Europeană nu prea este de acord cu această gardă de coastă.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Vă mulțumim și vă rugăm și noi să rămâneți în continuare în priză cu toate aceste repere, pentru că eu sunt convins că vor mai fi întrebări interesante! Mai avem în acest desfășurător al nostru câteva instituții la care vrem să ne raportăm cu necesitate. De la Căpitania Zonală Constanța, domnul director adjunct Laurențiu Zanfîr! Aș vrea să ne spuneți ce părere aveți despre document și ce ați putea să adăugați la ceea ce s-a spus!

Laurențiu Zanfîr:

Mulțumesc mult pentru invitație! Este o temă foarte vastă și este mult de discutat! Eu am să mă refer în principal la obiectul nostru de activitate, al Autorității Navale și al Căpitaniei Zonale în speță. Am să plec de la faptul că s-a lucrat foarte mult la această uniformizare a legislației interne cu cea europeană, având în cadrul A.N.R.-ului un serviciu specializat, care a început să lucreze încă din 2006 pe legislația europeană. Au fost implicați mulți specialiști din cadrul Autorității Navale din Constanța și din teritoriu, din căpitaniiile zonale și încă se lucrează la alinierea legislației românești cu cea europeană. Este în continuă perfecționare, ca să vă spun așa, actualizare.

Obiectul de activitate al Autorității Navale, ca reprezentant în teritoriu al Ministerului Transporturilor, este siguranța navigației și prevenirea și combaterea poluării apelor. Colaborăm atât la nivel regional, cât și european. La nivel regional, vreau să vă menționez faptul că România este membră al *Memorandumului Mării Negre* pe inspecție nave; încă suntem membri în acest *Memorandum* regional. De la 1 mai anul acesta am fost primiți deja ca membru, *full member*, la *Paris Memorandum*. Este o mare realizare! Deja navele care intră în

portul Constanța sunt controlate din punctul de vedere al echipamentelor, calificării personalului la standardul european. Procedurile de control sunt europene, sunt aceleași care se folosesc și în *Memorandumul Paris*. Navele care sunt pe *blacklist*-ul Uniunii Europene sunt și pe *blacklist*-ul României, tot ce este navă care nu corespunde din punctul de vedere al standardului minim nu este acceptată în portul Constanța și este o continuă preocupare pe acest domeniu. Avem 24 de ore din 24 supraveghere pe acest domeniu al siguranței în mod special printr-un centru specializat, *Centrul de Dirijare și Monitorizare a Traficului Maritim*, atât în portul Constanța, care acum se vrea o upgradare a sistemului. Există un proiect de îmbunătățire a echipamentului pentru monitorizarea traficului maritim și fluvial, ținând cont de faptul că avem nave care intră în portul Constanța maritim, cât și în portul Sud Agigea pentru navele care vin pe canal.

Un alt domeniu pe care îl abordăm în cadrul Autorității Navale este siguranța, și aici mă refer la *Codul de Securitate*, este o interfață între navă și port și, aici, ne implicăm și noi pentru navele sub pavilion român, câte au mai rămas. Dăm certificate pentru acest domeniu. Deci există și în acest sens o mare preocupare! La nivelul Căpitaniei Zonale, dacă este cazul unor evenimente de navigație, avem un serviciu specializat care se ocupă de cercetarea evenimentelor de navigație. Bineînțeles, ținem legătura cu Procuratura! Tot ce este eveniment de navigație în portul Constanța se raportează către Procuratură.

În ceea ce privește prevenirea poluării în port, avem un serviciu specializat, care, zilnic face controlului apei, atât în port, cât și în zona adiacentă și orice semn de poluare este imediat notat și se iau măsurile corespunzătoare. Un alt domeniu în care ne exercităm activitatea este cel al certificării personalului navigant. Avem două instituții de învățământ de renume, Academia Navală „Mircea cel Bătrân” și Universitatea Maritimă. Absolvenții respectivi merg la Centrul de Perfecționare, apoi se prezintă la noi, la Autoritatea Navală, și susțin examene. Sunt brevetati și, apoi, își caută de lucru, ori pe navele românești, ori pe navele sub pavilion străin. În general, noi ducem politica Ministerului și căutăm să nu ieșim din ceea ce se vrea la nivel național. Acesta este rolul nostru la nivelul Căpitaniei Zonale. Cam atât am avut de spus! Mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc mult, domnule director! În continuare, aș dori să dau cuvântul reprezentantului Administrației Canalelor Navigabile, domnul Iulian Șuhani!

Iulian Șuhani:

Vă mulțumesc pentru invitație! Mă numesc Iulian Șuhani, sunt Șef Birou Marketing și aș vrea să vă fac o scurtă prezentare a companiei pe care o prezint și a principalelor obiective de marketing pe care le avem.

Administrația Canalelor Navigabile a fost înființată în anul 1988 prin decizie de Guvern și are în patrimoniu canalele navigabile Dunărea-Marea Neagră și Poarta Albă-Midia-Năvodari, precum și infrastructura aferentă, compusă din patru ecluze, și anume: Agigea, Cernavodă, Năvodari și Ovidiu, precum și porturile la Ovidiu, Luminița, Medgidia și Basarabi. În acord cu standardele Uniunii Europene, Canalul Dunăre-Marea Neagră face parte din clasa a VI-a de canale de transport pe ape interioare. Canalul Dunăre-Marea Neagră este integrat în rețeaua intermodală de transport, făcând parte din Coridorul șapte de transport pe Dunăre, făcând legătura între portul Cernavodă și portul Constanța, scurtând astfel cu 400 de km ruta de transport a mărfurilor între Marea Neagră și porturile dunărene, respectiv cu centrul Europei.

Odată cu deschiderea Canalului Rin-Main, în anul 1992, s-a făcut o legătură directă între portul Constanța și portul Rotterdam. Administrația Canalelor Navigabile oferă o gamă largă de servicii, printre care pot să amintesc dirijarea și monitorizarea traficului maritim, asistența navigației cu personal calificat, radio-comunicații între nave, încărcare-descărcare. Unul dintre obiectivele principale al Departamentului de Marketing este direcționarea mărfurilor din centrul Europei către portul Constanța, precum și dezvoltarea transportului containerizat, având în vedere că portul Constanța oferă numeroase facilități și numeroase posibilități pentru perioada viitoare. De asemenea, se încurajează transferul mărfurilor de pe sistemul rutier și feroviar pe transportul naval.

Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Este și pentru noi obiect de studiu Canalul ca atare, vorbind dumneavoastră despre el ca obiect de activitate! În continuare, aș dori să dau cuvântul colegului meu, director adjunct al Institutului de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” Constanța, care ar avea mult mai multe lucruri să ne spună. Domnule doctor Vasile Pătrașcu, aveți cuvântul!

Vasile Pătrașcu:

Mulțumesc frumos pentru această invitație! Dați-mi și mie voie să felicit organizatorii; să apreciem că această acțiune ne vine în sprijinul acelor suite de activități care sunt menite să îmbunătățească comunicarea între noi și a ne face actori mai viabili, să spunem, în zona costieră și nu numai, la nivel național și comunitar. Ceea ce aș vrea eu să subliniez de la bun început este faptul că trebuie să ne clarificăm, și îmi cer iertare, dar sunt probleme de care ne lovim și noi de multe ori și, evident, încercăm să mergem și la rădăcina lucrurilor! Ceea ce trebuie să înțelegem și să ne clarificăm este faptul că ne întâlnim nu pentru a face această *politică*, pentru că nu noi o facem! Ne întâlnim în primul rând pentru a comunica! Ceea ce s-a subliniat că este o necesitate. Această comunicare are în vedere nu atât ceea ce avem ca țintă, ci faptul că este important să urmărim cum

contribuim noi la acel nucleu sau la acel parteneriat care se are în vedere în urma acestei întâlniri. Adică să nu înțelegem greșit faptul că ne substituim, să zicem, acelor programe secvențiale, sectoriale, pe care fiecare instituție participantă le are în obligațiile și în statutul de funcționare. Departe de lucrul ăsta! Avem însă posibilitatea, prin deschiderea pe care ne-o face Universitatea „Ovidius”, să contribuim ca și parteneri în societatea civilă, ca și actori locali în zona acesta, cu acel segment de interfață care se solicită, în a face o observație sau o propunere comună.

Strategia oficială sau structura oficială este una, ceea ce încercăm să construim aici este altceva, care vine în completare la aceasta și, de aceea, este bine de știut și iar îmi cer scuze, politica și planurile generale, pentru că ne lovim de astfel de probleme. Sunt cele care se cunosc, cele care ajung din afară la noi. Politica și planurile specifice sunt cele pe care le dezvoltăm fiecare în segmentul lui de activitate, dar tocmai prin aceasta putem semnala fiecare ce problemă îl doare sau ce problemă semnaleză în domeniul lui de activitate și ea poate fi ridicată ca principiu în politica generală, pentru că este posibil ca cei care fac politici generale la nivel de minister sau de comunitate europeană și, aici, am subliniat în paginile verzi, că înaintea *Cărții Verzi* se vine cu o politică din afară, dar poate că ea nu întotdeauna reflectă problemele locale. Poate că nu se ține cont de decalajele care există între comunitățile locale și statele membre. Atunci cum poți să aplici o politică comunitară sau ceea ce se solicită la nivelul comunității europene sau la un nivel mai înalt? Cum poți să rezolvi asemenea probleme cu aceeași viteză cu care își pune problemele Marea Britanie, Franța, Germania, Polonia și alte țări, când noi venim cu tradiția și istoricul nostru în această structură? Deci, e un bagaj de probleme de care trebuie să se țină cont în momentul când se pun asemenea întrebări.

Ce aș vrea să subliniez și, este într-un fel, datoria mea, este faptul că o întâlnire de genul acesta nu poate să nu țină cont de problemele de mediu! Problemele de mediu sunt preponderente la Marea Neagră. Sunt probleme pe care, la un moment dat, chiar și comunitatea europeană le ignoră, spunând că nu este responsabilitatea organismului în ansamblu. Să nu uităm faptul că suntem la capătul extrem al Dunării, în zona de recepție, în zona marină a tot ceea ce înseamnă în partea terestră și în partea continentală, în bazinul Dunării. Sunt foarte multe probleme ridicate de dezvoltarea industrială, de agricultură unde se lucrează cu pesticide, cu îngrășăminte ș.a.m.d. care produc impact în partea umedă și, prin Dunăre, ajung respectiv în mare, probleme de eutrofizare care se ridică mai ales în momentele de activitate turistică. În sezoanele respective pot crea probleme.

De asemenea, odată cu aceasta, aș vrea să reamintesc că România este implicată în *Convenția Mării Negre*, o Convenție mai veche decât inițiativa care se discută acum. Există un istoric și o tradiție în asemenea activități. Pentru *Convenția Mării Negre* s-a constituit un Secretariat la Istanbul. Anual, se dau date de mediu și de resurse marine în acest Secretariat. Se elaborează un raport, odată

la cinci ani, asupra activității și al centralizării acestor date privind Marea Neagră și zonele costiere în balanța Mării Negre. De asemenea, comunitatea europeană vine cu strategia marină europeană. Este o directivă marină care ne centralizează, ne dirijează activitățile.

În plus, există o strategie I.C.Z.M. în planurile comunității europene, iar România, respectiv Institutul, a fost implicată în elaborarea acestei strategii. S-a finalizat o versiune. Nu știm cât de departe s-a ajuns cu ea. Oricum, urmează să fie promovată printr-un act guvernamental.

Aș vrea să mai subliniez faptul că există un Comitet Național al Zonei Costiere, înființat prin hotărâre de Guvern. Institutul nostru se ocupă, să zicem, cu găzduirea și cu organizarea întâlnirilor acestui Comitet, prin faptul că este sediul Secretariatului permanent al acestuia. De ce este important acest Comitet și de ce îl menționez? Doamna primar Gâju a făcut referiri. Este important, pentru că el are în vedere dezvoltarea durabilă a zonei, are în vedere o serie de proiecte și de activități ce urmează a primi avizul în zona noastră și atunci trebuie discutate cu toți actorii care participă în asemenea structură. În momentul în care sunt divergențe, ele trebuie discutate, conciliate și aduse la acea țintă, la acel numitor comun, care înseamnă dezvoltare durabilă. Aici sunt membri, în afară de autoritățile centrale, autorități locale, primari, institute de cercetare, universități, O.N.G.-uri de mediu, ș.a.md. Deci, o structură, de asemenea, largă! Se pot discuta asemenea lucruri punctuale și în acea structură.

De asemenea, există Comitetul Național Român pentru Oceanografie. Este o structură în care Institutul este implicat, participă trup și suflet, ca să spun așa. Are sediul în București, dar prin efectele pe care pot să le aibă activitățile acestui Comitet Național putem contribui și în această manieră cu o serie de politici care se au în vedere. N-aș vrea să nu menționez, în ultimul rând, activitatea Centrului de Perfecționare pe care îl găzduiește Institutul și în sprijinul și cu ajutorul B.E.N.A. Această activitate vine în completarea activității și demersului mai amplu pe care îl face Universitatea în a forma cadre în domeniul mediului sau cu trimeri la mediu. Vorbind de formarea continuă a adulților pe probleme de mediu și pe probleme de pescuit avem și o asemenea facilitate. Nu în ultimul rând, cunoaștem despre activități ale forumului Mării Negre, existent în anii trecuți, 1997-2000, pe care O.N.G.-urile au încercat să-l dezvolte și să-l țină viabil; nu s-a reușit mare lucru.

Nu în ultimul rând, aș vrea să menționez eforturile Universității „Ovidius” prin două mari inițiative, amândouă rămân în picioare în continuare și poate activitatea lor să fie susținută de oricare dintre noi. Este vorba de rețeaua Universităților la Marea Neagră, este vorba despre dezvoltare durabilă în Dobrogea!

De asemenea, în momentul de față există o inițiativă găzduită de Ministerul Mediului. Se cheamă *Forumul pentru comunicare și parteneriat la Marea Neagră*. Deci, iată că există preocupări ample pentru a ridica problema Mării Negre la nivel de Comunitate Europeană! Dar nu numai la sensul de discuții.

Ideea este de a găsi și celelalte surse de finanțare, acele posibilități materiale, pentru ca ceea ce discutăm noi să se și implementeze, să și dăm un răspuns, să spunem, și un debușeu al inițiativelor pe care le facem. Finalizări care să se concretizeze în elemente de practică.

Nu aș vrea să mă refer foarte mult asupra politicii naționale care există în domeniul mediului sau cercetării. Există fonduri alocate. Noi le primim și nu sunt numai acelea pe care le primim noi. Sunt fonduri care se derulează pe studii de mediu și pe tematici de mediu. Sunt studii și proiecte care se dau pentru cercetare și aș aminti *Programul Național de cercetare, dezvoltare, inovare*, pentru care și Universitatea a primit o serie de proiecte finanțate care sunt în derulare și la noi, asemenea. Aș menționa, dintre ele, cu preponderență programul nucleu, început în 2003, încheiat în 2006, care s-a dezvoltat în continuare în 2006-2008, referitor la Marea Neagră. De asemenea, nu este de trecut cu vederea și faptul că noi ne străduim la nivelul comunității locale să amintim din când în când că mai există și mediul marin. Există, dar trebuie să existe la modul implicării directe. Nu trecem pe lângă el. Este vecinul nostru și, de multe ori, în existența noastră cotidiană, nu-l mai băgăm în seamă. Încercăm să atragem aceste atenții, să spunem, cu ocazia unor zile deosebite, cum ar fi *Ziua Mediului* – 5 iunie, *Ziua Mării Negre* – 31 octombrie, cum ar fi ocaziile create de întâlniri de genul acesta, întâlniri pe care le avem în vedere în octombrie, cum ar fi Simpozionul național cu participare internațională organizat de Institutul nostru în acest an.

În fine, ceea ce aș vrea să mai spun este faptul că, dacă până acum se bifau activități și acțiuni într-o agendă, că am făcut și așa ceva, de acum încolo se pune problema mult mai acută și mai stringentă de a elimina improvizatia și a aduce profesionalismul în asemenea lucruri. Cercetarea este un asemenea element care poate să permită o implicare efectivă, concretă în problemele ivite în politica din domeniul marin. În ceea ce privește Institutul de Cercetări Marine, ca suport pentru cercetare, acțiunile pe care le avem în vedere ca direcție de implicare sunt acelea de a sprijini suportul decizional care se ia în diferite situații, fie de administrare a resurselor marine, fie de administrare a teritoriului, fie de a gestiona o serie de activități economice și industriale. De asemenea, a doua mare direcție este aceea de a menține și a continua baza de date în domeniu; pentru că dacă nu se implică și nu există fonduri de a menține această bază de date, atunci construcția de suport decizional, construcția de cunoaștere care se are în vedere în domeniul mediului nu are nici o substanță. De asemenea, o a treia posibilitate de implicare este aceea de a transmite observațiile și propunerile noastre, ca cei care observăm mediul să avem, să zicem, punctele noastre critice, de a transmite aceste observații și propuneri celor care fie se ocupă cu surse de finanțare, fie iau decizii la nivel politic, fie iau decizii la nivel administrativ local, central ș.a.m.d.

Aș încheia prin a sublinia faptul că, importante pentru cercetări, pentru elementele de preocupare definitorii ale Institutului, ar fi trei domenii: acela de oceanografie, acela de ecologie și protecția mediului și acela de resurse vii

marine. Sunt trei mari domenii care generează și astăzi discuții vis-à-vis de modul cum o țară sau alta, cum o comunitate sau alta, o zonă sau alta poate fi implicată sau ce impact poate să aibă în asemenea problemă. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Suntem la concluzii! Cred că putem să începem, în sensul că manifestarea la care am asistat cu toții, la care am participat, este un început și nu stăm să judecăm acum acest început! Las plăcerea de a trage concluziile colegilor care s-au ocupat efectiv de alegerea temei, incitantă după cum am văzut, și de a da lămuriri referitoare la cum anume am putea continua această manifestare. Domnule conferențiar Anghel, aveți cuvântul!

Conf.univ.dr. Florin Anghel:

Eu vreau să le mulțumesc celor care au avut un punct de vedere și care l-au prezentat în dezbateră noastră și vreau să le mulțumesc și mai mult celor care au avut răbdarea să rămână până la sfârșitul reuniunii noastre! Din punct de vedere al organizatorilor și, sper, că și colega mea Mariana Cojoc este de acord, consider că ne-am atins scopurile, cel puțin pentru o primă întâlnire, și anume aceea de a lua contact cu punctele de vedere ale instituțiilor care sunt vizate de acest document și de această politică europeană. Sigur, noi ne-am propus o dezbateră mult mai largă, așa cum s-a amintit adesea, au fost instituții care au fost invitate dar care, din păcate, nu ne-au răspuns. Sunt sigur că vom continua această serie de dezbateri și, poate, până la urmă, și de la nivelul diferitelor ministere și de la nivelul diferitelor autorități locale vom primi răspunsurile convenite sau, dacă nu le vom primi, atunci probabil și că această eludare, dacă putem spune așa, de la prezență este și ea un răspuns.

A fost abordată o serie foarte largă de probleme, așa cum spuneam, pentru o primă dezbateră am încercat să aflăm care ar fi principalele puncte spre care ne-am îndreptat și probabil că ați remarcat faptul că fiecare persoană care a venit aici a încercat să-și exprime un punct de vedere legat strict de zona care provine, de zona instituțională din care provine. Domnul președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură vorbea despre situațiile geopolitice și, în legătură cu acestea, și de situațiile comerciale în care s-ar amplasa și sistemul Mării Negre și litoralul românesc al Mării Negre, respectiv Constanța. De asemenea, ceilalți reprezentanți ai administrației locale, de la nivelul Prefecturii, Primăriei, și doamna primar Mariana Gâju de la Cumpăna, au încercat să-și exprime puncte de vedere legate strict de evoluțiile anterioare și respectiv ulterioare ale dezvoltării în cadrul acestor proiecte. De la Poliția de Frontieră, de asemenea, am ascultat un punct de vedere extrem de interesant în legătură cu poziția acestei instituții față de situația pe care o propune respectivul document. De asemenea, de la nivelul instituțiilor legate în special de comerțul maritim, de la Căpitania Zonală Constanța, de la Administrația Canalelor Navigabile Constanța, punctele de vedere au fost extrem de interesante și noi

sperăm ca ele să fie reluate într-o discuție, poate ceva mai aplicată, cu specificul comerțului maritim și respectiv cu problemele legate de zona aceasta de interes.

În ceea ce privește partea de cercetare și educație, colegii de la Academia Navală și respectiv de la Institutul de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” Constanța au venit cu puncte de vedere extrem de interesante. Noi sperăm într-o colaborare, dacă aș putea spune, cu un cuvânt mai bun, un parteneriat în ceea ce ne privește, pentru a propune un punct de vedere comun, atât cât se poate găsi. Domnul Adrian Mihălcioiu a venit de asemenea cu o opinie extrem de interesantă legată de zona dumnealui de interes și a încercat să ne ajute în înțelegerea unei probleme foarte importante pentru evoluția discuțiilor noastre.

Aș vrea, de asemenea, să le mulțumesc tinerelor noastre colege de la Ministerul Transporturilor, care au făcut un efort de a veni aici, special pentru această discuție. Ele au încercat să reziste, dacă vreți, într-un anumit moment al discuțiilor, asalturilor legate de problemele bilaterale între Ministerul Transporturilor și administrațiile locale în special, ați văzut că sunt foarte multe probleme, și m-aș bucura dacă le-ați transmite direct. O reluare a acestei dezbateri și mai aplicate decât ceea ce am făcut acum, ne-ar ajuta să găsim nu soluții, dar măcar să găsim o cale de comunicare.

Pentru a fi și mai succint, cred că ceea ce ne-am propus noi, și anume de a găsi comunicarea între toate aceste instituții pe care le-am vizat am găsit, pot să spun în încheierea discuției mele, soluția. Eu vreau să vă promit că nu ne vom opri aici cu această dezbatere, o vom continua, sigur vom încerca să ținem cont de toate sugestiile dumneavoastră. Vom încerca, de asemenea, să găsim și o cale mai aplicată de discuție, astfel încât să reușim să proiectăm pe diferite tronsoane de dezbatere acele puncte de vedere care pot fi înaintate autorităților competente, pentru că, așa cum spuneam la început, chiar ne dorim să fim un centru de dezbateri și, atunci când aveți o problemă, să ne căutați pentru a încerca să o exprimăm într-un cadru, așa cum vedeți, extrem de deschis și fără nici un fel de opreliști.

Aș vrea ca să-i dau în continuare cuvântul colegei mele, doamna Mariana Cojoc, pentru a vă pune la punct cu ceva detalii tehnice și, de asemenea, pentru a vă exprima și punctul dumneai de vedere în legătură cu această dezbatere. Încă o dată vreau să vă mulțumesc și pentru răbdare și pentru interes și sper să ne întâlnim cât mai curând!

Lect.univ.dr. Mariana Cojoc:

Vreau să vă mulțumesc și eu pentru faptul că ați reușit să rezistați atâtea ore la discuții. Noi vom întocmi un document al dezbaterii de astăzi, în care vom puncta principalele puncte și probleme ridicate aici. Vă mulțumesc!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Dacă dintre colegii „instituționali”, să zicem așa, ați dori să luați cuvântul! Domnul Domnuț Pădureanu!

Conf.univ.dr. Domnuț Pădureanu:

Legat de ce ați zis și legat de ce spunea colegul de mai înainte de a găsi o cale cât mai pragmatică, aș sugera să se mediteze asupra a ceea ce vrem să spun în continuare! Trebuie neapărat făcută o reuniune în perioada aceasta de vară, când toți sunt dispuși ca să vină la Constanța sau Tulcea, de anvergură, cu factori politici, împrumut sugestia colegului meu Valentin Ciorbea, cât mai mulți factori de decizie și vă sugerez ca în invitație, pentru că văd că ai noștri politicieni de regulă sunt tare sensibili când vine presa, să treceți în invitație că va participa pe scară largă mass-media, etc. De ce? Sunt foarte sensibili să se vadă, să se audă. Și eu cred că și treaba asta psihologică ar conta, mai ales pentru cei care sunt prea sus și uită de unde au plecat.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc! Domnișoara Monixa Coroiu, asistent universitar doctorand la Facultatea de Litere, dar pentru noi toți o bună profesionistă în tot ceea ce înseamnă cuvântul vorbit și proiectat. Aș vrea să ne spuneți părerea dumneavoastră!

Asist.univ.drd. Monica-Daniela Coroiu:

Presa are rolul, subliniez, de a forma și informa opinia publică, iar pentru noi, cei din presa locală, dezbaterile de astăzi este cu atât mai importantă, cu cât aici la Constanța mii de familii își câștigă existența de pe urma mării, în companii de navigație, în șantierul naval de aici, în instituții de învățământ marinăresc, în cercetare, ș.a.m.d. Laolaltă, toți acești oameni constituie pentru noi ca instituție de presă, publicul, căruia noi ne adresăm, dar pentru restul societății reprezintă tot ceea ce înseamnă activitate cu specific marinăresc. Ori lipsa abordărilor în media a subiectului de astăzi este tristă. Această *Carte Verde* arată tocmai faptul că sunt instituții care răspund și care gestionează toate aceste informații, care au departamente de comunicare și de relații publice care nu își fac treaba. O să vă rog să vă gândiți fiecare dintre dumneavoastră, câte asemenea dezbateri s-au făcut, nu numai în presa locală ci și la nivel național pentru un proiect de o așa importanță. O să vă spun eu, m-am documentat – nici una. Toate aceste lucruri care au fost comunicate, despre care vorbește și doamna lector doctor Cojoc, toate aceste conferințe la care au participat reprezentantele Ministerului au fost, în cel mai fericit caz, punctate în două fraze într-un comunicat de presă. Și atât. Așa încât să nu ne mire faptul că noi, aici la Constanța, în presă, discutăm despre multe cazuri de-a dreptul dramatice. Mă uit la o parte dintre invitați și știu că, eu, cel puțin, în 14 ani de presă, am vorbit de nenumărate ori de cazuri în care, în activitățile cu specific marinăresc, nu sunt respectate condițiile de muncă, sunt armatori care se zgârcesc pentru varii motive și sunt oameni pe mare care nu

beneficiază de condiții, sunt echipaje adesea neplătite la timp și sunt proprietari de nave și operatori care de multe ori reduc cheltuielile de așa manieră încât pun în pericol viața marinarilor.

Acestea sunt problemele pe care noi constănenții, cu siguranță și tulcenii și gălățenii și brăilenii, acolo unde există porturi fluviale, respectiv maritime, acestea sunt problemele pe care noi le știm și pe care noi încercăm să le identificăm. Or, decriptarea unor documente oficiale, așa cum este pentru noi cel despre care am vorbit astăzi, ar reprezenta un câștig pentru opinia publică.

Sigur că este importantă problematica mediului, dar vreau să vă aduc aminte că într-o întrunire a Comisiei Europene din data de 20 martie, într-o expunere, domnul Peter S. Mortensen, fost președinte al Comitetului de Dialog Social pentru pescuitul maritim, pentru că s-a discutat pe parcursul zilei de astăzi și despre pescuitul maritim, domnia sa a arătat că „la ora actuală în Uniunea Europeană salariile pescarilor sunt foarte mici, condițiile de viață dificile, iar competiția cinstită este stingherită de pescuitul ilegal”. Și domnia sa a mai spus că „sunt câteva paragrafe în *Cartea Verde* care par să fie mai preocupate de pești, decât de pescari”. Aceasta iarăși ar fi o problemă pe care aș vrea să o punctez. E adevărat că Marea Neagră a devenit o zonă unde își dispută influența, să spunem așa, trei mari actori internaționali, este vorba de N.A.T.O., de Uniunea Europeană și Rusia. Vreau să spun că sunt de acord întru totul cu ce spunea domnul președinte al Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură, Mihai Daraban și vicepreședintele Camerei de Comerț la nivel național. Anumite problematice de geopolitică nefiind discutate în presă, neexistând o reflectare în opinia publică, probabil, că ne-au făcut să pierdem; și toate aceste pierderi vor trebui până la urmă gestionate de cineva.

Altfel, aici la această întâlnire mi-a părut rău să văd și să constat, am fost într-un fel sau altul alături de cei care au organizat întâlnirea de astăzi, mi-a lăsat un gând amar faptul că, au fost oameni care au funcții de răspundere în foarte multe structuri în profil maritim și care nu au dat curs invitației noastre! Nici măcar nu au răspuns, chiar negativ; ar trebui ca noi, românii, să ne obișnuim și să răspundem pozitiv sau negativ la orice tip de invitație pe care o primim, pentru că așa îi ajutăm mai mult pe organizatori.

Am văzut că sunt câteva confuzii și cel puțin ca reprezentant de presă, de această dată, și nu ca asistent universitar, mărturisesc că în următoarea mea emisiune mă voi ocupa de două subiecte care mie mi s-au părut interesante și care au legătură cu dezbaterile de astăzi. Mă refer la faptul că există o flotă controlată de români și nu se vorbește în presă despre asta, și este o realitate. Cine sunt acești români care controlează o flotă și ce înseamnă la nivel european parte din această flotă? și câte ceva despre subiecte legate de geopolitică pe care trebuie cineva să îndrăznească să le discute cu specialiști din toate domeniile. Vă mulțumesc foarte mult!

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Dați-mi voie să mulțumesc înainte de toate domnișoarei Monixa Coroiu, care a fost parte a acestei organizări și sperăm ca și pe viitor să ne aibă în vedere!

Asist.univ.drd. Monica-Daniela Coroiu:

Abordarea a fost așa, ca jurnalist! Am fost parte a acestei organizări, pentru că mi s-a părut nefiresc ca din 2006 până acum să nu existe nici măcar o dezbatere în media românească legată de acest subiect!

Adrian Mihălcioiu:

Vreau să punctez și eu câteva lucruri reținute aici și anume ideea construcției de nave. Nu trebuie să avem o flotă de stat. Putem să construim nave noi, flotă privată. Deci, este nevoie de patroni români, armatori români care să dețină un număr de nave și asta să conteze în instituțiile internaționale din domeniul maritim, pentru că, înainte, cuvântul României conta în structurile organizației internaționale maritime IMO și acum nu mai are de spus decât cu prezența, pentru că noi nu suntem întrebați niciodată, nimic. România nu mai are nici un potențial din acest punct de vedere. Într-adevăr, sunt armatori români care au nave, dar sunt totuși foarte puține, rămânând la capitolul a câtorva zeci de nave, să spunem cu bunăvoință, pentru că sunt practic 23 de nave sub pavilion străin, dar controlate de români.

Aș spune că s-a reținut o dezvoltare a Coridorului Pan European IV și VII, cel pe Dunăre și cel pe calea ferată, dezvoltarea turismului, este iar o realitate. Suntem o țară care are un potențial din acest punct de vedere și e păcat că nu-l exploatăm! Mai ales turismul, care este foarte lesne de avut. Clima se schimbă. Vedeți, a început luna mai și putem merge la plajă. Lunile calde vor fi din ce în ce mai lungi și mai multe și timpul va fi mai lung și atunci turismul cu ambarcațiuni se poate dezvolta.

Am mai reținut că școlile din domeniul maritim trebuie încurajate și trebuie încurajate nu numai la nivel verbal – da, vă încurajăm! – ci trebuie încurajate cu bani, cu banii noștri, să-i investim în aceste școli, ca să ne revină acești bani înapoi în urma salariilor luate, a impozitelor, a taxelor și a tuturor altor cheltuieli care se fac tot la noi și tot în România. Este un punct foarte important! Știm că marinarii aduc milioane bune de dolari în fiecare an în țară, îi cheltuie aici, plătesc taxe directe și indirecte cu acești bani și e păcat să minimalizăm acest punct de vedere!

Apoi, zic eu, este necesară adoptarea unei practici de facilități fiscale strict în cadrul european. Europeanii adoptă încă facilități fiscale. Noi nu am reușit încă să avem un al doilea pavilion. Avem lege pentru al doilea pavilion, nu am reușit însă să-l creăm, deși toate țările europene dezvoltate au un al doilea pavilion, cu facilități pentru al doilea pavilion, care ar aduce locuri de muncă, taxe și impozite plătite în România și multe altele.

Aș mai puncta încurajarea pescuitului, totuși este mai bine să fii pescar decât pește, revin la ideea că e bine să încurajăm pescuitul, e bine să încurajăm o

bursă și o piață de pește. În zona noastră nu este o piață de pește. Este de neînchipuit. Avem atâtea porturi, la Dunăre, la mare și noi nu avem o piață de pește. Importăm pește. Apoi, ar fi necesară încurajarea investițiilor străine. Este clar, fără investitori nu putem face nimic. Cât am vrea noi să spunem că suntem deștepți, frumoși și cu bani, nu avem banii necesari pentru a face tot ceea ce ne propunem și e bine să lăsăm investitorii străini să vină să investească. Ei, când vin să investească, aduc și partea care ne trebuie cel mai mult: investesc în turism, aduc turiști, investesc în construcții de nave, aduc locuri de muncă și exemplele pot continua.

Am notat și că mai trebuie comunicarea între actorii din domeniu să fie pe măsură, pentru că fără o comunicare nu o să putem să realizăm nimic niciodată și dacă nu ținem cont de părerile celor care activează în domeniul acesta, nu am făcut nimic. Nu de la București se face politică, nu de la Constanța, ci se face împreună și de la București și de la Constanța și Tulcea și Brăila și Galați și Turnu Severin și multe altele locuri, unde toți laolaltă ar trebui să facă o politică, o strategie maritimă națională, dacă se poate spune așa!

Am mai reținut că protejarea mediului este nu numai o cerință europeană, este o cerință a fiecăruia dintre noi. Aș vrea și am vrea să avem ape curate, am vrea să avem mai puține gunoaie și o mai mare implicare a fiecăruia dintre noi pentru a avea un mediu curat. E foarte important, pentru că asta ne dă viață până la urmă. Am mai reținut că trebuie încurajat transportul pe apă și pe cale ferată în detrimentul transportului rutier. Este clar o politică avută în vedere de toată lumea și e bine să ne gândim la ea. Și transportul și aprovizionarea cu surse de energie convenționale și neconvenționale, cred că aici trebuie să vorbim mai mult, este o temă deja foarte mare, aprovizionarea din alte zone, nu numai din zonele pe care ne bazăm la ora actuală și se bazează întreagă Europă. Cred că aici este o teză a mai multor oameni care, văd, totuși, o aprovizionare alternativă cu energie din alte zone decât Rusia, ar fi nu numai benefică, ar fi și vitală. Mulțumesc!

Alina Sârbu:

Aș dori și eu să spun câteva cuvinte. Nu pot să nu observ faptul că această dezbatere a fost extrem de interesantă, foarte importantă! De ce? Pentru că, cel puțin din experiența mea, nu am văzut o altă discuție pe marginea *Cărții Verzi*, a politicii pe care o are România într-un astfel de context și mă bucur foarte mult să văd că acest lucru s-a întâmplat la Constanța. Această discuție are loc la puțin timp după conferința de la Bremen pe care am invocat-o anterior și consider că astfel de acțiuni trebuie să continue și mai departe.

Ascultându-i pe ceilalți interlocutori, mi-am dat seama că din punct de vedere teroretic știm foarte bine! Important este să și punem în practică aceste lucruri și important este să ne susținem întotdeauna punctul de vedere în fața Uniunii Europene, pentru că aceasta înseamnă să fim până la urmă membri în această mare familie europeană. Deci, nu pot decât să vă felicit, să mă bucur că

am luat parte la aceste discuții și, sper, să mai am prilejul să vin în mijlocul dumneavoastră și să putem să discutăm în continuare! Mulțumesc.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Mulțumesc reprezentantei Ministerului Transporturilor și mă bucur că dumneavoastră spuneți că a ieșit bine până la urmă!

Alina Sârbu:

Foarte bine! Și aș vrea să vă spun că nu este vorba de o tensiune! Întotdeauna sunt discuții între Minister, care este autoritatea centrală, și celelalte autorități. Problema este să comunicăm, să spunem corect ce credem fiecare, pentru că nu avem nimic de împărțit, ci practic de susținut un interes comun al României într-un context european. Acesta este finalul.

Prof.univ.dr. Marian Cojoc:

Este dorința noastră, în fapt, de a elimina orice fel de „pauză” în ceea ce s-a numit aici actul comunicării și, cu toate aceste aprecieri mărturisite, permiteți-mi să declar închise lucrările primei noastre dezbateri.

Vă mulțumesc pentru participare!

